

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

MAGISTRSKA NALOGA
**OTROKOVO DOŽIVLJANJE RAZVEZE IN VPLIVI NA NJEGOVO
SAMOSTOJNO ŽIVLJENJE**

Mentor: doc. dr. Milko Poštrak

Patricija Ilić

Somentor: doc. dr. Nino Rode

LJUBLJANA 2015

Povzetek za dokumentacijo (Podatki o magistrski nalogi)

Ime in priimek: Patricija Ilić

Naslov naloge: Otrokovo doživljanje razveze in vplivi na njegovo samostojno življenje

Kraj: Ljubljana

Leto: 2015

Št. strani: 220

Št. slik: 0

Št. tabel: 0

Št. bibl. opomb: 0

Št. prilog: 4

Mentor: doc. dr. Milko Poštrak

Somentor: doc. dr. Nino Rode

Ključne besede: družina, ravnanje s konflikti, komunikacija, ločitev oz. razveza, čustvovanje po razvezi, otrok v času razveze, strokovna pomoč v času razveze

Povzetek:

V magistrski nalogi je govora o ločitvi oz. razvezi in njenem vplivu na otroka. V teoretičnem delu pišem predvsem o družini, ravnanju s konflikti in komunikaciji v družini, o razvezi, otroku v času razveze (njegovem čustvovanju, kako mu pomagati v soočanju s tem) in strokovni pomoči v procesu razveze oz. ločitve. Raziskavo sem utemeljila na vprašanjih za odrasle, samostojne ljudi, ki so v svojem otroštvu ali mladosti doživeli izkušnjo razveze svojih staršev.

Title: A child's grasp of divorce and the influence it has later on in his independent life

Key-words: family, handling conflict, communication, separation or divorce, sentiments in case of divorce, child in divorce, professional support during divorce

Abstract:

Master thesis talks about separation or divorce and its influence on a child. In the theoretical part I mostly talk about family, handling conflict and communication in a family, about divorce and the child that is in the middle of it (his sentiments, how to help him in coping

with the divorce of his parents) and professional support during the divorce. I based my research on questions for adult and independent people who have experienced divorce of their parents in their childhood or youth.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

MAGISTRSKA NALOGA
**OTROKOVO DOŽIVLJANJE RAZVEZE IN VPLIVI NA NJEGOVO
SAMOSTOJNO ŽIVLJENJE**

Mentor: doc. dr. Milko Poštrak

Patricija Ilić

Somentor: doc. dr. Nino Rode

LJUBLJANA 2015

Predgovor

Za to temo svoje magistrske naloge sem se odločila predvsem na podlagi lastne radovednosti in zanimanja. Le-to se je porodilo zaradi lastne neizkušenosti v tej temi in trenutnega stanja, ko sem v partnerskem razmerju z osebo, ki je vse kasneje opisano izkusila (sicer ne na identičen način) na lastni koži. Poleg tega se je moje zanimanje še posebej povečalo, oz. sem dobila še poseben navdih za raziskovanje te teme, ravno zaradi hčerke mojega partnerja, katere domišljija, radovednost in dojemanje nimajo meja. Tema mojega raziskovanja je razveza, a ne kot taka, temveč predvsem otrokovo doživljanje le-te. Ker pa od otrok nekaj konkretnih odgovorov ne bi dobila, sem se odločila, da se lotim zadeve s perspektive sedaj odraslih ljudi, ki so ločitev izkusili v obdobju svojega otroštva.

Sama izkušnje razveze oz. ločitve staršev nimam, tako da se ne morem popolnoma poistovetiti s temo raziskovanja. Me je pa od nekdaj zanimala tudi zaradi tega, ker me je obkrožalo vedno več ljudi s podobno izkušnjo. Nisem si predstavljala, kako bi sama ravnala v podobni situaciji, zato se je moje zanimanje še bolj poglobilo, ko sem si za podiplomski študij izbrala smer: socialno delo z družino. Vsebinsko je v magistrski nalogi poudarek ravno na temah, ki me najbolj zanimajo, in sicer: družina, komunikacija in ravnanje s konflikti v družini, otrok v družini, razveza in otrokova vloga v njej ter možne strokovne pomoči v samem procesu razveze oz. ločitve.

Družina je osnovna celica družbe. V njenem okrilju se odigravajo najpomembnejše življenjske zgodbe vseh njenih članov. Družina oblikuje osebnost otrok, obenem pa se vsak član družine v njej tudi kultivira, socializira in individualizira. Družina tudi ni zgolj skupina posameznikov. Je mnogo več. Je skupek odnosov, tako med staršema, med starši in otroki ter med otroki samimi. Ne gre pozabiti, da je za razvoj otrok in delovanje celotne družine pomembna tudi razširjena družina. Stari starši, strici in tete igrajo zelo pomembno vlogo pri oblikovanju človeka (Perko 2008: 144).

Poznamo pet pogojev (Perko 2008: 150–157), ki so potrebni, za razvoj družinskega sistema:

- Pripadnost – to je ena izmed poglavitnih potreb vsakega posameznika (predvsem otroka) v družini in tudi družine same. Biološka vez med staršema in otrokom je že dana sama po sebi, a ne zagotavlja emocionalne povezanosti in poslušnosti staršev o otrokovih potrebah.

- Zaupanje – je drugi pogoj za otrokov zdrav razvoj v družinskem sistemu. Otrok že od nekdaj nekako čuti, da lahko zaupa svojim staršem in verjame v to, da se bodo iskreno odzvali. Pri tem pa mora otrok prepoznati to iskrenost oz. pristnost in jo razlikovati od nepristnosti. Ugotoviti mora, kaj je predvidljivo, kaj ne in kaj je varno ter kaj ni. Zaupanje v družini se v zavesti otroka izraža tako, da čuti naslednje: vem, da veš, da vem.
- Dostojanstvo, spoštovanje – spoštovanje samega sebe in dostojanstvo je kompetenca, ki izhaja iz občutka posameznika kot učinkovite in spoštovane osebe. Biti kompetenten pomeni notranjo razsežnost samospoštovanja, katerega temelj se kaže predvsem v doživljanju otroka kot uspešnega v družini. Najbolje zanj je, da se ima možnost veseliti svojih uspehov brez dokazovanja staršem in kakršnekoli borbe z njimi ter da ima možnost vedno znova razvijati nove spretnosti in sposobnosti.
- Prepoznavnost – to je sposobnost, ki omogoča posamezniku, da razvije svoj lasten stil in da spozna svojo poklicanost in unikatnost. V družinskem sistemu se prepoznavnost kaže predvsem v tem, da se otrokom dopusti, da so to, kar so in da starši z njimi vzpostavijo edinstven stik, ki je seveda z vsakim otrokom drugačen, saj so si vsi otroci različni.
- Sočutje – pomeni popolno resnico in iskrenost ter je ena izmed najpomembnejših sestavin družine. Je kot nekakšen temelj vsega zdravega. Po Ezarjevi sočutje vstopa v družino skozi tri ravni: med partnerjema oz. med ženo in moškom, kot sposobnost, da začutiš otroka in mu omogočiš, da spozna pripadnost, zaupanje in svoje sposobnosti, in preko zunanjega sveta.

Namen magistrske naloge je raziskati, kakšen vpliv ima razveza staršev na otroka – ob doživljanju le-te in kasneje v njegovem življenju – in ugotoviti, če se na katerih točkah mnenje in razmišljanje spremenita ter kako se spremenita in ne nazadnje tudi, kako ju otroci doživljajo (celoten proces in če so zaznane kakršnekoli posledice). Ravno zaradi kvalitete odgovorov in tipa vprašanj, sem v intervjuje vključila predvsem odrasle, samostojne ljudi, ki so razvezo svojih staršev že preboleli in so že na tej točki samostojnosti, da razmišljajo o zadevi iz drugačne perspektive, kot razmišlja ponavadi otrok.

Zahvala

V prvi vrsti bi se zahvalila mali punčki Žani, ki je bila moj navdih in inspiracija pri izbiri teme, hkrati pa me še danes navdušuje s svojo radovednostjo in enostavnim razmišljanjem, polnim otroške navihane domišljije.

Naslednja zahvala gre mentorju doc. dr. Milku Poštraku za vso pomoč pri razvoju ideje o temi magistrske naloge in vseh strokovnih napotkih, ki sem jih tako močno potrebovala, ter somentorju doc. dr. Ninu Rodetu za pomoč in nasvete pri zelo zahtevni kvalitativni analizi.

Nenazadnje bi se rada zahvalila tudi svojim intervjuvankam za odgovore na nekatera bolj in nekatera manj prijetna vprašanja ter čas, ki so mi ga namenile, saj brez njih moja magistrska naloga sploh ne bi nastala.

Kazalo

1. TEORETSKI UVOD.....	7
1.1. DRUŽINA	7
1.1.1. ZNAČILNOSTI DRUŽINE	9
1.1.2. DEFINICIJA DRUŽINE	10
1.1.3. NAČINI RAVNANJA S KONFLIKTI	11
1.1.4. OSREDNJI POJMI DRUŽINSKEGA SISTEMA, ODNOSOV IN RAZMERIJ	12
1.1.5. KOMUNIKACIJA: GOVORITI IN POSLUŠATI	13
1.2. LOČITEV OZ. RAZVEZA	16
1.2.1. ZLOM ZAKONA.....	16
1.2.2. LOČITEV KOT KOMPLEKSEN POSTOPEK.....	18
1.2.3. SOCIALNA MREŽA V OBDOBJU RAZVEZE	20
1.2.4. RAZLIČNE DIMENZIJE RAZVEZE	21
1.2.5. TEORIJA NAVEZANOSTI IN IZGUBE	21
1.2.6. OKREVANJE IN SPRAVA PO LOČITVI OZ. RAZVEZI	22
1.2.7. PREMAGOVANJE OVIR NA POTI K SPRAVI PO LOČITVI OZ. RAZVEZI	23
1.2.8. ČUSTVOVANJE PO RAZVEZI	23
1.2.9. SPREMEMBE DRUGEGA REDA IN ŽELENI IZIDI SKOZI CELOTEN PROCES LOČITVE.....	26
1.3. OTROCI IN NJIHOV GLAS V ČASU LOČITVE OZ. RAZVEZE	28
1.3.1. OTROKOVA ČUSTVA.....	29
1.3.2. RAZLOGI ZA STRAH STARŠEV, KAKO POVEDATI OTROKU ZA RAZVEZO	30
1.3.3. PREDLOGI, KAKO POVEDATI OTROKU ZA RAZVEZO	31
1.3.4. KAKO POMAGATI OTROKU, DA SE ODPRE	32
1.3.5. VPRAŠANJA, KI JIH SPROŽI RAZVEZA.....	33
1.3.6. OTROKOVI STRAHOVI OB LOČITVI.....	34
1.3.7. PODPORA SOCIALNE MREŽE OTROKU V RAZVEZI.....	35
1.3.8. VPLIV LOČITVE NA OTROKA	36
1.3.9. OTROKOVA BLAGINJA PO LOČITVI	39
1.3.10. PRILAGODITEV OTROKA NA NOV NAČIN ŽIVLJENJA.....	39
1.3.11. POMOČ OTROKU PRI SOOČANJU Z LOČITVIJO IN OKREVANJU	41
1.4. STROKOVNA POMOČ V PROCESU RAZVEZE	44
1.4.1. MEDIACIJA	45
1.4.2. PODPORNE SKUPINE IN ZAKONSKO SVETOVANJE.....	49

2. PROBLEM	50
3. METODOLOGIJA	51
3.1. VRSTA RAZISKAVE	51
3.2. SPREMENLJIVKE OZ. TEMA RAZSIKOVANJA	51
3.3. MERSKI INSTRUMENT IN VIRI PODATKOV	51
3.4. POPULACIJA IN VZOREC	52
3.4.1. POPULACIJA	52
3.4.2. VZOREC	52
3.5. ZBIRANJE PODATKOV	53
3.6. OBDELAVA PODATKOV	54
4. REZULTATI	55
5. RAZPRAVA	62
6. SKLEPI	67
7. PREDLOGI	72
8. LITERATURA IN VIRI	74
9. PRILOGE	76
9.1. DOLOČITEV ENOT KODIRANJA IN PREPISOVANJE POJMOV	76
9.2. ZDRUŽEVANJE POJMOV V KATEGORIJE	169
9.3. OSNO KODIRANJE – ZAPISOVANJE KONCEPTOV	203
9.4. ODNOSNO KODIRANJE	211
10. POVZETEK	219

1. TEORETSKI UVOD

1.1. DRUŽINA

Življenje v zakonu razodene mnogo več plati o vsakem partnerju, kot se jih je pokazalo v času dvorjenja. V času dvorjenja zaljubljeni odkrijejo drug drugemu le malo svojih napak, verjetno zato, ker se bojijo, da se partner ne bi poročil z njimi, če bi jih poznal. Kljub temu se nekaterim napakam ne da izogniti. Nekateri zaljubljeni načrtujejo, da jih bodo spremenili, nekateri jih sprejmejo kot del človeške narave in z njimi srečno živijo. Nemogoče je živeti v tesni skupnosti z nekom, ne da bi se soočili z manj želenimi lastnostmi, ki jih ima. Za mnoge ljudi je to izvor krutih razočaranj (Satir 1998: 123–124).

Družine in odnosi (Vries 2002: 27–28) imajo dve vlogi. Ena je usmerjena navznoter in se osredotoča predvsem na psihosocialno zaščito in razvoj vseh družinskih članov. Druga je ravno nasprotno usmerjena navzven ter je sestavni del večje celote, s katero je mišljena družina in življenjske skupnosti. Na tem mestu so mišljeni vsi dejavniki, ki določajo prilagajanje družbeni kulturi in prenos le-te na kasnejše generacije in na nečlane družine. Če se osredotočimo samo na prvo vlogo, je pomembno poudariti njene naslednje funkcije: nečesa ali nekoga je odvisen zgolj od tega, če drugi priznajo ta obstoj (npr.: pri dojenčku starši s svojo skrbjo zanj potrjujejo njegov obstoj, ali pri odnosu, kjer je bistveno, da vsak pove tisto, kar se mu zdi potrebno v določenem trenutku in ga drugi tudi poslušajo) in učiti se skupnega življenja, pri čemer ne prikrajšamo ne sebe in ne drugih, torej da se naučimo pravičnega ravnanja v konfliktnih situacijah (pogovori, pogajanja in borbe so nujne pri premagovanju reševanja težav, sprejemanju in pojasnjevanju – dejstvo je, da želimo ponavadi osrečiti druge družinske člane, ne glede na to, če včasih na lastno škodo).

Zaupanje in ljubezen (Satir 1998: 71) sta nujno potrebna za uspešen razvoj družinskih članov. Do vzpostavitve tega pride lahko zgolj z neposredno komunikacijo v družini, ki ne vodi v resničnost z enim samim pomenom. Kar se dogaja med dvema človekoma v določenem trenutku, ima veliko večje razsežnosti, kot jih lahko mogoče vidimo na površju. To površje je le delček vsega, kar se dejansko dogaja (viden je le vrh ledene gore).

Družina je osnovna celica družbe. V njenem okrilju se odigravajo najpomembnejše življenjske zgodbe vseh njenih članov. Družina oblikuje osebnost otrok, obenem pa se vsak član družine v njej tudi kultivira, socializira in individualizira. Družina tudi ni zgolj skupina

posameznikov. Je mnogo več. Je skupek odnosov, tako med staršema, med starši in otroki ter med otroki samimi. Ne gre pozabiti, da je za razvoj otrok in delovanje celotne družine pomembna tudi razširjena družina. Stari starši, strici in tete igrajo zelo pomembno vlogo pri oblikovanju človeka (Perko 2008: 144).

Poznamo pet pogojev (Perko 2008: 150–157), ki so potrebni, za razvoj družinskega sistema:

- Pripadnost – to je ena izmed poglavitnih potreb vsakega posameznika (predvsem otroka) v družini in tudi družine same. Biološka vez med staršema in otrokom je že dana sama po sebi, a ne zagotavlja emocionalne povezanosti in poslušnosti staršev o otrokovih potrebah.
- Zaupanje – je drugi pogoj za otrokov zdrav razvoj v družinskem sistemu. Otrok že od nekdaj nekako čuti, da lahko zaupa svojim staršem in verjame v to, da se bodo iskreno odzvali. Pri tem mora otrok prepoznati to iskrenost oz. pristnost in jo razlikovati od nepristnosti. Ugotoviti mora, kaj je predvidljivo, kaj ne in kaj je varno ter kaj ni. Zaupanje v družini se v zavesti otroka izraža tako, da čuti naslednje: vem, da veš, da vem.
- Dostojanstvo, spoštovanje – spoštovanje samega sebe in dostojanstvo je kompetenca, ki izhaja iz občutka posameznika kot učinkovite in sposobne osebe. Biti kompetenten pomeni notranjo razsežnost samospoštovanja, katerega temelj se kaže predvsem v doživljanju otroka kot uspešnega v družini. Najbolje zanj je, da se ima možnost veseliti svojih uspehov brez dokazovanja staršem in kakršnekoli borbe z njimi ter da ima možnost vedno znova razvijati nove spretnosti in sposobnosti.
- Prepoznavnost – to je sposobnost, ki omogoča posamezniku, da razvije svoj lasten stil in da spozna svojo poklicanost in unikatnost. V družinskem sistemu se prepoznavnost kaže predvsem v tem, da se otrokom dopusti, da so to, kar so in da starši z njimi vzpostavijo edinstven stik, ki je seveda z vsakim otrokom drugačen, saj so si vsi otroci različni.
- Sočutje – pomeni popolno resnico in iskrenost ter je ena izmed najpomembnejših sestavin družine. Je kot nekakšen temelj vsega zdravega. Po Ezarjevi sočutje vstopa v družino skozi tri ravni: med partnerjema oz. med ženo in moškom, kot sposobnost, da začutiš otroka in mu omogočiš, da spozna pripadnost, zaupanje in svoje sposobnosti, in preko zunanjega sveta.

1.1.1. ZNAČILNOSTI DRUŽINE

Družina ima (Čačinovič Vogrinčič 1998: 129–130) vsaj pet značilnosti, ki jo po Douglasu razlikuje od vseh ostalih malih skupin, in sicer: je skupina z zgodovino, njena trajnost (staršev in otrok ne moremo izbrati, torej teh vezi ne moremo prekiniti), krvne vezi, nerazrešljiva konfliktnost odnosov v družinski skupini in nerazrešljiva drama ločitve med starši in otroki.

Družinski proces (Čačinovič Vogrinčič 1998: 133–134) je po Kantorju in Lehru interakcija med podsistemi v družini ter med družino in okoljem. Družina je predstavljena kot šestdimenzionalna mreža oz. socialni prostor, v katerem se dogaja interakcija. Prve tri dimenzije so dimenzije dostopa (ravnanje s prostorom, časom in energijo), druge tri pa dimenzije tarče ali cilja (doseg čustvene povezanosti, moči in smisla v odnosu).

Družino imenujemo zarodna celica vsega človeškega življenja, toda družina je več kot to, je kratkomalo središče življenja. Še nikdar doslej, v nobenem prejšnjem obdobju, nismo bili v to tako prepričani kot danes, ko smo spoznali kritične posledice decentralizacije družine. Stari so izseljeni v domove, sorodniki se odmikajo drug od drugega, matere in očetje razmišljajo o ločitvi, napol odraščeni otroci bežijo od doma, majhne otroke vzgaja televizija in o nerojenih se postavlja vprašanje, ali naj bodo sploh še donošeni (Lukas 1993: 107).

Ena izmed najlepših izpolnitev (Lukas 1993: 111) človeškega bivanja je nedvomno postati koristen družini. Pa vendar se to nikoli ne sme sprevreči v izsiljevanje, zahtevo ali kakršnokoli drugo obliko prikritega nasilja, ampak naj bi bila to priložnost in vzpodbuda, da se v ljubezni ne smeš žrtvovati.

Glede želja (Lukas 1993: 184), ki vladajo v družini, bi lahko poudarili naslednje:

1. Ni pomembno, kaj otrok ali zakonec želi (pričakuje) od drugega, ampak kaj življenje pričakuje od njega.
2. Ni pomembna uveljavitev lastnih želja nasproti željam otrok ali zakonca, pomembno je, da se naredi tisto, kar je smiselno.
3. Drugih in lastnih želja nikoli ne smemo ignorirati, kot da jih sploh ni. Z njimi se ukvarjamo takrat, ko pridejo na vrsto oz. ko je za to primerna situacija.
4. Zavest o skupnih rečeh ustvarja prav sporazum o vsakokratni zahtevi situacije (lahko).

5. Zaveda se o razlikovanjih ustvarja sporazum o prednosti pri zadovoljitvi želja posameznika v družini (težko).

6. Razen, če so želje nesmiselne, moramo vedno drug drugemu privoščiti, zadovoljitvi želja pa nikoli nasprotovati.

1.1.2. DEFINICIJA DRUŽINE

Iz socialno-psihološke definicije male skupine (Čačinovič Vogrinčič 1998: 130–131) lahko izpeljemo tudi definicijo družine: tvorita jo dva ali več posameznikov (v interakciji), ki imajo skupne cilje in motive; povezujejo jih skupne vrednote, norme in pravila; odnose določa trajna struktura statusov in vlog; v njej se oblikuje struktura moči in način vodenja ter mreža komunikacij, statusov in vlog posameznih družinskih članov (tudi vloge glede na delitev dela); nenazadnje pa se razločijo tudi čustveni odnosi med člani.

Skyner definira družino kot interakcijski sistem, ki ga uravnava zakonitosti homeostaze oz. pozitivnega in negativnega feedbacka, vzpostavljene meje, podsistemi moči in hierarhija (Čačinovič Vogrinčič 1998: 132).

Popisna definicija družine (Rener et al. 2006: 15), kot jo je poimenovala Ekonomska komisija Združenih narodov za Evropo (UNECE), se je uporabljala v popisih prebivalstva v Evropi od leta 2000 dalje. Govori o tem, da se družino definira v ožjem smislu, kot jedrno družino, in sicer dve ali več oseb, ki živijo v skupnem gospodinjstvu ter so med seboj povezane z zakonsko zvezo, starševskim razmerjem ali kohabitacijo. Med družine se torej uvrščajo eden od staršev z enim ali več otroki, pari brez otrok ter pari z enim ali več otroki.

Statistična definicija družine (Rener et al. 2006: 16) se osredotoča na družino kot skupino oseb živečih v skupnem gospodinjstvu, sestavlja pa jo vsaj en otrok in vsaj ena odrasla oseba (med seboj povezana z zakonsko zvezo ali s kohabitacijo in starševskim razmerjem).

Sociološka definicija družine (Rener et al. 2006: 16) ni samo ena, ampak jih je veliko več. Kljub temu je pri večini poudarek predvsem na tem, da družino opredeljujejo kot vsaj dvogeneracijsko skupnost in družbeno institucijo, ki skrbi za otroka ali otroke.

Na osnovi raznih definicij družine je OZN (Rener et al. 2006: 17) predlagala tipologijo družin, in sicer ločuje med:

- Jedrno družino – biološka in socialna jedrna družina staršev in otrok, adoptivne družine in enostarševske družine. V tej tipologiji se odselitev odraslih otrok od staršev obravnava kot prehod iz biološke v socialno jedrno družino.
- Razširjeno družino – to so tri in večgeneracijske družine, plemenske razširjene družine in poligamne razširjene družine.
- Reorganizirano družino – vzpostavljene ali dopolnjene družine, reorganizirane družine istospolnih partnerjev in življenje v skupnostih (komunski način življenja).

Brownova tipologija družin (Rener et al. 2006: 17) je bila v zadnjem desetletju zelo pogosta v raznih socioloških raziskavah. Le-ta družine razvršča na:

- Jedrne družine – družine otrok in dveh staršev.
- Klasične razširjene družine – horizontalno in vertikalno razširjene družine ter družine, ki so sestavljene iz več jedrnih družin, povezuje pa jih sorodstveno razmerje in strnjena lokacija bivanja.
- Modificirane razširjene družine – geografsko ločene družine, ki si kljub razdalji nudijo vzajemno oporo in vzdržujejo redne sorodniške stike.
- Enostarševske družine.
- Reorganizirane družine – družine v katerih sta prisotna en biološki in en socialni starš.

Kljub vsem tipologijam je (Rener et al. 2006: 17) na nek način najbolj smiselna naslednja:

- Jedrne družine – vsebujejo reorganizirane, dvostarševske in enostarševske družine.
- Razširjene družine – vsebujejo razpršene razširjene družine (po Brownovi tipologiji modificirane razširjene družine) in klasične razširjene družine.

1.1.3. NAČINI RAVNANJA S KONFLIKTI

Ackermannov seznam za družino značilnih načinov ravnanja s konflikti (Čačinovič Vogrinčič 1998: 48) oz. seznam družinskih obramb:

- skupno iskanje primerne in specifične rešitve za konflikt,
- skupno izogibanje ali zanikanje določenega konflikta,
- oblikovanje kompromisa (racionalnega ali iracionalnega).

Po Ackermannu zasledimo tudi hipotezo o t. i. zdravi družini. Družina naj bi bila zdrava, če uresniči biološke potenciale odnosa roditelj-otrok in mož-žena: zagotoviti mora zaščito pred nevarnostmi in materialni obstoj družine; pripadati mora skupnosti in biti vanjo integrirana; navznoter mora biti enotna, sposobna, da se sama stabilizira in raste; ohraniti mora sposobnost, da se prilagaja spremembam. Družina mora imeti cilje in realistične, primerne, uresničljive vrednote. Družina mora zagotoviti vzdušje, v katerem se bo psihološka identiteta njenih članov uskladila z identiteto družinske skupine tako, da bo omogočala individualizacijo. Družinske vloge morajo biti v skladu s spolom dobro definirane in morajo omogočati zadovoljevanje temeljnih potreb njenih članov. Če pride do konfliktov in nezadovoljevanja osebnih potreb, mora imeti družina psihološka sredstva za korektno percepcijo problema. Sposobna mora biti najti rešitev, ki pomeni zadovoljevanje potreb in rast njenih članov. Sprejemanje identitete posameznika in družine ustvarja možnosti za individualno avtonomijo in ustvarjalnost. Vzgoja mora upoštevati telesne in duševne potrebe otroka in preprečiti tekmovanje med potrebami staršev in potrebami otrok. Pokazatelj zdravih družinskih odnosov je ustvarjalna komplementarnost v vlogah mož-žena, roditelj-otrok, ne pa odsotnost konfliktov (Čačinovič Vogrinčič 1998: 49–50).

1.1.4. OSREDNJI POJMI DRUŽINSKEGA SISTEMA, ODNOSOV IN RAZMERIJ

V slovenskem jeziku poznamo dve besedi, ki ju uporabljamo za opisovanje povezanosti med ljudmi: razmerje in odnos. Nekateri uporabljajo eno, drugi drugo, pove pa o medčloveškem sožitju vsaka svoje. Razmerje je tisto, kar se da meriti; nekaj količinskega. Razmerja med ljudmi so ekonomska, pravna, sorodstvena idr. Tudi zgolj duševne vezi med ljudmi, ts. čustvene, razumsko preračunane in iracionalne, so razmerja. Medčloveška razmerja so objektivne materialne, psihične in socialne danosti, pa naj se jih zavedamo ali ne. Za sožitje so urejena razmerja med ljudmi življenjsko važna. Pregovor pravi: čisti računi, dobri prijatelji. Poštenje in pravičnost sta krepsti urejenih medčloveških razmerij. Odnos je človekovo osebno stališče, ki predpostavlja njegovo svobodo in odločitev. Je nekaj notranjega, duhovnega, izvorno človeškega in osebno enkratnega. Je torej kvaliteta v povezanosti med ljudmi, ki je ali pa je ni, je takšna ali drugačna. Medčloveški odnosi so različnih kakovosti. Njihov kakovostni vrh je temeljni medčloveški odnos. Ljudje v temeljnem odnosu so drug drugemu na voljo z vsem, kar so in kar premorejo, seveda smiselno, ne slepo ali celo vsiljivo oziroma grabežljivo. Gre za veliko človeško odprtost enega drugemu, za medčloveški odnos, v katerem se vsak od udeležencev počuti duhovno doma. Psihološko je temeljni odnos tisti, ki

v njem deluje s strani vsakega sorazmerno najmanj obrambnih mehanizmov (Lukas 1993: 197–198).

V družini (Lukas 1993: 213) temeljni medčloveški odnos temelji predvsem na sorodstvenih krvnih vezeh. Velikokrat se mogoče zazdi, da le-te izgubljajo svoj pomen, pa vendar pregovor, da kri ni voda, še danes drži. Za dobro nastajanje temeljnega odnosa je sigurno eden izmed pomembnejših dejavnikov čas, in sicer kvalitetno skupno preživeti čas. Pri medčloveškem odnosu v družini in zakonu je zagotovo najpomembnejša sestavina ljubezen. V družinskem in zakonskem odnosu dobiva ljubezen vedno večji pomen skozi spoštovanje drugega, spoznavanja, kakšen človek je, skozi čutečo in dejavno skrb zanj in skozi ustrezno odgovarjanje na njegove potrebe.

V temeljnem odnosu rodne družine dobi otrok iz zaklada zgodovinsko-kulturne izkušnje človeštva temeljne kamne, na katerih bo potem rasla stavba njegove osebnosti vse do smrti. Pri tem sta enako pomembni neposredna in posredna oblikovalna dediščina rodne družine (Lukas 1993: 215).

Osrednji pojmi družinskih odnosov in sistema (Velikonja (ur.), Grgurevič (ur.), Žemva (ur.) 1995: 17) so še vedno zelo močno povezani z dvema osnovnima potrebama človeka, in sicer: s potrebo po avtonomiji (zagovarjanje lastnih interesov, osebni razvoj v skladu z lastnimi željami, biti neodvisen, zadovoljitev lastnih potreb, biti zadovoljen s seboj in svojo aktivnostjo) in potrebo po povezanosti (sodelovanje z drugimi, biti drugim v pomoč, izpolnjevanje potreb drugih, biti ljubljen in cenjen, zaščititi druge, želja, biti dragocen drugemu).

1.1.5. KOMUNIKACIJA: GOVORITI IN POSLUŠATI

Komunikacija je najvažnejši samostojni dejavnik, ki vpliva na posameznikovo zdravje in na njegove odnose z drugimi (Satir 1998: 68).

Kadar komunikacija med zakonskim parom ali skupnostjo prinaša vedno kaj novega in zanimivega, vznikneta živahnost in nova življenjska energija. Poglobljeno, zadovoljujoče razvijanje odnosa povzroča pri ljudeh boljše počutje in vsakdo, ki se sam dobro počuti, na tak način zaznava tudi drugega (Satir 1998: 68).

Komunikacija (Satir 1995: 47) ima veliko plati in zajema najrazličnejše načine, s katerimi ljudje sprejemamo in oddajamo sporočila. Ti načini vsebujejo sporočila, ki so jih drugi posredovali nam in tista, ki smo jih mi posredovali drugim, način, kaj so ljudje želeli povedati s sporočilom in kako je bilo le-to sprejeto. Kakršenkoli način komunikacije je vedno naučen. Vsak, ki se rodi, prinese s sabo neobdelano snov, ker še nima nobenih izkušenj, ne ve, kako naj bi se odzval na okolico in nima izdelane samopodobe. Vsak otrok oz. dojenček se vseh teh spretnosti nauči s sporazumevanjem s tistimi, ki zanj skrbijo. Do okoli petega leta starosti dobi otrok skoraj milijardo izkušenj pri komuniciranju. Nekje do te starosti se razvijajo tudi osnovne ideje o samopodobi, o tem, kaj pričakujemo od drugih, in o tem, česa ni in kaj je mogoče doseči v tem svetu. Če se do tedaj ni zgodilo nič kaj takega, kar bi te izkušnje zamajalo, bo to trden temelj na katerem se lahko gradi prihodnje življenje. S tistim trenutkom, ko bomo dojeli, da je vsa komunikacija naučena, jo bomo mogoče upali tudi spreminjati, seveda, če bomo to želeli. T. i. sestavni deli komunikacije so naslednji:

- Telo – z gibi in obliko je seveda vključen v proces.
- Vrednote – tukaj so mišljena razna ali vsa načela po katerih se trudimo, da bi dobro živeli in preživeli.
- Pričakovanja – izhajajo predvsem iz preteklih izkušenj.
- Čutila – v kakršnokoli komunikacijo so vedno vključeni tudi nos, oči, ušesa, koža in usta, saj nam omogočajo vohanje, opazovanje, poslušanje, zaznavanje dotika oziroma dotikanje in okušanje.
- Sposobnost govorjenja – glas in besede.
- Možgani – le-ti so skladišče našega znanja, vseh naših dosedanjih izkušenj, vsega prebranega in naučenega. Na komunikacijo se vedno odzivamo direktno, tako kot mogoče videokamera, ki zazna vsak glas in vsak gib.

Vsak (Satir 1995: 62) se lahko nauči tudi popolnega poslušanja. Največja napaka je tisto pretvarjanje, ko nekdo ne zmore ali noče poslušati. Najboljši način je, da smo iskreni in pač povemo, da ta trenutek mogoče nismo sposobni razmišljanja. Na ta način se večini napak lahko izognemo in je popolna resnica vsake izmenjave, predvsem tiste med odraslimi in otroci. Da bi bili zmožni poslušati bolj svobodno, moramo upoštevati naslednje faktorje:

- Usmeriti moramo pozornost v govorca in se zbrati.
- Zavrti kakršnekoli domneve o tem, kaj nam bo govorec sporočil.

- Poskušati razumeti povedano in se izogniti kakršnimkoli sodbam.
- Biti pozoren na vsako nejasnost in jo z vprašanji poskušati razjasniti.
- Dati govorcu vedeti, da smo ga poslušali in povedati vsebino tistega, kar nam je on sporočil.

Kakršenkoli odnos (Satir 1998: 68) je med dvema človekoma, ta vedno vpliva na samovrednotenje obeh in vsega, kar se med njima dogaja. Tukaj so seveda vključene tudi skupne naloge, ki so razdeljene, na primer vzgoja otrok.

Od samovrednotenja (Satir 1998: 116) vsakega posameznika je odvisno, kaj lahko od ljubezni pričakuje in kako jo bo uresničil. Višje je posameznikovo samospoštovanje, manj bo odvisen od konstantnih potrditev, da nekaj velja v očeh zakonca. Če je samospoštovanje nizko, je človek seveda kaj hitro vedno bolj odvisen od nenehnih potrjevanj, kar lahko privede do zmotnega pojmovanja o tem, kaj naj ljubezen v življenje prinaša.

1.1.5.1. VZORCI NAČINA KOMUNIKACIJE

Obstajajo (Satir 1998: 69) t. i. splošni vzorci v načinu komuniciranja med ljudmi. Lahko bi rekli, da so štirje načini s pomočjo katerih se ljudje ponavadi trudijo obvladati negativne posledice stresa. Ti vzorci so: pomirjanje, računanje, obtoževanje in odmikanje. Pojavijo se takrat, ko se človek odzove na stres in zazna upadanje samospoštovanja. Ravno samospoštovanje je tisto, za katerega velja, da tem bolj je občutljivo in ranljivo, čim manj je posameznik vlagal v razvijanje trdnega občutka za samospoštovanje. Kadar pride do tega, da nekdo dvomi o lastni vrednosti, se zelo hitro zgodi, da razume dejanja ali odziv drugega kot opredelitev lastnega samovrednotenja. V to past najlažje zapade tisti, ki dvomi o svoji lastni vrednosti.

Kot je že zgoraj navedeno, obstajajo štirje vzorci (Satir 1998: 72–76), ki jih ljudje radi uporabljajo z namenom izogibanja nevarnosti odklonitve. Odzivanje in zaznavanje nevarnosti pri tistih, ki ne želijo razriti svoje slabosti, se lahko kaže na naslednje načine:

- Pomirjanje – z namenom, da se drugi sploh ne razjezi (pomirjevalec želi ugajati, se vedno opravičuje, govori priliznjeno in nikoli nikomur ne nasprotuje; vedno pa mora dobiti potrditev od koga drugega).

- Obtoževanje – z namenom, da bi ga drugi priznal kot močnega (obtoževalec je diktator/šef, ki ravna oblastno in daje občutek, da se vedno ponavlja ter je neumoren iskalec napak).
- Računanje – uporabljanje zastraševanja, kot da bi bilo le-to neškodljivo, medtem pa samovrednotenje skriva za velikim besedam in intelektualnim konceptom (računar je zelo pameten, korekten in nikoli ne kaže svojih čustev – lahko bi ga primerjali celo s slovarjem ali robotom).
- Odmikanje – takrat ko posameznik prezre grožnjo in se obnaša, kot da je ni (odmaknjenec ravna tako, da karkoli reče ali naredi ponavadi nima popolnoma nobene zveze s tem, kar je kdorkoli drugi naredil ali povedal; nikoli se niti ne odziva na dane razmere).

Pa vendar te štiri izmaličene oblike komuniciranja med ljudmi niso vse, kar nam je na razpolago. Obstaja še drugi način sporazumevanja imenovan ustrezno ravnanje oziroma prilagajanje. Ta način zahteva, da so vsi deli sporočanja usklajeni z namenom sporočila: vsebina je usklajena z mimiko, telesno držo, zvenom glasu. Odnosi so sproščeni, svobodni in poštenu; ljudje le redko čutijo, da je njihovo samovrednotenje ogroženo. Tako odzivanje ne potrebuje pomirjanja, obtoževanja, umikanja v računarsko razmišljanje ali nenehnega gibanja telesa. Od petih predstavljenih načinov komuniciranja lahko le ustrezno ravnanje ozdravi razpoke, najde pot iz slepih ulic in zgradi mostove v medosebnih odnosih. Navsezadnje se lahko zdi ustrezno ravnanje nestvarno, vendar vam zagotavljam, da lahko še naprej komunicirate pomirjevalno, če vam to ugaja, lahko obtožujete, če vam je to ljubo, lahko se tudi preračunljivo in samozadostno odmaknete od vsega. Razlika je potem v tem, da natančno veste, kaj delate in ste tudi pripravljeni nositi posledice svojih dejanj. Kadar komunicirate ustrezno, se opravičite, če ste naredili nekaj, česar niste nameravali. Opravičite se zaradi dejanja samega in ne zato, ker bi bili vi slabi (Satir 1998: 78).

1.2. LOČITEV OZ. RAZVEZA

1.2.1. ZLOM ZAKONA

Dejstvo je (Schöberl 2006: 35), da število razvez v Evropi močno narašča. V Sloveniji (http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=6303) na primer so leta 2013 registrirali 6254 sklenitev zakonske zveze in 2351 razvez, medtem ko je bilo leta 1995 registriranih 8245 sklenitev zakonske zveze in 1585 razvez.

Sprava (Walsh 1998: 299) med zakoncema ni toliko odvisna od resnosti zloma, temveč od same želje po spravi. Potrebna je pripravljenost, da vzameš sočloveka resno, se zaveš kršitve in se odkupiš za vse trpljenje. Prav tako pa pomeni, da ponudiš in sprejmeš odpuščanje, ki je neločljivo od obljube iskrenosti drug drugemu tako v dobrih, kakor tudi v slabih časih.

Obstajajo določene značilnosti (Charlish 1998: 10), ki se pojavljajo pri zakonu v težavah, in sicer: zavračanje, razdražljivost, molčečnost, nezanimanje, čustvena hladnost, nerazložljivi napadi besa, prenehanje telesnih stikov, očitna in vidna sprememba razpoloženja in vedenja, besedni in telesni napadi, depresija, samouničevalno vedenje (popivanje, igre na srečo, prezadolženost), težave z otroki ter občutek izgube svojega najboljšega prijatelja in partnerja.

Če partnerski spori porajajo dvom, se bosta udeleženca začela slabo počutiti in se drug pred drugim braniti. Usmerjala se bosta drugam – v delo, v ukvarjanje z otroci, k drugim spolnim partnerjem – da bi zadovoljila svoje potrebe. Če bodo spori med možem in ženo brezplodni in neživljenjski, bosta kmalu oba začela drug drugega dolgočasiti. Dolgočasje pa vodi v brezbržnost, ki je eno najslabših človekovih občutij, ne po naključju, eden od najpogostejših vzrokov za ločitev. Karkoli drugega, naj si bo še tako vznemirljivo ali celo nevarno, boljše od zdolgočasnosti. Bolje se je bojevati, kakor umirati od dolgega časa. Čeprav v boju lahko izgubiš življenje, se vsaj med tem, ko se bije, počutiš živega (Satir 1998: 68).

Takoj za (Charlish 1998: 9) najhujšo duševno obremenitvijo za odrasle, ki je smrt, sledi razpad zakona oz. razveza. Ločitveni proces za sabo potegne še veliko drugih stresnih dogodkov, kot so: težave s partnerjevimi sorodniki, spremenjene življenjske okoliščine, prešolanje otrok in selitev. Če seštejemo vse te stresorje skupaj, je povsem razumljivo, da ločitev predstavlja kar precejšen delež zdravstvenega tveganja za ženo, moža in otroke.

Obstaja veliko (Thompson (ur.), Amato (ur.) 1999: 7) negativnih plati, ki sledijo življenju po ločitvi; le-te se lahko kažejo npr. pri depresiji staršev, pogosti selitvi in socialni stigmatizaciji. Tukaj lahko poudarimo stresorje, pomembne za otroke, ki se kažejo skozi upadanje življenjskega standarda, možno izgubo kontakta z enim od staršev in pri konfliktu med staršema (otroku pri vsem tem ni lahko). Sicer pa veliko družinam po ločitvi odleže, saj je konfliktov, ki so tako pereči pred in med ločitvijo, že veliko manj.

1.2.2. LOČITEV KOT KOMPLEKSEN POSTOPEK

Ločitev je (Berry 1995: 1) eden izmed najbolj zahtevnih, zmedenih in kompleksnih postopkov. Posledično imajo mnogi zelo napačne predstave o tem, kaj lahko od nje pričakujejo. Velik del te zmedenosti lahko pripišemo zgodovini družinskih zakonov. Postala je oblikovana z vernimi, psihološkimi, socialnimi in pravnimi enotami. Tako teorije, kakor tudi postopki se skozi čas močno spreminjajo (še celo dandanes). Razumevajoč, kako smo prišli do te točke, nam lahko ponudi vpogled v negativne (stroški, kompleksnost, negotovost) in pozitivne (več izbire, pravičnejši zakoni, alternative, kot je na primer mediacija) poglede.

Ločitev ponavadi (Berry 1995: 25) zavzame veliko več časa v človekovem življenju, kot je pričakovano. Kot pri vsaki kompleksnejši tranziciji, so ljudje kar malce nestrpni, da se ta težka prelomnica čim prej zaključi. Na žalost na ta način trpijo odločitve, ki so sklenjene nepremišljeno in prehitro, da bi bile lahko uspešne ali čim bolj zadovoljive (npr.: dogovori o skrbništvu in stikih, lastništvu in načrti o sostarševstvu). Razen v primeru, ko gre za nasilje ali kakršnokoli drugo obliko grožnje, je veliko bolje, da se o zadevah pri ločitvi vzame čas in premisli vsak naslednji korak oz. vsaka odločitev.

Ločitve med starši vplivajo na vsa življenjska območja odraslih in otrok. Vendar ljudje temu dogodku ne pripisujejo obsežnega pomena, da ne bi zašli s poti običajnega vsakdanjika. Slutijo, da bi se to lahko zgodilo, in se bojijo osebne negotovosti, če bi se ob ločitvah preveč prepustili čustvom. K obvladanju ločitve vsekakor sodita tudi zavedanje in preživetje čustev, ki se zdijo grozeča ali pa to tudi v resnici so. To lahko ljudje dopustijo samo takrat, kadar se počutijo dovolj močne, da bi prenesli tudi občutke ogroženosti. Če bodo ljudje v ločitvi to moč imeli, je odvisno tako od dobrih izkušenj iz njihove osebne zgodovine, kot tudi od zanesljivosti njihovih sorodnikov in prijateljev, torej od vzdržljivosti njihove družbene mreže. Izkušnja, da se moč grozečih občutkov in čustev, ki se najprej zdi prevladujoča, kasneje umakne in naredi prostor občutku miru in varnosti, vzbuja upanje, da bo tudi v bodoče tako (Kuntzag 1997: 112).

Naraščanje števila razvez zakonskih zvez vpliva na več razsežnosti spreminjanja družinskih potekov. Pomeni prelom nekega družinskega poteka, pluralizacijo družinskih potekov in ustvarjanje novih z reorganiziranimi družinami. Razveza oz. prekinitev partnerskega razmerja je postala običajen del družinskega poteka. Največ razvez naj bi bilo med mlajšimi odraslimi pari z majhnimi otroki, ki se razvežejo že v prvih letih zakonske zveze. Razvezam, še posebej,

če se zgodijo zgodaj v življenjskem poteku, pogosto sledi reorganiziranje družin in velik delež otrok doživi ponovno poroko enega, če ne že obeh staršev. Vendar tudi pri reorganiziranju družinskega življenja ni mogoče zaznati monolitnih vzorcev, kar prav tako potrjuje, da je družinski potek postal v vseh svojih segmentih izredno pluralen in nenapovedljiv (Rener et al. 2006: 66–67).

Center za socialno delo (Čačinovič Vogrinčič 2006: 79–80) ponuja dve različni poti v procesu ločitve ali razveze. Prva pot je socialno delo z vsemi udeleženi v problemu in vzpostavljanje projekta socialnega svetovanja, ki temelji na sporazumevanju, razumevanju ter dogovoru. Druga pot je upravni postopek, ki postopoma pripelje do odločbe centra. Ko se odločamo, po kateri poti bomo šli, je nujno to tudi zapisati. Tema prvega pogovora je spreminjanje življenja po ločitvi in ustvarjanje novih rešitev v novih okoliščinah starševstva. V prvem pogovoru je najpomembnejše, da vnesemo perspektivo spremembe drugega reda – to je razmišljanje o želenih razpletih za otroke in starše ter o dobrih izidih.

Sodišče (Schöberl 2006: 44–45) vedno pri odločanju o razvezi zakonske zveze, v zadevi o tem, pri kateremu od staršev bo otrok živel, in v zadevi stikov med otrokom in staršem, pri kateremu otrok ne živi, upošteva tudi otrokovo mnenje. Ob tem ne postavlja nobene starostne meje, zgolj dejstvo, da je otrok dovolj zrel, da razume pomen in posledice svoje odločitve. Če je otrok star deset let, ga sodišče v vsakem primeru obvesti, pri kateremu od staršev bo živel in kako bodo prerazporejeni stiki. To stori sodišče iz enega pomembnega razloga, in sicer, da lahko tudi otrok pove svoje želje. Sodnik povabi otroka na neformalen razgovor, ki poteka ali na sodišču ali kjerkoli drugje, kjer se bo otrok bolje počutil. Na tak razgovor otrok lahko pripelje s sabo tudi osebo, ki ji zaupa in si jo sam izbere. Pomembno je poudariti, da sodnik zaradi varstva otroka lahko odloči tudi tako, da noben od staršev zapisa iz tega razgovora ne more videti. To pa zato, da se otrok ne bi bal, da bi se kateremu od staršev zameril in da res lahko govori iskreno in pove vse, kar dejansko čuti v tej zvezi. Če je otrok star 15 let in je sposoben razumeti pravne posledice in pomen svojih dejanj, lahko v takem postopku nastopi kot stranka in je popolnoma enakovreden svojim staršem (ne potrebuje nobenega zastopnika, razen, če ga želi). Poleg tega je takrat otrok dovolj star tudi, da sam vloži tožbo. Seveda pa lahko pride tudi do tega, da sodišče ne odloči v prid otrokovim željam, ampak to se zgodi samo takrat, ko določeni starš ne more zadovoljivo skrbeti za otroka (npr.: v primeru odvisnosti, pogoste odsotnosti roditelja idr.).

Ločitev oz. razvezo (Velikonja (ur.), Grgurevič (ur.), Žemva (ur.) 1995: 139), bi lahko opisali tudi kot manj uspel poskus prekinitve z leti ustaljenega zakonskega odnosa. Taka prekinitev je proces, ki poteka na več ravneh in ga je potrebno prehoditi, da se lahko uspešno zaključi. Ločitev in vse, kar je povezanega z njo, se žal prepogosto spremeni v prizadevanje obeh partnerjev, da bi dokazala (velikokrat z nepomembnimi in izmišljenimi argumenti), kako je njun zakon ali zveza postala nevzdržna. Še najmanj razmišljamo o tem na ta način, da je v bistvu razveza zakona zelo pogosto poskus boja za identiteto, ki je do sedaj v zakonu ni bilo mogoče zadovoljiti ali doseči na ustrezen način. Seveda je identiteta nekaj, kar je absolutno povezano z odnosom z drugim partnerjem in nekaj, kar mora drugi priznati, podpirati in potrditi (oz. vedno znova potrjevati). Če tega v zakonu ni, lahko eden od partnerjev ali pa oba postaneta negotova, dvomljiva in iščeta potrjevanje tistega, česar ne dobita v sedanjem zakonskem odnosu, drugje.

1.2.3. SOCIALNA MREŽA V OBDOBJU RAZVEZE

Ločitev je (Velikonja (ur.), Grgurevič (ur.), Žemva (ur.) 1995: 141–142) zelo težko obdobje za celotno družino, tako za zakonca, kakor tudi za otroke. V času razveze so vsi udeleženi, sploh pa partnerja, čustveno zelo ranljivi, kar ovira normalno delovanje. T. i. simptomi, ki jih je moč opaziti pri obeh partnerjih v fazi razveze, so predvsem: slabo zdravstveno stanje, nespečnost, spremembe telesne teže, uporaba tablet ali alkohola in nesposobnost ali vsaj zmanjšana sposobnost za učinkovito in uspešno delo. Lahko bi rekli, da je značilno tudi to, da sta oba nagnjena k velikanskim čustvenim preobratom tako s padci, kakor tud z vzponi. Ko vse kaže na to, da je čustveni nemir zmanjšan, se kaj kmalu pripeti nekaj popolnoma novega, ki enega ali pa oba partnerja ponovno vrže v fazo neumirjenosti. Ta proces se lahko pojavlja oz. ponavlja tudi več let. Prisotni so torej občutki nemoči, izguba nadzora nad različnimi dogodki v življenju, občutki izgubljenosti, osamljenosti, nekompetentnosti in nenazadnje so zelo pogosto v ospredju težave z identiteto.

V času razveze (Velikonja (ur.), Grgurevič (ur.), Žemva (ur.) 1995: 142) je zato za celotno družino ogromnega pomena razumevanje kar nekaterih ljudi: prijateljev, članov razširjene družine, odvetnikov, sodelavcev, ljubimca, terapevtov, svetovalnih delavcev in otrok. Lahko so znanci in prijatelji na začetku v podporo, ampak predvsem ženske so tiste, ki kaj hitro zaznajo, da se ta podpora zmanjšuje. Možno je tudi, da se partner umakne od družine in prijateljev (nekateri temu rečejo samokaznovanje) ravno takrat, ko jim je podpora najbolj

potrebna. Morda zato, ker se posameznik počuti, kot da njegovi najbližji in okolje ne soglašajo z njegovo odločitvijo. Lahko se zgodi, da zazna, da so ljudje okoli njega naveličani zgodbe, ki se konstantno ponavlja. Večkrat lahko pride tudi do tega, da se sorodniki in prijatelji ujamejo v zanko lojalnosti do drugega partnerja. Pri paru, ki se ločuje, se socialna mreža najpogosteje premika od starih prijateljev k novim (na začetku mogoče bolj vsakdanjim priložnostnim znanstvom). Ko se zakonca srečujeta z vso realnostjo ločitve, stežka najdeta čas in pot za razmišljanja in vprašanja o svojem ravnanju in odzivanju; neizbežno sta postavljena pred ta vprašanja v času zaključevanja razveze.

1.2.4. RAZLIČNE DIMENZIJE RAZVEZE

Bohnan opredeljuje šest dimenzij (Parkinson 2011: 70) prilagoditve ob razvezi: psihološko, čustveno, ekonomsko, pravno, skupnostno in starševsko. To so področja, s katerimi se je zelo težko spoprijeti med razvezo. Partner, ki je odšel, se je moral prej psihično in čustveno prilagoditi, tisti, ki ostaja, pa je tako fizično, kakor tudi čustveno prikrajšan. Občutki zavrženosti in močan pretres imajo ponavadi zelo velik vpliv pri odločanju o financah in otrocih. Od staršev se vedno pričakuje, tudi, ko pridejo na mediacijo, da bodo kljub svoji skrhanosti sposobni razumnega dogovarjanja o vseh finančnih zadevah in otrocih, čeprav je dejstvo, da je njihovo trezno razmišljanje v tem času kar precej omejeno. Zaradi več odločitev, ki jih morajo sprejeti, se razumljivo počutijo preobremenjene. Jeza in ogorčenost sta lahko kaj hitro prisotni pri vseh dogovarjanjih. Po drugi strani sta ravno soglasje in sodelovanje tista, ki na tem področju pomagata pri ohranjanju zaupanja in povečanju sodelovanja na drugih področjih.

1.2.5. TEORIJA NAVEZANOSTI IN IZGUBE

Teorija navezanosti in izgube omogoča razumevanje večkratne izgube, ki spremlja razpad partnerskega razmerja in razvezo, ter pomena zagotovitve zatočišča ali opore v tem težkem življenjskem obdobju. Dimenziji pomena in pripadnosti sta središče izkušnje razpada razmerja in razveze; tvorita lok povezanosti z drugimi, vezi, ki jih vsi potrebujemo za življenje. Razveza te vezi preoblikuje in premakne. Vsak posameznik jo razume drugače in se ob tem spoprijema z vprašanjem pripadnosti. Vezi v družini in povezanost s širšim družbenim okoljem je mogoče znova ustvariti šele v daljšem časovnem obdobju. Družina ob vzpostavljanju novih temeljev in stebrov potrebuje začasno oporo. Mediacija lahko zagotovi

začasno zatočišče ali oporo parom, ki so utrpeli neposredno izgubo in se bojijo še večje izgube. Parom lahko omogoči:

- Priložnost za razmislek in pripravo pred večjimi odločitvami, načrtovanje stalnosti na nekaterih področjih (vzgoja otrok) in sprememb na drugih.
- Pomoč pri prehodu, začasne dogovore, spoprijemanje s krizo.
- Pomoč po prehodu z namenom pregleda dogovorov in pomoči pri nadaljnjem prilagajanju (Parkinson 2011: 51).

Razumevanje pomena navezanosti v medčloveških odnosih je ključ do razumevanja dogajanja pod površjem tudi, če so na površju finančne zadeve. To je še posebej pomembno, ko so vključeni otroci. Starš, ki ne živi z otroki, se pogosto boji, da bo izgubil vezi in stik z njimi, saj jih lahko nadomesti nadomestni starš. Za otroke ima lahko nenadna izguba ljubljenega starša hude posledice. Če ne prejmejo dovolj ljubezni, nege in opore pri spoprijemanju z izgubo, to lahko vpliva na njihov nadaljnji razvoj in sposobnost oblikovanja odnosov. Družinski mediatorji, ki delajo s pari in posredno ali neposredno tudi z otroki, se morajo zavedati pomena navezanosti in posledic izgube osebe, na katero smo močno navezani. Čeprav so nekateri podvomili v Bowlbyjeve zamisli o navezanosti matere in dojenčka, so njegovo poznejše delo in druge študije podprti z dokazi iz kliničnih raziskav. Ti dokazi kažejo pomen varne navezanosti za zdrav razvoj otroka in opozarjajo, da kakovost vzgoje v otroštvu lahko vpliva na kakovost nege, ki jo posameznik kasneje sam nudi kot starš. Tisti, ki niso izkusili varne navezanosti na starše ali so izgubili enega od staršev zaradi smrti ali razveze, imajo lahko večje težave pri zagotavljanju trdne podlage, ki omogoča varno navezanost njihovih otrok. Tako lahko nastane krog, v katerem vzorec negotove navezanosti prehaja iz ene generacije v drugo (Parkinson 2011: 51).

1.2.6. OKREVANJE IN SPRAVA PO LOČITVI OZ. RAZVEZI

Kako družine (Walsh 1998: 299–300) prenesejo proces razveze, je pomembno tako za okrevanje in prilagoditev po razvezi, kakor tudi za samo razvezo kot tako. Veliko bolj alarmanten podatek od visoke stopnje ločitve je zagotovo podatek o tem, da po dveh letih od razveze, otroci velikokrat odsotnega starša ne videvajo več (ali ne ravno pogosto) ali pa le-ta ne sledi pravilom plačevanja preživnine. Razveza nikoli ne bi smela biti razlog za nepopravljive zlome odnosov v otrokovem življenju. Kljub temu raziskave ugotavljajo, da se odnosi med razvezanima staršema in otroci po zakonskih konfliktih in razvezi kar precej

izboljšajo. V skoraj polovici družin so starši po ločitvi zmožni vzpostaviti dobre sostarševske odnose in oblikovati dobro delujoča medsebojna sorodstvena razmerja.

Ločitev (Walsh 1998: 300) je zelo redko lahka odločitev. Vsebuje zelo zapleteno mrežo čustev, ki divjajo v človeku od prvega razmišljanja o razvezi, neuspešnih poskusih sprave, zapletenih pravnih postopkov med samo razvezo, vse tja do dejanske razveze in življenja po njej (selitev, nova zveza/poroča). Na žalost je ločitev torej nekaj, od česar si ne opomoremo tako zlahka, kakor se nekaterim zdi. Povzroči veliko stresa in trpljenja ter zahteva ogromno truda, da si opomoremo. Nekateri se ponovno poročijo z mislijo, da bodo to pot vedeli, čemu se izogniti in ne bodo ponovili napak, ki so jih zagrešili v prejšnjem zakonu.

1.2.7. PREMAGOVANJE OVIR NA POTI K SPRAVI PO LOČITVI OZ. RAZVEZI

Sprava (Walsh 1998: 301) ni nujno enaka ponovni združitvi. Vključuje predvsem, da se sprijazniš z vsemi težkimi in bolečimi vidiki razmerja, jih sprejmeš kot izkušnje in nadaljuješ s svojim življenjem. Ob zaključku razmerja so intenzivna spreminjajoča se čustva nekaj povsem običajnega. Kot so ugotovili nekateri raziskovalci, imajo mnogi ljudje v sebi vedno možnost, da svoje pretekle slabe in težke izkušnje pustijo za sabo in se usmerijo na prihodnost oz. na novo razmerje.

Bolečina (Walsh 1998: 301), trpljenje in razdvojenost so lahko velikokrat tako ogromni, da se marsikdo ujame v zanko ponavljajoče ločitve in združitve. Veliko je takih, ki ločitve ne zmorejo prenesti drugače, kot da partnerja namerno odganjajo stran s poudarjanjem zgolj negativnih aspektov in dogodkov v njunem razmerju. Nekateri si tranzicijo po ločitvi olajšajo s takojšnjim novim razmerjem. Na drugi strani pa tudi, če je bil eden od partnerjev tisti, ki je sprožil oz. dal pobudo za začetek pravnih postopkov ločitve, ga je lahko drugi z mislimi in željo po tem že zdavnaj »prehitel«. Z namenom olajšanja bolečine ob izgubi, razrahljanja navezanosti in zmanjšanja občutka krivde in sramu je zelo pogosto tudi razvrednotenje tako partnerja, kakor tudi samega razmerja ob postopku razveze.

1.2.8. ČUSTVOVANJE PO RAZVEZI

Čustvene reakcije po razvezi (Willans 1994: 23–41) so vedno mešane; torej: negativne, pozitivne, grozljive in polne upanja (pri tem ni nujno, da so prisotne vse ali celo vse hkrati). Ne smemo pozabiti, da pri čustvih ni nobenih pravil, katera so prava in katera se morajo čutiti ter katera ne. Če se počutiš, kot se počutiš, je v tvoji kontroli zgolj dejstvo, kako se boš z

njimi spopadel. Zatorej se nikoli ne smeš sramovati ali čutiti krivega glede na to, kako se počutiš. Pomembno je le, kako se s čustvi spoprijemaš. Tudi, če je ločitev neke vrste olajšanje zaradi težav in konfliktov, ki so se dogajali pred razvezo, posameznika vedno skrbi, kako se bodo spopadali z vsemi spremenjenimi okoliščinami, ki sledijo. Najpogostejša čustva, ki sledijo razvezi, so naslednja:

- Jeza: od vseh reakcij, ki ločitvi sledijo, naj bi bila jeza nekaj najmanj sprejemljivega. Mogoče zato, ker se v primeru jeze na bivšega partnerja prepostavlja, da je posameznik šibek, sebičen ali nezrel. V povezavi s to jezo ponavadi partnerja drug drugemu namenoma ne omogočita pravične mirne ločitve, ampak le-ta poteka kaotično. Seveda pa, da ne bi bilo pomote, je jeza nekaj popolnoma naravnega za vsakega posameznika pri ločitvi, saj se lahko počuti na nek način izdanega s strani osebe, ki ga je postavila v tako boleč in nevzdržen položaj. Sama po sebi jeza niti ni nevaren občutek, razen, če je sam sebi ne priznaš. Takrat lahko postane zelo uničujoča. Da do tega ne bi prišlo, je edino pravilno, da se o svoji jezi z nekom pogovoriš. Če je odnos z bivšim partnerjem osnovan na način, ko si kljub vsemu lahko stvari povesta na umirjen način, brez kakršnihkoli večjih vojen, je možnost pogovora o jezi tudi z njim. Sploh pa zaradi tega, ker je to veliko bolj nenevarna pot, kot skrivanje za umetnimi nasmeški ali izkoriščanje prijateljev in otrok za razna maščevanja. Ker je to pri večini parov težko doseči, je dovolj že pogovor z osebo, ki poskuša biti čim bolj umirjena in ne reagira anksiozno na jezo. Da bi jezo sprostili, prav tako obstaja veliko načinov, kot so npr. kričanje v gozdu, pleskanje, šport ali zgolj zapis vseh karakteristik in stvari ki vzbujajo te občutke jeze.
- Olajšanje: ta občutek je največkrat prisoten pred samo razvezo – lahko pred samo odločitvijo o razvezi po vseh prepirih, lahko na dan, ko prenehata živeti v skupnem gospodinjstvu, ali ko se prvič vzpostavi stik po uradni sodni poti k razvezi. Marsikdo občuti olajšanje predvsem zaradi tega, ker je napetosti in vseh stresorjev, ki so prepiranju sledili, končno konec.
- Zanikanje: nekaterim ženskam je veliko lažje, če se umaknejo od realnosti in se pretvarjajo, kot da se to sploh ne dogaja. Ko izgubiš nekoga bližnjega, potrebuješ kar nekaj časa (lahko tudi več mesecev), da dojameš realnost situacije. To je podobno tako pri razvezi, kakor tudi pri smrti bližnjega (oblika izgube je drugačna, občutki podobni).

- Zmedenost: to je najpogostejša oblika čustvovanja, ko v življenju prideš do razpotja in »mešanice« raznih čustev, strahov in odločitev. Je pa res, da je zmedenost eden izmed občutkov, ki mu ne moremo dopustiti, da bi ga čutili prav dolgo, saj nam nekako zamegli oz. zamrzne moč odločanja, v katero smer bi šli ali katero poti bi sploh ubrali. V primeru zmedenosti je najbolj priporočljivo, da si poiščemo strokovno pomoč (kar pa ne pomeni, da nam bo nekdo zapovedoval, kaj storiti, marveč nam bo le pomagal poslušati samega sebe in po svoji lastni presoji presoditi, katera odločitev je za nas najbolj ustrezna).
- Tesnoba: najlažji način razreševanja tesnobe je sigurno dejstvo, da se svojimi težavami neposredno soočimo in jih delimo z drugimi.
- Obžalovanje: veliko ljudi je mnenja, da je obžalovanje popolnoma nepotrebno čustvo (»kar je, pač je«). Še posebej je fraza »kar je, pač je« značilna za tiste, katerih partnerji so jih popolnoma zavrnili ali pa so se proti koncu zveze obnašali do njih zelo uničujoče. Veliko lažje je enostavno odpisati zakon kot popolnoma propadel, zaradi česar ne obžaluješ ničesar (niti samega dejstva, da je propadel). Čeprav to ni nujno resnično, saj ne moreš kar naenkrat čutiti popolnega ravnodušja glede nečesa tako pomembnega v življenju (za katerega si imel tudi visoke upe in cilje), vedno je prisotno tudi obžalovanje. Še huje od ravnodušnosti bi bilo, da bi enostavno celoten zakon obsodil kot en velik minus. To nikoli ne more biti res, saj vedno obstajajo tako negativne, kakor tudi pozitivne strani zakona (oz. tako negativni, kakor tudi pozitivni trenutki). Če obžaluješ, ni s tem popolnoma nič narobe, ampak je kvečjemu edino pravilno. Obžalovati moraš vse dobre strani zakona, ki se končuje, saj so bili tudi dobri trenutki, ki ne smejo biti pozabljeni, so del obeh partnerjev in ogromno prispevajo k kasnejši ponovni vzpostavitvi samozavesti ter moči, ki jo potrebuje vsak posameznik.
- Žalovanje: v nekaterih primerih je veliko lažje prebroditi proces žalovanja ob smrtni izgubi, kakor ob izgubi partnerja v ločitvi. Mogoče največ zaradi družbe. Družba prepozna žalost in zmedenost vdove ali vdovca, ima oblikovane neke rituale, kako se s tem soočiti in nudi družini tudi podporo. Medtem pa na drugi strani velja v primeru razveze, da sta si to pač oba želela in oba storila. Seveda je to res, ampak je kljub temu to zelo težko obdobje, ki vsebuje veliko jeze, bolečine žalosti in prav tako tudi žalovanja (katerega družba – razen v primeru tesnega stika z ločencema – sploh ne

opazi, ne prepozna in ne prizna). Najtežje pri žalovanju zaradi razveze ni, da osebe ni več (tako kot je to pri smrti), ampak da osebe ni več v tvojem življenju in ni več na voljo tebi. Kljub vsemu je tudi to čustvo, ki mora priti na plano in s katerim se je nujno soočiti (lahko tudi s pomočjo prijateljev ali pa strokovne pomoči).

1.2.9. SPREMEMBE DRUGEGA REDA IN ŽELENI IZIDI SKOZI CELOTEN PROCES LOČITVE

Kot pravi Robinsonova (Čačinovič Vogrinčič 2006: 81–84), se otroci nikoli ne razvežejo od svojih staršev, zato je nujno, da zastavimo dolgoročen življenjski projekt starševstva. Proces transformacije po ločitvi naj bi potekal v trinajstih fazah. S pomočjo teh Robinsonova opredeli dva procesa, in sicer: čustveni proces tranzicije para in spremembe drugega reda, ki so nujne, da družina lahko nadaljuje svoj razvoj. Te faze so:

1. faza: priznanje zloma zakona ali partnerstva, pri čemer je nujna sprememba drugega reda vzajemno sprejemanje lastnega deleža in deleža drugega pri zlomu. Čustveni procesi v tranziciji para so predvsem odločanje ali znova sprejeti obvezo, da nadaljujeta razmerje.
2. faza: odločitev za ločitev ali razvezo, pri čemer so nujne spremembe drugega reda obojestransko sprejetje neuspeha zakona, upoštevanje otrokovih potreb in dogovor, da se zakon konča z ločitvijo. Čustveni procesi v tranziciji para temeljijo predvsem na spoznanju enega ali obeh zakoncev, da ni mogoče razrešiti napetosti do te mere, da bi ostala skupaj.
3. faza: priprava in načrtovanje izida, pri čemer so nujne spremembe drugega reda sodelovanje pri problemu, kako povedati otrokom, dogovor o stikih in obravnavanje težav s prijatelji in ostalo razširjeno družino. Čustveni procesi v tranziciji para je predvsem prizadevanje, da bi zmogla deliti odgovornost zdaj in v prihodnosti.
4. faza: ločitev, pri čemer so nujne spremembe drugega reda objava odločitve drugim v skupnosti in razširjeni družini ter restrukturiranje zakonskega odnosa in odnosov starši-otrok. Čustveni procesi v tranziciji para so poskus zmanjšanja navezanosti na zakonca, žalovanje zaradi izgube, podpora otrokovi navezanosti na drugega starša in krepitev sostarševskih odnosov.
5. faza: razveza, pravni proces, pri čemer so nujne spremembe drugega reda preverjanje odločitve o razvezi na finančnem, pravnem, psihičnem in sostarševskem področju in v

skupnosti ter ohranitev povezanosti z razširjeno družino. Čustveni procesi v tranziciji para temeljijo predvsem na odpovedi fantazijam o ponovni združitvi družine, razreševanje grenkobe, jeze, bolečine skozi proces žalovanja ter umik čustvene investicije iz zakona.

6. faza: družina po razvezi, pri čemer so nujne spremembe drugega reda oblikovanje fleksibilnejših odnosov (stiki brez konfliktov), organizacija, prestrukturiranje in upravljanje ločenih enostarševskih gospodinjstev, sprejemljivost za partnerjevo novo socialno mrežo in vzpostavitev lastne. Čustveni procesi v tranziciji para temeljijo predvsem na zmožnosti ohranitve stika z bivšim zakoncem ter razvijati sostarševske odnose zaradi najnujnejšega spoznanja, da se otroci ne razvežejo od svojih staršev in jih je posledično treba spodbujati k dobremu odnosu z obema.

7. faza: novi začetki, pri čemer so nujne spremembe drugega reda priznanje potrebe po sostarševstvu v času, ko čustvena razveza še vedno teče, spoznanje, da je odnos starši-otroci pred odnosom, ki lahko nastane s ponovno poroko. Čustveni proces v tranziciji para je predvsem priznanje mitov o očimih, mačehah in pastorkah.

8. faza: napori asimilacije, pri čemer so nujne spremembe drugega reda priznanje ljubosumja, žalosti in konfliktov lojalnosti zaradi izgube. Čustveni procesi tranzicije para so oblikovani kot dovoljenje mačehi ali očimu, da razvijejo svoje lastne odnose.

9. faza: ozaveščenost, pri čemer so nujne spremembe drugega reda priznanje ponovne poroke in prostora za mačeho ali očima ter priznanje biološkim staršem, da imajo kljub vsem ključno avtoriteto in pozicijo. Čustveni procesi tranzicije para so oblikovani na potrditvi meja med gospodinjstvi in meja med generacijami.

10. faza: restrukturiranje, pri čemer so nujne spremembe drugega reda preoblikovanje razširjene družine, sprejem potrebnih sprememb, da reorganizirana družina postane delujoča ali funkcionalna. Čustveni procesi v tranziciji para so prezračevanje in mobilizacija težav.

11. faza: akcija, pri čemer so nujne spremembe drugega reda ustvarjanje novih ritualov, meja in pravil, ki jih dosežemo s pogajanjem v celostni preoblikovani in razširjeni družinski mreži. Čustveni proces tranzicije para je začetek sodelovanja.

12. faza: integracija, pri čemer so nujne spremembe drugega reda dopustitev, da mačeha ali oči dobijo tako vlogo, da ne ogroža in ne tekmuje z vlogo biološkega starša ter sprejetje le-

te iz strani cele razširjene in reorganizirane družinske mreže. Čustveni proces v tranziciji para je kontakt in intimnost v reorganizirani družini.

13. faza: odločitev za dvojedno družino, pri čemer so nujne spremembe drugega red odpoved zadnjemu upanju, da bo mogoče živeti kot enojedna družina, sprejem družinskega življenja in pretrganega starševstva. Čustveni proces tranzicije para je »zdržati in spustiti«.

1.3. OTROCI IN NJIHOV GLAS V ČASU LOČITVE OZ. RAZVEZE

Iz razvojne psihologije vemo, da imamo v času odraščanja že po naravi dve fazi. Mladostnik je tedaj do staršev izredno kritičen, in sicer prvič ob začetku pubertete, ko izginja njegova otroška vera v nezmotljivost in vsevednost staršev in odkriva, da so starši tudi samo ljudje s človeškimi slabostmi. Nato pa ob vstopu v odraslost, približno ob začetku dvajsetega leta, ko v boju za svojo lastno identiteto odkrije, da ima tudi sam slabosti. Zlasti v tej drugi fazi, ko je razočaran nad lastno nepopolnostjo, ki se polagoma svita po obdobju viharništva in bi se morala stekati v konstruktivno samovzgojo, opažamo močno nagnjenost k nameri, da krivdo prevale na starše, na politične sisteme in tako dalje. Če potem v isto zarez še dodatno zabijemo teze napačno razumljene globinske psihologije, potem je kaj lahko odžagati vejo lastne odgovornosti, na kateri naj bi rastlo bodoče življenje. Pravi infantilizem je zanikati konstruktivno samovzgojo in prevaliti odgovornost na druge (Lukas 1993: 42–43).

Lindz je ustvaril koncepcijo pogojev (Čačinovič Vogrinčič 1998: 53–55), ki naj bi bili zagotovljeni v družini, da se lahko otrok v njej razvija. Ti pogoji se osredotočajo predvsem na interakcijo med zakoncema, specifično vsebino in komplementarnost njunih vlog, ki je nujno za določanje strukture družine. Lindz izpostavi tri pogoje:

- Ohranitev generacijskih razlik: to pomeni, da starši pri zadovoljevanju svojih potreb, ne smejo postati odvisni od otrok. Starši morajo biti odvisni drug od drugega in so generacija tistih, ki skrbijo za nepreskrbljene otroke ter jim nudijo del sebe z namenom razvoja modela odraslosti, po katerem se otrok lahko razvija. Le-ta potrebuje odvisnost od svojih staršev, da mobilizira vse svoje moči za lasten razvoj in da se počuti varnega. Otrokov razvoj je lahko tudi ogrožen, če mora svojim staršem nuditi čustveno oporo. Ohranitev generacijskih razlik je torej pogoj za oblikovanje takšne vloge otroka, ki ni v konfliktu z vlogo kateregakoli od roditeljev.

- Koalicija staršev (enotnost in povezanost med starši): to pomeni, da se roditelja podpirata v svojih vlogah ter hkrati vzajemno povečujeta občutke varnosti in gotovosti. V svojem odnosu z otroci se morata podpreti in upoštevati, kar pa ustvari pogoj, da se njuni vloge zakoncev in roditeljev ne izključujeta, ampak dopolnjujeta. S tem ustvarita interakcijski vzorec, ki omogoča nastajanje solidarnosti v skupini in hkrati onemogočita otroku, da bi razbil starševsko diado. Šele koalicija staršev omogoča otroku identifikacijo z roditeljem istega spola kot primarni objekt ljubezni v roditelju nasprotnega spola.
- Sprejemanje vloge lastnega spola: izrednega pomena je, ali si bo otrok pridobil zadostno količino gotovosti v spolni identiteti. Otrokov spol je eden od najusodnejših faktorjev njegovega razvoja. Za otroka je lahko usodno, če se en spol ponižuje ali razvrednoti.

Otroci so simboli (Pam, Pearson 1998: 310–312) ljubezni med staršema. Čeprav je otrok samostojna oseba, so čustva do njega in sostarša tista, ki ustvarijo družinsko simbiozo. V primeru, ko se le-ta skrha in posledično pride do ločitve oz. razveze, je zelo pogosto opaziti t. i. podajanje otroka iz ene strani na drugo, z namenom izpostaviti svoje lastne interese in dokazati, kdo je lahko boljši starš. To je vedno največja napaka, saj s tem otrok občuti lastno krivdo za ločitev in možno ločitev od enega od staršev. Seveda to v nobenem primeru ne velja oz. ne bi smelo veljati. Otrok nikoli ni krivec ločitve in nikoli ne bi smel občutiti, da se ločuje od enega od staršev. Čeprav je postopek razveze v teku, se moramo zavedati, da se otrok od svojih staršev nikoli ne more razvezati. Ločujeta se starša in vsak otrok ima pravico do obeh, do njune ljubezni ter zagotovitve varnega razvoja.

1.3.1. OTROKOVA ČUSTVA

Otrokom je treba omogočiti, da čustveno dojamajo (rekonstruirajo) konec, slovo in nov začetek ter se tako preko procesa notranjih nasprotij pripravijo na resnično novo usmeritev (Kuntzag 1997: 62).

Racionalna obrazložitev izraza (Pam, Pearson 1998: 307–308), da je nekaj dobrega v zvezi z ločitvijo, se bo za otroke izkazala takrat, ko si bosta starša opomogla do te mere, da bosta postala še boljša starša. Poučno, skrbno in občutljivo ravnanje z ločitvijo je torej tisto, ki bo otroku pripomoglo k čim lažji tranziciji, s čim manj bolečih posledic te travme.

Otroci (Schneider 1996: 29) se zelo dobro zavedajo čustev svojih staršev. Čutijo, kdaj so starši pod stresom ali se počutijo nelagodno. Ne znajo pa točno razlikovati med določenimi čustvi, zato nelagodje in stres hitro zamenjajo za jezo ali pa pomislijo, da so njihova vprašanja enostavno nadležna (posledično, če bodo prevečkrat vprašali, mislijo, da bo starš odšel za vedno). Če otrok vidi svojega starša vzburjenega ali celo da joka, je to zanj enostavno grozljivo. V njihovih mislih je to nekaj nemogočega in strašnega, saj ne vedo, kdo bo sedaj tisti, ki bo stvari spravil v red in kdo bo tisti, ki bo zagotovil varnost ter dobro počutje. Zatorej raje vprašanj sploh ne zastavi, kot pa da bi svojemu staršu povzročil tako bolečino, da svoje vloge ne bi mogel opravljati (in bi posledično padla na otroka).

Otroci staršev, ki se ločujejo, so skoraj vsi, brez izjeme, globoko pretreseni. Zelo malo jih je veselih ob odhodu enega od staršev, ne glede na to, kako neprikrito grozen je bil zakon. Tudi otroci, ravno tako kot odrasli, preigravajo vso lestvico čustev, ko jim povedo, kaj se bo zgodilo. V nasprotju z odraslimi nimajo čustvene zrelosti, da bi zmogli obvladati takšna boleča in moteča čustva. V nasprotju z odraslimi tudi ne zmorejo nadzorovati nastalega položaja, saj nočejo, da bi se starši ločili. Njihova čustva se utegnejo občasno kazati s katerimkoli ali z vsemi od naslednjih znakov: zanikanje (preprosto ne verjamejo tistega, kar so jim povedali starši), šok, jeza, prepričanje, negotovost, osamljenost, občutek krivde, občutek sramu in bedno počutje (Charlish 1998: 44–45).

1.3.2. RAZLOGI ZA STRAH STARŠEV, KAKO POVEDATI OTROKU ZA RAZVEZO

Večina staršev se boji (Johnson (ur.), Johnson (ur.) 1989: 139–141), da so otroci premladi, da bi razumeli. Na drugi strani profesionalci zagovarjajo tezo, če je otrok dovolj star, da razume obstoj svojega starša in razume jezik, ki ga govori, potem je tudi dovolj star, da izve, kaj se okoli njega dogaja. Tudi predšolski otroci se zavedajo, da sta mama in oče jezna ter nesrečna. Dojemajo svoje okolje tudi do te mere, da se zavedajo dejstva, da bo slej ko prej eden odšel, a bosta kljub temu ostala povezana za njegovo dobrobit, ljubezen in varnost. Nekateri starši uporabijo izgovor, da je otrok premlad, zgolj zaradi lastnega strahu pred bolečo konfrontacijo. V resnici se otrok vedno zaveda in čuti, če je nekaj narobe. Zato je nujno, da tudi otrok ve, kaj se bo zgodilo in kako bo to vplivalo nanj. Nekateri starši odlašajo s pogovorom, ker se ne morejo odločiti, kdaj je primeren čas, da izvedo tako novico. V pomoč pri tem zadržku sta lahko naslednji dve smernici: najboljši čas za pogovor z otrokom o ločitvi je takrat, ko je odločitev neizbežna in fiksna, kar se zgodi ponavadi kak mesec pred dejansko razvezo (ta čas

bo otroku pomagal pri zastavljanju raznih vprašanj, izražanju čustev in pri zagotovitvi, da bo obdržal oba starša); povedati je treba otrokom resnico že, če jo sami iščejo in vprašajo »Ali se bosta ločila?«, saj če so otroci dovolj stari, da to zaznajo in vprašajo, so dovolj stari tudi za resničen in iskren odgovor (če jim ne zagotovimo iskrenega odgovora, je velika možnost, da bodo le-tega našli v sebi in se počutili krive za vse, kar se dogaja). Najbolj idealno bi bilo, da otrok novico sliši od obeh staršev na t. i. družinskem sestanku, kjer so prisotni vsi družinski člani, saj na ta način pridobi otrok občutek, da mu bosta, kljub ločitvi, vedno na voljo oba starša. Prisotnost vseh družinskih članov (vseh otrok naenkrat) pripomore predvsem k občutku bližine in zavedanja, da niso sami in imajo drug drugega. Ko se otroku pove, je pomembno tudi, da se mu pove dejanski razlog, kakršenkoli pač je. Nujno je govoriti resnico in izpostaviti resnična dejstva (ki ne smejo biti obtožujoča ali v obliki raznih sodb) tako o razlogu za ločitev, kot o poskusu sprave.

1.3.3. PREDLOGI, KAKO POVEDATI OTROKU ZA RAZVEZO

Obstaja nekaj predlogov (Johnson (ur.), Johnson (ur.) 1989: 142–144) o tem, kako povedati otroku za razvezo:

- Povedati je treba otrokom na jasen, razumljiv in direkten način, kaj sploh ločitev pomeni in katere težave so k njej pripomogle. Pripravljeni moramo biti, da bo informacijo sigurno potrebno nekajkrat ponoviti, da bodo resnično razumeli dogajanje in jim zagotoviti, da to ni bila nenadna odločitev.
- Opisati je treba poskuse sprave in trud, ki sta ga oba vložila, da do tega ne bi prišlo.
- Poudariti je treba, da bosta starša kljub ločitvi vedno na voljo svojim otrokom in ju bosta vedno ljubila.
- Nikoli ne smemo prevaliti krivdo na enega. Če je slučajno prišlo do varanja, je treba otrokom zagotoviti, da je bila to posledica nesrečnega zakona. Poudariti je treba, da sta trpela oba in ne samo eden od njiju. Obema je bilo težko. Če kriviš svojega partnerja, bi lahko rekli, da na prikrit način zapoveduješ otroku, da se postavi na tvojo stran.
- Poskusiti je treba čim bolj natančno opisati vse spremembe do katerih bo mogoče prišlo, a hkrati nuditi zagotovilo, da bodo tudi njihova čustva in mnenja upoštevana pri odločanju.

- Nujno je večkrat poudariti, da otroci v nobenem primeru niso krivi za ločitev, niti niso odgovorni za zadeve, ki se dogajajo med staršema. Pojasniti je treba, da se starša ločujeta med sabo in nikoli od svojih otrok.
- Zagotoviti je treba otrokom, da imajo vedno pravico ljubiti oba starša, se nikoli ne postavljajo na stran enega in zapostavljajo drugega.
- Spodbuditi je treba otroke, da sprašujejo, da vprašajo, če karkoli ni jasnega ali karkoli jih pač zanima. To jih je treba spodbujati skozi cel proces ločitve in tudi po njej, ko poteka obdobje prilagajanja.

1.3.4. KAKO POMAGATI OTROKU, DA SE ODPRE

Ko govorimo o komunikaciji (Schneider 1996: 59–60), samo govorjenje ni najtežji del. Najtežji del je izražanje svojega realnega počutja in mnenja ter pomoč drugim pri enakih dejanjih. Seveda je nemogoče nekomu narekovati, kako naj bi se izražal. Vsak ima svoj ritem, meje, zmožnosti in način izražanja. Kljub temu obstajajo neki splošni napotki, kako naj bi starš kar najbolje začel konstruktivno komunikacijo s svojim otrokom. Obstajajo tri faze, ki predstavljajo temelje tople, koristne in produktivne komunikacije:

- Ustvarjanje varnega okolja, v katerem do komunikacije sploh lahko pride.
- Poslušanje na način, ki spodbudi otroka, da se odpre, da zaupa in dovoljuje, da raziščeš oz. se dotakneš tistega, kar je skrito.
- Odzivanje na način, s katerim pokažeš, da zmoreš visoko stopnjo empatije, lagodnosti in pomoči.

Pogovor o ločitvi (Schneider 1996: 60–61) ima vedno točno določen svoj lasten tempo in ni ravno pričakovano, da bo potekal organizirano, saj je vanj vključenih preveč čustev in strahov. Velikokrat lahko pride do tega, da otrok sredi pogovora vstane in naznani, da ima domačo nalogo na katero je pozabil; ali da izrazi, da ga nihče ne razume, čeprav je več kot opazen trud razumevanja in aktivnega poslušanja; ali pa celo, da tik preden bi pogovor postal produktiven, reče, da ga nič od tega sploh ne gane in se mu vse skupaj zdi neumno. Pogovori o ločitvi zahtevajo tako čas, kot potrpljenje. Ravno zaradi tega, ker je to dolg postopek, si moramo vzeti kar precej časa tudi, da se o njem konstruktivno pogovorimo. Vsa čustva, strahovi, mišljenja in vtisi se lahko spreminjajo »iz danes na jutri«. Zatorej je izrednega pomena predvsem potrpljenje in čas, katerega vsak potrebuje, kolikor ga pač potrebuje. Tudi

če otrok molči, ne smemo obupati, velikokrat je največji uspeh že, če se pogovor čez nekaj časa nadaljuje.

1.3.5. VPRAŠANJA, KI JIH SPROŽI RAZVEZA

Nujno je poudariti, da ločitev (Schneider 1996: 22–23) ni samo postopek, ko podpišeš ustrezne papirje. Je postopek, ki se začne pri težkih dnevih pred odločitvijo o ločitvi in poteka vse skozi ločitev tja do mnogo let po ločitvi. Porajajo se razna vprašanja, ki ne izginejo kar tako čez noč. Ker se otrokovo razumevanje skozi leta spreminja, se zna zgoditi, da bodo imeli razna vprašanja tudi kasneje, ko naj bi bilo že vse razjasnjeno. Na ta vprašanja nujno potrebujejo odgovore, če želijo kasneje v svojem življenju tudi sami razvijati zdrave odnose in razmerja ter ustvariti svojo lastno družino. Ločitev ni nujno ravno uničujoča ali, da odloča o dožemanju prihodnosti v posameznikovem življenju. Nesrečen zakon je lahko veliko bolj uničujoč zdravemu razvoju otrok kot pa v tem primeru sama ločitev.

Kot že omenjeno, ločitev (Schneider 1996: 45–50) ponavadi traja več let. Tako čustveni, kakor tudi praktični del potekata po določenih fazah. Če imaš do svojih otrok odprt odnos glede tega, kaj te muči in če si intuitiven glede otrokovih zaznav, je pomembno, da razmisliš o lastnih vprašanjih, saj so le-ta tista, ki reflektirajo tvoj spreminjajoči se strah, jezo in bolečino. Odziv odraslega na vprašanja otrok je odvisen od tega, koliko je odrasel sposoben reflektirati lastna vprašanja in dvome iz svojega otroštva. Ni nujno, da so se tudi njegovi starši ločili, ampak je kljub temu velika možnost, da se je kdajkoli v njegovem otroštvu dogodilo nekaj, o čemer ni bil siguren, ni razumel in je posledično imel vprašanja. Če sledimo tej poti, bomo otroka zagotovo lažje razumeli. Začetni fazi pred odločitvijo za razvezo, bi lahko rekli tudi kot neka upadajoča spirala, v kateri so zmešana vsa čustva od jeze, napetosti, nezadovoljstva bolečine in vse tja do frustracije. V tej fazi se eden ali oba starša sprašujeta, ali je čas za ločitev, ali je možnost rešitve zakona idr. skozi vprašanja, kot so: kako dolgo bom še zdržal/a; ali otroci vidijo najino jezo in napetost kljub vsemu trudu, da jo skrijeva; ali bosta napetost in jeza prizadeli otroke; ali sva se sploh kdaj ljubila; ali moram sam/a sebe kriviti za situacijo; zakaj ne morem kontrolirati svoje jeze; nočem prizadeti svojega moža/žene, ampak, ali moram za to ceno biti nesrečen/a idr. Vsa ta vprašanja so tista, ki mučijo starše v fazi pred dejansko odločitvijo za ločitev. To je obdobje skoraj neznosnega konflikta, dvoma in bolečine. Velikokrat se starši zaradi lastne obremenjenosti sploh ne zavedajo dejstva, da so otroci za vse te stresorje zelo dojemljivi, saj je edini razlog, da o tem ne sprašujejo, ker se nič

dejanskega ni še zgodilo; kar pa ne pomeni, da jim ni hudo. Otroci morajo nujno pridobiti vsa dejstva, da bi lahko situacijo obvladali. Ni nujno, da jih morajo dobiti skozi odgovore, velikokrat so zadovoljni že samo s priznanjem, da se nekaj dogaja. Na ta način se bodo s tem lahko začeli truditi obvladati situacijo in se ne skrivali pred njo.

1.3.5.1. ZAKAJ IMAJO OTROCI TEŽAVE PRI ZASTAVLJANJU RAZNIH VPRAŠANJ

Otroci se velikokrat bojijo zastaviti kakršnakoli vprašanja (Schneider 1996: 23–24), saj ne vedo, kaj se bo potem zgodilo. Tudi če se ne zavedajo, česa točno se bojijo, je strah kljub temu prisoten. Mogoče se bojijo samih odgovorov, jeze ali žalosti staršev, mogoče se bojijo celo, da bodo izvedeli, da ne smejo čutiti, kar čutijo. Ker ne vedo, kaj pričakovati, zato je raje vprašanj sploh ne zastavijo.

1.3.6. OTROKOVI STRAHOVI OB LOČITVI

Obstaja kar nekaj tipičnih strahov (Schneider 1996: 32–39) otroka v procesu ločitve, a bom tukaj izpostavila tri prevladujoče:

- Strah pred osamljenostjo oz. da bi ostal popolnoma sam: vloga navezanosti med staršem in otrokom je za otrokov razvoj ključnega pomena. Pri ločitvi eden izmed staršev odide. Za mladega otroka od treh do desetih let je to največja nočna mora. Kaj se bo sedaj zgodilo? H komu se lahko zateče v primeru kakršnihkoli težav? Občutek imajo, da so ostali popolnoma sami.
- Nisem dovolj dober za svoje starše (če bi bil lepši, pametnejši, hitrejši idr.): otroci katerekoli starosti se počutijo zavržene, če jih starš zapusti. V njihovih očeh ni videno, kot da en starš zapušča drugega, ampak da zapušča tudi njih. Težko jim je zaznati, kje je meja, kje je razlika. Veliko bolj se lahko poistovetijo s staršem, ki ostane, saj so sami v istem položaju (položaj žrtve) in se počutijo zapuščene. Otroci vedno iščejo logične razlage za situacije, v katerih so se znašli in največkrat krivca iščejo v sebi (če bi bil boljši, lepši, pametnejši, bolj priden idr. se to ne bi pripetilo meni).
- Otroci vseh starosti (Schneider 1996: 26–28) se vedno bojijo odgovorov na svoja vprašanja. Nočejo vedeti, da se oče ne bo vrnil, da jih mama nikoli ni ljubila, da bodo pristali v domu, katerega vidijo na televiziji, da mama in oče nikoli več ne bosta skupaj, da ne bodo nikoli več vedeli, kdo jih bo pokrtil pred spanjem, ali če bo žalost, ki jih trenutno obkroža, ostala v njih za vedno. Ne želijo vedeti odgovorov, ker se

bojijo najhujšega. Trenutno je za njih ločitev pravi Armageddon. Dovolj hudo je že, če mislijo, da je vse izgubljeno, še huje je, če to vedo kot sigurno dejstvo. Težava pri takem odporu do odgovorov se kaže predvsem pri dveh zadevah, in sicer: prvič, da sami po sebi niso pomembni, in drugič, da je narobe imeti željo po vedenju. Starši, ki niso pripravljeni pomagati svojim otrokom do te mere, da bi razumeli ne glede na razloge, dopuščajo samo to, da so otrokova čustva zavrnjena, omalovaževana in nepomembna. Prav tako, če otroku rečeš, da mu nečesa ni potrebno vedeti, je enako kot, da bi mu dal vedeti, da ni storil pravilno s tem, ko je vprašal, ali ker ga je zadeva zanimala, ali pa celo, da zadeva mora ostati skrivnost. S tem otroci povzamejo zgolj to, da so odgovori na njihova vprašanja enostavno grozljiva.

1.3.7. PODPORA SOCIALNE MREŽE OTROKU V RAZVEZI

Ljudje bi radi verjeli, da delajo tisto, kar je najboljše za otroke, da so njihovi otroci inteligentni, prilagodljivi, razumni in so prepričani, da bodo takšni, kot so, »nekako preživeli«. Večina otrok res preživi. Vendar nekateri vsaj dve leti, praviloma celo do pet let, nekateri pa tudi dlje, preživljajo precejšnje čustvene bolečine, strah in osamljenost. Tega bi se morali zavedati starši pa tudi sorodniki, učitelji in družinski prijatelji, da bi lahko otroku ponudili kar največ opore, ki so mu je sposobni dati, ko ugotovijo, da zakon staršev razpada. Nihče si ne bi smel domišljati, da otrok ni preveč zaskrbljen, če svoje bolečine ne izraža odkrito (Charlish 1998: 61).

Otroci so v ločitvenih situacijah veliko bolj nemočno kot odrasli izpostavljeni problemom glede na njihovo šele nastajajočo sposobnost zavestno odmakniti se od močnih čustvenih odzivov. Rodni starši stojijo svojim otrokom ob strani na začetku njihovega življenja in praviloma tudi v prvih letih njihovega življenja. V postopku ločevanja se umaknejo iz situacije, ko so bili za svoje otroke popolni. Sicer je tudi v tem obdobju družinske preobrazbe njihova največja naloga odgovornost. S spočetjem, rojstvom in skupnim življenjem je nastala čvrsta medsebojna povezanost, katere spreminjanje ali razpust zahteva najvišjo mero rahločutnosti. Obstajajo trenutki, obdobja ali celo trajnejša stanja v katerih starši teh pričakovanj ne morejo več izpolniti, pogosto ravno takrat, ko je njihova kriza postala tudi duševna kriza njihovih otrok. Za premagovanje te krize morajo biti na voljo drugi ljudje, sicer jih moramo poiskati. Čim bolj raznoliko je zgrajena družbena mreža, tem ugodnejše so napovedi za obvladovanje krize. To velja v enaki meri za otroke kot tudi za odrasle. Vendar

pa imajo lahko ločitveni problemi ljudi tako v oblasti, da je terapijska pomoč smiselna in tudi potrebna (Kuntzag 1997: 112–113).

Prijatelji in sorodniki (Kuntzag 1997: 63) sestavljajo socialno omrežje, ki naj bi zdržalo obremenitve, ki jih družina doživlja v ločitvi. V primeru, da obremenitev ne zdržijo, je bolje, da pot vodi v posvetovalnice za otroke, mladostnike in družino. Zdravniki, učitelji in vzgojitelji lahko pomagajo prebroditi tisti strah, ki staršem po navadi onemogoča iskanje strokovne pomoči. Če slučajno pomoč, ki je tako zelo potrebna, pride prepozno, lahko to vpliva tudi na otrokovo zdravje. Z razvezo namreč nastanejo globoke spremembe za vse člane družine; te spremembe lahko vplivajo tudi na telesno-duševno počutje otrok.

Veliko staršev meni, da bi učiteljem svojih otrok morali povedati, da se ločujejo. V številnih primerih je to nedvomno utemeljeno mnenje. Učitelj utegne biti toplejši in bolj razumevajoč do otroka, ki doma doživlja težave. So pa tudi slabe strani tega, da učitelja seznanimo z namenom staršev, da se bodo ločili. Nekateri imajo ločitev še vedno za sramotno in učitelj utegne biti še bolj pozoren na morebitno otrokovo neprimerno vedenje ali slabo učenje. Nekateri otroci menijo, da bi jih učitelj, če bi vedel, v razredu pomiloval in jih tako spravil v hudo zadrego. Večina otrok ne mara biti v središču pozornosti. Bojijo se, da se bo zgodilo ravno to, če se učiteljem pove o družinskih težavah (Charlish 1998: 43).

1.3.8. VPLIV LOČITVE NA OTROKA

V nasprotju s splošnim pričakovanjem (Berry 1995: 225) ločitev ne zagotavlja dejstva, da bo otrok v prihodnosti zaradi tega imel težave. Seveda lahko vpliva ali pa ne, saj je vsak posameznik unikatni; a kljub temu nikoli ne more imeti takega vpliva, kot ga imajo lahko na primer: nasilje, zanemarjanje ali nastrojenost med staršema. Kot del obvladovanja situacije se otrokov odnos in obnašanje med ločitvijo, povsem razumljivo, spremenita. Nekateri najbolj pogosti indici so razne oblike čustvovanja, kot na primer: depresija, jeza, zanikanje, žalovanje in odklonsko vedenje. To so vse obrambni mehanizmi, ki otrokom omogočajo lažje soočanje s težko in bolečo situacijo. Zelo pogosto je tudi negotovo obnašanje, kot na primer: prekomerno oklepanje, zavračanje šole ali sramežljivost. Vsa ta čustva reflektirajo otrokovo zaskrbljenost zapustitve enega izmed staršev, zato je najbolje, da otroka zavemo, da temu ni tako, da jih nihče ne bo zapustil. Prav tako je pogosto, da otrok zanika kakršnokoli objasnitev o situaciji in zavrača idejo, da starša nista več skupaj (sploh ne posluša razlag, zakaj je temu tako in da bo tako ostalo). V tem primeru je mogoče najbolje ustiti otroka in ga

ne siliti prav preveč, razen, če se to dogaja že več mesecev in onemogoča otroku normalno delovanje in zdrav razvoj – takrat je strokovna pomoč skorajda nujna.

Otroci (Charlish 1998: 16–18) velikokrat svoje občutke krivde, jeze, žalosti in strahu zaradi ločitve, kažejo skozi raznorazna dejanja, kot npr.:

- Visijo na starših, jih nočejo pustiti samih, se jokajo in pritožujejo.
- Kažejo znake strahu in so nerodni.
- So neubogljivi.
- Hočejo spati skupaj s starši.
- Nenehno se prepirajo s svojimi prijatelji, brati, sestrami in se včasih vedejo celo agresivno.
- Pogosti so izbruhi jeze in joka.
- Kradejo.
- Lažejo.
- Močijo posteljo, ko bi to morali že prerasti.
- Namesto, da bi bili v šoli, se raje potepajo naokoli.
- Tlačijo jih prekomerne more med spanjem.
- Nočejo v šolo (hlinijo bolezen).
- Predstavljajo razne nerazložljive zdravstvene težave, npr.: v želodcu, slabost ali glavoboli.
- So depresivni.

Wallerstein in Kelly sta (Johnson (ur.), Johnson (ur.) 1989: 146–147) identificirala šest poglavitnih vplivov ločitve na otroke: prodoren občutek izgube (jok in simptomi depresije, kot so: nespečnost, utrujenost ter težave pri koncentraciji), tesnoba (strah, da njihove osnovne potrebe ne bodo zagotovljene, strah, da jih bo mati zapustila, občutek negotovosti in nepredvidljivosti, strah glede finančnega stanja družine in strah za čustveno in psihično zdravje svojih staršev), občutek, da jih je nekdo zavrnil (od enega ali obeh staršev), osamljenost (manj pozornosti od obeh staršev in pogrešanje vsaj enega od staršev), jeza (usmerjena predvsem v odsotnega starša) in konflikti pri lojalnosti (občutek krivde, da zgleda kot izdajstvo, če se dobro počuti v družbi enega od staršev).

Vsi se torej zavedamo (Willans 1994: 86–94) vpliva, ki ga ima ločitev na otroka. Vpliva predvsem na področju otrokovih potreb, čustvovanja, stikov in posledic samega procesa razveze. Najbolje je, da vsak vpliv podrobneje opišem, in sicer:

- Področje otrokovih potreb: otrokove reakcije na razvezo so vedno postopne in potrebujejo čas, da se razvijejo. Otrokova največja potreba po razvezi je ohranjanje odnosa z odsotnim staršem. Nujno je, da se sooči z dejstvom, da je starš zapustil drugega starša in ne njega. Poudarek ločitve je, da se življenje, edinega kakršnega je otrok do sedaj poznal, popolnoma spremeni in da je možnost konca odnosa z nekom, ki mu je bil vedno pomemben in na voljo. Ker se starši ne ločijo od svojih otrok, je torej najpomembnejša potreba in pravica otroka ravno to – dober in ponavljajoči se odnos z obema staršema.
- Področje stikov/obiskov: najbolje in najlažje za otroka je, da se stiki ali obiski ponavljajo konstantno in da postanejo v njegovem življenju rutina. Seveda lahko pride do prekomernega navdušenja pred, med ali po stiku z odsotnim staršem, ampak se tudi temu lahko izognemo, če otroka že prej primerno pripravimo na stike in mu po tem tudi damo možnost, da o tem govori in čuti, kar pač čuti. Stiki so le del odnosa otroka z odsotnim staršem, drugi in tudi večji del je podoba odsotnega starša doma (kako prisoten starš govori o njem, kako razlaga njegovo odsotnost idr.).
- Področje čustev oz. čustvovanja: tukaj se razlikuje predvsem po letih od otroka do otroka. Nekje do enega leta naj na otroka odsotnost enega starša ne bi vplivala (razen v primeru, če je eden od staršev zelo napet in čuti ogromno tesnobo). Od enega leta naprej pa vsak otrok pokaže svoja čustvovanja na najrazličnejše načine, in sicer od sprememb pri obnašanju, jedi, spanju in celo do toaletnih navad. Lahko pride tudi do tega, da otrok išče krivdo za nastalo situacijo pri sebi; kar je najpogosteje takrat, ko po sami razvezi nihče ne objasni otroku, zakaj eden od staršev ni več vedno prisoten. Vedno je nujno potrebno, da se otrok zaveda, da kljub temu, da se starša med sabo ne razumeta, se še vedno razumeta z njim in ga imata oba najraje. Tako kot starši, tudi otroci velikokrat ob razvezi občutijo žalovanje, jezo in/ali bolečino. Pri čemer je nujno, da starši to prepoznajo, ne ignorirajo in se s tam skozi pogovor tudi spopadejo.
- Posledice same razveze: seveda vsi čutijo posledice razveze, a kljub temu je spet nujno, kako se z njimi spopadajo (posledice so lahko tudi finančne spremembe, selitev konflikt med staršema, tesnoba idr.). V zvezi z otroki je potrebno, da starše prepoznajo

njihove potrebe in za njih tudi poskrbijo. To so: varnost, ljubezen, meje in zmožnost poslušanja brez obtožb. Kjer je dobra komunikacija, ne more biti skrbi o posledicah (ali pa vsaj ne toliko). V primeru ponovne poroke ali zveze je dejstvo sigurno to, da bo novo osebo otrok lažje sprejel, če jo bo sprejel tudi starš.

1.3.9. OTROKOVA BLAGINJA PO LOČITVI

Lahko bi povzeli pet glavnih točk (Thompson (ur.), Amato (ur.) 1999: 3–4) glede otrokove blaginje (dobrega počutja) po ločitvi:

1. Ločitev povzroči otrokom veliko število stresorjev: ločitev in manjši kontakt z odsotnim staršem, možnost drugačnega odnosa z obema staršema in posredna vključenost v konflikt med staršema. Poleg vsega tega lahko ločitev povzroči še finančno stisko za celotno družino.
2. Stresorji, ki so povezani z ločitvijo, lahko povzročijo tudi prilagoditvene težave za otroke, saj je dokazano, da je ravno razveza eden izmed dejavnikov tveganja za marsikatero socialne, psihološke, izobraževalne ali poklicne težave.
3. Kljub vsem tveganjem je ravno odpornost tista, ki jo otroci ob ločitvi tudi pridobijo. Zatorej na raznih področjih lahko delujejo povsem identično kot otroci, ki niso izkusili ločitve.
4. Spopadanje z ločitvijo, kljub vsej odpornosti, za otroke pomeni stisko in bolečino (lahko tudi spomin na njo kasneje v življenju).
5. Obstajajo zelo pomembne psihološke razlike pri prilagajanju otrok, katerih starši se ločujejo (so se ločili), veliko teh razlik lahko pripišemo k odnosom po ločitvi: kvaliteta odnosa s staršem, s katerim otrok živi, stopnja in način ravnanja s konfliktom med staršema, ekonomski položaj družine in otrokovi stiki ter odnos z odsotnim staršem.

1.3.10. PRILAGODITEV OTROKA NA NOV NAČIN ŽIVLJENJA

Ločitev oz. razvezo staršev (Velikonja (ur.), Grgurevič (ur.), Žemva (ur.) 1995: 155) bi lahko uvrstili med ene izmed najpomembnejših stresogenih dogodkov v otrokovem življenju. Koliko časa je potrebno za prilagoditev na novi položaj, je odvisno od kvalitete starševstva po razvezi. Ahrons, Shiller, Kalter in Rogers so raziskovali in proučevali dejavnike, ki omogočajo otrokovo hitrejšo prilagoditev na razvezo. Le-ti so:

- sposobnost zagotavljanja stikov z odsotnim staršem,

- sposobnost zagotavljanja stabilnosti okolja otroka (s čim manj spremembami v družini in širšem družinskem okolju),
- sposobnost otroka na uspešno prilagoditev na spremembe v predločitveni fazi,
- sposobnost staršev za kvalitetno in učinkovito starševstvo tudi po ločitvi,
- sposobnost staršev za zadovoljitev lastnih čustvenih potreb in zagotovitev čustveno varnega in stimulativnega okolja za otroka,
- sposobnost staršev, da se uspešno spoprijemajo s preteklimi nesporazumi in se znajo učinkovito pogajati v primeru novih vprašanj glede otrok.

Eden najpomembnejših dejavnikov (Velikonja (ur.), Grgurevič (ur.), Žemva (ur.) 1995: 155), ki omogočijo, da se otroku, kar se le da olajša prilagoditev na novi položaj, so definitivno uspešno potekajoči stiki otroka z odsotnim staršem.

Raziskave kažejo, da so otroci, ki nimajo stikov z odsotnim staršem, bolj depresivni kot tisti, ki imajo redne in zadovoljujoče stike. Tudi samospoštovanje je pri njih manjše. Uspešno potekajoči stiki so tisti, ki upoštevajo tako potrebe otrok, kot tudi želje obeh staršev. Stiki otroka z odsotnim staršem so tisto področje, kjer med bivšima zakoncema prihaja do najhujših nesporazumov. Razlogi so lahko najrazličnejši:

- Zakonec, pri katerem otrok živi, se hoče maščevati bivšemu partnerju z omejevanjem ali oteževanjem stikov.
- Pogosto je to povračilni ukrep, ker odsotni starš za otroka ne plačuje preživnine.
- Včasih ima starš, ki mu je po ločitvi dodeljen otrok, potrebo dokazati, da lahko sam skrbi za otroka, kar se končno kaže kot prekinitev stikov.
- Do prekinitve stikov lahko pride tudi zato, ker želi eden ali drugi bivši zakonec zaradi bolečih izkušenj v zakonu ali ob razvezi prekiniti s preteklostjo.
- Kadar se starša ne moreta zediniti, pri kom bo otrok, lahko eden od staršev zaradi prizadetosti, ker otrok ni bil dodeljen njemu, z njim prekine stike.
- Starš, pri katerem živi otrok, je negotov in ljubosumen na bivšega zakonca, ki mu uspeva zadovoljevati otrokove potrebe in ima morda z otrokom boljši odnos kot otrokov skrbnik. Običajno ga ne obremenjuje skrb za otroka, ima zanj več časa in energije kot skrbnik. Ta odnos je morda celo boljši kot prej.

- Stike otroka z odsotnim staršem pogosto otežujejo tudi drugi družinski člani zaradi odklonilnega stališča do bivšega partnerja.
- Še bolj pogosto se zaplete ob prihodu novega partnerja – gre lahko za ljubosumnost s strani biološkega starša. V novem partnerju bivšega zakonca vidi tekmeca, ki ga lahko izrine z njegovega mesta. Nova nastajajoča družina po eni strani dokončno poruši otrokove iluzije o tem, da se bosta starša pobotala in da bodo zopet zaživel skupaj kot družina. Zato so lahko odzivi otrok na materinega ali očetovega partnerja negativne. Pojavijo se lahko problemi z lojalnostjo do odsotnega starša. Otrok morda ne sprejme novega partnerja; možno pa je, da se nanj preveč naveže. Novi partner ima pogosto drugačno predstavo o reševanju določenih problemov v zvezi z otrokom. Otrokov biološki starš je velikokrat v težkem položaju, saj se znajde med otrokom, bivšim zakoncem in novim partnerjem. Pogosto se podredi želji novega partnerja, kar gre lahko na račun otrokovih stikov z odsotnim roditeljem.
- Včasih je otrok tisti, ki odklanja stike, kar lahko povzroči popolno prekinitev stikov z odsotnim roditeljem. Pri tem gre lahko za »indukcijo« s strani starša, pri katerem otrok živi, možno pa je tudi, da se odsotni starš otroku ni znal približati, da mu je vsiljeval rigiden urnik srečanj ali svoje interese, ni upošteval njegovih želja, ga ščuval proti drugemu staršu idr. Zgodi se, da odsotni starš otroku zameri, ker do njega ni lojalen, ker mu ni dovolj hvaležen, ker ne uvidi tudi njegovih (starševskih) potreb, ker npr. prihaja samo po denar idr. Ti konflikti se zaostrijo predvsem v puberteti. Odsotni starš »ne odrašča z otrokom«, zato tudi normalne razvojne faze razlaga drugače. Pogosto se prizadeto odziva, če je otrok raje z vrstniki kot z njim. Prav to, da ne živi z otrokom, otežuje tudi njegovo rast kot starša. Spremembe, ki so lahko normalne, razlaga kot rezultat napačnih vzgojnih ravnanj starša, pri katerem otrok živi. Včasih pride zato celo do prekinitve stika med otrokom in odsotnim staršem. Pogosto se čuti starš ob napadih nase prizadetega in se poveže z otrokom proti odsotnemu staršu (Velikonja (ur.), Grgurevič (ur.), Žemva (ur.) 1995: 155–157).

1.3.11. POMOČ OTROKU PRI SOOČANJU Z LOČITVIJO IN OKREVANJU

Četudi je dejstvo, da ločitev močno vpliva na otroke (Berry 1995: 218), ki ob tem doživljajo tako tesnobo, kakor ogromno količino stresa, ni nujno, da bi jim morala ta izkušnja zaznamovati življenje z ravnimi psihološkimi težavami. Dva ljubeča starša sta lahko pri tej

tranziciji otroku v ogromno pomoč, da iz nastale situacije odidejo veliko močnejši in pametnejši.

Berger pravi (Berry 1995: 218–219), da se starši morajo zavedati, da je vsak otrok individualen in unikatni na svoj način. Prav tako je nujno, da vemo, da so otroci drugačni od odraslih in si svet in odločitve razlagajo ter doživljajo posledično na nam drugačen način. Otroci od drugega do šestega leta ne razlikuje ravno med mislijo in dejanjem ter posledično menijo, da so za dejanja, ki se dogajajo okoli njih, odgovorni prav oni. Ravno zaradi tega (in mogoče tudi zaradi Ojdipovega kompleksa) je nujno, da otroku damo vedeti, da za popolnoma noben del tega postopka ne nosi on krivde. Otroci od šestega do dvanajstega leta imajo prav tako še vedno zelo pretirano percepcijo vpliva, ki naj bi ga oni imeli na dane situacije (velika mera osredotočanja samega nase). Pri tej vrsti egocentričnosti, otroci vztrajajo vse tja do adolescence, ko postanejo najstniki, ki začnejo kljubovati vsemu in vsakomur z namenom poiskati sami sebe in svojo pot. Ravno za najstnike je ločitev zelo ogrožujoča, saj je v tem obdobju, ko iščejo sami sebe in svoje mesto v svetu, za njih stabilnost družine ključnega pomena (zato so posledicam ločitve veliko bolj izpostavljeni). Veliko je tudi otrok, ki se na najrazličnejše načine, kot npr.: namerno neprimerno obnašanje, ki zahteva od staršev, da delujeta skupaj, trudijo ohraniti družino in starša skupaj. V primeru nasilja v družini si otroci najbolj želijo miru in harmonije v svojih odnosih v družini; a če to ni mogoče, je odhod nasilnega starša druga, primerna alternativa. Berger svetuje, da starša povesta otrokom za ločitev takrat, ko je ta dokončna, in če je le možno, je najbolje, če mu/jim povesta skupaj. To je za otroka primernejše, saj mu da vedeti, da kljub temu, da se starša ločujeta, še vedno ostajata sposobna za njegovo dobrobit in komunikacijo. Enako velja za brate ali sestre, saj so drug drugemu lahko v ogromno podporo. Vedno znova je treba otrokom poudarjati, da ni njihova krivda in da kljub temu, da drug drugega ne ljubita več in se ločujeta, se ne ločujeta od svojih otrok, ki jih še vedno obožujeta. Najbolje je, da se otrokom pove pravi razlog ločitve (ne v globoke podrobnosti), saj so zelo dojemljivi za laži in vedno obstaja možnost, da resnico izvejo drugje.

Terapevti (Berry 1995: 227) vedno bolj poudarjajo, da otroci morajo govoriti o svojih čustvih, kot so na primer: žalost, žalovanje, jeza, osamljenost, krivda in sram. Potrebujemo tudi pomoč pri komunikaciji o vseh teh čustvih več kot zgolj enkrat, saj so lahko zelo kompleksna. Treba je raziskovati njihov pomen, kako se z njimi soočiti, jih ločiti drug od drugih in nenazadnje

jim dati dovoljenje, da čutijo, kar čutijo. Poleg tega se morajo zavedati, da zaradi svojih čustev nikoli ne smemo škodovati sebi ali drugim in jim dati vedeti, da jih moramo čutiti, prepoznati in obvladati, če si želimo boljšega počutja in koraka naprej v prihodnost.

Pri okrevanju (Berry 1995: 229) so družinski rituali in rutine ključnega pomena za otroke in jih je nujno ohranjati v čim večji meri. Seveda se oblikujejo tudi novi rituali in nove tradicije, ampak če želimo, da je ločitev čim bolj uspešna, je nujno, da se rituali okrog rojstnih dni, praznikov in počitnic čim bolj ohranijo ali pa spremenijo v čim manjši meri. Če se odnos ločencev ohrani v smislu prijateljskega odnosa, je velika možnost, da razveza ne bo imela ravno velikega vpliva na razne rituale in družinske tradicije (skupaj bodo lahko praznovali praznike celo z novima partnerjema staršev). V primeru, ko pa to ni mogoče, se starša o raznih praznikih (npr.: o božiču) nikoli ne odločata brez razmisleka o otrokovih občutkih ali celo, da bi odločitev prepustila otroku.

1.3.11.1. RAVNANJE IN ODNOS DO OTROKA V PRIMERU RAZVEZE

- Bodite dosegljivi. Otrok naj ve, da ste seznanjeni s situacijo in ste se z njim pripravljeni pogovoriti in ga poslušati. Vendar ga ne silite, naj spregovori.
- Spodbujajte izražanje občutkov. Otroka vključite v dejavnosti, ki spodbujajo izražanje občutkov. Povejte mu, da ima vsakdo svoj razpon občutkov in čustev. Pomagajte mu pri premagovanju zavor. Otrok mora imeti občutek, da lahko svobodno izraža svoja čustva.
- Otroku pomagajte sprejeti spremembe. Spregovorite o spremembah in otroka vključite v dejavnosti, ki poudarjajo, da so spremembe del življenja.
- Preprečujte samoobtoževanje. Otroke je treba pogosto opozoriti, da se starši niso ločili zaradi njih. Najbolje je, če jih na to opozarjajo sami starši, vendar lahko pri tem pomagata tudi vzgojiteljica in učiteljica. Otroci se morajo zavedati, da sami s svojimi dejanji staršev ne morejo ponovno združiti.
- Spodbujajte starševsko ljubezen. V pogovoru z otrokom poudarite, da starši nikoli ne nehajo ljubiti svojih otrok. čeprav partnerja prenehata biti mož in žena, nikoli ne nehata biti mamica in očka.
- Poudarjajte ljubezen in varnost. Otrok se mora zavedati, da bosta starša poskrbela zanj, ga ščitila in imela rada, ne glede na to, kakšne bodo njune nadaljnje življenjske odločitve.

- Rišite ljubljene osebe. Otroke opozorite na vse tiste ljudi, ki jih imajo radi in skrbijo zanje, vključno z vami. Spodbudite jih, naj narišejo risbe vseh tistih ljudi, ki jih imajo radi.
- Bodite dosledni, otroku zagotovite stabilnost. Za otroka bo bolje, če v tem stresnem času ne bo zamenjal vzgojiteljice, učiteljice, skupine ali razreda. Za mlajše otroke je stalno okolje, ki so ga vajeni, še prav posebno pomembno (Miller 2000: 62).

1.4. STROKOVNA POMOČ V PROCESU RAZVEZE

Konflikt (Parkinson 2011: 17) kot tak ni ne negativen in ne pozitiven. Življenje brez konfliktov bi bilo statično, ravno zato jih potrebujemo za rast in spremembe. Najpomembnejše je predvsem dejstvo, ali je rešljiv in na kakšen način bomo to opravili. Če sodelujemo in ne tekmujemo, sploh ni razdirale in ne uniči posameznika, skupnosti ali odnosov med njimi. Zato bi tej energiji, ki se v konfliktu ustvari, lahko rekli tvorna in nikakor razdiralna. Odnose krepimo ali ohranjamo, sprte strani pa, če si tega seveda želijo, lahko svoje medsebojne odnose tvorno nadgradijo, novo ozračje posluha za drug drugega pa prenesejo na ostale člane skupnosti (družine).

Od nikogar se ne pričakuje (Charlish 1998: 27), da bi moral kakršnokoli resno bolezen preboleti brez podpore, nasvetov in strokovne pomoči. Zato ne bi smelo biti prav tako nobenega razloga, da bi morali na ta način prebolevati čustvene težave v primeru razveze. Nekateri ljudje so glede strokovne pomoči v primeru razveze zelo previdni, saj se smatra kot neuspeh ali šibkost, če sprejmeš strokovno pomoč. A kljub temu ni obravnavano kot šibkost, če iščeš pomoč pri prijateljih (čeprav je velikokrat zelo podobno kot psihoterapija).

Zelo pogosto pride do tega, da ljudje na mediacijo (Parkinson 2011: 73) gledajo kot na proces, ki ga uporabljajo zgolj drugi. Za mediacijo sta torej potrebna tako pogum, kakor odločenost, saj ni ravno enostavno deliti svoje intimne težave s tretjo osebo. Ko se ljudje spoprijemajo z bolečino in jezo ob pogledu na nekdanjega partnerja, razlaganje svojih potreb tretji osebi zahteva še več poguma. Ob upiranju toku dogodkov in prepričevanju nasproti njihovi volji je odpor do procesa lahko enormen. Če so ti strahovi in skrbi prepoznani in razumljeni, se odpor zagotovo lahko tudi zmanjša. Mediator je tisti, ki mora bistvo mediacije predstaviti jasno in uravnoteženo tako, da razloži vse možne prednosti in hkrati s tem prepozna vse možne skrbi in strahove.

1.4.1. MEDIACIJA

Pri odločitvi za razvezo (Parkinson 2011: 69) je po navadi pobudnik eden od partnerjev, redkeje sta to oba že od samega začetka. Mediatorji morajo biti ravno zaradi tega še posebej previdni, da resnično delujejo objektivno in ne favorizirajo nobenega od partnerjev oz. se ne postavljajo na nobeno stran. Njihov cilj je tudi dvojen; ali ohranitev zakonske zveze ali čim bolj sporazumna in mirna razveza (za voljo oz. za dobro otrok, ki so vpleteni).

Beseda mediacija kot strokovni pojem (Parkinson 2011: 18, 31) pomeni predvsem sodelovalni proces reševanja konfliktov, v katerem ena ali več objektivnih oseb (mediatorjev) dvema ali več osebam, ki sta v sporu, pomaga pri komuniciranju in doseganju sporazumnih rešitev. Namen mediatorjev je, da nudijo pomoč osebam predvsem pri raziskovanju razpoložljivih možnosti za rešitev spora, sprejemanju odločitev, ki bi ustrezale vsem vpletenim (prostovoljne, zavestne; brez groženj in pritiskov) in možnem svetovanju po neodvisnem pravnem nasvetu, če je le-ta potreben. Mediacija torej temelji predvsem na pogajanju in sodelovalnem načinu reševanja težav, kar ustvari neko dihotomijo med sodelovanjem na eni in konfliktom na drugi strani (lahko tudi preveč poenostavljeno). Če slučajno ne vodi v dogovor, ni nujno neuspešna sama po sebi, ker je lahko mogoče odprla vrata komunikaciji, ki ima veliko večji pomen kot sam dogovor.

Mediacija (Berry 1995: 59) je postala zelo priljubljena alternativa za pare, ki sami ne zmorejo doseči sporazuma in se želijo izogniti travmi in stroškom bitke na sodišču. Pri pogajanjih o odločitvah jima pomaga mediator (tretja objektivna oseba). Izpostavi dosegljive alternative in se skupaj z njima trudi doseči čim bolj sporazumne rešitve problemov, ki so jima ostali. Veliko jih je mišljenja, da je to najbolj uspešna metoda, ki vključuje tako odvetnika, kakor tudi terapevta. Glavni cilj mediacije je, doseči, da par, ki si nasprotuje in ni zmožen skupne komunikacije, začne delovati sinhrono z namenom, doseči nek sporazum oz. sporazumne odločitve. Poleg tega, da nudi rešitve njunih problemov v zvezi z ločitvijo, je dodaten pozitiven faktor, da ju nauči spretnosti spopadanja s težavami in nasprotovanji v prihodnosti.

1.4.1.1. DRUŽINSKA MEDIACIJA

V okviru izraza družinska mediacija (Parkinson 2011: 22) je poudarek na besedi družina zaradi tega, ker ne obravnava samo mediacije v okviru ločitve ali razveze, ampak med njo sodijo tudi konflikti oz. spori povezani s posvojitvijo, skrbjo za starejše, glede dediščine in spori med otroci in starši. Poleg tega je ta vrsta mediacije uporabljena tudi med brati in

sestrami, če se ne morejo odločiti oz. strinjati o napotitvi starša v dom za starostnike, v primeru spora med starši in najstnikom, ki je zapustil dom, ali med prvim in drugim zakonskim partnerjem ter otroci (iz obeh zakonov), ki so v konfliktu glede dediščine. Klub temu mediacijo najpogosteje uporabljamo pri ločitvi oz. razvezi, ko starši želijo čim bolje opravljati svojo starševsko vlogo, a je ne znajo sami ločiti od jeze in razočaranja zaradi samega postopka ločitve. Staršem je to v ogromno pomoč, da se osredotočijo na čustva in potrebe otrok ter dogovor o vzgoji. V celoten proces mediacije se lahko vključijo tudi drugi družinski člani ali celo otroci, če je to seveda ustrezno in primerno. Gre v bistvu za proces za tiste družine na prehodu iz ene v drugo družinsko obliko; namen je predvsem lajšanje komunikacije, sodelovanje in ponovna opredelitev odnosov.

1.4.1.2. NAČELA MEDIACIJE

Načela mediacije ob ločitvi so naslednja (Johnson (ur.), Johnson (ur.) 1989: 104):

- Uporabnik mediacije je vedno par in nikoli mož in žena kot individualni osebi. Zaščita družine je najvišja od prioritet. Mediatorji so zavezani, da vedno ravnajo v najboljšem interesu otrok.
- Mediacija je vedno ustvarjena v smislu prostora, kjer vsak lahko izrazi svoje želje in potrebe. To dejstvo je še posebej pomembno takrat, ko so vključeni otroci in je pričakovan dogovor o skupnem skrbništvu.
- Mediator deluje kot svetovalec, ki predlaga in pozna različne možnosti, ki bi se lahko dogodile na sodišču.
- Mediacija dovoljuje maksimalno raziskovanje vseh možnosti in alternativ ter zahteva popolno razkritje in iskrenost. Spodbuja pogajanje in najboljše možne rešitve za vse družinske člane.
- Mediator zagovarja dobrobit vseh članov, a hkrati ohranja svojo objektivnost.
- Vsi dogovori ostajajo zaupni. Na sodišču mediator nikoli ne priča v prid katerega koli od staršev.
- Sekundarni cilj mediacije je osebna rast. V njenem procesu starši ne samo, da lažje dosežejo sporazum in razne odločitve, ampak se tudi naučijo ravnanja za prihodnost.

1.4.1.3. VZORCI KOMUNIKACIJE IN KONFLIKTA PAROV MED RAZVEZO

Vsak primer razpada zveze je edinstven, vendar so nekateri vzorci vseeno jasno razvidni. Pomembno je, da jih mediator zazna, vendar ne zato, da bi pare razdelil v posamezne skupine

ali jim dal posebna navodila, ampak zato, da jih usmeri in jim pokaže pristope, ki jim bodo najbolj v pomoč. Vzorci se sčasoma lahko spremenijo, tako da en partner kaže značilnosti enega vzorca, drugi pa značilnosti drugega. Vprašanje je, kako obema pomaga hkrati. Mediatorji niso zdravniki, ki postavljajo diagnoze, njihove hipoteze pa niso osnova za zdravljenje. Cilj mediacije je proces prirediti tako, da ustreza potrebam udeležencev, pri čemer je poudarek na načinu prirejanja in ne na diagnostičnih sposobnostih. Komunikacija je osnovno orodje mediacije, saj so prav komunikacijske težave pogosto vzrok in povod za razpad razmerja. Zelo pomembno je, kako se pari s tem težavam spoprijemajo, zato v procesu mediacije ni toliko poudarek na vprašanju, ali se prepirajo, temveč predvsem, kako se prepirajo. Posredovanje mediatorja lahko zmanjša površinska trenja, izbira tehnike v določenem trenutku pa je kot uporabna škatla z orodjem. Na podlagi izkušenj v mediaciji je bila izpeljana spodnja tipologija:

- Sodelovalni starši: ljudje so pogosto presenečeni, ko se za mediacijo odločijo pari, ki niso v sporu. Imenujemo jih sodelovalni pari, mediacija pa jih pritegne, ker se jim zdi zanimiva, ker želijo ohraniti medsebojno sodelovanje in ker so se o stvareh navajeni pogovarjati in jih na ta način tudi reševati. Sodelovalni pari se precej zlahka pomikajo z ene stopnje mediacije na drugo in pri tem obravnavajo različna vprašanja in potrebe, zbirajo podatke in se dogovarjajo.
- Delno povezani pari – ločeni, vendar ne popolnoma: glede prenehanja razmerja ali razveze zakonske zveze imajo pogosto zelo mešane občutke. To lahko pokažejo tako, da nekatera vprašanja raje pustijo odprta. Mediacija jim lahko pomaga razjasniti dogovore in poiskati možnosti pri zadevah, ki jih še niso razrešili. V procesu lahko izrazijo svojo negotovost in mešane občutke. Tem parom pogosto zelo pomaga, če pri ločitvi in količini medsebojnih stikov postavijo jasnejše meje.
- Menedžerji: nekateri pari, ki se posvečajo karieri, svoje razmerje osnujejo na praktičnosti in prijateljstvu in ne na globokih medsebojnih čustvih. Njihov odnos je lahko kratkotrajen in morda nikoli niso bili močno navezani. Ti pari imajo redko otroke.
- Pari v odprtem konfliktu: ko je jeza močna, se lahko razpoloženja zelo hitro menjajo, čustva pa razvnamejo, zato lahko pri udeležencih pride do kričanja in močnega joka. Mediatorji se morajo odzvati hitro in suvereno ter pri tem uporabiti svoje veščine reševanja konfliktov, med katere spadata tudi prepoznavanje jeze in izpostavljanje, da

je jeza skupna vsem. Cilj je preusmeritev energije, ki jo je ustvarila jeza parov, v reševanje problemov in ne v podaljševanje razdiralnega prepira. V mediaciji s pari, ki se prerekajo, mora mediator večkrat posredovati in natančneje strukturirati srečanja.

- Pari v prikritem konfliktu: številni pari, ki se ločujejo, svoje nestrinjanje izrazijo nedvoumno, medtem ko se drugi neposrednemu nesoglasju izogibajo. Pogajanja zato pogosto slabo napredujejo, saj je temeljni konflikt potlačen in prenesen na drugo zadevo.
- Pari, ki se ne pogovarjajo: pari, ki se izogibajo vsakršnemu dialogu, na mediaciji spregovorijo, če menijo, da bodo prejeli dovolj razumevanja in podpore. Proces se mora še posebej na začetku odvijati počasi. Mediator mora biti zelo pozoren na govorico telesa in znati prepoznati neizrečena čustva ter se zavedati dinamike zavrnitve in ambivalentnosti. Natančno poslušanje in komunikacijske veščine so zelo pomembne še posebej pri oblikovanju in usmerjenosti vprašanj.
- Posamezniki, ki želijo za vsako ceno ohraniti razmerje: najbolj boleč in dolgotrajen vzrok jeze ob ločitvi izvira iz še trajajoče močne potrebe enega partnerja po drugem. Niso samo otroci tisti, ki gojijo upanje o spravi. Ko močna navezanost ni obojestranska, lahko žalost in jeza zapuščenega partnerja onemogočita razumen pogovor. Čustveno prikrajšani partner lahko drugega partnerja zaplete v dolgotrajen spor, da lahko vzdržuje stik in čustveno navezanost. Ko eden od partnerjev ne želi sprejeti dejstva o nujnosti razpada razmerja ali razveze, je za mediacijo lahko prezgodaj ali pa ni primerna. Napotitev na svetovanje je lahko alternativna rešitev. Pogosto partnerja potrebujeta tudi pravni nasvet, če gre za skupni problem, ko eden od partnerjev želi končati razmerje ali razvezo, drugi pa se temu močno upira.
- Pari, ki želijo vojno, ne miru: v vsakem zakonu gre za dve vrsti izkušenj in zaznavanj (njegovih in njenih). To pa še bolj drži ob razvezi, ko je mnenje enega partnerja v neposrednem nasprotju z mnenjem drugega. Ko partnerja zarišeta bojne črte, se vsak od njiju umakne za svojo obrambno črto, da bi se osvobodil, in ob tem išče podporo in sočutje drugih ljudi. Ko ločevanje vodi v medsebojno obtoževanje, se lahko pari zapletejo v stalno vojno. Samopodoba in zaznavanje drugega postaneta tarča medsebojnih napadov. Zdi se, da imajo ti pari močno čustveno potrebo po nadaljevanju prepira, kljub uničenju, ki ga povzroči. Pari, ki so odvisni od prepira, potrebujejo adrenalin, ki ga prepir sproži (Parkinson 2011: 83–88).

1.4.2. PODPORNE SKUPINE IN ZAKONSKO SVETOVANJE

Veliko parov odkrije, da jim svetovanje pomaga ostati skupaj. Ko začnejo reševati težave, znova začnejo uživati v skupnem življenju. Drugi se odločijo za ločitev. Kadar se par ločuje, jima svetovalec pomaga, da se mirno pogovarjata in poiščeta najboljši način za ločitev. To je posebej pomembno, če so v družini otroci (Bingham 2006: 22).

Vedno več je v naši družbi podpornih skupin (Berry 1995: 204), ki delujejo pod vodstvom profesionalcev ali pa skupin za samopomoč, katerih namen je pomoč parom pri soočanju z ločitvijo. Nekateri se osredotočijo na točno določen del postopka pri ločitvi (npr.: skrbništvo ali okrevanje po ločitvi), spet drugi zavzamejo veliko večji spekter tega postopka. Skupinski seminarji so zelo pogosto namenjeni temam, kot so npr.: intima, stres, zdravje, samozavest, žalovanje, odpuščanje, prijateljstvo, asertivnost, komunikacijske spretnosti, zaupanje, seksualnost, svoboda, starševstvo, strah, soočanje z dejstvom samskosti in odpoved starim navadam. Veliko jih poudarja to, kako zgraditi čim bolj zdravo in uspešno novo razmerje.

Zakonsko svetovanje parom omogoča, da se popolnoma odkrito pogovorijo, se pogajajo in sklepajo dogovore v zvezi s svojimi težavami. Navzočnost usposobljenega svetovalca omogoča razumen in logičen pogovor, med katerim analizirajo vsebino preprirov, ki navadno onemogočajo pogovor, v upanju, da bo iz te vsebine mogoče izveči delčke resnice pomembne za obe strani. Tudi kadar eden od partnerjev ne sodeluje popolnoma, se na srečanjih navadno ob pomoči strokovnjaka oba zakonca veliko naučita. Pri zakonskem svetovanju gre za odkrivanje skritih težav, za odkrito zastavljanje spornih vprašanj in razpravljanje o njih v upanju, da se razrešijo, ne gre pa za reševanje zakona za vsako ceno. Partnerjema poskuša omogočiti uspešno sporazumevanje. To ne pomeni nujno, da bi se morala sporazumevati zato, da bi podaljšala trajanje zakona. Če se je eden od partnerjev odločil, da ga razdre, zakonski svetovalec partnerjema pomaga, da ločitev izpeljeta čim bolj zrelo (Charlish 1998: 28–29).

2. PROBLEM

Za to temo svoje magistrske naloge sem se odločila predvsem na podlagi lastne radovednosti in zanimanja. Le-to se je porodilo zaradi lastne neizkušenosti v tej temi in trenutnega stanja, ko sem v partnerskem razmerju z osebo, ki je vse, kasneje opisano, izkusila (sicer ne na identičen način) na lastni koži. Poleg tega se je moje zanimanje še posebej povečalo oz. sem dobila še poseben navdih za raziskovanje te teme ravno zaradi hčerke mojega partnerja, katere domišljija, radovednost in dožemanje nimata meja. Moja tema raziskovanja je razveza, a ne kot taka, ampak predvsem otrokovo doživljanje le-te. Ker od otrok nekaj konkretnih odgovorov ne bi dobila, sem se odločila, da se zadeve lotim s perspektive sedaj odraslih ljudi, ki so ločitev izkusili v obdobju svojega otroštva. Zdi se mi, da je otrokovo doživljanje razveze izrednega pomena za socialno delo, saj s pomočjo večjega razumevanja otrokovih občutkov, doživljanj in pogledov na razvezo, v tem primeru, do njih tudi lažje pristopimo.

V teoretičnem delu sem na kratko opisala tipične definicije družine, razveze, pomoči ob razvezi in nenazadnje tudi otrokovo dožemanje le-te. Zapisala sem, kako naj bi ločitev na otroka vplivala, kje naj bi se to pokazalo, kako bi jim najlažje pomagali pri tej tranziciji in kako jim, konec koncev, to novico sploh kar najbolje sporočiti. Kljub vsej teoriji so me še vedno zanimali konkretni odgovori ljudi, ki so izkusili ločitev v svojem otroškem obdobju in kako je le-ta vplivala na njihov odnos kasneje v življenju.

V raziskavi v ospredje postavljam naslednja raziskovalna vprašanja:

- Otrokovo doživljanje razveze pred, med in po ločitvi.
- Razmišljanje o razvezi danes (samostojno življenje).
- Formalna in neformalna socialna mreža v času razveze (koliko na voljo, če sploh).

3. METODOLOGIJA

3.1. VRSTA RAZISKAVE

Vrsta moje raziskave (Mesec, 1997b: 6) je kvalitativna, saj so osnovno izkustveno gradivo, ki je zbrano v raziskovalnem procesu, pripovedi ali besedni opisi. Posledično bom svoje gradivo tudi obdelala in analizirala na ubeseditveni način, brez uporabe merskih postopkov, ki dajo števila in brez operacij nad števili.

3.2. SPREMENLJIVKE OZ. TEMA RAZSIKOVANJA

Tema, ki jo bom preučevala v svoji raziskavi, je ločitev (razveza) oz. njen vpliv na otroka. Zanimala me ne bo samo ločitev kot taka, ampak celoten proces (pred, med in po) in življenje otroka vrsto let po njej (njeni vplivi). Poleg tega bom svoje rezultate primerjala še z diplomsko nalogo iz leta 2014 in eno iz leta 1998, ki je bila prav tako ena izmed prvih na temo razveze in vključenosti otroka vanjo, odkar je po dolgih prizadevanjih šola za socialne delavce leta 1992 vpeljala štiriletni program in razvila podiplomske programe specializacij (<http://www.fsd.uni-lj.si/fakulteta/poslanstvo/>).

3.3. MERSKI INSTRUMENT IN VIRI PODATKOV

Merski instrument je pripomoček, ki ga uporabljamo pri merjenju; z njegovo pomočjo izzovemo pri opazovani enoti vedenje, ki je indikator lastnosti, ki jo želimo meriti, in zabeležimo stopnjo (intenziteto, količino) te reakcije oziroma registriramo njen položaj na merski lestvici. Merski instrument je pripomoček, ki usmerja postopek merjenja, opazovalčevo ravnanje pri merjenju dane lastnosti ali preprosto – merjenje. Razlikujemo več vrst merskih instrumentov. Glede na to, kakšne lastnosti merimo, razlikujemo teste in vprašalnike (Mesec, 1997a: 16).

Zaradi vrste raziskovanja in vprašanj, ki so se mi porajala, sem se odločila za standardiziran intervju (merski instrument je torej vprašalnik). Moja odločitev je temeljila na tem, ker sem želela doseči čim večjo primerljivost odgovorov, ki je v največji meri možna z »istim merilom« pri vsakem intervjuvancu. Namen moje magistrske naloge ne bo le odkriti vpliv razveze na otroka, ampak primerjati svoje rezultate tudi z diplomsko nalogo iz leta 2014 in eno iz leta 1998, ki je bila prav tako ena izmed prvih na temo razveze in vključenosti otroka vanjo, odkar je po dolgih prizadevanjih šola za socialne delavce leta 1992 vpeljala štiriletni

program in razvila podiplomske programe specializacij (<http://www.fsd.uni-lj.si/fakulteta/poslanstvo/>).

Vprašalnik sem sestavila nekako v štirih sklopih, in sicer: pred, ob in po ločitvi ter otrokovi občutki oz. zaznave danes – samostojno življenje. Iz vsega tega ne bom izvzela strokovne mreže – koliko so bili vključeni in kakšne imajo otroci z njimi izkušnje ter neformalne mreže (kakšna je bila podpora).

Viri podatkov v moji raziskavi so: (danes odrasli stari od 24–40 let) otroci z izkušnjo razveze iz svojega otroštva.

3.4. POPULACIJA IN VZOREC

3.4.1. POPULACIJA

Z raziskavo sem poskušala ponovno raziskati zelo pogost pojav, ki je postal ločitev in se bolj kot v ločitev kot proces, osredotočiti na glas in doživljanje otroka. Da bi dobila bolj konkretne odgovore, sem se odločila svoja vprašanja zastaviti odraslim ljudem, ki so v svojem otroštvu doživljali proces ločitve in jih povprašati tudi o morebitnem vplivu, ki ga je imela v njegovi prihodnosti oz. dandanes.

Populacijo vprašancev sestavlja 10 odraslih ljudi starih od 24 do 40 let, ki so v svojem otroštvu doživljali proces razveze.

3.4.2. VZOREC

Vzorec je priložnostni neslučajnostni, in sicer zaradi njegove dostopnosti. Posplošeno so vsi pomembni za mojo raziskavo iz Gorenjske (natančneje: Radovljica, Bled, Jesenice, Mojstrana in Ljubljana).

Vsi intervjuvanci so imeli izkušnjo razveze staršev v svojem otroštvu, le-to so imeli čas predelati, saj sem izbrala tiste ljudi, ki so dandanes že samostojni, ali živijo v svojem gospodinjstvu ali pa imajo že lastne družine ali vsaj partnerje. Tak vzorec sem si izbrala z namenom, da dobim čim bolj konkretne odgovore in ugotovim, koliko se je mnenje in čustvovanje o razvezi staršev skozi čas spremenilo (če se sploh je).

3.5. ZBIRANJE PODATKOV

Podatke sem zbirala sama s standardiziranim intervjujem. Vprašanja sem imela pripravljena vnaprej, a sem izbrala neposreden individualen pristop, saj se mi je zdelo, da bom na ta način lahko zgladila kakršenkoli nesporazum ali nerazumevanje z moje strani ali s strani intervjuvanca. Če sem zaznala, da je moje vprašanje v kakršnikoli meri nerazumljivo ali, da je pogovor zašel in so se mi porodila nova vprašanja, sem se s tem spoprijela in vprašanje obrazložila bolj v praktičnem smislu, ali pa dopolnila svoja vprašanja, da bi dobila čim več kvalitetnih podatkov.

Pri zbiranju podatkov oz. intervjuvanju praktično nisem imela nobenih težav. Bila sem potujoča in potovala od intervjuvanke do intervjuvanke, saj se mi je zdelo zelo pomembno, da se jim, kar se le da, prilagodim. Predvsem se mi zdi nujna moja prilagoditev zaradi teme, ki sem jo spraševala. Tema marsikatero intervjuvanke ni pustila ravnodušne (za marsikatero je to namreč kar precej občutljiva tema). Velikokrat so se odprle stare rane, se je pojavila žalost in nenazadnje tudi jok. Zaradi tega je bilo nujno, da sem intervjuje opravila tam, kjer se intervjuvanke počutijo kar najbolj domače, udobno in sproščeno. Vzele smo si vedno dovolj časa, da smo lahko res vsak dvom, spomin ali ponovno žalost ob spominjanju določenih dogodkov natančno predelale, obdelale in šle naprej.

Pri izvajanju intervjujev sem najprej zagotovila anonimnost podatkov. Pogovore sem posnela in kasneje doma prepisala. Zdi se mi, da je to najbolj primeren način, saj z njim zagotovo ničesar ne izpustiš, ker se lahko stoddostno posvetiš osebi, ki odgovarja na vprašanja in lahko aktivno poslušаш, saj se ne ukvarjaš z zapisovanjem. Preden sem pogovor začela snemati, sem zaprosila za dovoljenje in ponovno zagotovila anonimnost, torej, da bom jaz edina oseba, ki bo te posnetke poslušala, ter da bodo na koncu avdio posnetki tudi izbrisani.

Zbiranje podatkov je datumsko potekalo takole:

- 1. 3. 2015 intervju A
- 4. 3. 2015 intervju B
- 8. 3. 2015 intervju C
- 9. 3. 2015 intervju D
- 11. 3. 2015 intervju E
- 12. 3. 2015 intervju F

- 18. 3. 2015 intervju G
- 25. 3. 2015 intervju H
- 26. 3. 2015 intervju I
- 15. 4. 2015 intervju J

3.6. OBDELAVA PODATKOV

Kvalitativen pristop temelji na ugotavljanju in proizvodnji pomenov. Tak pristop nam omogoča neposredno iskanje odgovorov na prej postavljena vprašanja raziskovalnega načrta. Pri kvalitativni analizi gradiva raziskovalec pazljivo in sistematično obdelava celoten material z vsemi niansami in medsebojnimi povezavami pomenov v njem. Raziskovalec vzpostavi lastno razumevanje dogajanja in odnosov (Grebenc 2003:71).

Svoje gradivo sem obdelala in analizirala kvalitativno (kvalitativna analiza). Intervjuje sem uredila in prepisala v Microsoft Word. Naslednji korak je bil določitev enot kodiranja in prepisovanje pojmov. Sledilo je združevanje pojmov v kategorije. Pojme sem razvrstila hierarhično in jih zatem osno kodirala. Naslednji korak je bilo selektivno kodiranje, kjer sem izmed vseh pojmov izbrala tiste, ki so se mi zdeli najbolj pomembni, vsebinski in povedni. Zadnja stvar, ki mi je preostala, je bilo odnosno kodiranje, definiranje oz. izoblikovanje poskusne teorije. Ko sem prišla do svojih rezultatov raziskave, se mi je zdelo nujno, da jih primerjam tudi z rezultati podobnih tem dveh drugih diplomskih nalog.

4. REZULTATI

V svoji raziskavi sem prišla do naslednjih ugotovitev in jih nekako sistematično razporedila na štiri glavne sektorje: pred ločitvijo, ob ločitvi, po ločitvi in danes – samostojno življenje.

Pred ločitvijo:

Svoje izkušnje in spomine iz otroštva so skoraj vse intervjuvanke opisovale kot srečne, z veliko druženja, družinskih izletov, družinskega kolesarjenja, pohodov, nedeljskih kosil, obiskov širšega sorodstva in počitnic na morju. Le tri intervjuvanke so izpostavile, da na lastno otroštvo nimajo lepih spominov zaradi razlogov, kot so: alkohol, nasilje in konstantno prepiranje. Ko so opisovale spomine na svoje starše, so poudarjale predvsem tiste majhne pozornosti, kot so npr.: poljub ob vsakem slovesu, držanje za roko in objemanje, ali pa s skupnim preživljanjem prostega časa v smislu obiskovanja savne, sprehodov, večerij, plesov in izletov. Ob pričevanju teh malih pozornosti so vse intervjuvanke občutile tisto posebno srečo in olajšanje, da je med staršema vse v redu, tako kot mora biti in da ni razloga za skrb. Razen pri eni intervjuvanki so nad lepimi spomini prevladovali le spomini o prepiranju ali glede financ ali glede alkohola (pri kateri, popolnoma razumljivo, ne moremo govoriti ravno o občutkih sreče). Če se osredotočim na tisto življenje in način življenja pred razvezo, je bilo vsem intervjuvankam najbolj mučno poslušanje konstantnega (glasnega) prepiranja, ki je bilo prisotno povsod, in ne glede na to, kako so se starši in odrasli trudili težave v zakonu in družini prikriti, jim ni uspevalo v nobenem primeru. Vsi otroci so, ne glede na starost, dojemljivi za vse spremembe, sploh tiste na čustveni ravni, kljub trudu staršev, da bi vse potlačili ali skrili.

Ob ločitvi:

Ob vprašanju o časovni opredelitvi razveze so vse intervjuvanke odgovarjale kar precej enotno. Vse so opisovale kot najbolj mučno in dolgotrajno predvsem življenje pred razvezo, ko je šlo vse samo navzdol, poslušanje glasnega in neprestanega prepiranja ter pričevanje nasilja. To je bilo tisto, kar ni in ni imelo konca in je trajalo predolgo. Medtem pa sama razveza kot taka sploh ni dolgo trajala. Zadeve so potekale kar precej hitro, razen, če eden od staršev ni takoj dobil primerne stanovanja. Tisto je vzelo malo dlje časa.

Sicer pa so otroci zelo doumljivi za vse zadevajoč čustvenega, kar se v družini dogaja. Vse so slutile, da bo prišlo do razveze in so se, nekatere, pred tem tudi na svoj način ubranile (odmik,

zakopavanje v delo). Kljub temu so bila čustvovanja vseeno polna šoka, žalosti in joka – predvsem tudi zaradi strahu pred neznanim in same selitve enega od staršev, ne toliko zaradi razveze. Ne glede na to, kdo je novico predal (v večini primerov mama), je vsem situacijo olajšalo dejstvo, ko so starši zagotovili večno starševstvo, ljubezen in podporo ter da razveza med staršema nikoli ne pomeni razveza od otrok. Glede takratnega mnenja otrok (intervjuvank) o razlogu za razvezo, je bil v dveh primerih fizično nasilje očeta (razveza je bila neizogibna in težki občutki zaradi strahu pred nasiljem in poskusa reševanja), pri ostalih pa predvsem pomanjkanje ljubezni, alkohol, izostanki od doma, prevara oz. nov partner in prepiranje. Polovica otrok sicer ni bila vključenih v razvezo, saj so se dogovorili s starši, druga polovica pa je bila udeležena predvsem skozi pogovore in dogovarjanja okoli skrbništva s socialno delavko na CSD. Ne glede na udeležbo v razvezi, so bila ob prekinjenem skupnem gospodinjstvu s staršema prisotna tudi močna čustva zmedenosti in šoka, ob razmišljanju o življenju brez enega starša. Posledično so temu sledili občutki groze, strahu, žalosti in jok zaradi možne odtujitve enega od staršev ter nenazadnje zaradi selitve in odtujitve od socialne mreže. Vsak je potreboval svoj čas za prilagoditev in skozi čas je prišlo tudi do tistega občutka sproščenosti, olajšanja in težko pričakovanega miru pred vsemi prepiri, stresom ter v dveh primerih pred nasiljem. Seveda pa se ne sme zanemariti tudi zavedanja otrok in stresa zaradi finančne stiske, ki so jo občutili po ločitvi oz. selitvi. Veliko otrok je doživljalo razvezo kot nekaj groznega, predvsem zaradi jeze, žalosti in razočaranja, ki so ga čutili zaradi prevare. Kar štirje otroci so imeli izkušnjo vloge posrednika med staršema (ali na račun prebolevanja enega od staršev ali na račun obtoževanja drug drugega skozi otroka), ki jim je bila popolnoma preobremenjujoča in stresna ter jim je dajala občutek negativnosti in razdvojenosti. Tisti, ki so se ob ločitvi morali preseliti, jim je to predstavljalo največji problem in največjo grozo, saj ne le, da so izgubili njim znan način življenja, ampak so izgubili tudi večino stikov s socialno mrežo. Ne smemo pozabiti, da je večina otrok močno pogrešala enega od staršev in čutila ob tem ogromno žalost in strah predvsem pred popolno odtujitvijo enega od staršev in pred samimi spremembami. Nekaterim drugim sama ločitev niti ni predstavljala nič kaj groznega (npr.: zaradi mamine samozavesti in moči), razen mogoče olajšanje zaradi prenehanja prepиров in tistega težko pričakovanega miru ter nenazadnje tudi zaradi podpore, ki so jo imeli na voljo. Ne glede na kakršnokoli doživljanje razveze, je otrok čutil, pa je bilo jasno, da mu je bilo veliko huje in je bil veliko bolj prizadet ob življenju in bitkah, ki so se bile pred ločitvijo. V procesu razveze je bilo pri vseh

intervjuvankah, v okviru teme dogovarjanja, zelo podobno. Dogovarjali so se o finančnih zadevah oz. višini preživnine, o stikih, skrbništvu in možni selitvi (enega od staršev brez ali z otroki). Skoraj vsem intervjuvankam so se t. i. želje ob razvezi staršev tudi uresničile. Tistim, ki so se uresničile, je bilo to predvsem v smislu skrbništva in stikov z odtujenim staršem. To je tisto, kar so si skoraj vse zaželele in tudi dobile. Tiste, katerih želje pa se niso uresničile, je bilo temu tako le zato, ker so se ali morale preselit (vse intervjuvanke selitev enostavno prezirajo) ali, ker ni bila možna selitev skupaj z očetom zaradi prostorske stiske, ali pa v enem primeru, ker otrok ni dobil potrebne finančne podpore staršev za osnovne potrebe in izobraževanje – po polnoletnosti. Kar se tiče dogovora o skrbništvu, je pri vseh intervjuvankah potekal sporazumno, brez kakršnihkoli zapletov; razen pri eni, katere želja ni bila uslišana zaradi prostorske stiske ob selitvi v novo stanovanje (mami je kupila premalo stanovanje, zato je bila intervjuvanka prisiljena ostati pri očetu). Vpliv so imeli otroci v zvezi s skrbništvom do te mere, da so izrazili svojo željo ali staršem ali socialni delavki, ki je bila načeloma uresničena, razen v primeru nujne selitve, ko je starš moral oditi sam v novo stanovanje, ki zaradi finančnih težav ni bilo dovolj veliko še za otroka. Razen dveh intervjuvank, ki sta bili prisiljeni na prilagoditev (njuna želja ni bila izpolnjena zaradi finančnih težav), so bili vsi zadovoljni z rezultatom skrbništva.

Ob razvezi staršev je bilo glede možnosti spremembe odnosa drugih ljudi na otroka tako: dve izmed intervjuvank sta ravno v tistem času zamenjali socialno mrežo (nova šola ali selitev), tako da razen s sorodniki in sovaščani, ki so ju gledali drugače zaradi manjkajočega enega od staršev, nimata izkušenj. Pri večini intervjuvank je bil odnos popolnoma nespremenjen, pri drugih je bil spremenjen ali v negativnem smislu – smiljenje – ali v pozitivnem – večja podpora socialne mreže in popustljivost (sorodnikov, prijateljev idr.).

Po ločitvi:

Po ločitvi so se morale vse intervjuvanke nekako prilagoditi in sprejeti čustvovanja, ki so jih preplavljala. Pri eni izmed intervjuvank je bilo najbolj pomembno, da se je čim bolj posvetila šoli, ki jo je ravnokar zamenjala, saj na ta način ni imela časa razmišljati toliko o tem. Pri vseh sta bila prisotna strah in žalost ob prilagoditvi in spremembah ter seveda tudi pogrešanje odtujenega starša. Dodaten stres je vsaki predstavljala finančna stiska ob ločitvi in/ali selitvi. Po drugi strani so kmalu otroci čutili tisto olajšanje zaradi tako težko pričakovanega miru pred poslušanjem glasnih preprirov in nenazadnje veselje tako zaradi izboljšanja odnosov s starši in

med staršema, kakor tudi zaradi dejstva, da je končno konec. Ravno takrat so počasi začenjala vsa razburkana močna čustva (tudi že prej omenjena, ob ločitvi), ki so jih intervjuvanke doživljale, skozi čas preraščati v soočanje, da je tako najboljše za vse udeležene. Kljub temu da se je izkazalo kot najboljše za vse udeležene, pa je, na primer, ob prelomnih dogodkih ena izmed intervjuvank poudarila, da je od nekdanj zaradi vloge posrednika raje proslavljala in uživala v družbi prijateljev in partnerja kot pa staršev. Tudi veliko drugih je ob prvem prelomnem dogodku (katerikoli je pač bil po ločitvi) trepetalo v strahu in nelagodju, kako se bo odvijal – ali bo prisoten prepir, klevetanje drug drugega, ali povabiti tudi nove partnerje staršev idr. Kar štiri intervjuvanke so imele izkušnjo, da se oče ni odzval na povabilo na valeto ali maturantski ples, kar jih je tudi močno prizadelo in so ples očetov s hčerami preživele v družbi prijateljev s podobno izkušnjo. Vse intervjuvanke so vsak rojstni dan praznovale posebej in sčasoma so se odnosi uredili in izboljšali. V šestih primerih niso občutile nobenih sprememb ob prelomnih dogodkih, oba starša sta se odzvala, se posvetila otroku, njenemu dogodku, ki je potekal mirno in ne nazadnje tudi nudila vso potrebno podporo, ki jo je otrok potreboval. Ti prelomni dogodki so igrali zelo pomembno vlogo tudi pri odnosu z odtujenim staršem, ki so se pri vseh intervjuvankah spreminjali skozi čas. Stiki z enim od staršev so bili redkejši, kar je vključevalo pogrešanje le-tega. Nekatere so izkusile nezainteresiranost s strani enega od staršev, spet druge so se staršev zaradi nevhvalne vloge posrednika izogibale in so bile bolj kot ne prepuščene same sebi. Pri otrocih, katerih starši so se ločili zaradi prevare, je bila na začetku najbolj prisotna jeza in zamera do starša, ki je varal. Šele skozi čas so vsi otroci občutili spremembo v odnosu, so z veseljem z odtujenim staršem preživljali prosti čas, šli na izlete in obiske ter so poudarjali, da so se odnosi zelo izboljšali.

Po ločitvi je izrednega pomena tudi neformalna in formalna socialna mreža otroka oz. njen vpliv v izkušnji razveze. V smislu formalne socialne mreže ima polovica intervjuvank izkušnjo s centrom za socialno delo (sodiščem in notarjem). Od tega imajo tri dobro izkušnjo oz. so na pogovoru s socialno delavko čutile varnost, odprtost in prijaznost (dobre izkušnje), dve pa imata popolno nasprotje, saj sta izkusili popolno brezbriznost socialnih delavk in pomanjkanje zanimanja, ali so bile otrokove želje sploh izpolnjene. Druga polovica intervjuvank nima nobene izkušnje s formalno socialno mrežo. Kar se tiče neformalne socialne mreže, sta dve intervjuvanki na svoji koži občutili popolno zapuščenost neformalne socialne mreže brez podpore in zatiskanje oči s strani sorodstva v primeru nasilja. Ostale pa imajo izkušnjo popolne podpore socialne mreže, staršev, sorodstva in se nikoli, v nobeni točki

ob razvezi staršev niso počutile zapuščene in so imele vedno nekoga na voljo za pogovor ali kakršnokoli drugo pomoč.

Danes – samostojno življenje:

Današnji odnos intervjuvank s starši zgleda nekako takole: pri dveh intervjuvankah gre z enim od staršev, v smislu odnosa, zgolj za videvanje, saj nikoli ni znal biti pravi starš (primer nasilja). Pri tistih, ki so imele izkušnjo vloge posrednika, so na začetku do staršev čutile kot nekakšen odpor in jezo ter so se odnosi umirili šele sčasoma. Drugače imajo intervjuvanke danes s starši dobre odnose, saj je bila ločitev dobra za vse. Zaradi razveze se danes veliko bolje razumejo in odnosi so se zagotovo izboljšali. Največkrat se družijo na raznih izletih, koncertih, družinskih srečanjih ali pa samo skozi obiske. Glede razloga za razvezo, so imele tri intervjuvanke dandanes enako mnenje kot v času svojega otroštva. Ti razlogi so bili predvsem prekomerno pitje alkohola in pozno prihajanje domov s strani enega izmed staršev ter nasilje. Ostale intervjuvanke so imele danes malo drugačno mišljenje in malce drugačen razlog za razvezo svojih staršev. Večina je ugotovila, da je razlog za razvezo vedno veliko globlji od samega prepiranja in da ima vsaka prevara razlog oz. je po navadi posledica nečesa. Sicer intervjuvanke večinoma ni zanimal povod prevare, se jim je pa dozdevalo, da je razveza po njej skorajda nujna. Večina staršev je na koncu, po besedah intervjuvank, vztrajala zgolj iz navade, saj so bili že tako nezdržljivi, da je bilo otrokom vedno težje. Današnji pogled na razvezo staršev je pri vseh intervjuvankah kar precej enoten. Vse so poudarjale, da je bila razveza nekaj pozitivnega, dobra in celo nujna za vse udeležene ter edina prava pot, da je lahko vsak našel svojo srečo drugje. Vse intervjuvanke danes ob misli na razvezo svojih staršev čutijo veselje, da je do nje prišlo in jim je popolnoma nepredstavljivo dejstvo, da bi bila starša ponovno skupaj (to bi jim bilo nekaj groznega, saj so se vsi odnosi danes tako močno izboljšali). Ravno zaradi tega bi šest intervjuvank ob današnjem razmišljanju kljub vsemu ravnale popolnoma enako, saj so prepričane v pravilnost in korektnost svojih ravnanj. Ker jim skupaj ni šlo, je vsak svojo srečo našel drugje in zaradi tega so odnosi dandanes veliko boljši. Razveza je bila najboljša za vse udeležene in starši so tisti, ki poskrbijo za to, da se otrok nikoli ne počuti, kot da bi se ločeval od svojih staršev. Nobena izmed intervjuvank nima želje, da bi se starša ponovno združila; mogoče bi si želele le to, da bi do razveze prišlo že veliko prej, saj bi jim bilo na ta način veliko prihranjenega. Štiri intervjuvanke bi ob današnjem razmišljanju ravnale drugače, in sicer zaradi tega, ker bi se v nasilju, vlogi

posrednika in zaupnika v prebolevanju definitivno uprle. Sicer pa je kar nekaj intervjuvank trdilo, da sama razveza ni toliko vplivala (razen hitrejša osamosvojitve) kot pa življenje pred njo in tisto poslušanje konstantnega prepiranja. Tiste intervjuvanke, ki so bile postavljene v vlogo posrednika, pravijo, da so to enostavno prezirale, se umaknile in je dandanes na njih to vplivalo do te mere, da se zanašajo same nase, na lastne instinkte in zaupajo samo sebi. Če se zavedajo, da jim nekaj škoduje, pri tem ne vztrajajo in prezirajo kakršnekoli glasne prepire, sploh o denarju. Glede financ bi lahko rekli, da je po razvezi ponavadi sledila tudi finančna stiska, zaradi selitve, delitve premoženja idr. Poleg tega so tri intervjuvanke govorile tudi o pridobitvi raznih strahov, in sicer: strah pred navezanostjo, razpadom zveze in posledična prizadetost, že na začetku zveze je prisoten strah pred koncem in paranoja v povezavi z alkoholom. Ena od intervjuvank ima še danes občutek, da si sreče sploh ne zasluži, predvsem zaradi maminega odnosa, saj ji skoraj nikoli ni dala občutka vrednosti. Pri eni od intervjuvank je šele srednješolska psihologinja povezala psihične težave (tesnoba, anksioznost in nujen občutek popolnega nadzora) z razvezo. Pri večini intervjuvank razveza na izbiro poklica ni popolnoma nič vplivala, razen pri dveh, ki je vplivala v smeri izbire študija in prisilne zgodnje zaposlitve (opustitev šolanja in takojšnja zaposlitev zaradi finančnih težav doma). Glede na izbiro partnerja, ni razveza kot taka vplivala na izbiro partnerja, ampak predvsem opazovanje disfunkcionalnosti odnosa staršev zaradi raznih razlogov. V večini primerov je vplivala tako, da so se naučile, česa nočejo v lastni zvezi, npr.: alkoholiziranosti, prevare, prepiranja (delanja »iz muhe slona«), in kaj hočejo, npr.: spoštljivega, odprtega, pozornega, razumevajočega partnerja, ki ne bo imel nekaterih karakteristik lastnih staršev. Ob pozitivnem vplivu razveze so intervjuvanke poudarjale predvsem, da je bila ločitev nekaj dobrega, saj so skozi njo ugotovile, da je trpljenje in vztrajanje v nesreči popolnoma brez pomena. Skozi svojo izkušnjo so pridobile ogromno. Izboljšali so se družinski odnosi, pridobile so povečan občutek empatije, nič ne jemljejo kot samoumevno in se zavedajo dejstva, da je za srečo potreben tudi trud. Občutijo tudi poseben ponos in zadovoljstvo ob hitrejši osamosvojitvi in posledični finančni stabilnosti ter ob zavedanju, da so zaradi lastne izkušnje postale boljše v smislu, da dandanes funkcionirajo bolj dogovorno in nikoli prepirljivo v smislu kričanja (kot so izkusile ob opazovanju staršev še kot otroci). Glede negativnega vpliva, dve intervjuvanki ne čutita nobene posledice v zvezi z razvezo staršev, ostale pa predvsem v smislu raznih strahov. Ti strahovi so predvsem strah pred alkoholom, pred izgubo ljubljene osebe, neuspehom v zvezi (razmišljanje o koncu, še preden se zveza sploh dobro začne),

osamljenostjo in strah pred izražanjem čustev. Veliko intervjuvank je poudarjalo nezaupanje tako v večno ljubezen, kakor tudi v verbalno izražanje čustev, saj jim več pomenijo dejanja. Ena od intervjuvank, ki je imela izkušnjo nasilja v družini, kot negativen vpliv čuti predvsem preveliko zaščitništvo sestre in mame.

Pomemben del zaključka so sigurno predlogi intervjuvank staršem in otrokom v isti situaciji. Staršem so svetovale predvsem naslednje: naj se med sabo ne blatijo, naj ne vztrajajo skupaj zgolj zaradi otrok, naj razložijo otroku, kaj se dogaja, saj vse vidijo in začutijo, nikoli naj v svoje prepire ne vpletajo otrok (izogibanje glasnim prepirom pred razvezo), ampak naj se potrudijo dogovoriti na miren, solidaren in človeški način. Najnujnejše je zagotovo, naj otrokove želje (predvsem v zvezi s skrbništvom) upoštevajo, naj jih nikoli ne postavljajo v vlogo posrednika in zaupnika z namenom tolažbe in najpomembneje, naj otroku zagotovijo ljubezen in neprekinjeno starševstvo navkljub razvezi. Otrokom so intervjuvanke svetovale naslednje: naj ne krivijo ne staršev in ne samih sebe za razvezo, naj se ne bojijo preveč sprememb, ki sledijo, naj ne obupajo in naj bodo močni. Nikoli naj se ne zaprejo sami vase, saj bodo lažje prebrodili vse skupaj, če bodo razumeli in ravno zato naj se v primeru kakršnihkoli dvomov ali vprašanj obrnejo na starše (ali na katerokoli drugo tretjo osebo, če jim bo tako lažje). Zavedajo naj se, da v vsem temu niso sami in življenje po koncu razveze je nepredstavljivo lažje (bolje razveza kot trpljenje).

5. RAZPRAVA

Glede na naravo magistrske naloge, se mi je zdelo najbolj primerno, da v razpravo vključim primerjavo svojih rezultatov z rezultati diplomske naloge Korc Maje – Kako doživijo razvezo otroci (1998) – in rezultati diplomske naloge Muhič Simone – Vpliv razveze staršev na otroka in sprejemanje novega partnerja starša (2014).

Najprimernejše se mi je zdelo primerjanje na način, da sem pri vseh treh nalogah iskala podobne točke pridobljenih rezultatov (oz. raziskave). Vsako diplomsko nalogo posebej sem nato primerjala z lastnimi rezultati. Iskala in opredelila sem: podobnosti, delne podobnosti, razlike in delne razlike s svojimi rezultati. Nenazadnje me je zanimalo tudi, v čem so se naši pristopi razlikovali in kaj imajo druge diplomske naloge, česar sama v svoji magistrski nalogi nimam ter obratno.

Ko sem pregledovala in primerjala diplomsko nalogo Maje Korc (1998), se mi je najzanimivejše zdelo, da sva obe prišli do ugotovitve (Korc 1998: 90), da razveza pusti številne posledice pri otroku, ki jih lahko čutijo še danes. S tem se sama bolj nagibam k posledicam, ki jih čutijo zaradi odnosa, ki je pripeljal do razveze. Tisti hladen in obtožujoč odnos, ki je poln prepiranja, je za otrokovo doživljanje nekaj katastrofalnega, saj ima oba starša izjemno rad in včasih ne more razumeti, čemu se to dogaja. Z odtujenim staršem so otroci ohranili stike po razvezi, in sicer na podlagi poljubnega dogovora oz. kadar je kdo imel čas in želel. To je tisto, kar otrok najbolj potrebuje po razvezi. Občutek, da ni izgubil nobenega od staršev kljub razvezi in da poleg sprememb, ki sledijo, ljubezen in odnos z obema staršema ni ena izmed njih. Nenazadnje je podobnost med najinima nalogama oz. med najinimi rezultati tudi ta, da selitve otroci ne prenesejo in jim povzroča dodaten stres. Ob razvezi se večina otrok selitvi izogiba in ostane pri staršu, kjer selitev ni potrebna. Socialna mreža je vedno veljala za tisto podporno; sploh se mi zdi, da to velja za otroke oz. najstnike. Prijatelji so vedno veljali za družino, ki si jo izbereš sam. Menim, da se iz tega razloga otroci izogibajo selitvi, saj se zavedajo, da je ena izmed sprememb, ki jo bodo doživeli, velikokrat ravno izguba socialne mreže.

Kot delno podobnost (Korc 1998: 90–92) med najinimi rezultati, bi lahko izpostavila, da sicer otroci so izjemno pretreseni, trpijo in ne morejo verjeti, da se jim je sesul varen svet družine z obema staršema, ampak se mi kljub temu zdi to malce pretirano. Sicer je res, tudi sama sem prišla do ugotovitev, da otroku ni lahko v tem procesu in je razveza staršev dokaj težek del v

njihovem življenju, ampak se nekako ne morem strinjati, da se jim svet popolnoma sesuje in da s tem izgubijo občutek varnega sveta družine. Menim, da se otrokov občutek varnosti veliko bolj ogrozi, ko je priča hladnemu odnosu, prepiranju in obtoževanju dveh oseb, ki jima predstavljata neke temelje. Občutek varnosti ne pride iz obstoja zakona med dvema odraslima osebama, med materjo in očetom, ampak se mi zdi, da pride iz stabilnega odnosa, ki sestoji iz spoštovanja, zaupanja in cenjenja drug drugega. Če je to sestavina zakona, kljub manjšim odstopanjem in prepiranjem, potem ni nobenega problema; ko pa teh glavnih in najpomembnejših sestavin ni več, se mi zdi, da je ohranjanje družine lahko zgolj destruktivno. Zato lahko povežem svoje mnenje tudi z naslednjim sklepom, pri katerem nisem našla vseh skupnih točk z mojimi rezultati, in sicer, da je najpomembnejše, da mislimo na ohranitev družine, ki jo otroci potrebujejo. Res je, da otrok potrebuje družino, ampak zagotovo ne za vsako ceno. Družina ni nujno sestavljena iz matere in očeta v zakonski zvezi, ampak je lahko veliko več kot le to.

Kot delno razliko med najinimi sklepi (Korc 1998: 90) se mi je zdelo najpomembnejše poudariti trditev, da otroci dogajanja niti niso razumeli niti niso vedeli, zakaj sta se starša razšla. Kasneje, v letih odraščanja, pride do razumevanja travmatičnih dogodkov. Tukaj lahko izpostavim, da sem se ravno zaradi temu podobnih trditev odločila, da raziskujem na način, kako so razmišljali otroci takrat in kako razmišljajo danes (kje so razlike, če so). Zaradi tega se mi zdi pomembno poudariti, da kljub temu, če otrok nečesa ne razume, ni nujno, da zadeve ne zazna in čuti ravno tako intenzivno, kot čutijo odrasli. Velikokrat (skoraj vedno) nas tudi presenetijo in razumejo popolnoma vse in smo le mi tisti, ki jih podcenjujemo.

Naslednji sklep (Korc 1998: 90–91), da so otroci prepuščeni samim sebi, saj ob razvezi niso poiskali nobene pomoči in se naslonili le na sorojence ali prijatelje, se mi ne zdi nič kaj podoben mojim, saj sem sama ugotovila, da so otroci poiskali pomoč ravno pri prijateljih ali v družini in ravno zaradi tega niso bili prepuščeni sami sebi ali na kakršenkoli način čutili občutka zapuščenosti. Na podlagi ugotovitev so otroci svoje prijatelje in družino smatrali kot del pomoči, ki jim je bila namenjena v procesu ali pa so jo imeli na voljo v primeru potrebe. To je najboljša oblika pomoči, ki jo otrok lahko dobi. Vsi se zavedamo dejstva, da bo velikokrat otrok, sploh pa mladostnik, poslušal sovrstnika z istimi izkušnjami ali pa se mu izpovedal. Če se to dejansko zgodi, je lahko že to zelo veliko. Zagotovo ne bi tako pomoč smatrala kot neobstoječo ali pa zaznamovala, da je zaradi tega otrok prepuščen sam sebi.

Ravno nasprotno. Na nek način je s tem otrok zaprosil za pomoč in kar je še več, o procesu in svojih čustvih je spregovoril, nenazadnje je najpomembneje doseči, da se otrok ne zapre vase in sprašuje nerazumljive zadeve ter rešuje dvome.

Kot največjo razliko med najinimi sklepi in načinom pristopa k temi (Korc 1998: 90–91) lahko izpostavim predvsem trajanje same razveze, željo po ponovni združitvi staršev in goli pristop k raziskavi oz. tehniki pridobivanja informacij. Glede trajanja same razveze, sem prišla do ugotovitev, da razveza niti ni tako dolgo trajala. Dolgotrajno in mučno naj bi bilo življenje pred razvezo, pred velikim pokom oz. odločitvijo za razvezo. Medtem ko je na drugi strani Korc M. prišla do sklepa, da so otroci predstavili trajanje razveze kot zelo dolgo in na nek način naj bi trajala še danes. Prav tako je ugotovila, da si je veliko otrok želelo, da bi bila starša spet skupaj in se z razvezo niso strinjali. Sama sem ugotovila popolno nasprotje, saj si nobena izmed intervjuvank niti ni želela, da bi bila starša spet skupaj niti ni razvezi nasprotovala. Lahko bi rekli ravno obratno. Čutile so olajšanje, da se je prepiranje in neprimerno obnašanje prekinilo in nikoli ne bi želele in si niti niso želele, da bi bila starša spet skupaj. Ena je celo izpostavila močan jok ob misli na ponovno združitve staršev. Zdi se mi, da kar pripelje do razveze, pusti na otroku tak pečat, da ko enkrat izkusi tisti mir, je to nekaj neprecenljivega. Sploh, ko ugotovijo, kako boljši so lahko odnosi med staršema in kako lažje je shajati, če ni vedno tiste napetosti in strahu v zraku, kaj se lahko zgodi in kaj bo. Glede razlike v pristopu, sem sama uporabila tehniko individualnega intervjuja (iz oči v oči) in ne tehnike anketiranih vprašalnikov (izpolnjeni doma), ki je bila uporabljena v omenjeni diplomski nalogi. Menim, da je individualni intervju veliko primernejši glede na temo, saj so zgodbe lahko včasih kar precej težke, mogoče selo skrite in na nek način jih veliko lažje odkriješ in se z njimi soočiš v pogovoru iz oči v oči kot na listu papirja. Včasih mogoče čustev in občutkov sploh ne znaš spraviti na papir, ampak jih lahko veliko lažje na sebi edinstven način obrazložiš verbalno. Pomembno se mi zdi še poudariti, da je razlika tudi v tem, da sem se sama osredotočila samo na otroke razvezanih staršev, saj me je tema zanimala v podrobnosti in se mi je zdelo, da bom na ta način dobila največ informacij, medtem ko je v omenjeni diplomski nalogi raziskano in primerjano tudi življenje otrok nerazvezanih staršev. Sicer je pristop izredno zanimiv, ampak se mi zdi, da je za moje zanimanje in mojo temo bolje fokusiranje le na eno skupino.

Ko sem pregledovala in primerjala diplomsko nalogo Simone Muhič (2014), sem opazila ogromno podobnosti. Obe sva prišli do ugotovitev (Muhič 2014: 50–54), da so vsi otroci pozorni na vse manjše spremembe, ki se dogajajo v družini in zato jim ničesar ne moremo prikriti, kljub trudu, da bi prikazali, da je vse v najlepšem redu. Skoraj vedno otrok razvezo že pričakuje, saj je bilo življenje pred njo zelo mučno, polno prepiranja in hladnega odnosa med staršema. Kot že rečeno, kljub trudu odraslih, da bi otroku prikrili, kaj se dejansko dogaja, je otrok dovolj inteligentno bitje, da vse spremembe v družini zazna in občuti. Najhuje od vsega je, da z ničemer tega ne more preprečiti. Najbolje je biti z otrokom iskren in ne navajati laži, le zaradi lastnega mnenja, da česa takega ne bi prenesel. Kljub temu, da je velikokrat tako, da otrok izve za razvezo od enega od staršev, je veliko bolje, če izve od obeh. Tako ima vpogled v celotno situacijo in lahko dejansko tudi občuti, da razveza ni njegova krivda in da kljub razvezi nikoli ne sme podvomiti v ljubezen obeh staršev do njega in da se od njega ne ločujeta. Ravno zaradi strahu pred spremembami in prihodnosti je obljuba o večnem starševstvu otroku najbolj nujna. Pri razlogih za razvezo je pri obeh nalogah oz. v rezultatih velikokrat izpostavljen nov partner enega od staršev (prevara) ali pa enostavno naveličanost oz. težko shajanje drug z drugim. V primeru odločitve o nastanitvi otroka je za otroka zelo pomemben faktor selitve, saj vsakemu predstavlja hud stres (predvsem zaradi izgube socialne mreže in vajenosti na dom). Prav tako je po razvezi zelo pogosta finančna stiska, ki jo občutijo vsi, tako odrasli, kakor tudi otroci. Sama sem prišla do ugotovitev, da je bila ravno ta stiska tista, ki je otroku zbudila večjo odgovornost v smislu hitrejši samostojnosti oz. osamosvojitve. Otroci kmalu spoznajo, da je razveza najboljša za vse udeležene, saj so na ta način lahko občutili srečo, ki jo vsak močno potrebuje. Ravno zaradi tega so pozitivne posledice oz. pozitiven vpliv razveze predvsem tisti težko pričakovani mir, brez prepiranja in napetega vzdušja ter hitrejša samostojnost oz. osamosvojitve. Ena izmed negativnih posledic je zagotovo prisotna takrat, ko se postavi otroka v vlogo posrednika (ali v smislu obtoževanja, predajanja sporočil, prebolevanja ali tolažbe). To je zanj nekaj najbolj groznega in travmatičnega, kar lahko zagotovo pusti hude posledice. Predvsem pa zaradi tega, saj je zelo podobno, kot bi ga postavil med dva najpomembnejša človeka v njegovem življenju in ga na nek način prisilil v to, da bi imel nekoga raje, ali da bi se zgolj postavil na njegovo stran. To je zagotovo najbolj nevhvaležno mesto, ki ga otrok lahko izkusi. Saj je to enako, kot da bi od matere zahteval, naj ima enega otroka raje kot drugega. Včasih je to enostavno misija nemogoče.

Kot razlike med najinimi sklepi in načinom pristopa k temi (Muhič 2014: 52–53) lahko izpostavim, da so v mojih primerih skoraj vse intervjuvanke izrazile željo, pri katerem od staršev želijo ostati in je bila le-ta tudi upoštevana. Na drugi strani pri omenjeni diplomski nalogi ni bilo tako. Pri večini primerov otroci sploh niso bili vključeni v odločitev, kje in s kom bodo živeli. Nujno se mi zdi upoštevanje otroka v procesu, ki se njega in njegove prihodnosti tudi močno tiče. Ne smemo pa pozabiti na še pomembnejše dejstvo, da se otroku ob izražanju želje glede nastanitve zagotovi občutek varnosti in dejstva, da nobena želja v tem smislu ni prepovedana oz. mu nihče v tej situaciji ne bo zameril. Pri omenjeni diplomski nalogi je bila ena izmed ugotovitev tudi ta, da je ob razvezi pri otroku prisoten občutek krivde. Sama do take ugotovitve pri svojih intervjuvankah nisem prišla, saj so vse ostro zaniemale občutek kakršnekoli krivde. Kot ena izmed poglobitvenih razlik je sigurno tudi raziskava kot taka, saj sem se sama osredotočila le na otroka oz. njegovo doživljanje razveze, medtem ko je v omenjeni diplomski nalogi opredeljena še tema otrokovega doživljanja in sprejemanja novega partnerja starša. Zagotovo je tudi ta tema nujna v otrokovem življenju in njegovem procesiranju, če se starša razvežeta, a se mi je zdelo pomembnejše, da ugotovim čim več o otrokovem razmišljanju zgolj o sami razvezi in vsemu, kar ji sledi.

6. SKLEPI

Iz rezultatov raziskave lahko povzamem naslednje sklepe:

- Vse intervjuvanke, razen tistih, katerih razlog za razvezo staršev je bil alkohol ali nasilje, so kljub razvezi svojih staršev opisovale svoje otroštvo kot srečno, polno izletov, počitnic na morju, družinskega druženja idr. Tiste, katerih starši so se ločili zaradi razlogov, kot sta alkohol in nasilje, pa so trdile, da je konstantno prepiranje in napetost uničila vse možne lepe spomine iz otroštva.
- Intervjuvanke so življenje pred razvezo opisovale kot konstantno prepiranje staršev, ki je bilo zelo mučno. Kot otroci so točno vedeli, da se nekaj dogaja, in čutili vse spremembe, kljub trudu staršev, da vse skupaj skrivajo (torej otroci slutijo veliko pred samo oznanitvijo razveze – ti občutki zavedanja in poslušanja prepirov so polni žalosti in izredno boleči).
- Intervjuvanke so časovno opredelile razvezo, kot da je potekala dokaj hitro (razen, če se v primeru selitve ni našlo takoj primerno stanovanje), tisto obdobje pred razvezo (polno napetosti in prepiranja) pa se je vleklo in je bilo definitivno v vseh pogledih predolgo.
- Intervjuvanke so slutile, da bo prišlo do razveze, a so kljub temu vse odreagirale z občutki šoka, žalosti in jokom – zaradi razveze in strahu pred neznanim ter samo selitvijo enega od staršev. Ne glede na to, kdo je novico predal (v večini primerih je bila to mati), je otrokom trenutno situacijo olajšalo zgolj to, če so dodatno izvedeli in dobili zagotovitev o večnem starševstvu, ljubezni ter podpori obeh staršev navkljub ločitvi.
- Intervjuvanke so vse, razen treh, spremenile svoje mnenje o razlogu za razvezo od otroštva oz. mladosti do danes. Pri tistih treh, ki mnenja za razvezo niso spremenile, je razlog zgolj v alkoholu, poznem prihajanju domov enega od staršev in nasilju. Tiste, ki so mnenje spremenile, so začele gledati na razvezo svojih staršev popolnoma drugače kot v času razveze, ko so bile v afektu – ne glede na to, ali je bil razlog za razvezo prevara, je danes njihovo mnenje popolnoma drugačno.
- Veliko otrok je doživljalo razvezo v trenutku dogajanja kot nekaj groznega, predvsem zaradi jeze, žalosti in razočaranja, ki so ga čutili zaradi prevare. Kar štirje otroci so imeli izkušnjo vloge posrednika med staršema, ki jim je bila popolnoma preobremenjujoča in stresna ter jim je dajala občutek negativnosti in razdvojenosti.

Dandanes jim je ta vloga doprinesla, da se zanašajo samo nase, na lastne instinkte in zaupajo samo sebi.

- Ne glede na način otrokovega doživljanja razveze, je bilo jasno, da mu je bilo veliko huje in je bil veliko bolj prizadet ob življenju in bitkah, ki so se bile pred ločitvijo. Intervjuvanke so poudarile, da niso bile prizadete toliko zaradi ločitve (pravile so, da sama ločitev nima tolikšnega vpliva), ampak bolj zaradi vsega, kar se je dogajalo pred njo. Čutile so olajšanje zaradi prenehanja preprirov in tistega težko pričakovanega miru.
- Intervjuvanke so poudarile, da so občutki, ki so jih doživljale, skozi čas prerasli v soočanje, da je tako najbolje za vse udeležene. Današnji pogled na razvezo staršev je bil pri vseh intervjuvankah kar precej enoten. Vse so poudarjale, da je bila razveza nekaj pozitivnega, dobra in celo nujna za vse udeležene ter edina prava pot, da je lahko vsak našel svojo srečo drugje. Vse intervjuvanke danes ob misli na razvezo svojih staršev čutijo veselje, da je do nje prišlo in jim je popolnoma nepredstavljivo dejstvo, da bi bila starša ponovno skupaj (to bi jim bilo nekaj groznega, saj so se vsi odnosi danes tako močno izboljšali).
- Zelo obremenjujoče je zavedanje otrok in stres zaradi finančne stiske, ki so jo občutili po ločitvi oz. selitvi, ki je pri marsikateri posledično povzročila zgodnejšo osamosvojitev (zaradi prisiljenosti, da začnejo veliko prej z delom) in povzročila, da še danes prezirajo kakršnokoli prepiranje o denarju. Tisti, ki so se ob ločitvi morali preseliti, jim je seveda to predstavljalo največji problem in največjo grozo, saj ne le, da so izgubili njim znan način življenja, ampak so izgubili tudi večino stikov s socialno mrežo.
- V dogovoru ob razvezi so se starši dogovarjali o finančnih zadevah oz. višini preživnine, o stikih, skrbništvu in možni selitvi (enega od staršev brez ali z otroki). Skoraj vsem intervjuvankam so se t. i. želje ob razvezi uresničile. Tistim, ki so se uresničile, je bilo to predvsem v smislu skrbništva in stikov z odtujenim staršem. To je tisto, kar so si skoraj vse zaželele in tudi dobile. Tiste, katerih želje se niso uresničile, je bilo temu tako le zato, ker so se ali morale preseliti (vse intervjuvanke selitev enostavno prezirajo), ali ker ni bila možna selitev skupaj z očetom zaradi prostorske stiske, ali pa v enem primeru, ker otrok ni dobil potrebne finančne podpore staršev za osnovne potrebe in izobraževanje – po polnoletnosti.

- Dogovor o skrbništvu je pri vseh intervjuvankah potekal sporazumno, brez kakršnihkoli zapletov; razen pri eni, katere želja ni bila uslišana zaradi prostorske stiske ob selitvi v novo stanovanje (mati je kupila premalo stanovanje, zato je bila prisiljena ostati pri očetu). Vpliv so imeli otroci v zvezi s skrbništvom do te mere, da so izrazili svojo željo ali staršem ali socialni delavki, ki je bila načeloma uresničena, razen v primeru nujne selitve, ko je starš moral oditi sam v novo stanovanje, ki zaradi finančnih težav ni bilo dovolj veliko še za otroka. Razen dveh intervjuvank, ki sta bili prisiljeni na prilagoditev (njuna želja ni bila izpolnjena zaradi finančnih težav), so bili vsi zadovoljni z rezultatom skrbništva.
- Odnos drugih ljudi do otroka razvezanih staršev je bil spremenjen v negativnem smislu v obliki smiljenja, v pozitivnem pa v obliki večje podpore socialne mreže in popustljivosti. Dve izmed intervjuvank sta ravno v tem času zamenjali socialno mrežo (selitev in nova šola), tako da sprememb v odnosu sploh nista začutili. V podpori neformalne socialne mreže sta se dve intervjuvanki počutili popolnoma zapuščeni – zatiskanje oči s strani sorodstva v primeru nasilja. Ostale imajo izkušnjo popolne podpore in se v nobeni točki niso počutile zapuščene.
- Formalna socialna mreža (CSD, sodišče in notar) je bila vključena le pri polovici intervjuvank – od tega imajo tri dobro izkušnjo in so na pogovoru s socialno delavko čutile varnost, odprtost in prijaznost, dve pa sta izkusili popolno brezbržnost in pomanjkanje zanimanja, ali so bile otrokove želje sploh izpolnjene.
- Ob prvem prelomnem dogodku so vse intervjuvanke trepetale v strahu in nelagodju, kako se bo odvijal – ali bo prisoten prepir, klevetanje drug drugega, ali povabiti tudi nove partnerje staršev idr. Kar štiri intervjuvanke so imele izkušnjo, da se oče ni odzval na povabilo na valetu ali maturantski ples, kar jih je tudi močno prizadelo in so ples očetov s hčerami preživele v družbi prijateljev s podobno izkušnjo. Vse intervjuvanke so vsak rojstni dan praznovale posebej in sčasoma so se odnosi uredili in izboljšali. V šestih primerih niso občutile nobenih sprememb ob prelomnih dogodkih, oba starša sta se odzvala, se posvetila otroku, njenemu dogodku, ki je potekal mirno in nenazadnje tudi nudila vso potrebno podporo, ki jo je otrok potreboval.
- Odnosi z odtujenim staršem so se pri vseh intervjuvankah spreminjali skozi čas. Stiki z enim od staršev so bili redkejši, kar je vključevalo seveda pogrešanje le-tega.

Nekatere so izkusile nezainteresiranost s strani enega od staršev, spet druge so se staršev zaradi nevhvaležne vloge posrednika izogibale in so bile bolj kot ne prepuščene same sebi. Pri tistih, ki so imele izkušnjo vloge posrednika, so na začetku do staršev čutile nekakšen odpor in jezo ter so se odnosi umirili šele sčasoma. Pri otrocih, katerih starši so se ločili zaradi prevare, je bila na začetku najbolj prisotna jeza in zamera do starša, ki je varal. Šele skozi čas so vsi otroci občutili spremembo v odnosu, so z veseljem z odtujenim staršem preživljali prosti čas, šli na izlete in obiske ter so poudarjali, da so se odnosi zelo izboljšali. Intervjuvanke imajo danes s starši dobre odnose, saj je bila ločitev dobra za vse. Zaradi razveze se danes veliko bolje razumejo in odnosi so se zagotovo izboljšali. Največkrat se družijo na raznih izletih, koncertih, družinskih srečanjih ali pa samo skozi obiske.

- Šest intervjuvank bi ob današnjem razmišljanju ravnalo popolnoma enako, saj so prepričane v pravilnost in korektnost svojih ravnanj. Ker jim skupaj ni šlo, je vsak svojo srečo našel drugje in zaradi tega so odnosi dandanes veliko boljši. Razveza je bila najboljša za vse udeležene in starši so tisti, ki poskrbijo za to, da se otrok nikoli ne počuti, kot da bi se ločeval od svojih staršev. Nobena izmed intervjuvank nima želje, da bi se starša ponovno združila; mogoče bi si želele le-to, da bi do razveze prišlo že veliko prej, saj bi jim bilo na ta način veliko prihranjenega. Štiri intervjuvanke bi ob današnjem razmišljanju ravnale drugače, ker bi se v nasilju, vlogi posrednika in zaupnika v prebolevanju definitivno uprle.
- Dandanes je pri treh intervjuvankah ločitev staršev vplivala predvsem v tej meri, da so pridobile razne strahove, in sicer: strah pred navezanostjo, razpadom zveze in posledična prizadetost, že na začetku zveze je prisoten strah pred koncem in paranoja do alkohola. Ena od intervjuvank ima še danes občutek, da si sreče sploh ne zasluži, predvsem zaradi maminega odnosa, ki ji skoraj nikoli ni dal občutka vrednosti. Pri eni od intervjuvank je šele srednješolska psihologinja povezala psihične težave (tesnoba, anksioznost in nujen občutek popolnega nadzora) z razvezo. Pri večini intervjuvank razveza na izbiro poklica ni popolnoma nič vplivala, razen pri dveh, ki je vplivala v smeri izbire študija in prisilne zgodnje zaposlitve (opustitev šolanja in takojšnja zaposlitev zaradi finančnih težav doma). Glede na izbiro partnerja, razveza kot taka ni vplivala na izbiro partnerja, ampak predvsem na opazovanje disfunkcionalnosti odnosa staršev zaradi raznih razlogov. V večini primerov je vplivala tako, da so se

naučili česa nočejo v lastni zvezi, npr.: alkoholiziranosti, prevare, prepiranja (delanja »iz muhe slona«), in kaj hočejo, npr.: spoštljivega, odprtega, pozornega, razumevajočega partnerja, ki ne bo imel nekaterih karakteristik lastnih staršev. Ob pozitivnem vplivu razveze so intervjuvanke poudarjale predvsem, da je bila ločitev nekaj dobrega, saj so skozi njo ugotovile, da je trpljenje in vztrajanje v nesreči popolnoma brez pomena. Skozi svojo izkušnjo so pridobile ogromno. Izboljšali so se družinski odnosi, pridobile so povečan občutek empatije, nič ne jemljejo kot samoumevno in se zavedajo dejstva, da je za srečo potreben tudi trud. Občutijo tudi poseben ponos in zadovoljstvo ob hitrejši osamosvojitvi in posledični finančni stabilnosti ter ob zavedanju, da so zaradi lastne izkušnje postale boljše v smislu, da dandanes funkcionirajo bolj dogovorno in nikoli prepirljivo v smislu kričanja (kot so izkusile ob opazovanju staršev še kot otroci). Glede negativnega vpliva, dve intervjuvanki ne čutita nobene posledice v zvezi z razvezo staršev, ostale pa predvsem v smislu raznih strahov. Ti strahovi so predvsem strah pred alkoholom, pred izgubo ljubljene osebe, neuspehom v zvezi (razmišljanje o koncu, še preden se zveza sploh dobro začne), osamljenostjo in strah pred izražanjem čustev. Veliko intervjuvank je poudarjalo tudi nezaupanje tako v večno ljubezen, kakor tudi v verbalno izražanje čustev, saj jim več pomenijo dejanja. Ena od intervjuvank, ki je imela izkušnjo nasilja v družini, kot negativen vpliv čuti predvsem preveliko zaščitništvo sestre in mame.

7. PREDLOGI

Glede na temo magistrske naloge, se mi zdi, da je najpomembneje, da poudarim tudi predloge podane s strani intervjuvank, ki so razvezo občutile na lastni koži.

Predlogi, ki bi veljali za starše v procesu razveze, tako glede na mnenje intervjuvank, kakor tudi glede na lastne ugotovitve, so:

- Če v zakonu ni ljubezni, spoštovanja in pripadnosti je bolje, da se razvežejo in ne vztrajajo skupaj samo zaradi otrok, saj ne glede na starost, otrok vedno čuti in vidi vse, kar se v družini dogaja (ne glede na staršev trud, kako zadeve prikriti) in si zasluži tudi pojasnilo odrasle osebe.
- Otroci največ posledic čutijo ravno zaradi glasnega prepiranja staršev še pred razvezo in jim to povzroči res hudo stisko; zato je eden izmed predlogov definitivno, da naj tega ne počnejo, ko je otrok doma, tudi, če mislijo, da se ne sliši in so v drugem prostoru.
- Ko pride do ločitve oz. razveze, naj jo skušajo starši kot odrasli v procesu izpeljati na čim bolj miren in civiliziran način, z namenom preprečitve otrokovega trpljenja, saj so na koncu koncev ravno otroci tisti, ki v zadevi najbolj trpijo. Iz tega razloga je nujno otroke vključiti v proces, v njemu pomembne teme, kot so npr.: skrbništvo in stiki.
- Najnujnejše je, da se starši med sabo, v nobenem primeru, sploh pa ne pred otrokom, ne blatijo in da ne postavljajo otroka v vlogo kakršnegakoli posrednika ali pa zaupnika z namenom tolažbe. V svoje intimne zadeve naj starša ne vpletata svojih otrok, saj imajo konec koncev otroci radi oba starša in nepravilno je do njih, da se jih postavlja v tako težko pozicijo, kot je vloga posrednika. Iz izkušnje te vloge ima marsikatera intervjuvanka še danes posledice in je dejansko ena izmed najmanj hvaležnih vlog. Otrok ima pravico čutiti, kar čuti in se ga ne sme v nobenem primeru uporabljati kot sredstvo v neki osebni vojni. V nasprotnem primeru hitro pride do globokih zamer otroka staršem, občutke globoke in včasih tudi potlačene jeze ter nenazadnje tudi do nezaupanja lastnim staršem o njihovih namenih.
- Najbolj je otrokom pomagalo ob razvezi, če so jim starši zagotovili svojo ljubezen in neprekinjeno starševstvo navkljub razvezi. To je nekaj, kar otrok potrebuje v navalu sprememb, ki ga čakajo ali pa jih je že doživel. Zaradi tega je eden izmed predlogov ravno ta, da naj starši zagotovijo svojemu otroku, da se od njega ne ločujejo.

Predlogi, ki bi veljali za otroke, ki gredo skozi proces razveze svojih staršev, na podlagi ugotovitev v raziskavi in izkušenj intervjuvank, so:

- Nujno je zagotovilo, da naj ne polagajo krivde nase in/ali na starše, saj je razveza veliko boljša opcija kot trpljenje. Po koncu razveze in adaptaciji je veliko lažje in bolje za vse udeležene, saj žalost sčasoma izgine; in naj se sprememb, ki sledijo, nikar preveč ne bojijo, ker jim bodo omogočile boljše in lažje življenje.
- Predlog otrokom je tudi ta, naj bodo močni, naj ne obupajo in naj se ne zaprejo sami vase, ker v tej situaciji niso sami.
- Otroci bodo veliko lažje prebrodili razvezo staršev, če bodo bolje razumeli. Zato naj se v času dvomov na nekoga obrnejo in naj vprašajo ali starše ali neko tretjo osebo/strokovnjaka o čemerkoli, kar jih teži, naj prosijo za oporo in pomoč, saj se v nasprotnem primeru vsa neodgovorjena vprašanja prelevijo v hudo stisko, trpljenje in kasneje tudi v razne nerazrešene zamere, občutke jeze, žalosti, obupa, nepripadnosti in necenjenja lastne sreče in prihodnosti.

Glede mojega nadaljnjega raziskovanja, lahko predlagam naslednje:

- Lahko bi izvedla še več intervjujev in na ta način mogoče pridobila veliko več informacij in še globlji pogled v otrokovo doživljanje razveze.
- Lahko bi nadaljevala svoje zanimanje še v socialno starševstvo oz. nove partnerje staršev po razvezi. Tudi ta tema je izrednega pomena in velik del otrokovega življenja v primeru razveze staršev.
- Lahko bi izvedla primerjavo med moškimi in ženskami, če so kakršnekoli razlike pri dožemanju in doživljanju razveze ter njenem vplivu.
- Lahko bi izprašala tudi starše otrok, ki so se razvezali, ter v raziskavo vključila še njihove zgodbo, vpliv in doživljanje same razveze.

8. LITERATURA IN VIRI

- Berry D. B. (1995). *The divorce sourcebook*. Illinois: Lowell House
- Bingham J. (2006). *Zakaj se družine razidejo?* Ljubljana: Grlica.
- Bouwkamp R., de Vries S. (2002). *Psihosocialna družinska terapija*. Logatec: Firis.
- Charlish A. (1998). *Med dvema ognjema*. Ljubljana: DZS.
- Čačinovič Vogrinčič G. (1998). *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Sophia.
- Čačinovič Vogrinčič G. (2006). *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Grebenc V. (2003). *Zmanjševanje socialne škode povezane z uživanjem drog in iskanje odgovorov v skupnosti*, magistrsko delo: Fakulteta za družbene vede, Ljubljana
- Johnson S. (ur.), Johnson K. (ur.). (1989). *The Divorce Book*. Oakland: New Harbinger Publications.
- Korc M. (1998). *Kako doživljajo razvezo otroci*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Kuntzag L. (1997). *Ločitev boli: otroci in starši v ločitvenem dogajanju*. Ljubljana: Kres
- Lukas E. (1993). *Družina in smisel*. Celje: Mohorjeva družba.
- (a) Mesec B. (1997). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu 1 (skripta)*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- (b) Mesec B. (1997). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu 2 (skripta)*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Miller K. (2000). *Otrok v stiski: priročnik za vzgojitelje, učitelje, strokovnjake in starše, ki se srečujejo z otroki, ki doživljajo stiske, krize in stres*. Ljubljana: Educy.
- Muhič S. (2014). *Vpliv razveze staršev na otroka in sprejemanje novega partnerja starša*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Pam A., Pearson J. (1998). *Splitting Up: enmeshment and estrangement in the process of divorce*. New York: The Guilford Press.

Parkinson L. (2011). *Družinska mediacija*. Ljubljana: Inštitut za mediacijo Concordia

Perko A. (2008). *Družina na križpotju: sodoben pristop k urejanju ljudi v stiski*. Ljubljana: Umco: Zavod Mitikas.

Rener T. et al. (2006). *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Satir V. (1995). *Družina za naš čas*. Ljubljana: Cankarjeva založba

Schneider M. F. (1996). *Difficult questions kids ask-and are too afraid to ask-about divorce*. New York: Fireside

Schöberl E. (2006). *Moja starša se ločujeta: priročnik za mladostnike*. Radovljica: Didakta.

Thompson R. (ur.), Amato P. (ur.). (1999). *The postdivorce family: Children, parenting, and society*. California: Sage Publications.

Velikonja V. (ur.), Grgurevič J. (ur.), Žemva B. (ur.). (1995). *Izkustvena družinska terapija – teorija in praksa v Sloveniji*. Ljubljana: QUATRO d.o.o.

Walsh F. (1998). *Strengthening family resilience*. New York: A Division of Guilford Publications.

Willans A. (1994). *Divorce and separation (New edition)*. London: Sheldon Press.

Internetni viri:

- http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=6303 (ogledano dne: 9.2.2015)
- <http://www.fsd.uni-lj.si/fakulteta/poslanstvo/> (ogledano dne: 12.9.2015)

9. PRILOGE

9.1. DOLOČITEV ENOT KODIRANJA IN PREPISOVANJE POJMOV

Intervju A

PRED LOČITVIJO

- Kakšne so bile tvoje izkušnje in spomini (iz družine) ko si bil še otrok?
1. / Za rojstne dneve smo bili vedno skupaj,/ praznovanje rojstnih dni
 2. / hodili smo na izlete,/ družinski izleti
 3. / na morje,/ počitnice na morju
 4. / torej veliko smo se družili,/ družinsko druženje
 5. / čeprav je bila vedno mami tista s katero smo se več pogovarjali in je dajala tudi pobudo za razne izlete in druženja./ mamina pobuda za pogovore, izlete in druženja
 6. / Ati ni bil ravno zgovornega tipa, mogoče na začetku otroštva še, ampak kasneje, v osnovni šoli, pa vedno manj./ ati na začetku otroštva zgovoren, v osnovni šoli vedno manj
 7. / Kljub vsemu, smo še vedno hodili skupaj na morje in ob vikendih na izlete, če sva z bratom potrebovala pomoč pri domači nalogi, nama je bil tudi ati v pomoč./ ati v pomoč pri domačih nalogah
 8. / Ampak kar pa se tiče druženja med tednom, pa sva z bratom več časa preživela skupaj z mamico kot z atijem./ več druženja z mami
- Ali se spomniš kako si se počutil ko sta se starša imela lepo in če mi poveš kakšen spomin?
9. / Počutila sem se super, bila sem srečna, ker sem vedela, da je vse v redu, tako kot mora biti./ srečna, ker je med staršema vse v redu
 10. / Spomnim se pa predvsem tistih dogodkov, ko smo bili na primer na morju in sta se mami in ati držala za roke; sicer mi je bilo malo nelagodno, ampak so bili to časi ko smo bili najsrečnejši./ najsrečnejši časi, ko sta se starša na morju še držala za roke
 11. / Všeč mi je bilo tudi, da sta si vzela čas drug za drugega in šla sama skupaj v savno, na večerjo,.../ starša vzela čas drug za drugega – v savno, na večerjo
- Kako je prišlo do razveze, je bilo to iznenada, ali se je po tihem že nekaj časa kazalo kaj sledi (npr. 10 let kreganja, ali 10 let fajn in kar naenkrat)?

12. / Jaz osebno, sem že zelo dolgo slutila, da nekaj ni kot bi moralo biti./ že dolgo slutila, da nekaj ni v redu
13. / Tako, da definitivno ni bilo iznenada, ampak se je kuhalo kar nekaj časa./ ni bilo iznenada
14. / Tudi če se včasih starši trudijo skriti, jim mislim, da ne uspe, saj otrok vse te spremembe, ne glede na to kako dolgo se vlečejo, začuti v trenutku ko do njih pride./ otrok začuti vse spremembe, ne glede na staršev trud da skrije

OB LOČITVI

- V katerem času se je zgodila razveza (tvoja starost - približno)?
15. / Do razveze mojih staršev je prišlo ravno, ko sem postala polnoletna./ 18 let
- Kako si izvedel za razvezo svojih staršev?
16. / Ker sem že nekaj časa slutila, da se nekaj dogaja, sem sama sebe zavarovala na ta način, da sem se od njiju odmaknila. To mislim tako, da sem se bolj posvetila svojemu šolanju, službi in prijateljem./ že nekaj časa slutila, zato sama sebe zavarovala z odmikom in posvečanju šoli, službi in prijateljem
17. / Stara sem bila že toliko, da sem lahko zaslužila dovolj denarja za vse svoje potrebe, tako da njune finančne podpore nisem potrebovala. Sama sebe sem zaposlila na ta način, da niti nismo imeli več toliko stika./ ni več toliko stika s starši, ker ni potrebovala njune finančne podpore
- ~~Iz šole sem šla direktno v službo, po službi pa je bilo že dokaj pozno in sem šla samo še v svojo sobo (kosilo sem jedla v šoli ali pa v službi).~~
18. / En dan ko sem prišla iz šole in kot vedno odšla direktno v sobo, pa sem dobila od mami telefonski klic, da sta z bratom odšla. Najprej sem bila šokirana, ampak mi je kaj kmalu postalo jasno zakaj se gre./ ob prihodu domov iz šole, telefonski klic od mame, da sta z bratom odšla
19. / Dogajale so se stvari že zelo dolgo; seveda je bilo vmes vse lepo in prav, ampak je kljub temu, v tistem obdobju sreče, spet nekaj eksplodiralo./ konstantni vzponi in padci
20. / Če dva nista za skupaj, enostavno zadeve ne funkcionirajo in je neizogibno, da pride do močnih trenj./ neizogibna trenja v primeru nekompatibilnosti partnerjev
- Kakšni so bili tvoji občutki tistih prvih nekaj trenutkov, ko niste več živeli skupaj?

21. / Na začetku sem bila v takem šoku, da se niti nisem zavedala in funkcionirala popolnoma normalno./ na začetku šok
22. / Šele kasneje, na primer po enem tednu, ko se začneš zavedat, da je nekaj drugače, dojameš kaj se dogaja in začutiš tisto žalost./ po enem tednu občutek žalosti
23. / zavrženost/ po enem tednu občutek zavrženosti
24. / in strah pred neznanim./ po enem tednu občutek strahu pred neznanim
25. / Po dolgem obdobju, ki ga nujno potrebuješ, da vse prebrodiš, na primer približno pet let, pa sledi šele tisto olajšanje/ po petih letih občutek olajšanja
26. / in soočanje, da je, kar se je zgodilo, dobro za vse vpletene./ po petih letih soočanje da je ločitev najboljša odločitev
- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj si takrat razmišljal)?
27. / Sicer v tistem času sploh nisem mogla o tem tako razmišljat,/ v tistem času nezmožnost razmišljanja o tej temi
28. / ampak sem pa opazila, da je bil ati tak, da je potreboval svoj mir./ ati potreboval svoj mir
29. / Užival je seveda tudi v naši družbi, ampak ne pa cel čas, oz. cel dan./ ati bolj užival sam kot pa z družino
30. / Mislim, da je želel iti stran./ ati želel oditi
31. / Pri njemu je bilo vedno bolj pomembno kaj on želi, kaj on meni in da ima on prav./ pri atiju bolj pomembne njegove želje
32. / Že v samem začetku ni nekaj veliko doprinesel k vzgoji naju z bratom./ ati ni veliko doprinesel k vzgoji otrok
33. / Kot vsi otroci, nisva vedno ubogala in sva se kdaj pa kdaj tudi uprla. Ko pa je do tega prišlo, pa je postal nasilen./ v primeru upora, ati nasilen
34. / Meni osebno ni bilo hudo, če se je spravi name. Huje mi je bilo, ko se je spravi na mami, ki se ga je bala in se mu ni upala upret./ najhuje ko se je ati fizično spravi na mami
35. / Potem pa sem vedno jaz vmes postopala, da se je ustavil in zavedal, da ne dela prav./ upor proti atiju v primeru nasilja nad mami
36. / Pri bratu pa je bilo drugače. Bil je mlajši, ni razumel kaj se dogaja, zakaj nasilje in je potlačil vsa svoja čustva,/ brat zaradi nasilja potlačil svoja čustva
37. / ponoči pa so ga posledično tlačile more./ nočne more brata zaradi fizičnega nasilja

38. / Seveda ni upal k mami in atiju, ampak je prišel k meni./ brat v primeru strahu zatekal k sestri

39. / Tako, da sem morala še ponoči skrbeti zanj in spet ostala brez svojega miru./ skrb za brata, posledično brez lastnega miru

- Kako je potekala razveza (hitro, počasi)?

40. / Vse skupaj je šlo zelo počasi. Vsi ti postopki na centru, razni papirji idr./ vsi formalni postopki potekali počasi

41. / Sicer sama nisem imela veliko pri tem, ker sem bila že polnoletna;/ brez udeležbe v postopku zaradi polnoletnosti

42. / bolj so se posvetili bratu,/ strokovnjaki bolj posvečali bratu zaradi mladoletnosti

43. / ampak še vseeno je potekalo zelo počasi. Včasih se mi zdi, da še danes poteka in da še vedno ni konec vsega./ včasih občutek, da še danes ni konec

- Kako si doživljal razvezni postopek?

44. / Katastrofa!/ katastrofa

45. / Bilo mi je grozno./ občutki groze

46. / Mami mi je vedno tožila kako ji je hudo, brigala se je vedno za brata, kako je njemu hudo,/ mami skrbela samo za brata in zase

47. / jaz pa sem bila bolj kot ne prepuščena sama sebi./ prepuščena sama sebi

48. / Seveda, ker je kljub vsemu moja mami, sem jo želela slišati in videti, ko pa sem dobila to priložnost pa jo je ona izkoristila za to, da je govorila grdo o atiju, kaj ji vse govori, kakšen karakter ima, kako se grdo obnaša/ mami vsako priložnost izkoristila za obtoževanje atija

49. / in da sem ji prinesla še ostale stvari, ki jih je pustila v hiši. Ko sem hotela vzeti njene stvari, pa mi je potem še ati "težil" kaj počnem. Približno eno leto sem to prenašal,/ vloga posrednika med staršema

50. / potem pa mi je počil film in sem jima rekla, da tako več ne gre naprej./ soočenje s staršema o vlogi posrednika

51. / Ati je bil takrat zelo razumljiv in je prenehal s temi dejanji./ ati prenehal z obtoževanjem mami

52. / Pri mami pa je bila druga zgodba in še vedno ni prenehala, dokler nisem resno znorela na enem izmed kosil in sem enostavno pobrala svoje stvari in šla, ker nisem mogla več

poslušat njenih zgodbic o atiju in kakšne slabe lastnosti ima, saj je kljub vsemu moj ati in ga imam rada./ mami kljub soočenju še vedno obtožuje atija

53. / Čeprav se mi zdi, da tega ni nalašč počela, ampak je želela samo olajšati svojo dušo, se mi ni zdelo pravično do mene, saj sem bila še premlada, da bi jo razumela na način kakršnega je ona pričakovala./ mami želela olajšati dušo z obtoževanjem atija
~~Tudi če ona mene ni dojemala kot otroka, ker sem bila finančno samostojna že od 15. leta, enostavno nisem prenesla več tega, da sem bila njun posrednik.~~

- Ali in koliko (na kakšen način) si bil udeležen v razveznem postopku?

54. / Deloma./ deloma

55. / Šla sem samo na center z namenom, da povem kje bi raje bila, oz. da dobivam tako imenovano preživnino./ obisk CSD-ja glede skrbništva in preživnine

- Ali si dobil kar si želel v procesu razveznega postopka?

56. / Ne./ ne

- Če nisi dobil, česa nisi dobil (če si kaj si dobil)?

57. / Vse kar sem želela in potrebovala v tistem trenutku je bilo, da bi, v smislu financ, dobila vsaj toliko, da bi pokrila malico in prevoz v šolo./ želja po finančni podpori za prehrano in izobraževanje

58. / Na koncu je bilo dodeljeno, da dobim od obeh skupaj 100 EUR, ampak tega denarja nikoli nisem ne videla in ne dobila. Torej sem bila spet prepuščena sama sebi./ prepuščena sama sebi brez finančne podpore

- Kaj so se dogovorili v procesu razveznega postopka?

59. / Zame je bilo samo v smislu preživnine/ preživnina

60. / in da ostanem pri atiju, dokler mami ne dobi večjega stanovanja./ ostala z atijem dokler mami ne dobi večjega stanovanja

61. / za brata pa so se dogovorili, da bo pri mami,/ brat ostane z mami

62. / in koliko preživnine bo zanj dobivala./ preživnina za brata

~~Kar se pa njiju tiče pa se nisem želela vpletati kako sta se dogovorila glede kreditov in nepremičnin.~~

- Si imel kakšno besedo pri tem s katerim od staršev boš živel, oz. kako je to potekalo?

63. / Po eni strani sem imela besedo pri tem, po drugi pa ne./ da in ne

64. / Vprašali so me kje bi raje bila in sem tako na centru kakor tudi mami povedala, da bi bila raje pri njej./ mami in na CSD izrazila željo, da ostane z mami

65. / A do tega ni nikoli prišlo. Nihče se ni pobrigal za to ali je bila moja želja uresničena ali ne./ želja, da ostane z mami ni bila uresničena

66. / Saj mi ni bilo hudo pri atiju, mogoče se je na koncu kljub vsemu, vse dobro izšlo;/ na kocu dobro izšlo, tui če pri atiju
~~pa vendar če povzamem, moja želja spet ni bila izpolnjena.~~

- Ali sta se starša sporazumno odločila oz. dogovorila glede tvojega skrbništva?

~~Moj primer je bil malo drugačen.~~

67. / Sicer smo sporazumno prišli do zaključka, da bom pri mami, a ker je bila v njenem primeru kar precejšna prostorska stiska, to ni bilo izvedljivo v tistem trenutku./ zaradi prostorske stiske ni mogoče ostati pri mami

68. / Ker je bil brat mlajši, mu ni bil problem biti v tako majhnem stanovanju skupaj z mami,/ brat ostal z mami

69. / ampak sama, pa sem bila toliko starejša, da sem potrebovala svoj prostor./ potrebovala svoj prostor, kar pri mami ni bilo mogoče

70. / Vmes smo skupaj iskali večje stanovanje,/ skupaj z mami iskali večje stanovanje

71. / a spet je bilo tako, da me je mami brez opozorila klicala, da je eno stanovanje kupila, ko sem ga šla pogledat pa je rekla, saj če želiš se lahko kaj predela, da bo še zate prostor. Ker se pa nisem počutila ravno lagodno, sem rekla, ah je že v redu, in to je bilo to./ mami brez posvetovanja kupila manjše stanovanje, kjer ni bilo dovolj prostora za oba

- Si bil z rezultatom skrbništva zadovoljen?

72. / Na začetku ne ravno, saj sem izrazila željo, da grem z mami./ na začetku ne

73. / A ker sem bila polnoletna, se zame nihče ni brigal, sploh pa ne na centru, da bi bile upoštevane in spoštovane tudi moje želje./ zaradi polnoletnosti tudi na CSD nihče pobrigal ali so želje izpolnjene

74. / Vsi so svoj fokus obrnili na brata, ki je bil mlajši./ osredotočenje na mlajšem bratu

75. / Seveda se je mami tudi nekaj časa trudila, da bi bila jaz z njima. A ko je opazila, da se sama preživljam in da mi gre dobro, je tudi ona popustila/ mami nekaj časa trudila, da ostanem z njo

76. / in sem bila nekako prisiljena, da se prilagodim in privadim./ bila prisiljena k prilagoditvi

- Ali si se takrat počutil, da je razveza vplivala na odnos drugih do tebe?

77. / Da, mogoče pa res malo./ malo

78. / Predvsem so bili ljudje okoli mene bolj razumevajoči/ drugi bolj razumevajoči

79. / in popustljivejši do mojih naglih izbruhov jeze ali razdraženosti ravno zaradi okoliščin, ki so me obdajale in kar sem v tistem trenutku preživljala. Na primer, če ne bi bile take okoliščine kot so bile, bi si včasih pri teh "izpadih" marsikdo misli, da sem nora in se ne bi družil z mano. To pa se ni dogajalo samo pri prijateljih,/ prijatelji zaradi okoliščin popustljivejši do naglih izbruhov jeze

80. / ampak tudi pri ožjih sorodnikih, kot na primer, pri teti in babici, ki sta bili tudi bolj razumevajoči in sta mi včasih pogledali skozi prste./ ožji sorodniki popustljivejši glede naglih izbruhov jeze

PO LOČITVI

- Kako si se počutil na koncu razveznega postopka? (+podvprašanja)

81. / Čisto na koncu vsega groznega sem bila vesela, da je končno konec./ občutek veselja da je konec

82. / Ko sta ona dva imela svoje težave in vojne, še ko sta bila skupaj, sem bila zelo razdražljiva. Vsaka stvar me je spravila ob živce in sem znorela./ pred ločitvijo ob starševih prepirih občutek razdražljivosti in jeze

83. / Tako, da mogoče sem v trenutku njune razveze čutila neke vrste olajšanje, da sem mogoče končno en korak proti svojemu miru./ ob razvezi staršev občutek olajšanja

- Kakšne si imel odnose s staršem, s katerim nisi živel, oz. če si ga videval redkeje?

84. / Jaz sem oba zelo redko videvala./ oba starša videvala redkeje

85. / Na začetku sem videvala oba, potem je sledilo pa obdobje, ko sem se jih raje izogibala, ker sta me vedno postavljala vmes med njiju. Vedno sem bila kot neka žogica, ki sta si jo podajala./ zaradi vloge posrednika izogibanje stika s staršema

86. / Bolj kot ne, sem bila prepuščena sama sebi in sem sama zase poskrbela./ prepuščena sama sebi

- Kako je po določenih letih oz. obdobjih (prelomnih dogodkih) vplivalo to nate (o čem si razmišljal, kako si se počutil)?

87. Jaz sem ob teh velikih dogodkih, kot je na primer selitev ali pa predvsem diploma, zelo uživala, saj sem bila sama nase ponosna, da mi je uspelo. Mogoče se zdi malo egoistično, ampak v teh dogodkih sem hotela sama uživati./ ob velikih dogodkih želela uživati sama

88. / Na primer, ko sem imela podelitev diplome, ali maturantski ples, sem to raje preživela in proslavila s svojimi prijatelji in fantom,/ proslavljanje velikih dogodkov s prijatelji in fantom

89. / kot pa da bi se spet mogla postaviti v vlogo posrednika in bi me s tem prisilila, da ju po mojem dogodku spet poslušam o njunih problemih in težavah, ki jih imata drug z drugim./ zaradi vloge posrednika ni želje po proslavljanju s starši

90. / Tudi, ko sem imela podelitev diplome, raje nisem šla, se zlagala, da nimam časa, kot pa da bi ju mogla skupaj povabit, ker vem, da ne bi znala uživati v dogodku zame, saj sem ju za to že tolikokrat prosila, ampak bi se spet posvečala samo drug drugemu, v smislu kakšen je kdo./ zaradi konstantnega postavljanja v vlogo posrednika raje zamudila podelitev diplome kot povabila starša

91. / Ta mir, ki sem ga končno dosegla, mi preveč pomeni, da bi ga tvegala in bila spet njun posrednik./ strah pred tveganjem ponovne vloge posrednika

DANES – SAMOSTOJNO ŽIVLJENJE

- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj danes meniš)?

92. / Danes menim, da obstaja veliko različnih karakterjev, ki mogoče niso za skupaj./ neujemajoči se karakterji

93. / Poleg tega se mi zdi, da sta se prezgodaj spustila v vse skupaj, saj je bila mami stara komaj 18 let./ prezgodnja poroka in družina

94. / Mogoče tudi to, da je atiju njegova mami vedno v vsem ugodila, za vse poskrbela, od perila do kosila in vseh drugih opravil, tako da njemu ni bilo potrebno niti dvigniti prsta; medtem ko moja mami enostavno ni bila tak karakter ali taka ženska, da bi to prenesla in

da bi to podpirala. Mami je želela, da tudi sam kaj postori, na primer opere perilo, ga zloži, mogoče zlika,/ ati ni v pomoč pri nobenih opravilih

95. / ati pa je v primeru ko nečesa ni dobil, takoj eksplodiral in se ga je posledično mami ustrašila in se mu ni znala upreti./ nasilje v primeru neupoštevanja atijeve volje

96. / Tukaj pa je ati začutil svojo moč, ki jo ima, ker se je mami bala in se ni uprla./ zaradi maminega strahu še večje nasilje

97. / Ko je ati mami udaril in sem jaz stopila zraven, z namenom preprečiti, se je ati takoj ustavil in zavedal, da dela narobe, ker se ga jaz nisem nikoli bala./ postavila po robu v primeru nasilja proti mami

98. / Ko pa je mene udaril in se mu je mami postavila po robu, pa ni nič pomagalo, ker se ga je ona tako bala./ zaradi maminega strahu njen upor proti nasilju ni bil uspešen

- Kako danes gledaš na razvezni postopek svojih staršev?

99. / Danes sem zelo vesela, da je prišlo razveze./ vesela za razvezo

100. / Nikoli ne bi dovolila, da še karkoli poskusita popraviti, ker je enostavno ne popravljivo in je bila razveza nujna za vse udeležene./ razveza nujna za vse udeležene

101. / da imamo lahko vsak svoj mir./ vsak udeležen pridobil svoj mir

- Kako se ti zdi (če danes razmisliš), da je razvezni postopek nate vplival v sedanjem življenju, da si danes tak kot si?

102. / Vplival je mogoče na ta način, da se zavedam, da se lahko zaneseš samo sam nase./ zaneseš se lahko samo nase

103. / Družina naj bi bila nekaj najtrdnjše in ko enkrat doživiš to kar sem sama doživela, se zavedaš, da dejansko to ni res./ družina ni najtrdnjša enota

104. / Dejansko si sam, in če se ne boš učil in delal zase, ne bo prineslo nič dobrega, saj se ne moreš zanesti na nobenega ter moraš v prvi fazi sam zase poskrbet. Na primer, če se mi ne bi zgodilo to kar se mi je, bi se mogoče bolj zanašala na partnerja, ampak, ker se pač je, sem se naučila, da se bolj zanašam na svoje instinkte, na svoje misli in svoja mnenja./ zanašanje na lastne instinkte, misli in mnenja

105. / Zavedam se, da včasih to ni ravno najboljše in da ne vem vedno kaj je prav in kaj ne. Ampak se raje sama naučim iz svojih napak in tudi v težkih trenutkih se sama s svojimi čustvi spopadam ter zanašam sama nase./ učenje iz lastnih napak brez zanašanja na druge

- Ali je na odločitev o poklicu, oz. zaposlitev razvezni postopek kaj vplival?

106. / Ne./ ne

107. / Odločitev o dejanskem poklicu ne, mogoče je vplivalo samo to, da sem spoznala dejstvo, da se moram sama potruditi za izpolnitev svojih potreb in nimam nekega zaledja staršev, ki bi mi omogočali šolanje, ali zagotovili neko varnost (tudi v finančnem smislu)./ vplivalo da je potreben lasten trud za izpolnitev potreb

- Si v partnerski zvezi?

108. / Da./ v partnerski zvezi

- Ali in kako je ta tvoja osebna izkušnja kaj vplivala na tvojo izbiro partnerja?

109. / Deloma./ deloma

110. / In sicer razveza sama kot taka ni vpliva na izbiro partnerja. Vplivala pa je mogoče do te mere, da sem potrebovala ob sebi nekoga, ki bi me zamotil, s komer bi počela druge stvari, ki bi mi pomagale, da se distanciram od razveze staršev in težav, ki so se okoli nje dogajale./ potreba po osebi, s katero je možna distanca od razveze staršev

111. / Še vedno sem skupaj s partnerjem, ki sem ga spoznala že v tistem obdobju razveze. Sigurno je bil glavni vzrok, da sem se ob njem tako dobro počutila, ker ima karakter, ki ne dreza vame, ampak me zna samo poslušati brez vseh svetovanj in predlogov. Ko sem ga potrebovala me je poslušal, ampak je znal ohraniti svojo distanco in ni zahteval ničesar v zameno./ potreba po osebi, ki aktivno posluša brez nasvetov, predlogov

- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si pozitivnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?

112. / Definitivno se mi zdi, da sem pridobila močen občutek empatije. Znam se veliko bolj poistovetiti s čustvi drugega, kot bi se mogoče v nasprotnem primeru./ občutek empatije

- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si negativnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?

113. / Mogoče, da ko pride do izražanja čustev, se malo prestrašim./ strah pred izražanjem čustev

114. / Ta pa zato, ker so mi starši vedno govorili kako me imajo radi in ne vem kaj, a sem se kljub temu na koncu počutila zavrženo. Tako, da me verbalno izražanje neke ljubezni še danes moti, saj se mi zdi zlagano./ nezaupanje v verbalno izražanje ljubezni
115. / Bolj verjamem v dejanja kot pa besede. Besedam ne verjamem./ zaupanje zgolj v dejanja
- Če bi vedel to kar veš danes, bi ravnal kakorkoli drugače oz. ali bi kaj spremenil?
116. / Ne./ ne
- Kaj se je torej spremenilo, da bi ravnal drugače (ali če ne bi, zakaj ne bi nič spremenila)?
117. / Mislim, da drugače ne bi mogla ravnati, ker sam pač to jaz./ prepričanje v korektnost lastnih dejanj
- Kakšne imaš s starši odnose danes?
118. / Recimo, da od tistega velikega poka, do občutka popolnega miru, je sigurno trajalo okoli pet let./ od poka ob razvezi do lastnega miru doba petih let
119. / Po okoli šestih ali sedmih letih od dogodka, pa lahko rečem tudi, da se mi ni bilo več težko jima oglasiti na telefon oz. me ni spremljal vedno tisti občutek nervoze in živčnosti kot češ, kaj bo spet sedaj./ po 6-7 letih mirno oglašanje na telefonske klice
120. / Na primer na začetku ko sta se razvezala, sem se lahko z njima normalno pogovarjala./ ob razvezi pogovori gladko potekali
121. / Okoli leto ali dve po razvezi, pa sem zaradi njunega odnosa, ko sta me vedno postavljala vmes kot posrednika, do njiju začutila tak odpor, da se jima sploh nisem mogla niti javiti na telefon./ 1-2 leti po razvezi odpor do staršev zaradi postavljanja v vlogo posrednika
122. / Še danes se mi zgodi, da imam obdobja ko grem sama od sebe k njima na obisk in imam obdobja, ko ju ne morem niti slišati in potrebujem čas, da ju pokličem nazaj. Mislim, da je vse to odvisno od mojega razpoloženja oz. obveznosti, ki jih imam. Ko je mirno obdobje in imam vse opravljeno, se jima lahko posvetim. Ko pa imam že sama s sabo, službo ali šolo dovolj dela, pa ju enostavno ne morem imeti ob sebi ali v mislih./ menjavanje obdobjih stikov in distance od staršev glede na lastno razpoloženje

- Imaš kakršenkoli predlog za starše ali otroke, ki ravnokar preživljajo razvezni postopek svojih staršev?
- 123.** / Za starše bi svetovala, naj ne vmešajo otrok v svojo razvezo/ staršem naj v svoje zadeve ne vpletata otrok
- 124.** / in naj jim poskušajo dokazat, da so oni kljub vsemu še vedno njihovi starši, jih imajo radi/ staršem naj zagotovijo otrokom ljubezen in predanost v vlogi staršev
- 125.** / in najbolj nujno, naj se med sabo ne blatijo./ staršem naj se med sabo ne blatijo
- 126.** / Otrokom, pa bi svetovala, naj se spomnijo na slabe trenutke in bodo vedeli, da tudi če je težko iti skozi obdobje razveze, je sigurno bolje, kot da bi vztrajali in trpeli./ otrokom, da je bolje razveza kot trpljenje
- 127.** / Tudi če so prisotni tudi dobri trenutki, naj se v tem primeru spomnijo na slabe in da bo na koncu za vse lažje. Vsak si zasluži svojo srečo in srečno družino. In če je slabih trenutkov preveč, enostavno to ni to./ otrokom, da je življenje po koncu razveze lažje

FORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Ali je bilo socialno delo (ali kakršnikoli drugi strokovnjaki – formalna socialna mreža) vključeno v razvezni postopek in kakšne so tvoje izkušnje?
- 128.** / Poleg centra/ CSD
- 129.** / smo bili samo pri notarju, da smo overili glede moje preživnino./ overitev preživnine pri notarju
- 130.** / Moja izkušnja s centrom pa ni ravno prijetna./ neprijetna izkušnja na CSD
- 131.** / Zdi se mi, da se močno osredotočajo na tisto starostno mejo 18. Ker sem bila že polnoletna, se z mano nihče ni ubadal. Vprašali so me kje želim biti, to pa je bilo vse./ na CSD preveliko osredotočanje na polnoletnost
- 132.** / Nihče se ni pozanimal ali se je to dejansko uresničilo, ali je bilo vse v redu ali kar koli./ na CSD brez zanimanja o izpolnjenih ali neizpolnjenih željah otroka
- 133.** / Menim, da so dokaj brezбриžni v teh zadevah; vsaj v moji situaciji so definitivno bili./ na CSD brezбриžni
- 134.** / Z bratom so se sicer večkrat dobili, ampak tam nisem bila prisotna, tako da ne vem točno kako je potekalo./ na CSD večkrat sestanek z bratom

NEFORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Si se v razvezi počutil zapuščenega (socialna mreža), ali si imel podporo prijateljev?
135. / Od prijateljev sem imela podporo, ko sem jo potrebovala in so me poslušali, ko sem govorila svojo stran./ podpora prijateljev
136. / Od ožjega sorodstva (s katerimi smo živeli: teta, stric, bratranec, sestrična, babi, dedi) pa so si že od nekdaj zatiskali oči./ brez podpore ožjega sorodstva
137. / Tudi ko je bilo prisotno nasilje ali kadar sem želela izpostaviti problem, so se vedli kot da problema ni, da se mi samo dozdeva in da je vse super. Tako da je bilo v času razveze in po njej, z njihove strani enako kot vedno – zatiskali so si oči./ zatiskanje oči ožjega sorodstva v primeru nasilja

Intervju B

PRED LOČITVIJO

- Kakšne so bile tvoje izkušnje in spomini (iz družine) ko si bil še otrok?
1. / Vsako leto smo šli na morje,/ počitnice na morju
 2. / hodili smo na sprehode/ družinski sprehodi
 3. / in kolesarili./ družinsko kolesarjenje
 4. / Kar precej smo se družili kot družina./ družinsko druženje
 5. / Spomnim se tudi, da sta vedno hodila poslušat moje nastope v glasbeni šoli./ starša obiskovala nastope v glasbeni šoli
 6. / Na začetku sem bila mogoče tudi bolj navezana na mami in sem se z njo malo več pogovarjala,/ na začetku z mami zelo povezana
 7. / ampak kljub temu, ko sem prišla v leta najstništva, sem večino časa preživela s prijatelji in se njim zaupala./ v času najstništva več druženja s prijatelji
- Ali se spomniš kako si se počutil ko sta se starša imela lepo in če mi poveš kakšen spomin?
8. / Spomnim se, da mi je bilo to nekaj samoumevnega. Pač ati in mami sta skupaj./ nekaj samoumevnega
 9. / Kar se pa tiče spominov, bi lahko rekla samo, da se spomnim ko sta še skupaj hodila na razne organizirane izlete,/ skupaj hodila na razne organizirane izlete
~~/drugače pa nič kaj posebnega.~~

- Kako je prišlo do razveze, je bilo to iznenada, ali se je po tihem že nekaj časa kazalo kaj sledi (npr. 10 let kreganja, ali 10 let fajn in kar naenkrat)?
10. / Že nekaj časa sem čutila, da nekaj ni v redu./ čutila da nekaj ni v redu
11. / Saj so v vsaki družini prisotni prepiri, ampak pri nas je bilo prepirov vedno več/ vedno več prepirov
12. / in že za vsako malenkost./ prepiranje za vsako malenkost
13. / Mogoče sta se starša trudila skriti zadeve./ starša trudila skriti zadeve
14. / ampak dejstvo je, da se tega ne da prikriti, sploh pa ne pred otrokom./ pred otrokom ne moreš ničesar skriti

OB LOČITVI

- V katerem času se je zgodila razveza (tvoja starost - približno)?
15. / Mislim, da sem bila stara 12 ali pa 13 let./ 12 ali 13 let
-
- Kako si izvedel za razvezo svojih staršev?
16. / Opazila sem, da je ati v časopisu iskal stanovanje (in tudi mami je bila zraven), zato sem postala radovedna, kaj se dogaja. Takrat sta mi povedala, da je situacija taka, da ne gre več, ati se bo odselil./ opazila, da ati išče stanovanje, takrat sta povedala da se ločujeta in da se bo ati odselil
17. / Sicer sem že pričakovala nekaj takega,/ pričakovala sem razvezo
18. / ampak kljub temu, mi ni bilo prijetno,/ ni bilo prijetno
19. / bila sem žalostna predvsem, ker sem vedela, da atija ne bo več zraven./ žalostna zaradi atijeve selitve
20. / Spomnim se tudi, da je še celo moj polbrat (nimava istega očeta) jokal, ko je izvedel, da bo ati odšel in da se ločujeta./ tudi polbrat jokal, ko je izvedel da ati odhaja (čeprav ni njegov oče)
-
- Kakšni so bili tvoji občutki tistih prvih nekaj trenutkov, ko niste več živeli skupaj?
21. / Najprej mi je bilo hudo zaradi mami, ker sem videla, da trpi/ hudo zaradi mamičinega trpljenja
22. / in na začetku vsakič ko sta se z atijem slišala po telefonu mu je potožila če bi bilo mogoče bolje, da bi prišel nazaj./ mami na začetku nekajkrat prosila atija da se vrne

23. / Sama pa sem po eni strani razumela, da je tako bolje za njiju, predvsem za atija,/ razumela da je bolje za oba, predvsem za atija

24. / po drugi strani pa mi je bilo zelo hudo in sem bila zelo žalostna, ker atija ne bo več ob meni./ žalostna, ker atija ne bo več ob meni

- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj si takrat razmišljal)?

25. / Takrat sem razmišljala predvsem v tej smeri, da sta se že tako ali tako veliko kregala,/ prepiranje

26. / in očitno je bil zadnji prepir tako огromen, da se ga enostavno ne da več prebroditi ali pozabiti./ zadnji prepir je bil očitno prevelik, da bi ga prebrodila

- Kako je potekala razveza (hitro, počasi)?

27. / Ko sta enkrat oznanila, da se ločujeta, se je vse skupaj dogajalo zelo hitro./ od oznanitve naprej je potekalo hitro

28. / Ati je mislim, da v roku enega tedna že pobral stvari in se preselil./ ati v roku enega tedna preselil

29. / Kar se tiče uradnega dela, pa ne vem kako dolgo je trajalo./ ne vem koliko časa je trajal uraden del

- Kako si doživiljal razvezni postopek?

30. / Poleg tega, da sem bila žalostna, ker je ati šel in/ žalostna, ker je ati odšel

31. / hudo mi je bilo, ker sem videla da mami trpi./ hudo zaradi maminega trpljenja

32. / Ampak če pogledam vse splošno, pa mi ni bilo tako zelo grozno./ vse splošno ni bilo grozno

~~/Ni bilo konec sveta.~~

33. / Ni mi bilo tako grozno, kot če bi na primer kdo umrl./ ni tako grozno kot smrt ljubljene osebe

34. / Sploh mogoče zaradi tega, ker sem vedela, da je ati na boljšem, saj ima mami pač tak karakter, da je včasih res težko z njo živeti./ zavedala, da je ati na boljšem, saj je zaradi maminega karakterja težko živeti z njo

- Ali in koliko (na kakšen način) si bil udeležen v razveznem postopku?

35. / V bistvu nič,/ nič

36. / saj sta se starša vse sama dogovorila./ starša sta se vse sama dogovorila

- Ali si dobil kar si želel v procesu razveznega postopka?

37. / Da in ne./ da in ne

- Če nisi dobil, česa nisi dobil?

38. / Obema staršema sem povedala, da želim biti z atijem,/ obema staršema izrazila željo ostati z atijem

39. / a na žalost moja želja ni bila uresničena. Po eni strani tudi zaradi prostorske stiske, saj si je ati na začetku našel eno malo garsonjero, kjer zame ni bilo prostora,/ želja ostati z atijem ni bila uresničena zaradi prostorske stiske

40. / pa vendar mi ni bilo lahko, da sem se morala ločiti od njega oz., da nisem mogla oditi z njim./ ločitev od atija je bila težka

41. / Pridobila pa sem tisto varnost, da se mi ni bilo potrebno seliti./ pridobitev varnosti, da se ni treba seliti

42. / To mi je res ogromno pomenilo, saj selitve res ne prenesem./ ne prenesem selitve, zato ogromno pomenilo da ni bilo te potrebe

- Kaj so se dogovorili v procesu razveznega postopka?

43. / Dogovorila sta se, da ostanem pri mamici v istem stanovanju kot smo skupaj živeli./ dogovorila, da ostane pri mamici - brez selitve

44. / Sama sta se tudi dogovorila za višino preživnine, ki jo je ati plačeval mamici,/ višina preživnine

45. / razdelila sta si materialne stvari in vsak je šel svojo pot./ razdelila materialne stvari

- Si imel kakšno besedo pri tem s katerim od staršev boš živel, oz. kako je to potekalo?

46. / Sama nisem imela besede./ ne

47. / Starša sta se med sabo dogovorila in to je bilo vse./ starša med sabo dogovorila

48. / Sicer sem izrazila željo, da bi bila z atijem, a na žalost zaradi prostorske stiske to ni bilo mogoče./ izrazila željo, a zaradi prostorske stiske neuresničena

- Ali sta se starša sporazumno odločila oz. dogovorila glede tvojega skrbništva?

49. / Da./ sporazumni dogovor glede skrbništva

50. / To je potekalo brez kakršnihkoli težav ali prepirov./ dogovor potekal brez težav

51. / Dogovorjeno je bilo, da ostanem z mami in,/ ostane pri mami

52. / da se z atijem videvam ko bova pač imela čas drug za drugega (nobenih fiksnih dnevov)./
z atijem se videva ob priložnosti

- Si bil z rezultatom skrbništva zadovoljen?

53. / Deloma./ deloma

54. / Prisiljena sem bila, da se prilagodim./ prisiljena na prilagoditev

55. / Super mi je bilo, da sem lahko ostala tam kjer sem odraščala./ super da ni selitve

56. / ampak sem bila kljub temu žalostna, da nisem mogla ostati z atijem./ žalost, ker ni z atijem

- Ali si se takrat počutil, da je razveza vplivala na odnos drugih do tebe?

57. / Ne./ nobenega vpliva

PO LOČITVI

- Kako si se počutil na koncu razveznega postopka? (+podvprašanja)

58. / Sicer mi ni bilo tako grozno./ ni bilo tako grozno

59. / Je bilo bolj mirno, ker ni bilo prepirov./ mirno, brez prepirov

60. / a mi kljub temu ni ravno odleglo, ker sem ostala z mami, katere karakter mi ni bil po godu, saj je vedno delala iz muhe slona in težila na vse možne variante./ ni odleglo, ker ostala z mami

- Kakšne si imel odnose s staršem, s katerim nisi živel, oz. če si ga videval redkeje?

61. / Za atijem sva se videvala na vsake toliko časa./ videvanje z atijem na vsake toliko

62. / odvisno od tega kdaj je komu ustrezalo, oz. kdaj je kdo imel čas./ odvisno od razpoložljivega časa

63. / Šla sem ga obiskat./ obiski pri atiju

64. / nekajkrat sem pri njemu prespala./ prespala pri atiju

65. / drugače pa sva se večinoma dobivala nekje zunaj (na pijači)./ dobivala z atijem na pijači

66. / Imela sva bolj prijateljske odnose./ prijateljski odnosi z atijem

- Kako je po določenih letih oz. obdobjih (prelomnih dogodkih) vplivalo to nate (o čem si razmišljal, kako si se počutil)?

67. / Zdi se mi, da ni to nič vplivalo name./ ni vplivalo

68. / Kljub vsemu kar se je zgodilo v zvezi z ločitvijo, to ni nikakor vplivalo na njun odnos do mene v kakršnemkoli smislu./ razveza ni vplivala na odnos staršev

69. / Tudi ko so bili razni dogodki, na primer maturantski ples, smo sedeli skupaj za mizo brez kakršnekoli bojazni, da bi se zanetil prepир ali kakršnakoli druga vojna./ v primeru dogodkov (maturantski ples) vse potekalo mirno

70. / Še vedno znata biti solidarna drug do drugega kadar pride do proslavljanja kakršnihkoli mojih uspehov./ starša sta solidarna ko pride do pomembnih dogodkov ki se jih skupaj udeležita

71. / Drugače pa se velikokrat zgodi, da če mami omenim atija, mi potoži da kakšen je in da sem ista kot on – v slabem smislu./ mami nekajkrat klevetala atija

72. / Medtem ko ati na drugi strani tega nikoli ne počne./ ati nikoli ne kleveta mami

DANES – SAMOSTOJNO ŽIVLJENJE

- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj danes meniš)?

73. / Danes mislim, da enostavno njuna karakterja nista bila združljiva./ karakterja staršev nezdružljiva

74. / Mami je vedno iskala neke pikolovske zadeve v katere se je zapičila, zanetila prepир in nastal je cel ogenj v strehi./ mami povsod iskala prepire

75. / Na drugi strani, pa je bila ati vedno bolj sproščene narave, nikoli se ni tako ubadal z malenkostmi, se v vsako stvar trmasto zapičil ali netil kakršnekoli prepire./ ati sproščen, ni netil prepіrov

76. / Poskušal je na vse načine zgladiti zadeve, a na žalost nikakor ni uspelo./ ati poskusil zgladiti zadeve

77. / Želel se je tudi malo zamotiti na način, da se je vpisal v pevski zbor, začel je kolesarit, da bi se poskusil sprostiti in malo sam sebi posvetiti ampak na koncu ni nič pomagalo./ ati poskusil zamotiti, se osredotočiti nase, ni pomagalo

78. / Še vedno je prišlo do prepіra in spet se je ponavljala ista zgodba./ vedno prišlo do prepіra

- Kako danes gledaš na razvezni postopek svojih staršev?

79. / Kot nekaj dobrega za vse udeležene,/ dobro za vse udeležene

80. / saj je brez veze, da bi morali skupaj trpeti,/ brez pomensko je trpljenje, če ne gre

81. / če gre lahko vsak svojo pot in vsak zase najde srečo pač drugje./ vsak našel svojo srečo drugje

- Kako se ti zdi (če danes razmisliš), da je razvezni postopek nate vplival v sedanjem življenju, da si danes tak kot si?

82. / Mogoče predvsem na to, da sem pridobila moč, da če nekaj ne gre pač ne gre, se obrni stran in ne sili z glavo skozi zid./ pridobila moč, da ne vztraja nekje, če škoduje sama sebi

83. / Torej, da znam odnehati ko je potrebno,/ zna odnehati ko je to potrebno

~~/namesto da bi vztrajala in s tem mogoče sama sebi škodovala.~~

- Ali je na odločitev o poklicu, oz. zaposlitev razvezni postopek kaj vplival?

84. / Ne./ ni vpliva

- Si v partnerski zvezi?

85. / Ne./ samska

- Ali in kako je ta tvoja osebna izkušnja kaj vplivala na tvojo izbiro partnerja?

86. / Vplivalo bo mogoče samo na ta način, da s karakterjem kot ga ima mami definitivno ne bom mogla preživet./ nikoli izbrala partnerja s karakterjem kot je mamin

87. / Sigurno me bo odbijal partner, ki bo pikolovski, preveč trmast in bo rinil z glavo skozi zid zaradi malenkosti ter težil za stvari, ki so mogoče v preteklosti in popolnoma nepomembne./ odbija pikolovski, trmast in na malenkosti ter preteklost osredotočen karakter – kot mami

- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si pozitivnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?

88. / Mogoče kot sem že omenila, da znam odnehati ko mi nekaj več kot očitno škoduje ali povzroča trpljenje in žalost./ moč odnehati ko je nujno

89. / Poleg tega pa tudi to, da enostavno nisem prepirljiv človek/ ni prepirljiv človek
90. / in se mi zdi škoda zapravljati svojo energijo za razne prepire – male ali velike./ za prepire je škoda energije
91. / Saj se tudi kdaj sprem s kom, ampak pri tem nisem ravno vztrajna, ker se mi enostavno ne da./ v prepirih ne vztraja
- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si negativnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?
92. / Mogoče se težko odprem nekemu, ki mi ni blizu in ga nimam rada tako kot samo nekaj bližnjih prijateljev./ težje odprem
93. / Tudi če nekoga poznam že deset let, ni nujno da se mu bom tudi zaupala./ težje zaupam
- Če bi vedel to kar veš danes, bi ravnal kakorkoli drugače oz. ali bi kaj spremenil?
94. / Ne./ ne
- ~~/ Mislim, da bi v vsakem primeru ravnala isto.~~
- Kaj se je torej spremenilo, da bi ravnal drugače (ali če ne bi, zakaj ne bi nič spremenila)?
95. / Ker je bilo edino prav, da se je tako razpletlo./ vse se je pravilno razpletlo
96. / Enostavno starša nista mogla več skupaj funkcionirat in zakaj bi nas vse mučila, če lahko najdeta srečo na drug način./ starša nista znala skupaj funkcionirat in našla srečo drugje
- Kakšne imaš s starši odnose danes?
97. / Z atijem se res dobro razumem./ dober odnos z atijem
98. / Skupaj greva na koncerte,/ z atijem na koncerte
99. / družinska srečanja, obiske/ z atijem na družinska srečanja
100. / in velikokrat tudi samo kosilo./ z atijem na družinska kosila
101. / Moram pa priznati, da je tudi moj odnos z mami danes veliko boljši./ boljši odnos z mami
102. / Ne kregava se več tako pogosto./ ni toliko prepиров z mami

103. / Življenje doma poteka veliko bolj umirjeno, saj menim, da se je tudi sama mogoče malce umirila in se ne osredotoča več toliko na malenkosti in pogrevanje starih zadev./ življenje doma je bolj umirjeno, saj se je mami umirila
- Imaš kakršenkoli predlog za starše ali otroke, ki ravnokar preživljajo razvezni postopek svojih staršev?
104. / Mogoče bi staršem predlagala, naj v svoje zadeve ne vpletata svojih otrok,/ staršem naj v svoje zadeve ne vpletata otrok
105. / upoštevata tudi njegove želje/ staršem naj upoštevajo otrokove želje
106. / in se potrudita na čim bolj miren način rešiti situacijo./ staršem naj rešijo situacijo na miren način
107. / Otrokom, pa bi svetovala predvsem naj se v kakršnihkoli dvomih obrnejo na svoje starše in se z njimi pogovorijo o nejasnostih, ki jih pretijo,/ otrokom naj se v dvomih obrnejo na starše
108. / saj bodo mogoče lažje prebrodili zadevo, če jo bodo tudi bolj razumeli./ otrokom da bodo lažje prebrodili, če bodo bolje razumeli – naj vprašajo
109. / V skrajnem primeru pa, da vsaka žalost enkrat mine – velika ali mala, treba je pač potrpet./ otrokom da vsaka žalost mine in je sčasoma bolje

FORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Ali je bilo socialno delo (ali kakršnikoli drugi strokovnjaki – formalna socialna mreža) vključeno v razvezni postopek in kakšne so tvoje izkušnje?
110. / Ne./ socialno delo ni bilo vključeno
111. / Starša sta se samo med sabo dogovorila, svoje dogovore sporočila naprej in to je bilo vse./ starša sta se vse sama dogovorila

NEFORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Si se v razvezi počutil zapuščenega (socialna mreža), ali si imel podporo prijateljev?
112. / Ne./ brez občutka zapuščenosti
~~/Zapuščeno se nisem počutila nikoli.~~
113. / Če sem karkoli potrebovala sem imela okrog sebe dovolj ljudi za podporo./ imela podporo ljudi okoli sebe

114. / Obrnila pa sem se lahko tudi na svoje starše./ podpora staršev

Intervju C

PRED LOČITVIJO

- Kakšne so bile tvoje izkušnje in spomini (iz družine) ko si bil še otrok?
1. / Na otroštvo imam lepe spomine./ lepi spomini na otroštvo
 2. / Velikokrat smo hodili na izlete – sami ali pa s sorodniki./ družinski izleti
 3. / pozimi smo hodili na smučanje./ družinsko smučanje
 4. / poleti na morje./ počitnice na morju
 5. / Ampak je včasih znalo take stvari pokvariti kreganje med staršema./ lepe spomine pokvarili prepiri med staršema
-
- Ali se spomniš kako si se počutil ko sta se starša imela lepo in če mi poveš kakšen spomin?
6. / Hmmm, mogoče to, da ko smo bili na morju, da sva bili s sestro večkrat v varstvu pri starih starših ali teti, starša pa sta šla pa skupaj na sprehod ali večerjo./ starša vzela čas drug za drugega – sprehodi, večerje
 7. / Ob takih trenutkih, nama je bilo obema s sestro res lepo in sva se dobro počutili, ker sva vedeli, da tako mora biti, da sta starša tudi sama kdaj pa kdaj./ srečna, ker je med staršema vse v redu
-
- Kako je prišlo do razveze, je bilo to iznenada, ali se je po tihem že nekaj časa kazalo kaj sledi (npr. 10 let kreganja, ali 10 let fajn in kar naenkrat)?
8. / Mislim, da se je kazalo že kar nekaj časa./ ni bilo iznenada
 9. / Pred samo ločitvijo je bilo veliko prepiranja./ prepiranje pred razvezo
 10. / prihajalo je tudi do fizičnega nasilja./ fizično nasilje pred razvezo

OB LOČITVI

- V katerem času se je zgodila razveza (tvoja starost - približno)?

~~Starša sta šla narazen dvakrat. Prvič se je oči odselil, ko sem imela približno 8 let, vendar se takrat uradno nista ločila.~~

11. / Po cca. pol leta je prišel nazaj k nam, pri mojih 14 letih pa sta se nato tudi uradno ločila./
14 let

- Kako si izvedel za razvezo svojih staršev?

12. / Za ločitev mi je povedala mami sama,/ povedala mami

13. / v tistem času pred ločitvijo je bil oči že precej manj doma, tako da je to breme nekako padlo na mami, da mi pove./ breme na mami zaradi odsotnosti atija

14. / Če se prav spomnim, je povedala najprej meni, moji mlajši sestri pa sva obe z mami povedale malo pred uradnim začetkom ločitve./ skupaj z mami povedali mlajši sestri

15. / Z mami sva zelo povezane in sva se v času pred uradno razvezo, pri mojih 14, še toliko bolj pogovarjale o tem./ z mami veliko pogovora o razvezi

~~Ko pa je oči prvič odšel od nas, pa niti nisem vedela nič o tem, vse dokler nisem tistega jutra prišla v kuhinjo in videla vse tiste škatle z njegovimi stvarmi.~~

- Kakšni so bili tvoji občutki tistih prvih nekaj trenutkov, ko niste več živeli skupaj?

16. / Zaradi nasilja sem se počutila predvsem olajšano./ zaradi nasilja občutek olajšanja

17. / Vedela sem, da je tako najboljše za vse nas, ki smo bili vpleteni v to./ najboljše za celo družino

- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj si takrat razmišljal)?

18. / Prepiri,/ prepiri

19. / fizično nasilje/ fizično nasilje

20. / in očetovi pozni prihodi domov./ očetovi pozni prihodi domov

- Kako je potekala razveza (hitro, počasi)?

21. / Uradna razveza je potekala dokaj hitro, saj sta se odločila za sporazumno ločitev./ dokaj hitro

- Kako si doživljal razvezni postopek?

22. / Zdi se mi, da sem razvezni postopek spremljala precej zrelo./ zrelo spremljanje razveze

23. / Pri doživljanju razveze nisem bila niti prestrašena,/ ob razvezi brez strahu

24. / niti v kakem ogromnem šoku, saj je moja mami do tistega dne že večkrat dokazala kako močna in izredna ženska je, in bo lahko poskrbela za naju, vedela sem, da nama s sestro ne bo manjkalo popolnoma nič,/ ob razvezi brez velikega šoka zaradi mamine moči in samozavesti

25. / saj so bili tu še stari starši po mamini strani, ki so naju imeli neizmerno radi./ podpora starih staršev

26. / Počutila sem se nekako olajšano, da se bo življenje moje mami, mene in sestre slej ko prej uredilo, tako kot mora./ občutek olajšanja

- Ali in koliko (na kakšen način) si bil udeležen v razveznem postopku?

27. / V razveznem postopku sem bila udeležena le toliko, da sem povedala pri katerem od staršev bi ostala./ udeležba v smislu skrbništva

- Ali si dobil kar si želel v procesu razveznega postopka?

28. / Da./ da

- Če nisi dobil, česa nisi dobil (če si, kaj si dobil)?

29. / Ostala sem pri mami, tako kot sem želela./ uresničena želja ostati z mami

- Kaj so se dogovorili v procesu razveznega postopka?

30. / Dogovorili so se, pri katerem od staršev bova s sestro ostali,/ skrbništvo

31. / določili so tudi višino preživnine,/ višina preživnine

~~deljenja skupnega premoženja pa ni bilo, ker je šlo za sporazumno ločitev in ker sta v času zakona živela pri maminih starših.~~

- Si imel kakšno besedo pri tem s katerim od staršev boš živel, oz. kako je to potekalo?

32. / Ja,/ da

33. / na pristojnem CSD-ju so obe s sestro vprašali, pri bom bi živeli po razvezi./ na CSD izražena želja glede skrbništva

- Ali sta se starša sporazumno odločila oz. dogovorila glede tvojega skrbništva?

34. / Že ob samem začetku ločitvenega postopka sta se dogovorila,/ sporazumni dogovor glede skrbništva

35. / da s sestro ostaneve pri mami,/ ostati pri mami

36. / oči pa naju bi prišel iskat vsak drugi vikend./ stiki z očetom vsak drug vikend

- Si bil z rezultatom skrbništva zadovoljen?

37. / Da./ da

- Ali si se takrat počutil, da je razveza vplivala na odnos drugih do tebe?

38. / Glede na to, da živimo na vasi, in je večina prebivalcev mnenja, da kar Bog združi naj človek tega ne ločuje, mislim, da so nas gledali malo drugače po razvezi./ večina sovaščanov drugačen pogled zaradi ločitve

39. / Kar pa se tiče mojih prijateljev, pa se mi zdi, da se njihov odnos ni nič spremenil./ odnos prijateljev je nespremenjen

PO LOČITVI

- Kako si se počutil na koncu razveznega postopka?

40. / Olajšano, ker sem vedela, da ne bo več prepiranja in fizičnega nasilja./ občutek olajšanja zaradi prenehanja prepirov in fizičnega nasilja

- Kakšne si imel odnose s staršem, s katerim nisi živel, oz. če si ga videval redkeje?

41. / Moj odnos z očetom je imel po ločitvi vseskozi vzpone in padce, predvsem zato ker se ni držal tistega kar so se dogovorili ob razvezi- pri njemu nisva bile vsak drugi vikend, ampak mogoče en vikend na dva meseca, po mojem dopolnjenem 18. letu pa tudi preživnine ni več plačeval redno./ zaradi neresnosti očeta ima odnos vzpone in padce

42. / Zaradi takega odnosa mi ni bilo vseeno in me je prizadelo, vedela sem, da si tega nisem zaslužila in mi ni bilo jasno zakaj nekaj takega počne svojemu otroku (spráševala sem se ali si me ne želi videvati, ali mu ni to tako pomembno)./ občutek žalosti zaradi neresnosti in nezainteresiranosti očeta

- Kako je po določenih letih oz. obdobjih (prelomnih dogodkih) vplivalo to nate (o čem si razmišljal, kako si se počutil)?

43. / Bila sem jezna, razmišljala sem le o tem, kako je lahko tak, saj sva s sestro vendar njegovi hčerki./ občutek jeze
44. / Mislim pa, da je bilo najhuje na maturantskem plesu, ko je bil ples hčerk z očeti. Vse moje prijateljice in ostale punce so šle na plesišče z očeti, jaz pa sem ostala za mizo, in takrat vem, da sem se zjokala takratnemu fantu in mami ter sestri. Z očetom v tistem času sploh nisem imela stikov, ker mi ni želel plačevati preživnine in zato tudi ni bil povabljen na maturantski ples./ najhuje na maturantskem plesu zaradi očetove neprisotnosti in izostanka iz plesa hčerk z očeti
45. / Ko pa sem se poročila in je bil že samo po sebi meni najlepši dan, sta starša po parih letih na moji poroki, končno spet spregovorila drug z drugim, oči pa je imel tudi to čast, da me je popeljal do oltarja, čeprav sem mu takrat jasno in glasno povedala, da bi ta čast pripadla pokojnemu staremu atu./ ob lastni poroki odnosi z očetom uredili
46. / Sedaj so se razmere že toliko umirile, da tudi ko pride oči na obisk, se z mami normalno pogovarjata, kar mi je super./ dandanes dobri občutki že zaradi komunikacije med staršema

DANES – SAMOSTOJNO ŽIVLJENJE

- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj danes meniš)?
47. / Njegovi pozni prihodi,/ očetovi pozni prihodi domov
48. / njegova nezvestoba/ očetova nezvestoba
49. / in mamin uklonljiv karakter (vse to je prenašala)./ mamin uklonljiv karakter
- Kako danes gledaš na razvezni postopek svojih staršev?
50. / Vesela sem, da je do tega prišlo./ občutek veselja
51. / Saj je tako najboljše za vse udeležene./ razveza bila dobra za vse udeležene
- Kako se ti zdi (če danes razmisliš), da je razvezni postopek nate vplival v sedanjem življenju, da si danes tak kot si?
52. / Zdi se mi da sem prej odrasla,/ prej odrasla
53. / da na stvari gledam bolj zrelo,/ zrejši pogled na življenje
54. / pri 18.letih sem šla živeti na svoje v Ljubljano, torej sem se precej hitro osamosvojila./ hitrejša osamosvojitve

- Ali je na odločitev o poklicu, oz. zaposlitev razvezni postopek kaj vplival?

55. / Ne./ ne

- Si v partnerski zvezi?

56. / Sem poročena./ poročena

- Ali in kako je ta tvoja osebna izkušnja kaj vplivala na tvojo izbiro partnerja?

57. / Mislim da je moja osebna izkušnja vplivala pri izbiri partnerja./ da

58. / Potrebovala sem nekoga, ki bi se z mano veliko pogovarjal, bil razumljiv in odgovoren. In vse to sem dobila./ potreba po razumljivi in odgovorni osebi z zmožnostjo aktivnega pogovora

- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si pozitivnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?

59. / Definitivno to, da sem bolj odgovorna/ odgovornejša oseba zaradi zgodnje osamosvojitve

60. / in zrela oseba./ zrelejša oseba zaradi zgodnje osamosvojitve

~~Sploh sem sama sebi to dokazala s tako zgodnjo osamosvojitvijo, ki marsikomu dandanes ne uspe.~~

- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si negativnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?

61. / Včasih sem preveč zaščitniška do sestre in do mami, ker nočem, da se še kdaj ponovi ista zgodba./ preveliko zaščitništvo do mami in sestre

- Če bi vedel to kar veš danes, bi ravnal kakorkoli drugače oz. ali bi kaj spremenil?

62. / Da./ da

- Kaj se je torej spremenilo, da bi ravnal drugače (ali če ne bi, zakaj ne bi nič spremenila)?

63. / Ob pojavu fizičnega nasilja bi se mu postavila po robu, ne glede na posledice./ postavila po robu atiju v primeru nasilja

64. / Ne bi se bala ničesar, ampak bi vedno ukrepala./ brez strahu ukrepala proti nasilju

65. / Postala sem psihično močnejša, takrat ko je prihajalo do tega, sem le poslušala in jokala. Takrat nisem zmogla oz. nisem bila dovolj močna, da bi se temu uprla. Danes vem, da bi se lahko./ danes psihično močnejša in dovolj močna za upor proti nasilju

- Kakšne imaš s starši odnose danes?

66. / Z mami imava super odnos. Še vedno sva zelo povezani, se veliko pogovarjava in se druživa./ zelo tesno povezan odnos z mami

67. / Z očetom pa se vidim in slišim na vsake toliko časa, nimava pa nekega posebnega odnosa./ z očetom zgolj videvanje brez globljega odnosa

- Imaš kakršenkoli predlog za starše ali otroke, ki ravnokar preživljajo razvezni postopek svojih staršev?

68. / Svetovala bi otrokom, da se pogovarjajo s starši,/ otrokom naj se pogovorijo s starši

69. / da se ne zaprejo vase/ otrokom naj se ne zaprejo sami vase

70. / in naj bodo močni,/ otrokom naj bodo močni

71. / naj ne obupajo./ otrokom naj ne obupajo

FORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Ali je bilo socialno delo (ali kakršnikoli drugi strokovnjaki – formalna socialna mreža) vključeno v razvezni postopek in kakšne so tvoje izkušnje?

72. / V razvezni postopek je bil vključen pristojni CSD,/ CSD

73. / in na njihovo delo, za naš primer, nimam nobenih slabih izkušenj./ dobre izkušnje na CSD

74. / Zaposlene na CSD-ju so bile izjemno prijazne,/ prijaznost zaposlenih na CSD

75. / in vedno mi je bila jasno povedano, da jih lahko kadarkoli s sestro pokličeva./ odprtost za pomoč s strani zaposlenih na CSD

NEFORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Si se v razvezi počutil zapuščenega (socialna mreža), ali si imel podporo prijateljev?

76. / Imela sem podporo prijateljev, sploh tistih najboljših./ podpora prijateljev

77. / Tako da nikoli v nobenem primeru se nisem počutila zapuščeno./ brez občutka zapuščenosti

78. / Imela sem tako prijatelje kakor tudi zlato mamo in stare starše, ki so mi bili vedno v pomoč./ podpora mami in starih staršev

Intervju D

PRED LOČITVIJO

- Kakšne so bile tvoje izkušnje in spomini (iz družine) ko si bil še otrok?

1. / Spomnim se, da sta starša veliko delala./ starša zelo zaposlena
2. / Ampak kljub temu smo vsako leto hodili na morje,/ počitnice na morju
3. / pozimi smo šli smučat,/ družinsko smučanje
4. / ob nedeljah smo hodili na nedeljska kosila idr./ nedeljska kosila z družino
5. / Popoldanskih aktivnosti, kot jih imajo otroci danes, nisem obiskovala./ brez popoldanskih aktivnosti
6. / Zvečer smo gledali jugoslovanske filme, smučanje ali pa skoke, kar je bilo na sporedu./ večerno družinsko gledanje televizije
7. / Imela sem kar precej strogo vzgojo in veliko omejitev./ stroga vzgoja z veliko omejitvami
~~Točno se spomnim, da sem morala spati točno ob 19:30 in niti minuto kasneje.~~

- Ali se spomniš kako si se počutil ko sta se starša imela lepo in če mi poveš kakšen spomin?

8. / Imela sta se zelo rada./ velika ljubezen med staršema
9. / Skupaj sta hodila na ples in izlete. Rada sta se imela fino, se zabavala./ starša vzela čas drug za drugega – plesi, izleti...
10. / Ob tem se počutila fino, saj sem vedela, da je vse kot mora biti./ srečna, ker je med staršema vse v redu

- Kako je prišlo do razveze, je bilo to iznenada, ali se je po tihem že nekaj časa kazalo kaj sledi (npr. 10 let kreganja, ali 10 let fajn in kar naenkrat)?

11. / Sama nisem ničesar opazila. Nista se niti kregala, tako, da je bilo res kar naenkrat./ kar precej iznenada
12. / Mogoče sem samo zaslutila, da se nekaj dogaja, ko sem šla v kolonijo in me je na avtobusno postajo prišla iskat samo mami, brez atija. Čudno je bilo zato, ker me je imel ati res rad, me vedno pogrešal in sva se tudi z njim velikokrat "crkljala" (če pomislim, se z

mami nikoli nisem)/ zaslutila, ko je prišla iskat na avtobusno postajo iz kolonije samo mami brez atija, s katerim bolj povezana

OB LOČITVI

- V katerem času se je zgodila razveza (tvoja starost - približno)?

13. / Stara sem bila približno 12 let./ 12 let

- Kako si izvedel za razvezo svojih staršev?

14. / Sicer ni bilo nobenega konkretnega pogovora o tem, samo mami mi je pač povedala, da je ati odšel./ mami povedala da je ati odšel

15. / Drugače pa sem že prej vedela kaj se dogaja, saj je ati hodil domov z novo punco, še predno sta se z mami ločila./ vedela kaj se dogaja zaradi prihajanja nove partnerke atija

- Kakšni so bili tvoji občutki tistih prvih nekaj trenutkov, ko niste več živeli skupaj?

16. / Mislim, da mi je bilo kar malce lažje./ veliko lažje

17. / Počutila sem se bolj sproščeno, saj sem do atija že od nekdaj čutila nek strah ali strahospoštovanje./ občutek sproščenosti zaradi strahospoštovanja do atija

18. / Možno je, da predvsem zaradi tega, ker če slučajno kdaj nisem upoštevala njegovih pravil, ali pa če sem šla na primer spat minuto čez določeno uro, je bil "cel halo". Tako, da bi definitivno rekla, da je bilo počutje bolj sproščeno./ občutek sproščenosti zaradi precejšnje strogosti atija

- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj si takrat razmišljal)?

19. / Takrat sem mislila, da je to predvsem, ker je ati dobil drugo in se je z njo bolje počutil./ zaradi atijeve nove partnerke

- Kako je potekala razveza (hitro, počasi)?

20. / Razveza kot taka je potekala kar hitro./ hitro

21. / Čeprav se je ta čas, ko se za ločitev še nista odločila, zelo vleklo. Ati je z novo punco, ki mu jo je mami predstavila (spoznali sta se v bolnici), hodil k nam domov, z njo hodil naokrog in ko sta bila pri nas doma, se spomnim, da me je bilo tako strah, da nisem niti

upala na stranišče./ čas pred ločitvijo tekel zelo počasi zaradi strahu ob prihajanju atijeve nove partnerke

- Kako si doživiljal razvezni postopek?

22. / Tudi če je bilo doma bolj sproščeno, je bil kljub temu v meni prisoten nek strah./ kljub sproščenosti prisoten strah

23. / Nihče me nikoli ni vprašal kako sem, kako se počutim/ nihče ni zanimal za počutje

24. / in malo sem tudi popustila v šoli./ popustitev v šoli

- Ali in koliko (na kakšen način) si bil udeležen v razveznem postopku?

25. / Udeležena sem bila samo do te mere, da sem socialni delavki povedala pri kom želim biti./ izraz želje glede skrbništva socialni delavki

- Ali si dobil kar si želel v procesu razveznega postopka?

26. / Da./ da

- Če nisi dobil, česa nisi dobil (če si, kaj si dobil)?

27. / Ostala sem pri mami tako kot sem želela. Bilo mi je logično, da ostanem pri mami./ izpolnjena želja ostati z mami

28. / Čeprav sem bila malo v dilemi. Čustveno sem bila z atijem bolj povezana, a sem se ga bala, mami pa se mi zdi, da nikoli ni znala biti mami, čeprav se je trudila je bila prevečkrat prijateljica kot mama./ glede skrbništva v dilemi, z atijem bolj povezana a bala, mami prevečkrat v vlogi prijateljice kot mame

29. / Ampak na koncu je bilo prav da je bilo tako, ker sem se kljub vsemu pri mami dobro počutila./ pri mami dobro počutje

- Kaj so se dogovorili v procesu razveznega postopka?

30. / Dogovorili so se le, da ostanem pri mami/ ostane pri mami

31. / in znesek preživnine, ki je bila pod minimumom./ dogovor glede preživnine

- Si imel kakšno besedo pri tem s katerim od staršev boš živel, oz. kako je to potekalo?

32. / Da./ da

33. / Povedala sem socialni delavki, ki je prišla na dom takrat, ko sem bila sama, da sem se počutila varno govoriti, kar se mi je zdelo res super./ pogovor s socialno delavko, na samem, glede skrbništva

- Ali sta se starša sporazumno odločila oz. dogovorila glede tvojega skrbništva?

34. / Da./ sporazumni dogovor

35. / Dogovorila sta se sporazumno./ sporazumni dogovor

36. / Mislim, da mu je ustrezalo, da sem ostala pri mami, saj ne vem če bi sam z mano znal, poleg tega pa je tudi veliko delal./ zaradi atijeve zaposlenosti, bolj odgovarjalo da ostanem z mami

- Si bil z rezultatom skrbništva zadovoljen?

37. / Da./ da

- Ali si se takrat počutil, da je razveza vplivala na odnos drugih do tebe?

38. / Mogoče do te mere, da nisem imela nikogar, ki bi me branil in sicer na ta način, kot so ostale otroke v bloku, če je prišlo do kakšnega incidenta (velikokrat sem bila kriva jaz ravno zaradi tega), čeprav sem bila načeloma zelo priden otrok in nisem povzročala nobenih takih problemov./ sovaščani, sosedje gledali drugače zaradi odsotnosti atijeve podpore

39. / Glede prijateljev sem jih pa ravno v tistem obdobju zamenjala, tako, da sem nekako obrnila nov list./ v tistem obdobju zamenjala prijatelje

40. / Nisem občutila nekega drugačnega ravnanja s strani drugih ljudi okoli mene, je pa sigurno to pustilo poseben pečat na meni./ s strani ostalih ljudi je odnos enak

PO LOČITVI

- Kako si se počutil na koncu razveznega postopka?

41. / Kar malo mi je odleglo, bila sem sproščena, ker ni bilo več tiste napetosti./ občutek sproščenosti brez napetosti

42. / Ampak kljub temu, se mi zdi, da sem vseeno čutila nek strah, predvsem pred neznanim./ občutek strahu pred neznanim

- Kakšne si imel odnose s staršem, s katerim nisi živel, oz. če si ga videval redkeje?

43. / Moji odnosi z atijem so bili vedno dobri./ dobri odnosi z atijem

44. / Seveda sva se videvala redkeje,/ redko videvanje

45. / šla sem z njim na dopust/ skupne počitnice

46. / in k njemu na obisk./ obiskovanje drug drugega

47. / Vedno sem ga spoštovala/ spoštljiv odnos

48. / in mislim, da me je tudi on pogrešal, samo mogoče tega ni znal pokazati, glede na to, da je tudi sam izgubil očeta pri 15-ih./ pogrešanje drug drugega

- Kako je po določenih letih oz. obdobjih (prelomnih dogodkih) vplivalo to nate (o čem si razmišljal, kako si se počutil)?

49. / Valeto mi je ati popolnoma uničil. Spomnim se, da se je ustavil pri vhodu v šolo in mi rekel, da ne bo prišel gor, ker je mami tako "nesramno" reagirala ker se je peljala z mamo./ ati uničil valeto, saj ni prišel zaradi nesporazuma z mami

50. / Za rojstne dneve se je vedno potrudil, da je prišel, za 18 let mi je prinesel vijolico, ki sem je bila zelo vesela, nakar mi je rekel, da če sem s tako mali zadovoljna, da si zaslužim še eno darilo, ki je bila zlata zapestnica (očitno je bila vijolica zanj zgolj nek test)./ za rojstni dan prišel tudi ati

51. / Tudi na maturantski ples je prišel in sta mi oba znala stati ob strani./ na maturantskem plesu sta oba starša stala ob strani

52. / Zdi pa se mi, da mami nikoli ni imela hrbtenice, da bi se postavila zame in mogoče poskrbela, da bi včasih ati na drugačen način razmišljal o meni. To je edino tisto, ki me še danes zaboli, da se nikoli ni postavila zame./ še danes hudo, ker mami ni nikoli podprla pred atijem

53. / Zato pred njim še danes trepetam, kako se bo kdo obnašal./ trepetanje pred atijem glede obnašanja

DANES – SAMOSTOJNO ŽIVLJENJE

- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj danes meniš)?

54. / Danes mislim, da je bila pika na i prevara. Ampak mislim, da obstaja vedno razlog za prevaro./ prevara le posledica, saj je zanjo vedno razlog

55. / Seveda ni opravičilo, pa vendar se mi zdi, da je mami vedno jemala vse (zakon, ljubezen med njima z atijem) kot samoumevno. Za dober in uspešen zakon je potreben trud./ mami jemala zakon in ljubezen kot samoumevno, brez nujnega truda

- Kako danes gledaš na razvezni postopek svojih staršev?

56. / Kot nekaj dobrega./ nekaj dobrega

57. / Prav je, da je do tega prišlo, saj je vsak zase našel srečo, ki jo prej pač ni imel./ vsak našel svojo srečo drugje

- Kako se ti zdi (če danes razmisliš), da je razvezni postopek nate vplival v sedanjem življenju, da si danes tak kot si?

58. / Mislim, da če vse skupaj povzamem, je name vplival na kar precej negativen način. Bojim se biti srečna v zvezi./ negativen vpliv zaradi strahu pred srečo v zvezi

59. / kot da si sreče ne zaslužim/ občutek da sreče ne zasluži

60. / in bojim se razpada ter kako bom prizadeta, še preden do njega sploh pride./ strah pred razpadom zveze in prizadetosti

61. / Mislim pa, da je to predvsem posledica njenega odnosa do mene, sploh iz mamičine strani nikoli nisem dobila nekega občutka vrednosti./ strah pred srečo in občutek da sreče ne zasluži je posledica maminega odnosa in odsotnost dajanja občutka vrednosti

- Ali je na odločitev o poklicu, oz. zaposlitev razvezni postopek kaj vplival?

62. / Ne./ ne

- Si v partnerski zvezi?

63. / Ne./ samska

- Ali in kako je ta tvoja osebna izkušnja kaj vplivala na tvojo izbiro partnerja?

64. / Mislim, da predvsem v tej smeri, da za srečo ne potrebujem materialnih dobrin ampak mi je nujno, da dobim ljubezen in občutek vrednosti./ za srečo je nujna ljubezen in občutek vrednosti

65. / Kar sem mogoče pogrešala pri njunem odnosu, tudi do mene, in sem sama sebi zadala, da brez tega v partnerski zvezi ne morem biti./ zaradi lastnega pomanjkanja ljubezni in občutka vrednosti pri starših in njunem odnosu, trdna želja po tem v lastni partnerski zvezi
66. / Vse splošno bi si želela take zveze, ki jo ima ati s svojo partnerico, kjer je čutiti ljubezen in občutek vrednosti (vsaj navzven)./ želja po zvezi polni ljubezni in občutka vrednosti
- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si pozitivnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?
67. / Mogoče, da sem bolj previdna glede izbire partnerja/ previdnost pri izbiri partnerja
68. / in ničesar ne jemljem za samoumevno,/ nič ni samoumevno
69. / saj je za kakršnokoli srečo potreben trud./ za srečo je nujen trud
70. / Zdi se mi, da ne bi mogla vztrajati v zvezi, če v njej ne bi bilo ljubezni in pripadnosti./ nevzdržnost v zvezi brez ljubezni in pripadnosti
- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si negativnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?
71. / Predvsem strah pred izgubo ljubljene osebe, nekoga bližnjega/ strah pred izgubo ljubljene osebe
72. / in strah pred občutkom zapuščenosti brez ljubezni./ strah pred zapuščenostjo brez ljubezni
- Če bi vedel to kar veš danes, bi ravnal kakorkoli drugače oz. ali bi kaj spremenil?
73. / Da./ da
- Kaj se je torej spremenilo, da bi ravnal drugače (ali če ne bi, zakaj ne bi nič spremenila)?
74. / Sigurno bi se skušala že prej spopasti s posledicami razveze s katerimi se soočam danes. Poiskala bi pomoč, če bi le imela več zunanjih dejavnikov, ki bi mi to omogočili./ zgodnejše spopadanje s posledicami razveze
75. / Tako pa nisem imela niti te priložnosti, saj sem nekako prevzela vlogo mame, ko sem dobila sestrico približno eno leto po razvezi./ brez podpore ob razvezi zaradi prisiljene vloge mame za voljo nove sestre komaj leto po razvezi

76. / Še danes čutim posledice razveze in se z njimi soočam, kar je edini razlog zaradi katerega bi karkoli spremenila./ še danes posledice razveze

- Kakšne imaš s starši odnose danes?

77. / Trudim se, da bi imela čim boljše, čeprav ne dobim ravno enakega feedbacka./ trud za čim boljše odnose, ki ne obrodi sadove

78. / Z atijem pa lahko rečem, da se zadnje pol leta izboljšujejo./ odnosi z atijem se izboljšujejo

79. / čeprav se njegova partnerica ravno ne zmeni zame (ni mi jasno zakaj, mogoče zaradi ljubosumja)./ atijeva partnerica zaradi ljubosumja ignorantska

80. / Sicer se dobro razumem s starši, ampak imam velikokrat občutek, da mi velikokrat niti ne dajo priložnosti da bi bili odnosi popolnoma v redu in da bi lahko super funkcionirali./ dokaj dobri odnosi s starši, vendar ne dajo priložnosti za kaj več

- Imaš kakršenkoli predlog za starše ali otroke, ki ravnokar preživljajo razvezni postopek svojih staršev?

81. / Staršem bi svetovala predvsem to, da zakon ne more uspeti brez ljubezni in če tega ni, je bolje da se razvežejo/ staršem da če ni ljubezni v zakonu je bolje da se razvežejo

82. / ter otroku razložijo zakaj in kako bo to bolje zanj (saj sama nisem imela te sreče, da bi to na tak način doživela)./ staršem naj razložijo otroku kaj se dogaja

83. / Naj razložijo svojim otrokom, da se od njih ne ločujejo in da bodo vedno ostali njihovi starši, ki jih imajo najraje na celem svetu./ staršem naj zagotovijo otroku da bodo vedno starši

84. / Otrokom pa bi svetovala predvsem, da če jih karkoli muči ali se jim porajajo kakršnakoli vprašanja, naj najdejo nekoga, ki mu zaupajo in mu povedo karkoli jih pač muči, saj s tem da bodo tiščali stvari v sebi, ne bo poraslo nič kaj dobrega./ otrokom naj v primeru stiske zaupajo svoje dvome in vprašanja

85. / Dala bi jim vedeti, da niso sami v tem in da bo prišel čas ko bodo razumeli, da je tako bolje za vse./ otrokom da niso sami in da bo na koncu bolje za vse

FORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Ali je bilo socialno delo (ali kakršnikoli drugi strokovnjaki – formalna socialna mreža) vključeno v razvezni postopek in kakšne so tvoje izkušnje?
- 86.** / Bilo je vključeno socialno delo, ko je prišla socialna delavka na dom, me vprašat kje bi želela ostati./ socialna delavka glede skrbništva
- 87.** / Vprašala me je ko sva bili sami, kar mi je dalo občutek varnosti, da se mi ni treba bati kaj bo kdo rekel in sem res lahko povedala po resnici./ socialna delavka poskrbela za varnost v pogovoru glede skrbništva
- 88.** / Tako, da je moja izkušnja s socialnim delom več kot zadovoljiva. Zadeve je izpeljala na način, kot je za otroka, ki to prestaja, nujno potreben./ izkušnja s socialnim delom je več kot zadovoljiva

NEFORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Si se v razvezi počutil zapuščenega (socialna mreža), ali si imel podporo prijateljev?
- 89.** / S strani prijateljev nikoli, saj če bi želela, bi o tem lahko kadarkoli govorila./ s strani prijateljev nikoli zapuščena
- 90.** / Ampak je pa res, da glede tega nisem dobila nobene pozornosti, da bi me kdo vprašal kako se počutim, nihče se ni z mano ravno ukvarjal na ta način./ občutek zapuščenosti v smislu podpore po razvezi

Intervju E

PRED LOČITVIJO

- Kakšne so bile tvoje izkušnje in spomini (iz družine) ko si bil še otrok?
- 1.** / Veliko smo preživeli časa skupaj./ veliko skupnega preživljanja prostega časa
- 2.** / Za božič smo vedno hodili na Roglo smučat, med počitnicami smo smučali v Avstriji/ družinsko smučanje
- 3.** / in seveda smo vsako poletje odšli tudi na morje./ počitnice na morju
- 4.** / Mogoče se spomnim tudi, da je bil vedno ati tisti, ki je spodbujal razne pogovore in smo se nanj vedno lahko obrnili./ ati spodbujal pogovore in zanesljiv
- 5.** / Seveda smo se lahko na mami tudi, ampak je bila že od nekdaj bolj flegma, ni se nekaj veliko obremenjevala z raznimi nepotrebnimi zadevami,/ mami bolj flegmatična
- 6.** / je bila pa ona tista, ki je nosila hlače v družini./ mami glava družine

- Ali se spomniš kako si se počutil ko sta se starša imela lepo in če mi poveš kakšen spomin?
7. / Zdaj se zelo živo spomnim, ko je bila mami v kuhinji in je kuhala, pa je ati prišel od zadaj in jo objel./ objemanje staršev
 8. / Počutila sem se res super, saj je bilo vse kot mora biti./ srečna, ker je med staršema vse v redu
 9. / Hodila sta tudi skupaj v savne, tako, da sta imela tudi svoje lastne trenutke./ starša vzela čas drug za drugega – savne
-
- Kako je prišlo do razveze, je bilo to iznenada, ali se je po tihem že nekaj časa kazalo kaj sledi (npr. 10 let kreganja, ali 10 let fajn in kar naenkrat)?
10. / Že nekaj mesecev preden sta šla narazen, se spomnim, da sta se večkrat kregala, tudi sredi noči, ko sva z bratom že spala./ vedno več prepirov
 11. / Ker nisem vedela kaj to pomeni, sem se obrnila na dve prijateljici in jima potožila o svojem strahu, da bi se ločila./ zatekanje k prijateljici o strahu pred ločitvijo staršev
 12. / Sicer sta me pomirili, ampak kljub temu, sem ne dolgo zatem slišala spet prepiranje/ stopnjevanje prepirov
 13. / in mami, ko je rekla, da jutri povesta na Vačah. Tam živijo starši mojega atija, tako da sem vedela, da se nekaj dogaja./ vedela kaj se dogaja

OB LOČITVI

- V katerem času se je zgodila razveza (tvoja starost - približno)?
14. / Stara sem bila približno 13 let./ 13 let
-
- Kako si izvedel za razvezo svojih staršev?
15. / Bil je vikend, saj smo bili cel dan vsi doma./ vsi doma
~~Že zjutraj je ati rekel, da se moramo zvečer nekaj pogovoriti. Mislim, da je to rekel, ker je nekam šel. Mami je bila takrat kar malo jezna, ker je to že zjutraj rekel. Nato sem vprašala atija, če je kaj velikega, on je rekel, da je, mami pa je rekla, ah pretirava, ne ga poslušat.~~
 16. / Zvečer pa smo se res usedli za mizo in sta povedala, da bosta šla narazen. Sama sem takoj bruhnila v jok./ jok ko starša povesta za razvezo
 17. / Brat je bil mislim, da malo bolj umirjen./ brat bolj umirjen

18. / Avtomatično sem vprašala, če ima kdo od njiju novega partnerja in takrat sem izvedela, da ima ati novo punco./ izvedela za atijevo novo partnerico
19. / Povedala sta tudi, da se je dogajalo to že nekaj časa, da z bratom nisva nič kriva in da naju imata oba kljub vsemu rada in nama bosta na voljo. Tako, da lahko rečem, da sta to zelo dobro izpeljala./ starša zelo dobro izpeljala, saj sta poudarila da bosta vedno starša, vedno na voljo
- Kakšni so bili tvoji občutki tistih prvih nekaj trenutkov, ko niste več živeli skupaj?
20. / Spomnim se, ko je ati zadnjič doma spal, mi je bilo zelo hudo in sem skoraj celo noč prejokala./ občutki žalosti, celo noč jokala
21. / Drugače sem pa največ razmišljala o tem kaj bo sedaj na primer s psom, saj ga je vedno ati zjutraj peljal na sprehod./ razmišljanje o spremembah pri vsakdanjih opravilih
22. / Tako, da bi lahko rekla, da sem poleg žalosti, začutila nek strah pred neznanim/ strah pred neznanim
23. / in strah pred spremembami./ strah pred spremembami
24. / Kako bo sedaj naše življenje potekalo ko atija ne bo več./ razmišljanje o življenju brez atija
- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj si takrat razmišljal)?
25. / Takrat sem mislila, da je bil glavni razlog atijeva prevara/ atijeva prevara
26. / in nova punca./ atijeva nova partnerka
- Kako je potekala razveza (hitro, počasi)?
27. / Hitro in počasi,/ hitro in počasi
28. / in sicer, hitro zaradi tega, ker je kmalu potem ko sta povedala, da gresta narazen, ati odšel,/ hitra selitev atija
29. / sama razveza, pa je potekala kar počasi./ počasen potek razveze
- Kako si doživljal razvezni postopek?
30. / Ker je bila med vsemi mojimi bližnjimi samo ena prijateljica, ki je razvezo staršev doživela, sem se počutila kot čudno oz. kot da izstopam (sem skoraj edina, ki nima več staršev skupaj)./ občutek izstopanja

31. / Sicer pa poleg tiste žalosti/ občutek žalosti

32. / in malce strahu,/ občutek strahu

33. / nisem bila v nobeni meri zapostavljena,/ ni zapostavljenosti

34. / saj sta se oba res trudila, da sta ostala starša in sta mi bila vedno v oporo./ starša vedno v oporo

- Ali in koliko (na kakšen način) si bil udeležen v razveznem postopku?

35. / Bila sem res minimalno udeležena./ minimalna udeležba

36. / Samo do te mere, da sva šla z bratom na center k socialni delavki, vsak posamično za pet minut in potem še skupaj. To pa je bilo vse./ z bratom na CSD

37. / Mogoče zato, ker smo se o vsem res lepo dogovorili, tako da ni bilo nekih velikih komplikacij./ vse doma dogovorili

- Ali si dobil kar si želel v procesu razveznega postopka?

38. / Da./ da

- Če nisi dobil, česa nisi dobil (če si, kaj si dobil)?

39. / Ostala sem pri mami,/ ostala pri mami

40. / saj mi ni bilo ravno do tega, da bi se selila in menjala šole. To bi bilo preveč zame./ k sreči ni potrebe po selitvi

- Kaj so se dogovorili v procesu razveznega postopka?

41. / Dogovorili so se za preživnino,/ dogovor o preživnini

42. / stike, ki so bili ob četrtnih in vsak drug vikend,/ dogovor o stikih

43. / med počitnicami so se dogovorili da bodo stiki potekali po dogovoru, to pa je bilo vse./ dogovor o stikih med počitnicami

44. / Glede denarja so se tudi dogovorili, da kar bo sprotnih stroškov (na primer novi pancarji), pa bosta poračunala sproti, vsak polovico./ dogovor glede ostalih stroškov

- Si imel kakšno besedo pri tem s katerim od staršev boš živel, oz. kako je to potekalo?

45. / Da./ da

46. / Lahko sem se sama odločila in nisem čutila nobenega pritiska iz nobene strani./ brez pritiska omogočeno izražanje želje kje ostati

47. / Povedala sem, da želim ostati pri mami,/ želela ostati pri mami

48. / ki mi je tudi rekla, da če želim, lahko živim z atijem, ampak nisem hotela, ravno zaradi selitve in možne menjave šole./ zaradi selitve in možne menjave šole ni želje ostati z atijem

- Ali sta se starša sporazumno odločila oz. dogovorila glede tvojega skrbništva?

49. / Da./ sporazumni dogovor glede skrbništva

- Si bil z rezultatom skrbništva zadovoljen?

50. / Da./ da

- Ali si se takrat počutil, da je razveza vplivala na odnos drugih do tebe?

51. / Počutila sem se drugačno, ker sem bila ena redkih s to izkušnjo v svojem krogu./ občutek izstopanja zaradi redkosti izkušnje razveze v svojem krogu

52. / Prijateljem, se mi zdi, da sem se zelo smilila, možno da ravno zaradi tega, ker razveza takrat ni bila pogosta./ smiljenje prijateljem

53. / Drugače pa nisem opazila nekih velikih sprememb./ brez večjih sprememb

PO LOČITVI

- Kako si se počutil na koncu razveznega postopka?

54. / V bistvu se je vse skupaj nekako sovpadalo z obdobjem, ko sem zamenjala šolo in šla na gimnazijo./ sovpadanje z obdobjem menjavanja šole

55. / Zdi se mi, da se je zato dogajalo okoli mene toliko novih stvari, da niti nisem imela časa o tem toliko razmišljati./ zaradi zaposlenosti z menjavanjem šole ni časa za neprestano razmišljanje

56. / Seveda sem bila malo žalostna, ker so se dogajale spremembe./ občutek žalosti zaradi sprememb

57. / malo pogrešala atija, ker ga nisem več toliko videvala,/ pogrešanje atija

58. / drugače pa sem se kar nekako prilagodila in mi ni bilo tako močno hudo./ hitra prilagoditev

- Kakšne si imel odnose s staršem, s katerim nisi živel, oz. če si ga videval redkeje?

59. / Drugače so bili zelo dobri,/ zelo dobri odnosi z atijem

60. / začel naju je razvajati, vedno naju je peljal nekam, na primer kopat idr./ razvajanje atija

61. / Seveda je bil šok, ko greš od tega, da nekoga videvaš vsak dan, do tega, da nekoga zelo redko videvaš./ šok zaradi redkejšega videvanja

62. / Takrat se spomnim, da sem začutila, da je bilo atiju zelo hudo, ker naju je videval redkeje./ opazila atijevo žalost zaradi redkejšega videvanja

63. / Opazila sem pa tudi to, da je kar naenkrat vedel zelo malo o mojem življenju. Sicer ne nalašč, ampak, ker ga ni bilo vedno ob meni, sem velikokrat pozabila določene stvari povedat, ko pa sem jih, pa so bile že mimo in se niti nisem zavedala, da določenih stvari sploh ne ve. Tudi to mislim, da ga je kar prizadelo./ opazila atijevo žalost zaradi manjšega vključevanja v osebne zadeve zaradi odtujenosti

- Kako je po določenih letih oz. obdobjih (prelomnih dogodkih) vplivalo to nate (o čem si razmišljal, kako si se počutil)?

64. / Sicer sta oba vedno imela super komunikacijo./ starša imela super komunikacijo

65. / Vedno sta znala biti starša in drug drugega zagovarjala./ starša drug drugega zagovarjala

66. / Nikoli nista dopustila, da bi se o drugemu grdo govorilo. Na primer, če sem rekla kaj grdega o atiju, ga je mami vedno zagovarjala in obratno. Tako, da že tukaj sta bila res super./ starša nista dopustila blatenja

67. / Drugače pa mi je bilo pri velikih dogodkih vedno težko zaradi tega, ker nisem vedela koga naj povabim. Vedno sem bila v dilemi. In sicer zaradi tega ker nisem vedela ali naj povabim samo njiju, ali naj povabim tudi njune nove partnerje. Samo v tem smislu./ ob velikih dogodkih v dilemi glede povabila novih partnerjev

68. / Drugače pa sta vedno oba prišla, in sta se tudi zelo lepo obnašala. Vedela sta, da gre zame, da je moj dogodek in še danes se zelo dobro razumeta, tako, da ti veliki prelomni dogodki nikoli niso predstavljali nobenih težav./ ob velikih dogodkih starša v veliko podporo

69. / Vesela sem bila, da sta lahko za voljo mene stopila skupaj in z mano proslavila. Tako, da se nisem počutila prav nič prikrajšano./ brez občutka prikrajšanosti zaradi podpore staršev ob velikih dogodkih

DANES – SAMOSTOJNO ŽIVLJENJE

- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj danes meniš)?

70. / Definitivno danes razmišljam drugače./ danes drugačno razmišljanje

71. / In sicer, mislim, da je do razveze prišlo zaradi dveh stvari. Prva je bila, da je ati že vmes varal mami, kar sem kasneje izvedela./ prvi razlog konstantno varanje atija

72. / Druga pa, da sploh ne razumem kako sta lahko prišla skupaj, saj sta si karakterni tako zelo različni. Mami je bila od nekdaj bolj enostaven tip človeka, bolj flegma; medtem ko je ati bolj organiziran in "popredalčkan"./ drugi razlog popolnoma različni karakterja

73. / Tako, da imam občutek, da sta kar nekaj časa vztrajala zgolj iz navade/ vztrajanje zgolj iz navade

74. / in zaradi naju z bratom, kar je posledično pripeljalo do prevare in razveze./ vztrajanje zaradi otrok kar pripeljalo do prevare in razveze

- Kako danes gledaš na razvezni postopek svojih staršev?

75. / Definitivno je prav, da je bilo tako kot je bilo./ nekaj dobrega

76. / Že prej nisem niti razmišljala o tem, da bi bila še enkrat skupaj. Enostavno nista bila drug za drugega./ nepredstavljivo da bi bila starša ponovno skupaj

77. / Zdaj pa imata srečo vsak z drugo osebo./ starša srečo našla ob drugih

- Kako se ti zdi (če danes razmisliš), da je razvezni postopek nate vplival v sedanjem življenju, da si danes tak kot si?

78. / Zdi se mi, da imam že od ločitve naprej psihične težave. In sicer, takrat se je začela moja tesnoba oz. anksioznost./ tesnoba oz. anksioznost

79. / V bistvu nikoli prej tega nisem povezala z ločitvijo, dokler nisem v srednji šoli začela obiskovati šolsko psihologinjo, ki dejansko tudi nekaj časa ni odkrila točno zakaj se gre. Šele čez nekaj časa, ko me je vprašala kakšen je moj odnos z atijem in sem na licu mesta bruhtila v jok, sva odkrili zakaj se točno gre ter da so po vsej verjetnosti vse moje težave povezane ravno z ločitvijo./ šele srednješolska psihologinja povezala psihične težave z razvezo

80. / S tem mislim predvsem vse moje strahove, ki so se v meni zbudili po ločitvi staršev./ po razvezi pridobila veliko strahov

81. / Začelo se je v bistvu z malenkostnimi strahovi, na primer kar naenkrat sem se začela bati višine, kasneje pa je preraslo v vedno večje./ stopnjevanje pridobivanja strahov iz manjših v vedno večje

82. / Bojim se na primer na kogarkoli navezat, saj imam občutek da se bo vse v življenju končalo./ strah pred navezanostjo

83. / Že na začetku zveze na primer se bojim tistega občutka ko bo konec, ker ne verjamem v to, da si lahko s človekom do konca življenja./ že na začetku zveze strah pred koncem

84. / Poleg tega pa se mi zdi tudi, da velikokrat delam iz muhe slona in nekako vedno moram imeti vse pod nadzorom, ker če nekaj ni pod nadzorom se pojavi ravno ta anksioznost in postanem panična./ nujen občutek popolnega nadzora, saj v nasprotnem primeru anksioznost in panika

- Ali je na odločitev o poklicu, oz. zaposlitev razvezni postopek kaj vplival?

85. / Da./ da

86. / Študiram oz. sem proti koncu študija socialnega dela. Mislim, da je moja izkušnja veliko doprinesla k temu, da sem se za ta študij sploh odločila. Zdelo se mi je, da ta poklic zahteva nekoga, ki je že imel izkušnjo s socialnim delom na kateremkoli področju. Ker sem to izkušnjo imela tudi sama, sem razmišljala tudi na ta način, da mi bo le ta močno olajšala študij in sem se v tem dejansko tudi videla./ odločitev za študij socialnega dela zaradi lastne izkušnje razveze staršev

- Si v partnerski zvezi?

87. / Ne./ samska

- Ali in kako je ta tvoja osebna izkušnja kaj vplivala na tvojo izbiro partnerja?

88. / Meni osebno se je ati kar precej zameril s tem ko je mami prevaral./ zamera atiju zaradi varanja

89. / Tako da bi tu lahko rekla, da v svoji vezi ne bi prenesla varanja. Definitivno mi je to neoprostljivo./ varanje v zvezi je neoprostljivo

- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si pozitivnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?

90. / Mogoče to, da sem drugače začela gledati na "drugačnost"/ pridobitev empatije
91. / Menim, da sem postala veliko bolj odprta oseba na kakršnakoli "odstopanja" od tistih idealov, za katere se mnogi izrazijo da so "normalni"/ bolj odprta do odstopanja od "idealov normalnosti"
- ~~Ne oziram se torej toliko na "pravila tako imenovane normalnosti", ki jih marsikateri ljudje, z ožjim pogledom na svet, tako radi poudarjajo.~~
- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si negativnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?
92. / Postala sem veliko bolj pazljiva/ pazljivejša
93. / in razvila tudi določene že omenjene strahove. S tem predvsem mislim na strah pred navezanostjo v smislu izgube ljubljene osebe/ strah pred navezanostjo v smislu izgube ljubljene osebe
94. / in strah pred koncem zveze še predno se sploh dobro začne,/ strah pred koncem zveze še predno se sploh začne
95. / saj ne verjamem v večno ljubezen do konca življenja./ brez verovanja v večno ljubezen do konca življenja
96. / Postala pa sem tudi velika perfekcionistka in sicer v negativni smeri, saj si pod nobenim pogojem ne dovolim napak./ perfekcionizem v negativni smeri – napake niso dovoljene
- Če bi vedel to kar veš danes, bi ravnal kakorkoli drugače oz. ali bi kaj spremenil?
97. / Močno dvomim./ dvom
- Kaj se je torej spremenilo, da bi ravnal drugače (ali če ne bi, zakaj ne bi nič spremenila)?
98. / Ničesar ne bi spremenila, ker se mi zdi da sta starša v tem primeru ravnala zelo korektno in edino pravilno./ starša ravnala pravilno in korektno
99. / Še vedno sta znala biti starša,/ starša sta znala ostati starša
100. / tudi samo novico, kakorkoli neprijetno, sta povedala na primeren način, ko smo bili vsi skupaj, predvsem pa sta nama dala z bratom vedeti, da naju imata rada in da se ne ločujeta od naju./ ob novici o razvezi starša dala vedeti da se od otrok ne ločujeta

101. / Poleg vsega tega, pa sta taka tudi še danes; sposobna komunikacije brez prerekanj in vojn ter skupne skrbi za naju z bratom ne glede na njuno ločitev./ starša še danes dobro komunicirata in skrbita za otroke

- Kakšne imaš s starši odnose danes?

102. / Z obema se mi zdi, da imam danes res dobre odnose./ s staršema dobre odnose

103. / Z mami na primer imava svoje tako imenovane obrede kot na primer, skupaj hodiva v Ikeo, včasih skupaj preživiva cel dan, se veliko pogovarjava in res mi stoji ob strani./ rutinska opravila in povezanost z mami

104. / Z atijem pa se tudi dobro razumeva, ampak se mogoče kljub vsemu premalo vidiva in slišiva, ampak to ne namenoma, saj sva oba zelo zasedena./ kljub odtujenosti z atijem dobri odnosi

- Imaš kakršenkoli predlog za starše ali otroke, ki ravnokar preživljajo razvezni postopek svojih staršev?

105. / Staršem bi svetovala naj ne zavlačujejo in naj čim prej povejo svojim otrokom, saj oni čutijo vse kar se okoli njih dogaja, posledično če bi starši zavlačevali, bi s tem prizadeli tudi otroke, ki bi samo čakali kdaj bo "počilo"./ staršem naj čim prej povedo otrokom, saj otroci vse vidijo in začutijo

106. / Poleg tega pa naj tudi ne postavljajo otroka vmes kot posrednika, saj je to najbolj nehvaležni prostor za kogarkoli ki bi ga zasedel./ staršem naj nikoli ne postavljajo otroka v vlogo posrednika

107. / Otrokom pa bi svetovala (kar meni nikoli nobeden ni), da če imajo občutek da je karkoli narobe, da se ne počutijo dobro o nastali situaciji, naj najdejo neko tretjo osebo, strokovnjaka, ki ji lahko vse to zaupajo in jim je zmožna pomagati na poti do okrevanja./ otrokom naj v primeru kakršnihkoli dvomov, vprašanj ali slabega počutja, najdejo tretjo osebo/strokovnjaka za oporo in pomoč

FORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Ali je bilo socialno delo (ali kakršnikoli drugi strokovnjaki – formalna socialna mreža) vključeno v razvezni postopek in kakšne so tvoje izkušnje?

108. / Spomnim se, da sva z bratom šla na center za socialno delo, na sestanek./ z bratom na CSD
109. / In sicer vsak je bil posamično notri pet minut in potem še skupaj./ pet minutni sestanek pri socialni delavki
110. / Vprašala pa naju je, če veva kaj se dogaja, s kom želiva živeti, kako smo dogovorjeni glede stikov (če smo) in kaj z atijem počnemo ko smo samo./ vprašanja socialne delavke glede skrbništva, stikov in odnosa z atijem
~~To je bilo vse. Pičlih pet minut je trajal sestanek. Ko smo to opravili je bilo to vse.~~
111. / Zdi se mi, da tukaj ni bilo ravno nekega velikega truda s strani strokovnjakov oz. socialnih delavcev, sploh zdaj ko se zavedam kako bi te zadeve morale potekati. Sicer je res, da nismo nikoli imeli nobenih težjih težav v družini ne pred in ne po razvezi, pa vendar se mi zdi nekako premalo./ kljub dobrih odnosih in dogovorih z družino, je bilo s strani strokovnjakov na CSD vloženega premalo truda

NEFORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Si se v razvezi počutil zapuščenega (socialna mreža), ali si imel podporo prijateljev?
112. / Imela sem veliko podporo, predvsem od ene izmed prijateljic, ki je imela isto izkušnjo. Z njo sva se zelo povezali ravno zaradi tega in mi je res pomagal pri soočanju z vsem tem./ veliko podpore prijateljice z isto izkušnjo
113. / Je pa res tudi to, da glede na to, da je čas razveze sovpadal z mojim odhodom na gimnazijo, se z novimi prijatelji in sošolci nisem ravno pogovarjala o tem, saj se sploh še nismo dodobra poznali./ čas razveze sovpadal z menjavo šole
114. / Sem pa imela podporo vseh tistih, ki so o razvezi vedeli so me poznali še od prej,/ podpora socialne mreže
115. / torej definitivno nisem imela nikakršnega občutka zapuščenosti./ nikakršnega občutka zapuščenosti

Intervju F

PRED LOČITVIJO

- Kakšne so bile tvoje izkušnje in spomini (iz družine) ko si bil še otrok?
1. / Veliko smo hodili na izlete./ družinski izleti
 2. / Vsako leto smo šli na morje/ počitnice na morju

3. / in v Srbijo k babici in dedku./ obiskovanje starih staršev
4. / Tako da, če povzamem sem imela zelo srečno otroštvo, veliko sem doživela/ srečno otroštvo
5. / in veliko so se z mano ukvarjali./ družinsko druženje
 - Ali se spomniš kako si se počutil ko sta se starša imela lepo in če mi poveš kakšen spomin?
6. / Bilo mi je zelo lepo, saj sem vedela, da je vse v redu in da funkcionira tako kot mora./ srečna ker je med staršema vse v redu
7. / Ne spomnim se, da bi bila kdaj na ta način povezana v smislu objemanja, poljubljanja in te reči, ki so po navadi značilne za pare, tako da je med njima vedno vladala neka hladnost./ čustvena odtujenost med staršema
8. / Spomnim se pa na primer, da sta skupaj hodila na izlete, v savne in na razne zabave; to pa je tudi vse./ starša vzela čas drug za drugega – savne, izleti
 - Kako je prišlo do razveze, je bilo to iznenada, ali se je po tihem že nekaj časa kazalo kaj sledi (npr. 10 let kreganja, ali 10 let fajn in kar naenkrat)?
9. / V bistvu sta se že kar nekaj časa pred razvezo veliko prepirala./ veliko prepiranja
10. / tako da sigurno ni prišlo do razveze iznenada./ ni iznenada
11. / Vse skupaj se je kuhalo že kar nekaj časa, kar je bilo za naju z bratom toliko težje prenašati, saj jima ni uspelo teh preprirov ravno skriti saj sta bila vedno zelo glasna./ slutila že nekaj časa zaradi stopnjevanja preprirov

OB LOČITVI

- V katerem času se je zgodila razveza (tvoja starost - približno)?
12. / Stara sem bila približno 13 let./ 13 let
 - Kako si izvedel za razvezo svojih staršev?
 13. / Spomnim se, da smo se o tem pogovarjali. Z bratom sta nama starša povedala skupaj, da se bomo z mami preselili, da se bosta ločila, ker pač ne gre več tako naprej./ starša povedala skupaj za razvezo

14. / Zdi se mi, da sem bila v tistem trenutku kar precej v šoku, saj niti nisem reagirala na njuno izpoved oz. razlago./ občutek šoka ob izpovedi staršev

15. / Mislim, da sem šele kasneje dojela za kaj se sploh gre./ kasneje doumela kaj se dogaja

- Kakšni so bili tvoji občutki tistih prvih nekaj trenutkov, ko niste več živeli skupaj?

16. / Bilo mi je zelo hudo, saj atija kar naenkrat ni bilo več z nami./ hudo zaradi odsotnosti atija

17. / Bila sem žalostna/ občutek žalosti

18. / in tudi zmedena, saj nisem vedela zakaj se to dogaja ravno meni./ občutek zmedenosti

19. / Spomnim se tudi, da sem kar nekaj časa potrebovala, da sem se privadila na novo nastalo situacijo, tako da mi ni bilo ravno lahko./ potrebnega nekaj časa za prilagoditev

- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj si takrat razmišljal)?

20. / Glede na to, da sta mi razložila in podala informacije zakaj se ločujeta, sem njuno izpoved vzela tudi kot razlog. Spomnim se, da sta rekla, da se pač nimata več rada,/ starša navedla razlog da ni več ljubezni

21. / da se veliko prepirata/ prepiranje med staršema

22. / in da težko živita skupaj,/ težko prilagajanje drug drugemu

23. / kljub temu da naju z bratom obožujeta in se v njuni ljubezni do naju ni nič spremenilo./ starša zagotovila ljubezen do otrok

24. / Tako, da v mojem takratnem razmišljanju je bil to edini razlog, in sicer, da se ne marata več in sta se preveč prepirala./ edini razlog pomanjkanje ljubezni in prepiranje

- Kako je potekala razveza (hitro, počasi)?

25. / Mislim, da je potekala kar hitro./ hitro

26. / Ati se je kmalu odselil, oz. smo se odselili mi z mamico/ hitra selitev

27. / in kmalu zatem je bila ločitev tudi uradna./ hitra uradna ločitev

- Kako si doživljal razvezni postopek?

28. / Na začetku sem bila definitivno v šoku, saj niti nisem dojela kaj se dogaja./ na začetku občutek šoka

29. / Ko je ati odšel, mi je bilo seveda zelo hudo./ žalost ob odhodu atija

30. / Kljub temu, da smo se veliko videvali, ni bilo isto, sledile so spremembe, ni mi bil na voljo kadarkoli sem ga potrebovala, tako da sem ga pogrešala./ pogrešanje atija
~~Na začetku torej poleg mojega šoka in žalosti sploh ni bilo nekih velikih problemov,~~
31. / saj sta se znala umirjeno dogovoriti in so se tisti glasni prepiri umiri, tako da je bilo tu neko olajšanje./ občutek olajšanja
32. / Ampak, za časa moje srednje šole, čez približno 4 do 5 let, pa se je njun odnos zelo poslabšal./ pet let po razvezi odnos med staršema vedno slabši
33. / Takrat pa sem začela čutiti posledice njune ločitve, saj sta me začela postavljati v vlogo posrednika. Vedno sem morala predajati informacije iz ene strani na drugo, saj se sama enostavno nista znala pogovarjat./ postavljanje otroka v vlogo posrednika
34. / Nista se marala in počutila sem se res razdvojeno, saj nisem vedela na katero stran naj stopim, da bo prav./ občutek razdvojenosti med staršema zaradi vloge posrednika
35. / Vedno sta se prepirala glede denarja in preživnine. Če kdaj ati ni plačal, ga je mami takoj tožila in kasneje sta bila velikokrat na sodišču. To obdobje pa sem zelo težko preživljala./ težko preživljanje obdobja prepiranja staršev zaradi finančnih zadev
36. / Čutila sem ogromno negativne energije in vedno sem bila pod stresom ter v strahu če sledi še eden prepir, kaj mi bosta spet naročila naj drugemu povem idr./ občutek negativne energije, stresa in strahu zaradi vloge posrednika
- Ali in koliko (na kakšen način) si bil udeležen v razveznem postopku?
37. / Skoraj nič, razen obiska na centru za socialno delo glede tega, kje naj bi z bratom živel./ CSD glede skrbništva
- Ali si dobil kar si želel v procesu razveznega postopka?
38. / Da./ da
- Če nisi dobil, česa nisi dobil (če si, kaj si dobil)?
39. / Izrazila sem željo, da ostanem pri mami, tako kot moj brat in pri obema se je tako tudi zgodilo./ izpolnjena želja ostati pri mami
- Kaj so se dogovorili v procesu razveznega postopka?
40. / Dogovorili so se glede preživnine za naju z bratom./ dogovor o preživnini

41. / glede skrbništva, torej kje bova z bratom živela/ dogovor o skrbništvu

42. / in glede stikov./ dogovor o stikih z atijem

43. / Sicer mami glede stikov ni nikoli komplicirala, tako da sva se z atijem videvala kadarkoli sva pač želela. Razen potem ko smo se preselili v Ljubljano, smo se z atijem videvali vsak drug vikend./ videvanje atija brez težav

- Si imel kakšno besedo pri tem s katerim od staršev boš živel, oz. kako je to potekalo?

44. / Da./ da

45. / Vprašali so me na centru, kje želim ostati, oz. s kom. Povedala sem kje želim biti in na koncu koncev se je tako tudi izteklo. Tako da tukaj ni bilo nobenih komplikacij./ izrazila željo glede skrbništva na CSD

- Ali sta se starša sporazumno odločila oz. dogovorila glede tvojega skrbništva?

46. / Da./ sporazumni dogovor glede skrbništva

~~Mislim, da ati dogovoru ni nasprotoval, vsaj jaz ne vem nič o tem. Sigurno naju je pogrešal, ker naju je videval redkeje, ampak da bi nasprotoval pa ne.~~

- Si bil z rezultatom skrbništva zadovoljen?

47. / Da./ da

48. / Tako željo kot sem izrazila, tako se je tudi vse skupaj izšlo./ izražena želja glede skrbništva izpolnjena

49. / Na začetku, takoj po ločitvi pa se tako ali tako nismo preselili ravno daleč, samo na drugi konec istega mesta, tako da sem atija kljub vsemu veliko videvala, zato se mi tudi zdi, da sem bila s skrbništvom in stiki zelo zadovoljna./ kratka selitvena razdalja

- Ali si se takrat počutil, da je razveza vplivala na odnos drugih do tebe?

50. / Razveza kot taka, se mi zdi, da ni vplivala na odnos drugih do mene. Že od nekdaj so me moji bližnji razvajali, tako da se odnosi niti niso spremenili./ odnosi ostajajo nespremenjeni

PO LOČITVI

- Kako si se počutil na koncu razveznega postopka?

51. / Sigurno je bila prisotna mešanica več različnih občutkov./ mešani občutki

52. / Bila sem žalostna, ker ati ni več živel z nami in sem ga malo pogrešala./ žalost zaradi pogrešanja atija
53. / Poleg tega, pa sem imela tudi hkrati občutke obremenjenosti, ker sem bila postavljena pred toliko sprememb in sem se morala prilagoditi na nov način življenja/ obremenjenost zaradi sprememb in prilagajanja
54. / ter hkrati čutila neke vrste olajšanje, ker mi ni bilo treba več poslušati tistih glasnih preprirov, pred katere sva bila včasih z bratom izpostavljena./ občutek olajšanja zaradi prenehanja preprirov

- Kakšne si imel odnose s staršem, s katerim nisi živel, oz. če si ga videval redkeje?

55. / Mislim, da najin odnos z atijem niti ni tako zelo trpel. Seveda sem ga pogrešala, ker ni več živel z nami, ampak hkrati sem ga pa res pogosto videvala, saj se nismo preselili daleč, samo na drugi konec mesta./ na začetku občutek pogrešanja zaradi kratke razdalje minimalen
56. / Šele kasneje, ko smo se preselili v Ljubljano, sem ga videvala redkeje./ redkejše videvanje ob selitvi v drugo mesto
57. / Tako da načeloma najin odnos niti ni tako trpel. Še vedno sva se družila, hodila skupaj naokrog, se pogovarjala, peljal me je na pijačo kupil kakšno darilo idr./ druženje in skupno preživljanje prostega časa
58. / Je pa res, da sem vedno čutila neko tekmovalnost z bratom in sicer, vedno se mi je zdelo, da je na brata bolj ponosen kot name. Mogoče predvsem zaradi tega, ker je bil tudi v šolskem sistemu brat bolj uspešen saj sem sama imela že od nekdaj učne težave./ tekmovalnost z bratom glede pozornosti

- Kako je po določenih letih oz. obdobjih (prelomnih dogodkih) vplivalo to nate (o čem si razmišljal, kako si se počutil)?

59. / Da bi razveza v tej smeri vplivala na to, to ne. To pa zato, ker sta za razne moje prelomne dogodke, vedno znala stopiti skupaj zame in preusmeriti pozornost name./ starša nudila podporo ob prelomnih dogodkih
60. / Sicer sta imela težave v odnosu in komuniciranju, predvsem v obdobju moje srednje šole, približno 4 leta po razvezi, ampak se mi zdi, da sta ob prelomnih dogodkih znala to

postaviti na stranski tir in se posvetiti zgolj meni./ starša znala postaviti ob prelomnih dogodkih, težave v odnosih in komuniciranju na stranski tir

61. / Tako da se mi zdi, da kljub razvezi, ob raznih prelomnih dogodkih, nisem bila za nič prikrajšana./ nobenega občutka prikrajšanosti

DANES – SAMOSTOJNO ŽIVLJENJE

- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj danes meniš)?

62. / Danes razmišljam malo drugače./ danes drugačno razmišljanje

63. / Mislim, da je do razveze prišlo predvsem zaradi tega, ker sta si bila po karakterju starša oba tako zelo različna. Ati je bil od nekdaj zelo hladen, mami pa po drugi strani zelo čustvena in željna bližine, katere ji ati mislim da ni znal dati./ razveza staršev zaradi različnih karakterjev

64. / Poleg tega pa se mi zdi tudi da se je mami vedno trudila ugajati atiju, kar pa ji nikoli ni uspelo, oz. zanj ni bila nikoli dovolj dobra. Menim, da se je tu vse skupaj začelo, mogoče tudi ravno to privedlo do kasnejših preprirov in konfliktov ter ne nazadnje do ločitve./ kljub maminemu trudu, vedno nezadostna, posledično konflikti in ločitve

- Kako danes gledaš na razvezni postopek svojih staršev?

65. / Kot nekaj pozitivnega./ nekaj pozitivnega

66. / Prav je, da sta se razvezala, saj več kot očitno drug drugega nista znala osrečiti. Mislim, da bi se vse skupaj končalo zelo tragično, če do razveze ne bi prišlo./ zaradi nesrečnosti staršev edino pravilno

- Kako se ti zdi (če danes razmisliš), da je razvezni postopek nate vplival v sedanjem življenju, da si danes tak kot si?

67. / Najbolj se mi zdi, da je vplival na ta način, da ne prenesem konfliktov glede denarja, ker se mi zdijo popolnoma brezpredmetni in nepomembni/ zaradi lastne izkušnje preziranje preprirov o denarju

68. / ali pa postavljanja osebe v vlogo posrednika ravno zaradi lastne izkušnje. Zdi se mi, da je to najslabše kar lahko narediš človeku, da ga postaviš v vlogo posrednika. Ni prijetno in tega ne bom nikoli prakticirala./ zaradi lastne izkušnje preziranje posredništva

69. / Če me karkoli moti, če imam kakšno težavo, če želim komu nekaj sporočiti, to storim sama. Nikoli ne bom delala tega, kar sta starša delala meni, ko sta me pošiljala kot poštarja od enega do drugega./ vloga posrednika je najbolj nehvaležna in neprimerna

- Ali je na odločitev o poklicu, oz. zaposlitev razvezni postopek kaj vplival?

70. / Ne./ ne

- Si v partnerski zvezi?

71. / Da./ v partnerski zvezi

- Ali in kako je ta tvoja osebna izkušnja kaj vplivala na tvojo izbiro partnerja?

72. / Definitivno./ da

73. / Želela sem si drugačen odnos s partnerjem kot sta ga imela mami in ati./ želja po drugačnem odnosu s partnerjem kot med staršema

74. / Želela sem si partnerja, ki bi me cenil spoštoval, bil do mene pozoren in nežen, torej vse to, česar pri odnosu svojih staršev nisem doživela, začutila ali opazila./ želja po spoštljivem, pozornem, nežnem partnerju (popolnoma drugače od staršev)

75. / Želela sem si, da se s svojim partnerjem lahko veliko pogovarjam, česar se moja starša enostavno nista znala. Če povzamem, si torej želim (in sem ga tudi dobila) odnos, ki sem ga opazila pri starših, ki sta ga imela z novimi partnerji, ne pa odnos, ki sta ga imela drug z drugim./ želja po odnosu podobnim odnosu staršev z novima partnerjema, ne med sabo

- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si pozitivnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?

76. / Pozitivnega sem odnesla predvsem do, da znam ceniti in negovati odnose ter se zavedam kako je to pomembno za lastno srečo in srečen zakon ali zvezo./ sposobnost cenjenja in negovanja odnosov za lastno srečo

77. / To lastnost se mi zdi, da sem pridobila ravno zaradi razveze, saj če se starša ne bi razvezala, te izkušnje ne bi nikoli pridobila, saj mami in ati tega drug z drugim enostavno nista znala izraziti. Sta pa znala pokazati kaj to pomeni ko sta si našla vsak drugega partnerja. Tam sem imela priložnost zaznati tisto toplino, ki je potrebna v vsaki družini in

kakšen občutek je če partnerja drug drugega cenita in svoj odnos negujeta./ pridobitev občutka toplote in cenjenje partnerja šele po vzorcu staršev z novima partnerjema

- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si negativnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?

78. / Mogoče si preveč želim v svoji zvezi popraviti napake svojih staršev in imeti uspešno zvezo, kar me je posledično pripeljalo do nekega strahu pred neuspehom v zvezi/ strah pred neuspehom v zvezi

79. / in predvsem strahu pred tem, da bi bila sama./ strah pred samoto in osamljenostjo

80. / Dejstvo je, da v svojem življenju nisem bila ravno dolgo samska, ravno zaradi tega svojega strahu./ zaradi strahu pred samoto in osamljenostjo malokrat samska

81. / Če se je zveza končala, sem hitela v novo, da ne bi bila sama in se trudila na vse pretege, da bi bila nova zveza taka kot mora biti; polna nežnosti, pogovorov, spoštovanja in cenjenja drug drugega./ v vsaki novi zvezi maksimalen trud za nežnost, spoštovanje, aktivni pogovor

- Če bi vedel to kar veš danes, bi ravnal kakorkoli drugače oz. ali bi kaj spremenil?

82. / Da./ da

- Kaj se je torej spremenilo, da bi ravnal drugače (ali če ne bi, zakaj ne bi nič spremenila)?

83. / Ker danes vem kako me je njun odnos drug do drugega in s tem, da sta mene postavljala v vlogo njunega posrednika, prizadel in name vplival, bi se jima uprla in postavila po robu do te mere, da bi s tem prenehala./ upor proti vlogi posrednika

84. / Takrat nisem vedela, da bo to na meni pustilo tak pečat in sem se vsaki situaciji prilagodila in nekako utišala tisti notranji glas, ki mi je govoril, da tak odnos ni v redu./ vloga posrednika pustila hud pečat

- Kakšne imaš s starši odnose danes?

85. / Danes se z obema dobro razumem in nismo v nobenem konfliktu. Oba zelo pogosto videvam in ju imam zelo rada./ dobri odnosi s staršema

- 86.** / kljub temu, da sem bila nekaj časa zelo jezna zaradi konstantnih preprirov o denarju in njunem obnašanju do mene, ko sem bila konstantno njun posrednik./ na začetku občutek jeze zaradi vloge posrednika in konstantnih preprirov o finančnih zadevah
- 87.** / Zadeve so se umirile, mogoče zato ker ne potrebujem več nobene preživnine, tako da zdaj super funkcioniramo./ zaradi prenehanja preživnine napeti odnosi umirili
- Imaš kakršenkoli predlog za starše ali otroke, ki ravnokar preživljajo razvezni postopek svojih staršev?
- 88.** / Staršem bi predlagala, da se z otrokom čim bolj odkrito pogovorijo, mu dajo vedeti, da tudi če se ločujeta, ne bo zaradi tega nič manj ljubljen in bosta kljub temu ostala njegova starša./ staršem naj otroku zagotovijo ljubezen in neprekinjeno starševstvo
- 89.** / Mogoče bi jima svetovala tudi to, da se skušata na čim bolj miren način o zadevah dogovoriti./ staršem naj se mirno dogovorijo
- 90.** / naj v to ne vpletata otroka in naj ga nikar ne postavljata v vlogo posrednika./ staršem naj ne postavljajo otroka v vlogo posrednika
- 91.** / Otrokom bi pa dala vedeti, da sami niso popolnoma nič krivi, da sta šla starša narazen/ otrokom da niso krivi
- 92.** / in da je včasih bolje, da gredo narazen, saj če se ne razumeta bi v primeru če bi ostala skupaj vsi trpeli./ otrokom da je bolje razveza kot trpljenje
- 93.** / Svetovala bi mu tudi, da če ga karkoli zanima, naj vpraša in naj nikoli ne tišči kakršnihkoli vprašanj ali dvomov v sebi./ otrokom naj v primeru dvomov in vprašanj spregovori

FORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Ali je bilo socialno delo (ali kakršnikoli drugi strokovnjaki – formalna socialna mreža) vključeno v razvezni postopek in kakšne so tvoje izkušnje?
- 94.** / Glede formalne socialne mreže sem sama imela izkušnjo samo s socialnim delom./ vključenost CSD
- 95.** / Bila sem na sestanku pri socialni delavki, ki me je vprašala, pri komu bi živela, to pa je bilo tudi vse./ sestanek na CSD glede skrbništva

96. / Imela sem nek občutek varnosti, saj nisem čutila pritiska, da obstaja pravilen ali napačen odgovor, tako da imam glede tega dobro izkušnjo./ dobra izkušnja s socialnim delom zaradi zagotovljene varnosti ob odgovarjanju na vprašanja
97. / Povedala sem, da želim ostati z mami in moj odgovor je socialna delavka lepo sprejela./ socialna delavka sprejela odgovor in želja uresničena
~~V kakršnekoli druge oblike pa nisem bila vključena.~~

NEFORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Si se v razvezi počutil zapuščenega (socialna mreža), ali si imel podporo prijateljev?
98. / Ne. Nikoli se nisem počutila zapuščeno./ brez občutka zapuščenosti
99. / Vedno sem imela podporo prijateljev in sorodnikov, tako da v tem smislu nisem nikoli trpela./ podpora socialne mreže in sorodnikov

Intervju G

PRED LOČITVIJO

- Kakšne so bile tvoje izkušnje in spomini (iz družine) ko si bil še otrok?
1. / Vsako leto smo šli skupaj na morje/ počitnice na morju
 2. / in na izlete./ družinski izleti
 3. / ampak ti izleti niso bili ravno pogosti saj smo doma imeli kmetijo in smo bili zaradi tega časovno bolj omejeni (skupaj kmetijska opravila)./ družinsko opravljanje kmetijskih opravil
 4. / Hodili smo pa tudi na razne pohode/ družinski pohodi
 5. / in seveda občasna nedeljska kosila v širšem družinskem krogu./ nedeljska kosila v širšem družinskem krogu
- Ali se spomniš kako si se počutil ko sta se starša imela lepo in če mi poveš kakšen spomin?
6. / Spomnim se, da mi je bilo zelo lepo./ srečna, ker je med staršema vse v redu
 7. / Dostikrat sva se s sestrice čuvali pri babici, tako da sta starša tudi preživela dosti časa skupaj sama, npr. šla sta na izlete, na pijačo, večerjo,.../ starša vzela čas drug za drugega – izleti, pijača, večerja
- ~~To pa je vse kar se trenutno spomnim.~~

- Kako je prišlo do razveze, je bilo to iznenada, ali se je po tihem že nekaj časa kazalo kaj sledi (npr. 10 let kreganja, ali 10 let fajn in kar naenkrat)?
8. / Mislim, da se je zadeva stopnjevala./ napetost stopnjevala
 9. / Kar se spomnim se je kuhalo že nekaj časa,/ ni bilo iznenada
 10. / spet so prišli trenutki ko je bilo vse v redu, ampak niso dolgo trajali./ vzponi in padci
 11. / Tako da se definitivno ni zgodilo iznenada./ ni bilo iznenada
 12. / Tudi če sta se trudila skriti, jima ni uspelo, saj sva s sestro točno vedeli kaj se dogaja, ker sta se včasih kregala res tako glasno, da je bilo nemogoče prezreti./ otrok začuti vse spremembe, ne glede na staršev trud da skrije

OB LOČITVI

- V katerem času se je zgodila razveza (tvoja starost - približno)?
13. / Stara sem bila približno 14-15 let./ 14-15 let
- Kako si izvedel za razvezo svojih staršev?
14. / Mami naju je s sestro v dnevno posedla in nama povedala, da tako ne gre več naprej in da se z atijem ločujeta saj ima ati drugo partnerko./ mami posedla in povedala za razvezo zaradi atijeve nove partnerka
 15. / Spomnim se tudi, da smo se skupaj jokale, saj nam je bilo vsem težko./ ob novici jok skupaj z mami
- Kakšni so bili tvoji občutki tistih prvih nekaj trenutkov, ko niste več živeli skupaj?
- ~~Glede na to, da je mami potrebovala kar nekaj časa, da je našla stanovanje, smo me ostale v hiši še pol leta, medtem ko je ta čas ati šel živet drugam.~~
16. / Moji občutki pa so bili takrat kar precej mešani./ mešani občutki
 17. / Prepletala sta se tako olajšanje zaradi mami, saj sem vedela da je tako bolje za njo, kakor tudi jeza ker je ati to storil./ prepletanje olajšanja za mami in jeza na atija zaradi prevare
 18. / Žalost pa sem začutila samo takrat ko sem izvedela da se ločujeta./ občutek žalosti samo ob novici o razvezi

19. / Pretirane žalosti ob razhodu nisem čutila. Sem bila pa žalostna ker smo se mogle preselit in sem se posledično oddaljila od svojih prijateljev, se navaditi na novo okolje./ občutek žalosti zaradi selitve in posledično odtujitve od svoje socialne mreže
20. / Ta selitev se mi zdi, da je bila mnogo bolj grozna./ občutek groze zaradi selitve
- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj si takrat razmišljal)?
21. / Takrat se mi je zdel edini razlog za razvezo ravno prevara./ prevara
22. / Zato sem bila nanj tudi jezna./ občutek jeze na atija zaradi prevare
- Kako je potekala razveza (hitro, počasi)?
23. / Preden sta naznanila ločitev se je vleкло./ pred odločitvijo za razvezo čas tekel zelo počasi
24. / ko pa sta se enkrat odločila pa se mi zdi, da je potekalo dokaj hitro./ hiter potek razveze
- Kako si doživljal razvezni postopek?
25. / Bila sem jezna na atija, ker je to storila, saj je mami trpela./ občutek jeze na atija zaradi prevare in maminega trpljenja
26. / Hkrati sem bila tudi žalostna, ker smo se morale preseliti in kar naenkrat sem mogla zapustiti okolje, ki mi je vedno predstavljalo neko varnost in toplino/ občutek žalosti zaradi selitve
27. / ter seveda groza ker sem za sabo pustila vse svoje prijatelje./ občutek groze zaradi odtujitve od svoje socialne mreže
28. / Strah me je bilo kako bo življenje potekalo naprej (strah pred neznanim)./ občutek strahu pred neznanim
29. / Ampak kljub vsemu se mi zdi, da smo se dobro prilagodile, saj je bila mami zelo močna za vse nas tri skupaj tako da je bil prehod zaradi tega mnogo lažji./ dobra prilagoditev in lažji prehod zaradi mamine moči
- Ali in koliko (na kakšen način) si bil udeležen v razveznem postopku?
30. / Morala sem iti na sodišče, ampak tam nisem nič govorila, mi ni bilo treba ničesar povedati saj sta se vse sama dogovorila./ obisk na sodišču
31. / Samo sedela sem tam skozi celotno razpravo o preživnini, kako bo ločitev potekala, to pa je bilo vse./ zgolj formalen obisk sodišča

- Ali si dobil kar si želel v procesu razveznega postopka?

32. / Da in ne./ da in ne

- Če nisi dobil, česa nisi dobil (če si, kaj si dobil)?

33. / Želela sem ostati z mami in tako je tudi bilo. To je bila moja največja želja./ izpolnjena želja ostati z mami

34. / Ampak želela sem si tudi da selitev ne bi bila potrebna, a na žalost drugače ni šlo./ neizpolnjena želja glede selitve, ki je bila nujna

35. / Preseliti smo se morale, ampak je kljub temu mami poskrbela za to, da naju je ob vikendih peljala nazaj, da sva se družili s svojimi prijatelji, da sva obiskali babico in atija./ omogočeni stiki s socialno mrežo kljub selitvi

- Kaj so se dogovorili v procesu razveznega postopka?

36. / Dogovorili so se glede preživnine/ dogovor o preživnini

37. / in glede najinih stikov z atijem./ dogovor glede stikov z atijem

38. / Glede stikov so se dogovorili, da bodo potekali ob vikendih. Sicer je kdaj pa kdaj prišlo do odstopanja, ampak drugače pa sva bili skoraj vsak vikend spet v prejšnjem kraju skupaj z babico, prijatelji in včasih tudi z atijem./ stiki z atijem, socialno mrežo in starimi starši ob vikendih

- Si imel kakšno besedo pri tem s katerim od staršev boš živel, oz. kako je to potekalo?

39. / Da,/ da

40. / besedo sem imela, saj naju je mami vprašala kje bi radi bile./ mami vprašala glede skrbništva

41. / Obe s sestro sva želeli ostati z njo, tako da je na koncu tako tudi bilo./ izpolnjena želja glede skrbništva

- Ali sta se starša sporazumno odločila oz. dogovorila glede tvojega skrbništva?

42. / Sicer je ati želel, da bi ena od naju s sestro ostala z njim, ampak ko sva povedali da želiva biti z mami, temu ni oporekal na noben način in sta se sporazumno dogovorila glede stikov./ sporazumni dogovor glede skrbništva

- Si bil z rezultatom skrbništva zadovoljen?

43. / Da, zelo./ da

- Ali si se takrat počutil, da je razveza vplivala na odnos drugih do tebe?

44. / Ne, to pa sploh ne./ razveza ni vplivala na odnos drugih

45. / Imela sem tudi nekaj prijateljev v isti situaciji, tako da dejstvo da sta se starša ločila ni popolnoma nič vplivalo na odnos drugih do mene./ podpora prijateljev z isto izkušnjo

PO LOČITVI

- Kako si se počutil na koncu razveznega postopka?

46. / Čutila sem veliko olajšanje./ občutek olajšanja

47. / Res ne morem opisati, ampak ko smo enkrat s sestro odšle na svoje, se je vse nekako postavilo na pravo mesto. Tudi starša sta mela veliko boljše odnose in tega ne bi za nič na svetu zamenjala./ ob selitvi uredili tudi odnosi med staršema

48. / Seveda sva bili s sestro malo žalostni zaradi same selitve./ občutek žalosti zaradi selitve

49. / ampak drugače pa sem čutila res eno ogromno olajšanje, predvsem zaradi tistih glasnih preprirov dolgo v noč in ker sem bila dovolj stara, da sem videla kako je mami prej trpela./ občutek olajšanja zaradi novonastalega miru

50. / Tudi ko sem sanjala, da sta spet skupaj sem se res močno zjokala, saj tega nisem želela./ jok ob misli na ponovno združitve staršev

51. / Opazila sem kako bolje se oba počutita ko nista več skupaj in ravno zaradi tega ne bi nikoli več želela in podpirala da sta skupaj./ starša srečna z novimi partnerji in posledično nobene želje po ponovni združitvi

- Kakšne si imel odnose s staršem, s katerim nisi živel, oz. če si ga videval redkeje?

52. / Na začetku mi ni bilo ravno prijetno preživljati čas z atijem, ker sem še vedno čutila tisto jezo in razočaranje, ker je to storil./ stiki z atijem na začetku zaradi jeze neprijetni

53. / Tako da na začetku občutki niso bili ravno ravnodušni./ na začetku občutki do atija zaradi prevare niso ravnodušni

54. / Bila sem jezna tako nanj kakor tudi na njegovo novo partnerko./ občutek jeze do atija in njegove nove partnerke zaradi prevare

55. / Tudi ko me je mami peljala za vikend k njim, sem se več družila z babico in prijatelji kot z atijem./ na začetku stiki z atijem redkejši
56. / Enostavno sem potrebovala čas, da se ohladim in to sem tudi dosegla. Kasneje sem sprejela dejstvo kar se je zgodilo in sprejela sem tudi njegovo novo partnerko./ potreba po času za ohladitev jeze in sprejetje dejstva razveze ter sprejetje atijeve nove partnerke
57. / Torej vse kar sem potrebovala je bil čas da se prilagodim in prebolim./ potreba po času za prilagoditev na nov način življenja
58. / Sčasoma so tudi stiki postali bolj prijetni./ sčasoma stiki postanejo prijetnejši

- Kako je po določenih letih oz. obdobjih (prelomnih dogodkih) vplivalo to nate (o čem si razmišljal, kako si se počutil)?

59. / Na maturantski ples atija sploh nisem povabila, ker sem se spomnila kako je bilo sestri hudo, ko ga je povabila na valetu a ni prišel. Nikoli ne bom pozabila njenih solz in zato se mi ni zdelo vredno ga povabit na svojo proslavo, če ni prišel na sestrino./ na maturantski ples ati ni povabljen zaradi namerne odsotnosti na sestrični valetu
60. / Takrat ko je bil ples med očeti in hčerkami, sem šla s prijateljico na pavzo, saj je bila sama v isti situaciji in ni mi bilo popolnoma nič hudo zaradi tega, ker sem imela ob sebi ljudi ki so si zame vzeli čas in me imajo radi./ v času plesa med očeti in hčerkami čas preživela s prijateljico z isto izkušnjo

~~To je bilo vse kar sem potrebovala.~~

61. / Sicer pa smo rojstne dneve vsako leto praznovali posebej, kar mi je ugajalo, saj sem imela vsako leto dva rojstna dneva oz. dve praznovanji. ☺/ praznovanje rojstnih dni poteka posebej
62. / Poleg tega, pa zdaj ko se bom poročila, bom seveda povabila oba in prav nič me ne skrbi, da bi šlo karkoli narobe, saj imata dobre odnose, nista prepirljiva ter vem, da bosta znala dan posvetiti meni./ sčasoma odnosi med staršema uredili, posledično znata podpreti ob prelomnih dogodkih

DANES – SAMOSTOJNO ŽIVLJENJE

- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj danes meniš)?

63. / Danes mislim, da je do razveze poleg prevare,/ prevara atija

64. / doprinesla predvsem pijača in sicer ati je dostikrat rad malo preveč popil./ atijevo prekomerno pitje

65. / Zaradi tega ga po navadi ni bilo do poznih jutranjih ur, kar je skoraj vedno zanetilo raznorazne prepire med njima./ atijevi prihodi v jutranjih urah zanetili prepire

66. / Ti prepiri so se samo stopnjevali in na koncu je počilo kar se je posledično pokazalo v ločitvi./ stopnjevanje prepиров do velikega poka

- Kako danes gledaš na razvezni postopek svojih staršev?

67. / Definitivno je prav da sta se ločila./ vesela za razvezo

68. / Ne morem si niti predstavljati kako bi bilo, če bi ostala skupaj, niti nočem da bi bilo kakorkoli drugače./ razveza nujna za vse udeležene

69. / Vsak je našel svojo srečo drugje in tudi naši odnosi so veliko boljši kot pa pred ločitvijo./ vsak udeležen pridobil svojo srečo in posledično boljši družinski odnosi

- Kako se ti zdi (če danes razmisliš), da je razvezni postopek nate vplival v sedanjem življenju, da si danes tak kot si?

70. / Predvsem je mogoče vplivalo na ta način, da se ne bi nikoli ujela s partnerjem, ki bi bil tak kot ati. S tem mislim predvsem na alkohol./ vpliv na izbiro partnerja

71. / Ne bi mi bilo všeč, če bi na primer moj partner – tako kot je ati počel – takoj po službi odšel v gostilno na pivo in potem pivo na pivo. Na tak način mislim, da ne bi mogla funkcionirati./ nezmožnost funkcioniranja s partnerjem s težavami z alkoholom

- Ali je na odločitev o poklicu, oz. zaposlitev razvezni postopek kaj vplival?

72. / Ne./ ne

- Si v partnerski zvezi?

73. / Da./ v partnerski zvezi

- Ali in kako je ta tvoja osebna izkušnja kaj vplivala na tvojo izbiro partnerja?

74. / Ugotovila sem, da menim da je,/ da

75. / ampak predvsem na ta način, da sem se zavedala, da ne bi mogla zdržati s partnerjem v primeru, da bi na primer vsak dan po službi šel najprej v gostilno, ali pa če bi bil bolj zaprt

tako kot je ati./ zavedanje o nezmožnosti funkcioniranja s partnerjem ki prepogosto zahaja v gostilno in je zaprt kot ati

76. / Mislim, da sem si ravno zaradi te izkušnje, ki sem ji bila priča, izbrala partnerja, ki je bolj odprt in definitivno ne zahaja prepogosto v gostilno./ zaradi lastne izkušnje izbira odprtega partnerja, ki ne zahaja pogosto v gostilno
77. / Čeprav sem kljub temu spoznala, da ima partner tudi marsikatero podobnost z mojim atijem, kot je na primer spretnost pri hišnih opravilih (tudi delo na strehi kot ati)./ ugotovitev o nekaterih podobnostih partnerja z atijem

- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si pozitivnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?

78. / Definitivno se mi zdi, da največ kar sem pozitivnega pridobila je bil naš boljši odnos./ boljši družinski odnosi

79. / S tem mislim predvsem svoj odnos s sestro in mami, saj ko smo se enkrat odselile, smo postale veliko bolj povezane in to velja še za dandanes./ večja povezanost s sestro in mami

- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si negativnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?

80. / Mislim da je ni negativne stvari, ki bi jo odnesla ravno zaradi razveze. Kljub vsem čustvom, ki sem jih čutila na začetku, sem skozi čas spoznala, da je bilo prav, da je bilo tako kot je bilo in danes ne bi hotela nič drugače./ nič

- Če bi vedel to kar veš danes, bi ravnal kakorkoli drugače oz. ali bi kaj spremenil?

81. / Ne./ ne

- Kaj se je torej spremenilo, da bi ravnal drugače (ali če ne bi, zakaj ne bi nič spremenila)?

82. / Ker mislim da se je izteklo tako kot je edino prav./ vse izteklo tako kot je treba

83. / Vse se naredi z razlogom in sedaj se imamo vsi res fajn. Tudi če nismo tista tipična družina, se super razumemo, imamo dobre odnose in še več nas je./ kljub atipičnosti družine so odnosi boljši in zajema še več članov

84. / tako da se mi zdi da je bilo vse to dobro za vsakogar udeleženega./ najboljše za vse udeležene

- Kakšne imaš s starši odnose danes?

85. / Danes se mi zdijo odnosi dobri./ odnosi danes boljši

86. / Praznujemo rojstne dneve vedno skupaj, kdaj pa kdaj gremo na kak izlet, s sestro greva na obisk k babici idr. seveda to počnemo posebej z mami in sestro ter posebej z atijem in sestro, ampak se mi zdi, da je tako prav./ družinska druženja posamično z vsakim staršem

87. / Vsekakor bi poudarila še, da če do ločitve ne bi prišlo, se danes sigurno ne bi tako dobro razumeli kot se./ boljše medsebojno razumevanje

88. / Veseli smo ko se vidimo, se tudi z veseljem dobimo in podružimo, tako da ni nobenega grenkega priokusa ali zamer./ brez grenkega priokusa in zamer

- Imaš kakršenkoli predlog za starše ali otroke, ki ravnokar preživljajo razvezni postopek svojih staršev?

89. / Staršem bi definitivno svetovala, naj ne ostanejo skupaj, če je edini razlog ki ga najdejo otrok./ staršem naj ne vztrajajo skupaj samo zaradi otrok

90. / poleg tega, pa bi jim poudarila tudi dejstvo, da otrok vse vidi in vse ve. Tudi če se trudijo skrivat kakršnekoli težave, jim po vsej verjetnosti ne bo uspelo, saj otrok sliši, vidi in začuti kaj se dogaja doma./ staršem, da otrok ne glede na trud zakriti, vse začuti in vidi

91. / Pomembno je, da otroke v proces tudi vključiš (seveda do neke mere), jih vpraša za mnenje in razne želje./ staršem naj otroka vključijo v njemu pomembne teme – skrbništvo, stiki

92. / Otrokom pa bi povedala, da je vsaka stvar za nekaj dobra. Tudi če na začetku nimaš takega občutka, potrebuješ nekaj časa in sigurno bo bolje./ otrokom, da je življenje po koncu razveze, po določenem obdobju boljše in lažje

FORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Ali je bilo socialno delo (ali kakršnikoli drugi strokovnjaki – formalna socialna mreža) vključeno v razvezni postopek in kakšne so tvoje izkušnje?

93. / Tako kot sem že prej povedala imam sama izkušnjo samo s sodiščem. In še tam sem pač samo sedela na obravnavi. Nihče me ni nič vprašal kaj si želim ali kaj menim./ pasivna vključenost na sodišču

~~Doma smo se s starši že vse dogovorili,~~

94. / tako da na centru niti nisem bila./ brez vključitve CSD

NEFORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Si se v razvezi počutil zapuščenega (socialna mreža), ali si imel podporo prijateljev?

95. / Nikoli se nisem počutila zapuščeno./ brez občutka zapuščenosti

96. / Vedno sem imela podporo prijateljev in družine. Če sem se kdaj hotela pogovoriti in kaj potožiti, sem imela dovolj ljudi okoli sebe, ki so mi bili na voljo, me poslušali in mi svetovali. Tudi tema ni bila nikoli noben tabu za nikogar, tako da res brez kakršnega koli problema./ podpora socialne mreže in družine ob kakršnikoli stiski

Intervju H

PRED LOČITVIJO

- Kakšne so bile tvoje izkušnje in spomini (iz družine) ko si bil še otrok?

1. / Ne spomnim se, da bi kamorkoli skupaj hodili kot družina./ brez spominov o družinskem druženju

2. / Spomnim pa se, da očeta nikoli ni bilo doma, ko pa je bil, pa je bil pijan./ oče vedno odsoten ali pa pijan

3. / Od doma je vedno odšel urejen, nazaj pa je prišel popolnoma zanemarjen in pijan./ oče domov prihajal pijan

4. / Za večino stvari je bila vedno na voljo samo mama./ mama vedno na voljo

5. / Mame pa se spomnim vedno kot nezadovoljne in žalostna, ker je imela ogromno bremena samo na lastnih ramenih./ mama vedno nezadovoljna in žalostna

6. / Sicer ni bilo nekih izbruhov s strani očeta, tudi če je bil pijan, samo je pa res, da se za naju s sestro nikoli ni ravno zanimal, niti naju ni vzgajal. Ampak kljub temu, sem ga imela zelo rada./ kljub odtujenosti ljubezen do očeta

- Ali se spomniš kako si se počutil ko sta se starša imela lepo in če mi poveš kakšen spomin?

7. / Tega se pa sploh ne spomnim./ ne
8. / Kot otrok se sploh ne spomnim, da bi se kdaj skupaj smejala oz. da bi se imela lepo. Največ sta se prerekala zaradi denarja, češ, kje ga je pustil, kje ga je zapil oz. zapravlil./ med staršema zgolj samo prerekanje glede financ
- ~~Spomnim se, da je vedno trdil, da sploh ni dobil cele plače, da je dobil samo polovico, ali pa da so mu jo celo narobe izračunali.~~
- Kako je prišlo do razveze, je bilo to iznenada, ali se je po tihem že nekaj časa kazalo kaj sledi (npr. 10 let kreganja, ali 10 let fajn in kar naenkrat)?
9. / To se je že od nekdaj kazalo./ že od nekdaj se je kazalo da ni v redu
10. / Glede na to, da nimam nobenih lepih spominov na otroštvo, nama je bilo že od nekdaj, obema s sestro, jasno kaj sledi./ brez lepih spominov na otroštvo, posledično s sestro vedeli kaj sledi
11. / Definitivno ni bilo to iznenada./ ni bilo iznenada
12. / Že v spominu imam, da je mama vedno govorila, da se bo ločila./ mama vedno govorila o razvezi

OB LOČITVI

- V katerem času se je zgodila razveza (tvoja starost - približno)?
13. / Približno 12 let./ 12 let
- Kako si izvedel za razvezo svojih staršev?
14. / Takrat nama je obema s sestro povedala mama, kljub temu da sva že vedeli kaj se bo zgodilo./ povedala mama
15. / Vedeli pa sva zaradi tega, ker sva bili dostikrat z mamo, ko se je ona zaupala svojim prijateljicami o tem kaj se dogaja doma in kaj jo muči./ slišali o razvezi že ko se je mama zaupala socialni mreži
- ~~Ko naju je posedla, pa je rekla samo, da bo šla na sodišče, da se bosta ločila in da se bomo preselile.~~
- Kakšni so bili tvoji občutki tistih prvih nekaj trenutkov, ko niste več živeli skupaj?
16. / Tukaj pa je bila situacija malo drugačna kot bi pričakoval./ nepričakovana situacija

17. / Midve s sestro sva šli poleti v kolonijo in medtem se je mami preselila, tako da sva v kolonijo odšli iz prejšnjega doma, ko pa sva prišli domov, pa sva se vrnili v novi dom./ v času kolonije mama vse uredila in ob prihodu domov takoj selitev v novi dom
18. / Spomnim se tudi, da nama je mama pošiljala pisma v kolonijo, kjer nama je opisovala naše novo stanovanje, naš novi dom. S sestro sva komaj čakali na ta pisma, saj sva se novega doma zelo veselili./ s sestro novega doma zelo veselili
19. / Kar pa se tiče očeta, pa lahko rečem, da ko smo se preselile, je bil najboljši občutek tisti mir, po katerem smo vse hrepenele./ občutek težko pričakovanega miru
20. / Počutile smo se olajšane, da ni več prepиров in vsega stresa ki mu po navadi sledi./ občutek olajšanja zaradi prepиров in stresa
- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj si takrat razmišljal)?
21. / Takrat se spomnim, da sem mislila, da je bil glavni krivec alkohol/ očetovo pitje
22. / in dejstvo, da oče ni redno hodil v službo./ očetovo neredno opravljanje službe
- Kako je potekala razveza (hitro, počasi)?
23. / Vse skupaj je potekalo dokaj hitro./ hitro
- Kako si doživljal razvezni postopek?
24. / Kljub temu, da je bil tako slab oče, da se zame ni zanimal, sem si želela ob sebi oba starša, saj sem tudi očeta imela neizmerno rada. Ampak glede na situacijo, ki se je doma dogajala, to pač ni bilo mogoče./ kljub odtujenosti in ne vključenosti očeta v vzgojo želja po obeh starših
25. / Po tistem ko smo se preselile in ko oče ni bil več prisoten sem začutila definitivno olajšanje in vesela sem bila, da ni bilo več napetosti./ po selitvi občutek olajšanja zaradi napetosti
26. / Drugače pa ločitev sama po sebi mene sploh ni prizadela. Prizadela me je vse kar se je dogajalo prej, pred ločitvijo./ prizadeta zaradi življenja pred ločitvijo in zaradi same razveze
27. / Sicer ni bilo pri nas nobenega nasilja, ampak je bolelo tisto vzdušje, ki je bilo doma vedno prisotno, tista napetost, ko je prišel pijan domov in se ulegel na kavč ter zaspal,/ bolečina zaradi konstantne napetosti ob očetovih pijanih prihodih domov

28. / bolelo je dejstvo, da od njega ni imela nobena izmed nas nobene koristi (nobenega zanimanja)./ bolečina zaradi očetove odtujenosti in ne zanimanja

- Ali in koliko (na kakšen način) si bil udeležen v razveznem postopku?

29. / Popolnoma nič./ nič

- Ali si dobil kar si želel v procesu razveznega postopka?

30. / Da./ da

- Če nisi dobil, česa nisi dobil (če si, kaj si dobil)?

31. / Pridobila sem tisti mir v hiši, po katerem sem tako močno hrepenela. To je bilo tisto kar sem potrebovala, kar sem si najbolj želela in na koncu tudi dobila./ pridobitev težko pričakovanega miru

- Kaj so se dogovorili v procesu razveznega postopka?

32. / Dogovorili so se, da midve ostaneva z mamo/ dogovor o skrbništvu

33. / in glede preživnine, ki naj bi jo oče plačeval./ dogovor o preživnini

- Si imel kakšno besedo pri tem s katerim od staršev boš živel, oz. kako je to potekalo?

34. / Ne./ ne

35. / Glede tega nisem imela besede, niti ni bila to zadeva vredna diskutiranja, saj mi je bilo že kot 12-letnemu otroku, povsem jasno, da z očetom, ki ni popolnoma nič vključen, ne kaže nobenega zanimanja, nimam kaj počet, ker v bistvu niti ni znal poskrbeti še sam zase ne, kaj šele za naju s sestro./ zaradi očetovega nezanimanja in ne sposobnosti za skrb je povsem logično ostati z mamo

- Ali sta se starša sporazumno odločila oz. dogovorila glede tvojega skrbništva?

36. / Da. Povsem jasno je bilo, da s sestro ostaneva z mamo./ da

- Si bil z rezultatom skrbništva zadovoljen?

37. / Da./ da

38. / Obe s sestro sva želeli ostati z mamo, saj je bila edina, ki je za naju vedno skrbela, se za najuanimala in naju vzgajala./ izpolnjena želja ostati z mamo

- Ali si se takrat počutil, da je razveza vplivala na odnos drugih do tebe?

39. / Glede na to, da smo se preselile, tistega kroga, v kateremu smo se prej gibale, niti nismo več srečavale. Tako, da nekih sprememb v odnosu nismo čutile./ zaradi selitve popolnoma nova socialna mreža in posledično nobene spremembe v odnosu drugih

40. / Kar pa se tiče sorodstva, pa mama v teh krajih ni imela nobenih sorodnikov, so pa bili očetovi, kateri sploh niso več prihajali, saj jo bili mnenja, da je bila mama kriva, da se je oče zapil./ očetovi sorodniki obtoževali in krivili mamo

PO LOČITVI

- Kako si se počutil na koncu razveznega postopka?

41. / Predvsem sem čutila olajšanje, ker je bil mir v hiši in ni bilo več konstantnega prepiranja./ občutek olajšanja zaradi prekinitve konstantnih preprirov in pridobitev težko pričakovanega miru

42. / Sva pa bili s sestro vedno več sami, saj je bila mama vedno v službi, da smo lahko preživele finančno./ zaradi finančnih težav ob selitvi, s sestro večkrat sami

- Kakšne si imel odnose s staršem, s katerim nisi živel, oz. če si ga videval redkeje?

43. / Oče nikoli ni vzpostavil stikov tako, da se dejansko sploh nismo srečavali. Mogoče če smo se srečali enkrat, to pa je bilo vse./ oče ni nikoli vzpostavil stika

44. / Tako ali tako sploh ni delal, saj so ga v službi odpustili, ker je bil dokaj ne resen, ravno zaradi alkohola./ zaradi alkohola in ne resnosti oče izgubil službo

45. / Zaradi neplačevanja preživnine je pristal tudi v zaporu./ oče zaradi neplačevanja preživnine pristal v zaporu

46. / Tako da nam je bilo v finančnem smislu kar precej težko z mamo./ finančna situacija pri mami zelo težka

~~Bil pa je tudi glasbenik in je igral na raznih veselicah, kjer se je vsa situacija s pijačo samo potencirala.~~

- Kako je po določenih letih oz. obdobjih (prelomnih dogodkih) vplivalo to nate (o čem si razmišljal, kako si se počutil)?

47. / Neke velike razlike nisem čutila, saj oče ni bil popolnoma nič prisoten tudi pred ločitvijo. Kar ti je tuje potem posledično niti ne znaš pogrešat in ti niti ne manjka. Ne spomnim se, da bi imela kdaj torto za rojstni dan in da bi bila oba starša prisotna. Enostavno kakih dobrih izkušenj nimam./ občutek žalosti zaradi očetove popolne odtujenosti in nezainteresiranosti tako pred kot po ločitvi

DANES – SAMOSTOJNO ŽIVLJENJE

- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj danes meniš)?

48. / Danes razmišljam isto, ker vem kakšna je bila slika. Dovolj sem bila stara, da sem razumela kaj se dogaja okoli mene./ danes enako mnenje kot takrat

49. / Še danes mislim, da je bil glavni razlog alkohol/ očetovo pitje

50. / in njegova neresnost glede službe; posledično torej tudi finančna stiska./ očetovo neredno opravljanje službe in posledično finančna stiska

51. / Zdi se mi, da je alkohol res lahko pravi uničevalec, ki ne zruši samo partnerstva ampak ima posledice tudi za otroke./ alkohol uničevalec partnerstva in posledice za otroke

52. / Spomnim se na primer tistega sramu, ki sem ga začutila, ko sem bila v družbi svojih prijateljic in smo srečale mojega očeta pijanega ko je komaj hodil ali pa celo obležal v kakšnem jarku./ občutek sramu ob srečanju pijanega očeta v družbi prijateljic

- Kako danes gledaš na razvezni postopek svojih staršev?

53. / Definitivno gledam na njuno razvezo kot nekaj nujnega, ki se je moralo zgoditi./ nekaj nujno potrebnega

54. / Če bi bilo po moje, pa bi moralo do tega priti še prej, saj smo s sestro in mamo res močno trpele./ nekaj nujnega že mnogo prej

- Kako se ti zdi (če danes razmisliš), da je razvezni postopek nate vplival v sedanjem življenju, da si danes tak kot si?

55. / Sam razvezni postopek popolnoma nič, kvečjemu življenje pred njim./ vplival ni razvezni postopek ampak življenje pred njim

56. / Življenje do razveze, mi je prinesel tisti večni strah in paranojo, ki ga še danes čutim do alkohola/ občutek strahu in paranoje do alkohola

57. / in tisto grozo, če ima kdorkoli izmed mojih bližnjih težavo z alkoholom./ občutek groze ob misli na možnost težave z alkoholom mojih bližnjih

58. / Poleg tega, pa se noben nikoli ni zanimal prav posebej zame in tudi to se v človeku zasidra in pusti pečat. Pri meni se to kaže predvsem v pretirani skrbi za lastnega otroka, saj še vedno čutiš tisto grenkobo, da nikoli nisi bil vreden zanimanja ali skrbi in se trudiš, da sam ne boš nikoli naredil take napake, da bi se pa tvoj otrok počutil kakorkoli manj vrednega./ zaradi nezanimanja lastnih staršev pretirana skrb do svojega otroka, da ne bi občutil bolečine ali kakršnekoli manjvrednosti

- Ali je na odločitev o poklicu, oz. zaposlitev razvezni postopek kaj vplival?

59. / Sigurno./ da

60. / Če bi me oba dva vzgajala tako kot je treba, potem definitivno ne bi pustila šole in ne bi šla delat brez kakršnekoli izobrazbe tako zgodaj. Ker pa ni bilo dovolj denarja in ker je bila mama včasih, zaradi hrbtenice, tudi po več mesecev v bolnici, sem bila prisiljena, da grem že pri 15-ih v službo, saj sva se s sestro morali vzgajati in skrbeti zase ves ta čas ko je bila mama odsotna in tudi kasneje ko sem ji morala pomagati pri vzdrževanju gospodinjstva./ zaradi finančnih težav prisiljena opustiti šolanje in takojšnja zaposlitev

61. / Medtem ko je bila mama tolikokrat odsotna, pa se oče ni popolnoma nič pobrigal kako se imava s sestro, ali pa če imava sploh za kruh. Tudi če sem bila dovolj stara, ni bilo pravično, da je vsa odgovornost padla name, saj sem bila kljub temu takrat še otrok in bi si zaslužila neko varno otroštvo, kjer bi imela možnost dokončati šolanje in enostavno biti otrok./ zaradi bolehnne mame prisiljena prevzeti odgovornost in skrb za mlajšo sestro in gospodinjstvo

- Si v partnerski zvezi?

62. / Da./ v partnerski zvezi

- Ali in kako je ta tvoja osebna izkušnja kaj vplivala na tvojo izbiro partnerja?

63. / Da sigurno je vplivala./ da

64. / Nikoli se nisem niti gibala v krogih, kjer se je pijančevalo, tako, da si posledično nikoli ne bi izbrala partnerja, ki bi imel težave z alkoholom. Tega enostavno ne bi prenesla, saj sem že kot otrok to mogla prenašati. Se mi pa zdi, da če nimaš že v otroštvu neke slike kakšen naj bi bil partner oz. mož, težko veš kakšen naj bi bil primeren partner tako da si nekako prepuščen da najdeš nekoga ki ni podoben sliki, ki si jo doživel. Iščeš torej nekoga, ki nima karakteristik očeta./ zaradi alkoholiziranega očeta iskanje partnerja ki nima njegovih karakteristik

- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si pozitivnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?

65. / Mogoče to, da se zavedam dejstva, da ločitev sama kot taka, ni nekaj groznega, ampak je neko nujno zlo, če partnerjema na noben način ne uspeva živeti v sožitju./ zavedanje dejstva, da ločitev ni nič slabega

66. / Zaradi svoje izkušnje ne obsojam ljudi, ki se odločijo za ločitev, saj sem sama izkusila, da če drugače ne gre, je to nekaj kar moraš narediti, sploh pa če so posredi otroci./ empatija do ljudi vključenih v razvezo

67. / Seveda je težko se pobrati iz take prelomnice kot je ločitev; obrniti nov list ali novo poglavje. Ampak je veliko težje in grozovitejše vztrajati pri nečem ki enostavno nima prihodnosti. Huje je, če se partnerja pobijata med sabo ali pa živita drug mimo drugega, samo da se ne bi ločila./ v primeru nesrečnosti in trpljenja je ločitev edina prava pot kljub težkemu obdobju prebolevanja

- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si negativnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?

68. / Tukaj pa lahko izpostavim predvsem razne strahove, ki sem jih pridobila predvsem zaradi življenja pred ločitvijo ne zaradi same ločitve. In sicer na primer bojazen pred alkoholom./ pridobitev strahu pred alkoholom zaradi življenja pred razvezo

69. / Ko sem bila še otrok sem se veliko stvari bala. Bala sem se dežja, ker je v meni zbudil neko stisko in nemir, bala sem se, če je mama šla od doma, pa če tudi samo v lekarno in še raznih drugih stvari. Ves ta moj strah je izviral predvsem iz situacije ki je bila doma, torej predvsem iz tiste napetosti, kdaj bo oče prišel domov, če sploh bo, koliko bo spet pijan, koliko je zapravil denarja, kakšni bodo spet prepiri idr. Ta strah pa se je včasih tudi tako

stopnjeval, da mi je srce nenormalno hitro bilo in me je mama morala peljati v zdravstveni dom na injekcije./ v mladosti pridobitev ogromno strahov in zdravstvenih težav zaradi konstantne napetosti ob življenju pred razvezo

70. / Nekatere strahove sem sicer do danes že prebolela, medtem ko nekatere nisem in mislim, da jih nikoli ne bom. S tem mislim predvsem bojazen in strah pred alkoholom./ nekateri strahovi iz mladosti minili, a strah pred alkoholom zavedno ostaja

- Če bi vedel to kar veš danes, bi ravnal kakorkoli drugače oz. ali bi kaj spremenil?

71. / Sama ne bi ničesar spremenila./ ne

- Kaj se je torej spremenilo, da bi ravnal drugače (ali če ne bi, zakaj ne bi nič spremenila)?

72. / Ničesar ne bi spremenila, ker je bilo prav, da je bilo tako kot je bilo, saj si takega načina življenja in takih stisk nihče ne zasluži./ vse se je pravilno razpletlo

73. / Bolje pa bi bilo, če bi se že prej ločila, ker bi bilo mogoče obema s sestro, in tudi mami, veliko stisk prihranjenih, bi bilo bolje če ne bi vedno videvali očeta pijanega, se ga sramovali na ulici in vedno samo čakali nov prepir./ zaradi veliko prihranjenih stisk bi bilo bolje, da bi do razveze prišlo že prej

- Kakšne imaš s starši odnose danes?

74. / Z mamo imam še danes super odnose in sem jih tudi vedno imela./ z mamo še vedno super odnosi

75. / Medtem ko z očetom nikoli nisem imela nikakršnih odnosov./ z očetom nikoli ni bilo nobenih odnosov

76. / Spomnim pa se, da ko je umrl sem močno jokala, ampak ne zaradi tega ker je umrl, ampak zaradi tega, ker me je prešinilo dejstvo, da v bistvu nikoli nisem imela očeta. To je tisto kar me je najbolj bolelo. Da ga dejansko nikoli ni bilo ob meni kot bi moral biti in nikoli nisem imela z njim nikakršnega odnosa./ ob smrti očeta jok zaradi zavedanja, da očeta zaradi njegove odtujenosti in nezainteresiranosti nikoli ni imela

- Imaš kakršenkoli predlog za starše ali otroke, ki ravnokar preživljajo razvezni postopek svojih staršev?

77. / Definitivno bi staršem svetovala naj izvedejo vse potrebno na čim bolj solidaren in človeški način, da bi otroci čim manj trpeli in da bi jim bilo čim več prihranjenega – torej brez kakih glasnih prerekanj, prepiranj in obtoževanj./ staršem naj se dogovarjajo na miren, solidaren in človeški način z namenom preprečitve otrokovega trpljenja

FORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Ali je bilo socialno delo (ali kakršnikoli drugi strokovnjaki – formalna socialna mreža) vključeno v razvezni postopek in kakšne so tvoje izkušnje?

78. / Ne./ brez vključenosti socialnega dela

79. / Mama je vse potrebno opravila na sodišču in ne na centru za socialno delo. Tudi z nama s sestro nikoli ni nihče govoril./ mama opravila vse potrebno zgolj na sodišču

NEFORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Si se v razvezi počutil zapuščenega (socialna mreža), ali si imel podporo prijateljev?

80. / V razvezi se nisem počutila zapuščeno, saj niti nisem znala nekako izraziti kaj je tisto kar me muči. Mislim, da otrok težko pove kar bi mogoče rad povedal, je pa dejstvo da ogromno vsrkava sam vase tistega, kar se v njegovem okolju dogaja. Mogoče če bi želela in znala izraziti takrat, kaj vse se je v meni nabiralo, bi mi pa kdo pomagal to razumeti, ampak ker situacija ni bila taka, ne morem vedeti./ brez občutka zapuščenosti zaradi nezmožnosti razlage svojih lastnih čustev in težav

Intervju I

PRED LOČITVIJO

- Kakšne so bile tvoje izkušnje in spomini (iz družine) ko si bil še otrok?

1. / Nekajkrat smo šli skupaj na morje, na dopust./ počitnice na morju

2. / drugače pa sem bila velikokrat samo z mami naokrog./ druženje z mami

3. / Ati je veliko delal, veliko je bil od doma./ ati veliko odsoten

4. / Še pred ločitvijo se spomnim, da ko smo šli skupaj na morje in sta se starša trudila, da bi jima uspelo, je ati kar naenkrat spakiral in naju z mami pustil same na morju, on pa je odšel k ljubici, ki jo je takrat že imel./ zapustitev na počitnicah na morju s strani atija

~~To sem izvedela kasneje, ko mi je mami vse povedala.~~

5. / Spomnim se samo, da mi že kot otroku ni bil jasno, zakaj naju je ati kar pustil same na morju in kako je lahko mami tako prizadel, saj se je res močno jokala./ spraševanje o razlogih za očetovo zanemarjanje mami
- Ali se spomniš kako si se počutil ko sta se starša imela lepo in če mi poveš kakšen spomin?
6. / Ko sta se starša imela še lepo, je bilo seveda tudi meni lepo./ srečna ker je med staršema vse v redu
7. / Tisto, kar se mi je pa najbolj vtisnilo spomin pa je definitivno to, da vsakič ko je ati kam šel, je dal mami lupčka. To mi je bila vedno ena taka lepa navada./ poljub med staršema ob vsakem slovesu
- Kako je prišlo do razveze, je bilo to iznenada, ali se je po tihem že nekaj časa kazalo kaj sledi (npr. 10 let kreganja, ali 10 let fajn in kar naenkrat)?
8. / Že nekaj časa se je po tihem kazalo kaj sledi./ ni iznenada
9. / Pri našem primeru je bilo vse skupaj na koncu že kar precej očitno, saj je bilo ogromno dretja, kreganja in takih pokazateljev, da enostavno ne znata ali ne zmoreta več skupaj./ stopnjevanje prepiranja
10. / Mami je bila tudi vedno bolj živčna in vedno bolj žalostna./ mamina očitna nervoza in žalost

OB LOČITVI

- V katerem času se je zgodila razveza (tvoja starost - približno)?
11. / Stara sem bila 14 let./ 14 let
- Kako si izvedel za razvezo svojih staršev?
12. / S sestro naju je mami posedla v dnevno in nama povedala, da ima ati drugo, da tako ne gre več naprej in da se bosta ločila./ mami posedla obe in povedala
13. / V bistvu sva se že takrat in še danes se s sestro pogovarjava o tem, če se, samo z mami. Z atijem še nikoli nisem spregovorila besede o ločitvi, ker tudi nikoli ni bil tip človeka, ki bi se kakorkoli pogovarjal o kakih resnih čustvenih zadevah./ pogovor o razvezi samo z mami

- Kakšni so bili tvoji občutki tistih prvih nekaj trenutkov, ko niste več živeli skupaj?

14. / Osebnost so bili tisti prvi trenutki, ko smo se preselile, dokaj grozni. To pa zaradi tega, ker sem zamenjala okolje in sem se v novem stanovanju počutila nekako utesnjeno, predvsem zaradi tega, ker smo šle t.i. na slabše./ prvi trenutki grozni zaradi selitve

15. / Poleg tega, v novem okolju nisem nobenega poznala, vsi moji prijatelji so ostali tam kjer sem prej živela, tako da lahko rečem, da izkušnja selitve ni bila ravno prijetna./ odtujitev od socialne mreže zaradi selitve

16. / Težko pa nama je bilo s sestro tudi glede finančnih zadev, saj nama mami ni mogla več toliko nuditi, kot sta nama lahko prej ko sta bila še skupaj. Ati niti ni redno plačeval preživnine, tako da je ta finančna stiska včasih pripeljala celo tako daleč, da niti nisem mogla v šolo. Zaradi tega se niti nisem ujela z večino sovrstnikov, saj si že po standardu nismo bili enakovredni./ neujemanje z večino sovrstniki zaradi finančnih težav po ločitvi

- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj si takrat razmišljal)?

17. / Takrat sem mislila, da je kriv ati, ker je mami prevaral,/ atijeva krivda zaradi prevare

18. / ker ga ni bilo nič doma in ker je dostikrat rad kaj popil./ atijeva krivda zaradi izostankov od doma in alkohola

- Kako je potekala razveza (hitro, počasi)?

19. / Vleklo se je predvsem tisto obdobje pred ločitvijo./ obdobje pred ločitvijo zelo dolgotrajno

20. / Ker če bi bilo tako kot si je ati želel, bi mi ostali skupaj, on pa bi poleg mamice imel še kakšno ljubico. Ampak to ne gre, tako da je bil takrat ko je mami zaprosila za ločitev, dejansko zelo presenečen in užaljen./ atijevo presenečenje in užaljenost zaradi predloga ločitve

21. / Počasi pa je trajala tudi sama ločitev, saj smo potrebovale kar nekaj časa, da si najdemo stanovanje, predvsem takega, ki si ga je mami lahko privoščila./ počasna ločitev in selitev zaradi iskanja primerne stanovanja

- Kako si doživljal razvezni postopek?

22. / Edino kar se najbolj spomnim je tisto razočaranje, ki sem ga začutila, zaradi atijeve prevare. Vedno sem trdila, da ati pa tega nikoli ne bi storil. Zanj sem bila pripravljena dati

roko v ogenj. Glede na to, da je ravno on to storil me je zelo presenetilo, razžalostilo in razočaralo./ občutek žalosti in razočaranja zaradi atijeve prevare

23. / Poleg tega, pa mi je bila najhujša tudi selitev. Bila sem že toliko stara, da sem imela v svojem kraju veliko prijateljev in najtežje mi je bilo zapustiti njih in tisto stalnico, ki mi jo je predstavljal dom./ občutek žalosti zaradi selitve in posledične odtujitve od socialne mreže

24. / Poleg tega, pa mi je bilo težko tudi zaradi tega, ker se je mami kar malce preveč opirala name. Zavedam se, da ji je bilo težko, ampak je bilo prav tako težko tudi meni in posledično, ker se je ona name preveč zanašala, se izpovedovala, mi je bilo toliko težje. Ker sem glede na naju s sestro bolj čustvena, je seveda to breme mamičinega prebolevanja padlo name oz. se je mami bolj meni zaupala./ občutek preobremenjenosti zaradi vloge zaupnika v maminem prebolevanju

- Ali in koliko (na kakšen način) si bil udeležen v razveznem postopku?

25. / Mami naju je obe s sestro vprašala s kom želiva ostati in obe sva si želeli ostati z njo. Tako da sem bila udeležena samo do te mere, da sem mami povedala svoje želje./ izpoved svojih želja mami glede skrbništva

26. / Od uradnih oseb, pa me nihče ni nič spraševal s kom želim ostati ali karkoli drugega./ ni udeležnosti v formalno socialno mrežo

- Ali si dobil kar si želel v procesu razveznega postopka?

27. / Da in ne./ da in ne

- Če nisi dobil, česa nisi dobil (če si, kaj si dobil)?

28. / Ostala sem z mami, kot sem si želela, saj si nisem mogla predstavljati, da bi ostala z atijem./ izpolnjena želja ostati z mami

29. / Nisem si pa želela selitve, ki pa je bila na žalost neizogibna. Ta selitev je res močno vplivala name. Predvsem zaradi izgube prijateljev in zaradi tega, ker smo se preselile v slabše razmere./ neizpolnjena želja glede selitve in odtujitve od socialne mreže

- Kaj so se dogovorili v procesu razveznega postopka?

30. / Dogovor je potekal predvsem glede preživnine – koliko in kdaj jo bo plačeval/ dogovor o preživnini

31. / in glede tega, da se z mami čim prej preselimo, saj je kaj kmalu že prišla atijeva nova partnerka./ dogovor o čimprejšnji selitvi zaradi prihoda atijeve nove partnerke

32. / Poleg tega, so se tudi dogovorili glede stikov z atijem, ampak nič kaj konkretnega, samo da se bomo srečavali ko bomo imeli čas./ dogovor o stikih z atijem

- Si imel kakšno besedo pri tem s katerim od staršev boš živel, oz. kako je to potekalo?

33. / Da./ da

34. / Imela sem toliko besede, da sem povedala mami svojo željo, ki jo je tudi upoštevala. S sestro naju je vprašala kje želiva biti, da če želiva sva lahko tudi pri atiju, ampak nobena od naju tega ni želela tako da glede tega ni bilo od tistega trenutka naprej nobenega diskutiranja./ mami vprašala glede skrbništva in želja izpolnjena

- Ali sta se starša sporazumno odločila oz. dogovorila glede tvojega skrbništva?

35. / Da. Tukaj ni bilo nikakršnih problemov. Ati je najino željo, da ostaneva pri mami sprejel in to je bilo tudi vse./ sporazumni dogovor glede skrbništva

- Si bil z rezultatom skrbništva zadovoljen?

36. / Da./ da

- Ali si se takrat počutil, da je razveza vplivala na odnos drugih do tebe?

37. / Glede odnosa mojih prijateljev, to sploh ne. Zaradi tega ni bil njihov odnos popolnoma nič drugačen./ razveza ni vplivala na odnos drugih

38. / Se pa spomnim, da so se sorodniki veliko pogovarjali okrog tega in to tudi pred nama s sestro. Ni bilo všeč, da so o vsem govorili pred nama. Nekako sem se počutila nelagodno./ nelagodni občutki zaradi prekomernega pogovora sorodnikov glede razveze

39. / Glede odnos ostalih ljudi, pa se spomnim, da so bili, na vasi, kjer smo živeli, zelo začudeni in zaprepadeni nad tem, da se je mami odločila za ločitev in da smo se odselile. Kar se mi zdi zelo nazadnjaško razmišljanje./ nazadnjaško začudenje sovaščanov ob mamini odločitvi za razvezo in selitev

40. / Mislim, da je ločitev edina prava odločitev če je situacija taka, da starša ne znata več drug drugemu nuditi niti ljubezni, kaj šele kaj drugega. Sploh pa če je posredi prevara./ razveza je edina prava pot v primeru neskladnosti partnerjev in prevare

PO LOČITVI

- Kako si se počutil na koncu razveznega postopka?

41. / Ni bilo lahko, saj sem pričakovala, da me bo ati večkrat poklical ali obiskal, saj sem ga kljub vsemu imela zelo rada in mu dejansko nisem ničesar zamerila. Čeprav sem vedela, da ni tak človek, ki bi namenjal neko pozornost, sem pričakovala, da je bom deležna vsaj nekaj./ občutek prizadetosti zaradi atijeve odsotnosti in odtujenosti

42. / Že od nekdaj mi ni bilo v redu, ker je več pozornosti posvečal sestri kot pa meni in glede na to, da je bila situacija enaka po ločitvi, me je to prizadelo in mi ni bilo prijetno./ neprijetni občutki zaradi atijevega namenjanja pozornosti zgolj sestri

43. / Ko so se zadeve nekako stabilizirale, torej smo se že preselile, zaživele na novo, pa je bilo sigurno prisotno tudi olajšanje, da je vsega prepiranja konec in da končno lahko obrnemo nov list./ občutek olajšanja zaradi na novo pridobljenega miru

- Kakšne si imel odnose s staršem, s katerim nisi živel, oz. če si ga videval redkeje?

44. / Da bi rekla o nekih odnosih, niti ne. Zdi se mi, da nikoli ni znal igrati neke vloge očeta./ atiju vloga očeta neznana

45. / Po ločitvi smo se videvali res zelo poredko, ko pa smo se, pa je bilo to samo, da naju je s sestro prišel iskat, naju peljal k babici, kjer smo prej živeli, naju odložil in odšel./ zelo redki stiki z atijem

46. / Tako da če sva že bili v tistem prejšnjem okolju, sva bili skupaj z babico in prijatelji, ki sva jih imeli že od prej./ v času obiska prejšnjega okolja več druženja s starimi starši in socialno mrežo

47. / Spomnim pa se, da ravno v tistem času ko sta se ločila, zaradi raznih izostankov (tudi zaradi finančne krize) nisem naredila 1. letnika v srednji šoli. Takrat mi je ati zelo grdo naprej vrgel, češ kako da ga nisem mogla spacati skupaj, a sem mu jasno dala vedeti, da mi nima nič očitati, če me med letom ni skoraj nikoli poklical in vprašal kako mi napreduje šola, nima niti pravice na koncu leta očitati karkoli. Od takrat naprej ni nikoli več rekel karkoli v tej smeri./ atijeva nezainteresiranost v šolske zadeve

- Kako je po določenih letih oz. obdobjih (prelomnih dogodkih) vplivalo to nate (o čem si razmišljal, kako si se počutil)?
48. / Najbolj se spomnim, da na valetu sploh ni prišel, kljub temu da sem ga povabila. To me je res zelo močno prizadelo. Imela sem solze v očeh in čakala sem, saj sem do zadnjega mislila da bo prišel. Takrat je bila tudi mami nanj zelo jezna, saj se ji ni zdelo to na mestu, ker je videla kako me je to prizadelo./ občutek žalosti zaradi atijevega ne odziva na povabilo na valetu
49. / Rojstne dneve smo praznovali posebej in lahko rečem da nisem pogrešala tega, da bi jih skupaj. Važno je bilo, da smo ga praznovali/ praznovanje rojstnih dni z vsakim posebej
50. / in da je bil dejansko tam. To je bilo pomembno ravno zaradi razočaranja, ki sem ga doživela, ko me je na valetu pustil na cedilu./ občutek sreče ob atijevi prisotnosti na prelomnih dogodkih

DANES – SAMOSTOJNO ŽIVLJENJE

- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj danes meniš)?
51. / Danes razmišljam skoraj enako kot prej./ enako razmišljanje kot v mladosti
52. / Še vseeno se mi zdi, da je prevara tista, ki dokazuje, da zakon ni več tak kot je bil in je odločitev za ločitev tista prava./ razveza je nujna po prevari
53. / Polega tega pa ni nič doprineslo k temu, da bi se kakorkoli drugače odvilo, sploh pa ne atijevi pozni prihodi domov in pretirano obiskovanje gostiln./ k razvezi doprinesli atijevi pozni prihodi domov in alkohol
-
- Kako danes gledaš na razvezni postopek svojih staršev?
54. / Edino prav je bilo tako kot je bilo./ vesela za razvezo
55. / Mislim, da če se ne bi ločila bi bile zadeve samo še slabše in naši odnosi katastrofalni./ v primeru vztrajanja staršev danes zadeve še slabše in odnosi katastrofalni
56. / Vedno sem zagovornik tega, da je vse za nekaj dobro in da se vse zgodi z razlogom./ zagovornik dejstva vse se zgodi z razlogom
57. / Tako da je definitivno pravilno, da sta se odločila za ločitev./ razveza je edina prava pot
58. / Sicer je bilo po ločitvi težko predvsem v finančnem smislu, ampak smo tudi to prebrodile in zdi se mi, da je tudi mami šele kasneje, po ločitvi, ko je prebolela, končno zadihala in

zaživela. Prav tako si je ati ustvaril svoje življenje po ločitvi in našel srečo ob drugi, kar je edino prav./ kljub težkem finančnem stanju po razvezi je bolje za vse udeležene že zaradi novo najdene sreče

- Kako se ti zdi (če danes razmisliš), da je razvezni postopek nate vplival v sedanjem življenju, da si danes tak kot si?

59. / Lahko bi rekla, da je vplival do te mere, da za nikogar več ne dam roke v ogenj. Najbolj verjamem samo sama sebi. Ravno zaradi tega, ker me je takrat s svojo prevaro tako zelo presenetil, saj zanj nikoli ne bi rekla, da bo kaj takega storil mami./ vpliv atijeve prevare v smislu popolnega nezaupanja drugim in zgolj zaupanje vase

60. / Poleg tega, pa je vplivala name tudi finančna stiska, ki sem jo začutila po ločitvi. Od takrat naprej sem si zadala, da tega nikoli več nočem preživljati. Ženem se, da čim več delam, da si lahko privoščim vse tisto kar si želim in lahko rečem, da mi je končno uspelo./ vpliv finančne stiske po razvezi razlog za zagon v današnjem življenju

61. / Še ko sem bila v srednji šoli, smo imeli res zelo malo denarja in nisem si mogla privoščiti skoraj ničesar, a tega nisem nikoli nikomur povedala. Zadržala sem to zase in si še bolj želela finančno trdne prihodnosti, kar sem končno, z ogromno vloženega truda, tudi dosegla./ izpolnjena želja o finančni stabilnosti zaradi finančne stiske po razvezi

- Ali je na odločitev o poklicu, oz. zaposlitev razvezni postopek kaj vplival?

62. / Ne./ ne

63. / Mogoče samo v tej smeri, da sem bila zaradi finančne stiske prisiljena zgodaj začeti delati, čeprav če danes pomislim, mi zato ni popolnoma nič žal./ zaradi finančnih težav prisiljena zgodnja zaposlitev

- Si v partnerski zvezi?

64. / Da./ v partnerski zvezi

- Ali in kako je ta tvoja osebna izkušnja kaj vplivala na tvojo izbiro partnerja?

65. / Nič./ ne

66. / Edino kar sem se naučila iz svoje izkušnje je, da za nikogar več ne dam roke v ogenj. Popolnoma zaupam samo sama sebi in nikomur drugemu./ zaupanje samo vase in nikoli drugim

- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si pozitivnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?

67. / Kar sem pozitivnega odnesla, je definitivno moja samostojnost v smislu osamosvojitve in, da danes ne potrebujem nobene finančne podpore od nikogar. Kvečjemu bi lahko bila celo jaz tista, ki bi priskočila komu na pomoč, v finančnem smislu. Postavila sem se na svoje noge veliko prej kakor bi se drugače, ravno zaradi tega, ker sem bila prisiljena v to da sem prej začela delat./ zgodnja zaposlitev in posledično zgodnja osamosvojitve in samostojnost

68. / To je tisto kar mi največ pomeni in na to sem res ponosna. Glede na to, da ko smo se z mami preselile, nismo imele dovolj denarja in si niti nismo nekih "luksuzov" privoščile. Zato sem si že takrat želela, da v taki situaciji ne bi bila nikoli več in da bom živela svojo prihodnost brez odrekovanja in si bom lahko marsikaj tudi privoščila. Zelo sem zadovoljna in ponosna sama nase, da lahko rečem, da mi je danes to uspelo./ občutek ponosa in zadovoljstva zaradi današnje finančne stabilnosti

- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si negativnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?

69. / Načeloma se mi zdi, da ne, razen mogoče to, da dandanes nikomur ne zaupam/ nezaupanje v druge

70. / in ne verjamem besedam. Zdi se mi, da so besede prazne in brez pomena. Edini način, da lahko komu verjameš je, če ti dokaže z dejanji./ nezaupanje v besede ampak zgolj v dejanja

- Če bi vedel to kar veš danes, bi ravnal kakorkoli drugače oz. ali bi kaj spremenil?

71. / Da./ da

- Kaj se je torej spremenilo, da bi ravnal drugače (ali če ne bi, zakaj ne bi nič spremenila)?

72. / Glede na to, da se je mami čustveno vedno opirala samo name, v obdobju prebolevanja in mi je bilo posledično zaradi tega še težje, bi ji rekla naj tega več ne počne in bi jo poskusila ustavit. Vedno je bilo tako, da sem jaz njo tolažila, namesto da bi ona mene. Saj se ni namerno samo name opirala, ampak drugače ni znala, potrebovala je nekoga ki jo je poslušal in jo tolažil. Glede na to, da sem najbolj čustvena izmed vseh nas treh, je to padlo name. Seveda ji tega ne zamerim, ampak ker mi je bilo zaradi tega toliko težje, bi jo prej ustavila./ upor vlogi zaupnika v maminem prebolevanju

- Kakšne imaš s starši odnose danes?

73. / Danes so naši odnosi res super. Ne morem prehvalit. Vsi se trudimo in delamo na tem, da se razumemo./ super odnosi

74. / Tako, da sem danes res vesela, da se je zgodilo kar se je zgodilo, ker drugače naši odnosi ne bi bili tako dobri kot so. Sicer je bilo težko na začetku, ampak ko zadevo prebrodiš in preboliš, je situacija definitivno mnogo boljša kot pa če bi ostala skupaj./ kljub težkim obdobjem pred in po ločitvi občutek veselja zaradi izboljšanja odnosov

- Imaš kakršenkoli predlog za starše ali otroke, ki ravnokar preživljajo razvezni postopek svojih staršev?

75. / Mogoče bi rekla otrokom naj nikoli nikogar ne krivijo, saj mogoče niti ne vedo celotne zgodbe. Tudi sama nisem atiju nikoli zamerila, tudi če je prevaral mami. Zdi se mi, da je popolnoma brez veze nekoga kriviti, ker sta kljub temu oba tvoja starša, ki sta ti dala življenje in si jima lahko le hvaležen./ otrokom naj ne krivijo staršev za nikakršna dejanja

76. / Staršem pa bi svetovala naj ne vpletajo v svoje prepire svojih otrok. Tudi če imajo občutek, da je otrok v sosedni sobi, naj ga ne postavljajo v kočljiv položaj, ker bo vse slišal/ staršem naj otrok ne vpletajo v prepire

77. / in naj ne eden in ne drug starš ne išče tolažbe pri otroku, saj ima to lahko nanj zelo velik in slab vpliv./ staršem naj otroka ne postavljajo v vlogo zaupnika z namenom tolažbe

FORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Ali je bilo socialno delo (ali kakršnikoli drugi strokovnjaki – formalna socialna mreža) vključeno v razvezni postopek in kakšne so tvoje izkušnje?

78. / Ne./ ne

79. / Sestra je bila stara 15 let, tako da ona je šla na sodišče, mene pa ni nihče nič spraševal.
Niti nisem bila na sodišču./ sestrina vključenost na sodišču

NEFORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Si se v razvezi počutil zapuščenega (socialna mreža), ali si imel podporo prijateljev?
80. / Imela sem vso podporo svojih prijateljev. Če sem želela o tem govoriti sem definitivno imela možnost./ podpora socialne mreže
81. / Ampak glede na to, da je bilo že doma toliko govora o tem, sem se s prijatelji raje sprostila in nisem tolikokrat govorila o tem,/ s prijatelji sprostitev in ne razmišljanje o razvezi
82. / razen z eno prijateljico, ki mi je najbližje. Samo z njo sem kdaj pa kdaj o tem govorila in takrat ko sem, mi je bila v ogromno oporo./ opora in podpora najboljše prijateljice

Intervju J

PRED LOČITVIJO

- Kakšne so bile tvoje izkušnje in spomini (iz družine) ko si bil še otrok?
1. / Spomnim se, da smo veliko dopustovali. Vsako leto smo šli skupaj na morje,/ počitnice na morju
2. / pozimi smo smučali/ družinsko smučanje
3. / in na sploh smo se veliko družili./ družinsko druženje
4. / Vsak vikend smo šli ali v hribe,/ družinsko planinarjenje
5. / ali pa na obisk k sorodnikom./ družinski obiski sorodnikov
6. / Če povzamem imam res lepe spomine iz otroštva in veliko časa smo preživeli skupaj./ lepi spomini na otroštvo
- Ali se spomniš kako si se počutil ko sta se starša imela lepo in če mi poveš kakšen spomin?
7. / Seveda sem se počutila zelo dobro. Prijeten občutek je, če pogledaš svoje starše in veš da je vse v redu in da se imata rada./ srečna ker je med staršema vse v redu
8. / Edino kar se spomnim je, da sta se vedno poljubila preden sta kamorkoli odšla./ poljub ob slovesu

9. / Poleg tega pa sta šla nekajkrat tudi sama na večerjo, brez naju s sestro./ starša vzela čas drug za drugega – večerja

- Kako je prišlo do razveze, je bilo to iznenada, ali se je po tihem že nekaj časa kazalo kaj sledi (npr. 10 let kreganja, ali 10 let fajn in kar naenkrat)?

10. / Definitivno se je že nekaj časa kazalo kaj sledi. Obe s sestro sva začutili napetost doma./ ni iznenada

11. / Vedno več je bilo prepiranja in vedno glasnejši so postajali./ stopnjevanje prepиров

12. / Tega se res nerada spominjam, saj nama je bilo s sestro zelo hudo poslušati razna obtoževanja in prepire. Vedno sva upali, da se to ne bo več ponavljalo, da se ne bosta več drla drug na drugega, se prepirala idr./ občutek žalosti zaradi stopnjevanja prepиров
~~ampak se je vse skupaj zgolj stopnjevalo.~~

OB LOČITVI

- V katerem času se je zgodila razveza (tvoja starost - približno)?

13. / Stara sem bila približno 12 let./ 12 let

- Kako si izvedel za razvezo svojih staršev?

14. / Oba starša sta naju s sestro posedla v dnevno sobo in povedala, da se bosta ločila./ oba starša naznanila ločitev skupaj

15. / Kljub temu, da sva s sestro takšen izid pričakovali je bilo grozno slišati na glas, da je res konec. Obe sva se jokali in bilo nama je zelo hudo, predvsem zaradi tega, ker sva se bali kaj sledi in kaj vse skupaj sploh pomeni./ kljub pričakovanem izidu občutek žalosti in jok zaradi strahu pred neznanim

16. / Mami in ati sta nama v tistem trenutku pojasnila, da to ni nič tako groznega, da naju oba še vedno obožujeta in sta nama na voljo ne glede na to, da onadva ne bosta več skupaj./ zagotovilo staršev o ljubezni in naklonjenosti do otrok

17. / Sicer me je to malce pomirilo,/ pomiritev zaradi starševega zagotovila o ljubezni

18. / ampak je bilo kljub temu na začetku težko dojeti./ težko dojemljivo dejstvo

- Kakšni so bili tvoji občutki tistih prvih nekaj trenutkov, ko niste več živeli skupaj?

19. / Na začetku je bilo kar hudo. Mislim, da predvsem zaradi tega, ker sem bila vajena, da smo vsi skupaj, sedaj, pa je eden manjkal. To je bilo tisto najtežje, na kar sem se morala privaditi./ začetni občutki žalosti zaradi manjkajočega člana družine

20. / Tako da tisti začetni občutki so bili kar obremenjujoči zame. Nekako me je bilo strah te spremembe in strah, da se bom z atijem oddaljila, saj sem bila nanj zelo navezana./ obremenjujoči občutki zaradi strahu pred spremembam in odtujitvijo od atija

- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj si takrat razmišljal)?

21. / Takrat sem razmišljala, da sta se razvezala predvsem zaradi prepiranja, saj so se vedno bolj stopnjevali in so bili vedno glasnejši./ stopnjevanje prepиров

22. / Predvidevala sem, da je bil očitno en prepir preveč, da se nimata več rada in na koncu koncev drugega izhoda kot ločitev, ni bilo./ pretirano stopnjevanje prepиров in nenaden pok

- Kako je potekala razveza (hitro, počasi)?

23. / Razveza je potekala dokaj hitro./ hitro

- Kako si doživljal razvezni postopek?

24. / Na začetku mi je bilo zelo težko. Ampak samo zaradi tega, ker ati ni več živel z nami in me je bilo strah, da bi se od njega oddaljila in ga izgubila./ težek začetek zaradi strahu pred oddaljitvijo od atija

25. / Ko pa je minilo nekaj časa in se je življenje nekako umirilo, pa sem videla da temu ni tako. Še vedno mi je bil na voljo kadarkoli sem ga potrebovala, tako da se moj najhujši strah sploh ni uresničil. Ko sem torej ugotovila, da sploh ni bojazni, da bi kogarkoli izgubila, sem ločitev veliko lažje sprejela in se privadila na nov način življenja./ skozi čas občutek pomiritve zaradi navezanosti na atija

26. / Lahko rečem, da sem mogoče po eni strani lažje sprejela ločitev predvsem tudi zaradi dveh stvari, in sicer, ker nisem več poslušala konstantnih prepiranja, nihče se ni več drl in ostala sem tam, kjer sem živela vse moje otroštvo./ lažje sprejetje razveze zaradi miru pred prepiri in nepotrebnosti selitve

- Ali in koliko (na kakšen način) si bil udeležen v razveznem postopku?

27. / Udeležena sem bila na ta način, ko sta me starša vprašala pri kom bi živela./ vključenost v zadevi skrbništva

28. / Hkrati sta rekla, da naj se ne obremenjujem s tem, da bi kogarkoli prizadela, saj ne bo nič narobe karkoli bom odgovorila. Tako da sta res poskrbela, da nisem čutila nobenih pritiskov./ zagotovitev varnosti ob dogovarjanju o skrbništvu

- Ali si dobil kar si želel v procesu razveznega postopka?

29. / Da./ da

- Če nisi dobil, česa nisi dobil (če si, kaj si dobil)?

30. / Ostala sem tam, kjer sem vedno živela in ostala sem z mami in sestro./ izpolnjena želja glede skrbništva in nepotrebnosti selitve

31. / Poleg tega, pa sem tudi atija videvala vsak vikend in med počitnicami, kar sem si najbolj želela in upala, da se bo tako izšlo./ izpolnjena želja o pogostih stikih z atijem

- Kaj so se dogovorili v procesu razveznega postopka?

32. / Dogovorili so se, da z mami ostanemo tam kjer smo prej živeli skupaj./ dogovor o nepotrebnosti selitve

33. / da s sestro ostaneva pri mami/ dogovor glede skrbništva

34. / in da se bova z atijem videvala vsak vikend in med počitnicami./ dogovor o stikih z atijem

- Si imel kakšno besedo pri tem s katerim od staršev boš živel, oz. kako je to potekalo?

35. / Seveda./ da

36. / Oba sta me vprašala kje bi raje živel oz. s kom. Kot sem že rekla, nisem čutila nobenega pritiska, rekla sta naj se ne obremenjujem s tem, da bi kogarkoli prizadela, da ne bo nič narobe in naj le povem kar čutim./ starša na varen način povprašala o skrbništvu

37. / Povedala sem, da bi rada ostala s sestro in mami, kar sta oba lepo sprejela in tudi upoštevala./ izpolnjena želja o skrbništvu

- Ali sta se starša sporazumno odločila oz. dogovorila glede tvojega skrbništva?

38. / Da./ sporazumni dogovor glede skrbništva

- Si bil z rezultatom skrbništva zadovoljen?

39. / Da./ da

- Ali si se takrat počutil, da je razveza vplivala na odnos drugih do tebe?

40. / Mislim da ne. Nihče me ni nič drugače gledal. V šoli je vse potekalo tako kot je prej, tako da na tej ravni res nisem imela občutka, da bi to vplivalo na odnos drugih do mene./ razveza ni vplivala na odnos drugih

PO LOČITVI

- Kako si se počutil na koncu razveznega postopka?

41. / Na koncu, ko je bilo vse mimo, ko se je življenje nekako stabiliziralo, je bil občutek veliko boljši. Sploh zaradi tega, ker je bil mir v hiši. To sem najbolj pogrešala, saj so tisti prepiri povzročali vedno hujšo stisko in strah. Tako da bi lahko rekla, da sem čutila olajšanje zaradi miru/ občutek olajšanja zaradi miru pred prepiri

42. / in zaradi tega, ker sem imela kljub vsem stike z atijem./ občutek olajšanja zaradi pogostih stikov z atijem

- Kakšne si imel odnose s staršem, s katerim nisi živel, oz. če si ga videval redkeje?

43. / Moji odnosi z atijem so bili zelo dobro. Zelo se je trudil, da smo ohranili tisto vez, ki jo starši morajo imeti s svojim otrokom. Vedno mi je bil na voljo, tudi če nismo skupaj živeli./ zelo dobri odnosi z atijem

44. / Videvali smo se vsak vikend in tudi med počitnicami./ konstantni stiki z atijem

45. / Velikokrat sem ga tudi poklicala in sva se pogovarjala o tistem kar je bilo pač tisti trenutek aktualno./ pogosti telefonski klici z atijem

46. / Ko sem bila ob vikendih pri njem, sem se vedno počutila zaželeno. Imela sem svojo sobo,/ občutek zaželenosti ob stikih z atijem

47. / velikokrat smo šli tudi skupaj s sestro na razne izlete in na morje./ izleti in počitnice na morju z atijem

- Kako je po določenih letih oz. obdobjih (prelomnih dogodkih) vplivalo to nate (o čem si razmišljal, kako si se počutil)?

48. / Prvi tak dogodek, ki je sledil je bila moja valeta. Seveda, ker nisem vedela kako bo, me je to malce skrbelo. Skrbelo me je kako se bosta starša razumela, ali bosta sploh oba prišla, ali se bosta spet prepirala idr./ občutek strahu pred neznanim in pred prepiri na prvem prelomnem dogodku
49. / ampak na moje presenečenje in srečo je vse potekalo zelo gladko. Ni bilo nobenega prepiranja, po ločitvi sta se celo bolje razumela, oba sta bila vedno prisotna, tako da mi popolnoma nič ni manjkalo./ boljši odnosi med staršem po ločitvi
50. / Zelo podobno je bilo tudi na drugih dogodkih, ki so sledili. Vedno sta se lepo obnašala, oba sta bila prisotna in kljub ločitvi sem imela občutek, da smo še vedno družina./ občutek družine kljub ločitvi

DANES – SAMOSTOJNO ŽIVLJENJE

- Kaj je po tvojem mnenju doprineslo do razveze (kaj danes meniš)?
51. / Danes menim, da je moralo biti razlogov več in so morali biti veliko globlji od samega prepiranja./ globlji razlogi od samega prepiranja
52. / Čez nekaj časa, sem sama ugotovila oz. slišala, da je ati mami prevaral in mislim, da je bil to tisti glavni razlog oz. kaplja čez rob./ atijeva prevara kaplja čez rob
53. / Seveda pa se danes, ko razmišljam, tudi zavedam, da se prevara ni zgodila kar tako. Zato atija niti nisem obsojala ko sem to izvedela./ ob ugotovitvi za prevaro atija brez obsojanja
54. / S prevaro se sicer ne strinjam, ampak se mi zdi, da pa je že nekaj med njima moralo privedi do nje. Kaj pa je bilo tisto kar je privedlo do teh prepиров in prevare, pa sama ne bi vedla in me niti ne zanima ter se me ne zadeva./ nezainteresiranost za povod prevare
55. / Kot otrok sem potrebovala oba starša, imela sem ju in to je vse kar je bilo meni pomembno./ edino pomembno je prisotnost obeh staršev po razvezi, kar je uresničeno
- Kako danes gledaš na razvezni postopek svojih staršev?
56. / Kot nekaj pozitivnega/ nekaj pozitivnega
57. / in edino pravilno kar se je moralo zgoditi./ edina prava pot
58. / Nikoli ne bi hotela, da bi bilo karkoli drugače. Prav je bilo, da sta šla narazen, saj tisto življenje ob konstantnem prepiranju, sploh ni bilo življenje. Ne za njiju in ne za naju s sestro./ edina prava pot zaradi obremenjujočega konstantnega prepiranja
- ~~Otrok mora živeti v mirnem okolju in ne v strahu, kdaj bo spet naslednji prepir.~~

- Kako se ti zdi (če danes razmisliš), da je razvezni postopek nate vplival v sedanjem življenju, da si danes tak kot si?

59. / Bolj kot ne, je name vplivalo življenje pred ločitvijo staršev./ bolj vpliva življenje pred razvezo

60. / Ne prenesem prepiranja, obtoževanja in dretja. Ker sem v otroštvu to vedno poslušala v svoji sobi, tega danes sploh ne prakticiram in tudi ne maram ljudi, ki so taki, oz. se od njih raje oddaljim./ oddaljitev od prepirljivih in obtoževalnih ljudi

~~To se mi zdi najpomembnejši vpliv name, glede na mojo izkušnjo.~~

61. / Mogoče zaradi tega, saj mi ločitev staršev sploh ne predstavlja neke grozne izkušnje, ker sta oba ostala moja starša in mi res ničesar ni primanjkovalo./ po razvezi ni ničesar primanjkovalo zato brez posebnih vplivov

- Ali je na odločitev o poklicu, oz. zaposlitev razvezni postopek kaj vplival?

62. / Ne./ ne

- Si v partnerski zvezi?

63. / Da./ v partnerski zvezi

- Ali in kako je ta tvoja osebna izkušnja kaj vplivala na tvojo izbiro partnerja?

64. / Mislim, da popolnoma nič./ nič

- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si pozitivnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?

65. / Niti ne zaradi ločitve ampak življenja pred njo, sem pozitivnega odnesla predvsem to, da sploh nisem prepirljiv človek. Sovražim prepiranje, sploh pa glasno in tisto dretje. Menim, da se lahko o vsem dogovoriš na miren način./ zaradi življenja pred razvezi bolj dogovorni kot pa prepirljiv človek

66. / Nobene potrebe ne čutim po tem, da bi se na svojega partnerja drla in da bi se prepirala o nepomembnih zadevah./ nobene potrebe po glasnem prepiranju in dretju na partnerja

67. / Seveda se kdaj pa kdaj spreva, ampak to ni niti malo podobno prepiranju, ki sem ga doživljala v otroštvu./ prepiranje s partnerjem ni podobno izkušnji iz otroštva

- Če se danes ozreš nazaj, kaj je tisto kar si negativnega "odnesel" iz razveznega postopka (se spremenil)?

68. / Negativnega pa mislim da nisem odnesla nič./ nič

69. / Seveda imam tudi slabe lastnosti, ampak nobena izmed njih ni v nobeni povezavi z mojo izkušnjo ločitve staršev./ slabe lastnosti niso povezane z razvezo staršev

- Če bi vedel to kar veš danes, bi ravnal kakorkoli drugače oz. ali bi kaj spremenil?

70. / Ne./ ne

- Kaj se je torej spremenilo, da bi ravnal drugače (ali če ne bi, zakaj ne bi nič spremenila)?

71. / Nič ne bi spremenila, ker se je vse izšlo tako kot se je moralo./ vse izteklo pravilno

72. / Mislim, da sta starša zelo dobro poskrbela za to, da s sestro zaradi ločitve nisva tako trpeli kot mogoče bi, če bi se prepiri nadaljevali in če se ne bi tako dobro dogovorili o vseh zadevah./ starša poskrbela za otroka in umirjeno razvezo

73. / Danes niti ne bi želela, da sta starša spet skupaj, saj sem na lastni koži občutila, da jima tako življenje ne odgovarja in da se na koncu enostavno nista več razumela in ljubila kot se partnerja morata./ danes ni nobene želeje po ponovnem združenju

- Kakšne imaš s starši odnose danes?

74. / Še danes se s starši zelo dobro razumem./ zelo dobri odnosi

75. / Mislim, da je bila ločitev dobra za vse udeležene, saj so odnosi med nami res občutno boljši. Sploh pa tudi odnosi med mami in atijem. Danes se razumeta veliko bolje kot sta se pa tik pred ločitvijo./ ločitev dobra za vse udeležene predvsem v smislu medsebojnih odnosov

76. / Z obema zelo rada preživljam svoj prosti čas in se pogovarjam. Seveda z vsakim posebej, a kljub temu ni nekih razlik v odnosu, ki ga imam z mami in v odnosu, ki ga imam z atijem./ brez razlik v odnosu med staršema

- Imaš kakršenkoli predlog za starše ali otroke, ki ravnokar preživljajo razvezni postopek svojih staršev?

77. / Sicer je res, da ima po navadi vsak svojo zgodbo, a se mi kljub temu zdi najbolj ne primerno kakršnokoli glasno prepiranje in obtoževanje ali pred otrokom ali pa tudi če obstaja najmanjša možnost, da bi otrok karkoli slišal./ staršem kako neprimerno je izpostavljanje otroka prepirom
78. / Tako da bi staršem svetovala, naj se temu izogibajo že pred ločitvijo na splošno v življenju./ staršem naj se izogibajo glasnemu prepiranju tudi pred razvezo
79. / Ko pa pride do ločitve, pa bi staršem svetovala, naj se poskusijo na čim bolj miren in civiliziran način dogovoriti vse kar zadeva ločitve/ staršem naj izpeljejo razvezo na čim bolj miren in civiliziran način
80. / – predvsem pa naj v primeru skrbništva poslušajo svoje otroke in ne vsiljujejo svoje volje./ staršem naj upoštevajo svoje otroke v zadevi skrbništva
81. / Otrokom pa bi svetovala predvsem to, da naj se ne bojijo preveč, saj spremembe niso tako strašne kot se jim mogoče sprva zdijo./ otrokom naj se ne bojijo preveč sprememb, ki sledijo razvezi
82. / Na koncu koncev sem sigurna, da se bodo počutili bolje kot pa so se pred ločitvijo./ otrokom o sigurnosti boljših časov po razvezi

FORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Ali je bilo socialno delo (ali kakršnikoli drugi strokovnjaki – formalna socialna mreža) vključeno v razvezni postopek in kakšne so tvoje izkušnje?
83. / Sama s tem nimam izkušnje. Nisem bila niti na centru in niti na sodišču. Ker sta me starša upoštevala mislim, da zato sploh ni bilo potrebe./ ni vključenosti socialnega dela

NEFORMALNA SOCIALNA MREŽA

- Si se v razvezi počutil zapuščenega (socialna mreža), ali si imel podporo prijateljev?
84. / Nikoli./ brez občutka zapuščenosti
85. / Imela sem vso podporo prijateljev in bližnjih./ podpora socialne mreže in bližnjih
86. / Sicer sem se sama vedno bolj opirala na sestro in se njej izpovedovala./ pogostejša izpoved sestri
87. / ampak tudi če sem kaj povedala svojim prijateljicam, so me poslušale in niso bile nikoli ignorantske./ aktivno poslušanje socialne mreže

9.2. ZDRUŽEVANJE POJMOV V KATEGORIJE PRED LOČITVIJO

Izkušnje in spomini iz otroštva

- srečno otroštvo (F4)
- lepi spomini na otroštvo (J6)
- lepi spomini na otroštvo (C1)
- lepe spomine pokvarili prepiri med staršema (C5)
- družinsko druženje (J3)
- družinsko druženje (F5)
- družinsko druženje (B4)
- družinsko druženje (A4)
- veliko skupnega preživljanja prostega časa (E1)
- brez spominov o družinskem druženju (H1)
- družinski izleti (A2)
- družinski izleti (C2)
- družinski izleti (F1)
- družinski izleti (G2)
- družinsko kolesarjenje (B3)
- družinski sprehodi (B2)
- družinski pohodi (G4)
- družinsko planinarjenje (J4)
- družinsko smučanje (C3)
- družinsko smučanje (D3)
- družinsko smučanje (E2)
- družinsko smučanje (J2)
- počitnice na morju (G1)
- počitnice na morju (A3)
- počitnice na morju (B1)
- počitnice na morju (C4)
- počitnice na morju (D2)
- počitnice na morju (E3)

- počitnice na morju (F2)
- počitnice na morju (I5)
- počitnice na morju (J1)
- zapustitev na počitnicah na morju s strani atija (I4)
- družinski obiski sorodnikov (J5)
- obiskovanje starih staršev (F3)
- nedeljska kosila z družino (D4)
- nedeljska kosila v širšem družinskem krogu (G5)
- družinsko opravljanje kmetijskih opravil (G3)
- večerno družinsko gledanje televizije (D6)
- na začetku z mami zelo povezana (B6)
- druženje z mami (I2)
- več druženja z mami (A8)
- mamina pobuda za pogovore, izlete in druženja (A5)
- mama vedno na voljo (H4)
- mami bolj flegmatična (E5)
- mami glava družine (E6)
- mama vedno nezadovoljna in žalostna (H5)
- spraševanje o razlogih za očetovo zanemarjanje mami (I1)
- starša zelo zaposlena (D1)
- ati spodbujal pogovore in zanesljiv (E4)
- ati na začetku otroštva zgovoren, v osnovni šoli vedno manj (A6)
- ati v pomoč pri domačih nalogah (A7)
- ati veliko odsoten (I3)
- oče domov prihajal pijan (H3)
- oče vedno odsoten ali pa pijan (H2)
- kljub odtujenosti ljubezen do očeta (H6)
- praznovanje rojstnih dni (A1)
- starša obiskovala nastope v glasbeni šoli (B5)
- v času najstništva več druženja s prijatelji (B7)
- brez popoldanskih aktivnosti (D5)
- stroga vzgoja z veliko omejitvami (D7)

Spomini o starših in počutje ob njih

- srečna, ker je med staršema vse v redu (A9)
- srečna, ker je med staršema vse v redu (C7)
- srečna, ker je med staršema vse v redu (D10)
- srečna, ker je med staršema vse v redu (E8)
- srečna, ker je med staršema vse v redu (F6)
- srečna, ker je med staršema vse v redu (G6)
- srečna, ker je med staršema vse v redu (I6)
- srečna, ker je med staršema vse v redu (J7)
- najsrečnejši časi, ko sta se starša na morju še držala za roke (A10)
- nekaj samoumevnega (B8)
- starša vzela čas drug za drugega – v savno, na večerjo (A11)
- starša vzela čas drug za drugega – sprehodi, večerje (C6)
- starša vzela čas drug za drugega – plesi, izleti... (D9)
- starša vzela čas drug za drugega – savne (E9)
- starša vzela čas drug za drugega – savne, izleti (F8)
- starša vzela čas drug za drugega – izleti, pijača, večerja (G7)
- starša vzela čas drug za drugega – večerja (J9)
- skupaj hodila na razne organizirane izlete (B9)
- objemanje staršev (E7)
- poljub med staršema ob vsakem slovesu (I7)
- poljub ob slovesu (J8)
- velika ljubezen med staršema (D8)
- ne (H7)
- med staršema zgolj samo prerekanje glede financ (H8)
- čustvena odtujenost med staršema (F7)

Način življenja pred razvezo

- kar precej iznenada (D11)
- ni bilo iznenada (A13)
- ni bilo iznenada (C8)
- ni bilo iznenada (G9)

- ni bilo iznenada (G11)
- ni bilo iznenada (H11)
- ni iznenada (I8)
- ni iznenada (J10)
- ni iznenada (F10)
- brez lepih spominov na otroštvo, posledično s sestro vedeli kaj sledi (H10)
- mama vedno govorila o razvezi (H12)
- mamina očitna nervoza in žalost (I10)
- že dolgo slutila, da nekaj ni v redu (A12)
- čutila da nekaj ni v redu (B10)
- zaslutila, ko je prišla iskat na avtobusno postajo iz kolonije samo mami brez atija, s katerim bolj povezana (D12)
- slutila že nekaj časa zaradi stopnjevanja preprirov (F11)
- že od nekdanj se je kazalo da ni v redu (H9)
- starša trudila skriti zadeve (B13)
- vedela kaj se dogaja (E13)
- otrok začuti vse spremembe, ne glede na staršev trud da skrije (A14)
- otrok začuti vse spremembe, ne glede na staršev trud da skrije (G12)
- pred otrokom ne moreš ničesar skriti (B14)
- fizično nasilje pred razvezo (C10)
- prepiranje pred razvezo (C9)
- prepiranje za vsako malenkost (B12)
- napetost stopnjevala (G8)
- vedno več preprirov (B11)
- vedno več preprirov (E10)
- veliko prepiranja (F9)
- stopnjevanje preprirov (E12)
- stopnjevanje prepiranja (I9)
- stopnjevanje preprirov (J11)
- občutek žalosti zaradi stopnjevanja preprirov (J12)
- zatekanje k prijateljici o strahu pred ločitvijo staršev (E11)
- vzponi in padci (G10)

OB LOČITVI

Starost ob razvezi

- 12 let (D13)
- 12 let (H13)
- 12 let (J13)
- 12 ali 13 let (B15)
- 13 let (E14)
- 13 let (F12)
- 14 let (C11)
- 14 let (I11)
- 14-15 let (G13)
- 18 let (A15)

Način ugotovitve za razvezo

- že nekaj časa slutila, zato sama sebe zavarovala z odmikom in posvečanju šoli, službi in prijateljem (A16)
- pričakovala sem razvezo (B17)
- slišali o razvezi že ko se je mama zaupala socialni mreži (H15)
- vedela kaj se dogaja zaradi prihajanja nove partnerke atija (D15)
- opazila, da ati išče stanovanje, takrat sta povedala da se ločujeta in da se bo ati odselil (B16)
- vsi doma (E15)
- starša povedala skupaj za razvezo (F13)
- oba starša naznanila ločitev skupaj (J14)
- ob prihodu domov iz šole, telefonski klic od mame, da sta z bratom odšla (A18)
- breme na mami zaradi odsotnosti atija (C13)
- povedala mami (C12)
- povedala mama (H14)
- mami posedla obe in povedala (I12)
- mami povedala da je ati odšel (D14)
- mami posedla in povedala za razvezo zaradi atijeve nove partnerka (G14)

- skupaj z mami povedali mlajši sestri (C14)
- z mami veliko pogovora o razvezi (C15)
- pogovor o razvezi samo z mami (I13)
- konstantni vzponi in padci (A19)
- težko dojemljivo dejstvo (J18)
- ni bilo prijetno (B18)
- kljub pričakovanem izidu občutek žalosti in jok zaradi strahu pred neznanim (J15)
- žalostna zaradi atijeve selitve (B19)
- tudi polbrat jokal, ko je izvedel da ati odhaja (čeprav ni njegov oče) (B20)
- jok ko starša povesta za razvezo (E16)
- ob novici jok skupaj z mami (G15)
- občutek šoka ob izpovedi staršev (F14)
- brat bolj umirjen (E17)
- izvedela za atijevo novo partnerico (E18)
- kasneje doumela kaj se dogaja (F15)
- starša zelo dobro izpeljala, saj sta poudarila da bosta vedno starša, vedno na voljo (E19)
- zagotovilo staršev o ljubezni in naklonjenosti do otrok (J16)
- pomiritev zaradi starševega zagotovila o ljubezni (J17)
- ni več toliko stika s starši, ker ni potrebovala njune finančne podpore (A17)
- neizogibna trenja v primeru nekompatibilnosti partnerjev (A20)

Otrokovi občutki ob prekinjenem skupnem gospodinjstvu s starši (selitev)

- nepričakovana situacija (H16)
- mešani občutki (G16)
- občutek zmedenosti (F18)
- potrebnega nekaj časa za prilagoditev (F19)
- razmišljanje o spremembah pri vsakdanjih opravilih (E21)
- razmišljanje o življenju brez atija (E24)
- na začetku šok (A21)
- v času kolonije mama vse uredila in ob prihodu domov takoj selitev v novi dom (H17)
- s sestro novega doma zelo veselili (H18)

- občutek groze zaradi selitve (G20)
- prvi trenutki grozni zaradi selitve (I14)
- odtujitev od socialne mreže zaradi selitve (I15)
- hudo zaradi mamičinega trpljenja (B21)
- mami na začetku nekajkrat prosila atija da se vrne (B22)
- po enem tednu občutek žalosti (A22)
- žalostna, ker atija ne bo več ob meni (B24)
- občutki žalosti, celo noč jokala (E20)
- občutek žalosti (F17)
- občutek žalosti samo ob novici o razvezi (G18)
- občutek žalosti zaradi selitve in posledično odtujitve od svoje socialne mreže (G19)
- začetni občutki žalosti zaradi manjkajočega člana družine (J19)
- hudo zaradi odsotnosti atija (F16)
- po enem tednu občutek zavrženosti (A23)
- po enem tednu občutek strahu pred neznanim (A24)
- strah pred neznanim (E22)
- strah pred spremembami (E23)
- obremenjujoči občutki zaradi strahu pred spremembam in odtujitvijo od atija (J20)
- veliko lažje (D16)
- po petih letih občutek olajšanja (A25)
- zaradi nasilja občutek olajšanja (C16)
- občutek olajšanja zaradi prepirov in stresa (H20)
- občutek težko pričakovanega miru (H19)
- prepletanje olajšanja za mami in jeza na atija zaradi prevare (G17)
- občutek sproščenosti zaradi strahospoštovanja do atija (D17)
- občutek sproščenosti zaradi precejšnje strogosti atija (D18)
- po petih letih soočanje da je ločitev najboljša odločitev (A26)
- razumela da je bolje za oba, predvsem za atija (B23)
- najboljše za celo družino (C17)
- neujemanje z večino sovrstniki zaradi finančnih težav po ločitvi (I16)

Otrokovo (takratno) mnenje o razlogu za razvezo

- v tistem času nezmožnost razmišljanja o tej temi (A27)
- težko prilagajanje drug drugemu (F22)
- ati potreboval svoj mir (A28)
- ati bolj užival sam kot pa z družino (A29)
- ati želel oditi (A30)
- pri atiju bolj pomembne njegove želje (A31)
- ati ni veliko doprinesel k vzgoji otrok (A32)
- fizično nasilje (C19)
- v primeru upora, ati nasilen (A33)
- najhuje ko se je ati fizično spravil na mami (A34)
- upor proti atiju v primeru nasilja nad mami (A35)
- brat zaradi nasilja potlačil svoja čustva (A36)
- nočne more brata zaradi fizičnega nasilja (A37)
- brat v primeru strahu zatekal k sestri (A38)
- skrb za brata, posledično brez lastnega miru (A39)
- prepiranje (B25)
- prepiri (C18)
- prepiranje med staršema (F21)
- stopnjevanje prepиров (J21)
- pretirano stopnjevanje prepиров in nenaden pok (J22)
- zadnji prepir je bil očitno prevelik, da bi ga prebrodila (B26)
- edini razlog pomanjkanje ljubezni in prepiranje (F24)
- starša navedla razlog da ni več ljubezni (F20)
- očetovo neredno opravljanje službe (H22)
- atijeva krivda zaradi izostankov od doma in alkohola (I18)
- očetovo pitje (H21)
- očetovi pozni prihodi domov (C20)
- zaradi atijeve nove partnerke (D19)
- atijeva nova partnerka (E26)
- atijeva prevara (E25)
- prevara (G21)
- občutek jeze na atija zaradi prevare (G22)

- atijeva krivda zaradi prevare (I17)
- starša zagotovila ljubezen do otrok (F23)

Časovna opredelitev razveze

- brez udeležbe v postopku zaradi polnoletnosti (A41)
- strokovnjaki bolj posvečali bratu zaradi mladoletnosti (A42)
- atijevo presenečenje in užaljenost zaradi predloga ločitve (I20)
- čas pred ločitvijo tekel zelo počasi zaradi strahu ob prihajanju atijeve nove partnerke (D21)
- pred odločitvijo za razvezo čas tekel zelo počasi (G23)
- obdobje pred ločitvijo zelo dolgotrajno (I19)
- od oznanitve naprej je potekalo hitro (B27)
- hitra uradna ločitev (F27)
- hiter potek razveze (G24)
- dokaj hitro (C21)
- hitro (F25)
- hitro (D20)
- hitro (H23)
- hitro (J23)
- hitro in počasi (E27)
- počasen potek razveze (E29)
- vsi formalni postopki potekali počasi (A40)
- ne vem koliko časa je trajal uraden del (B29)
- počasna ločitev in selitev zaradi iskanja primerne stanovanjske (I21)
- ati v roku enega tedna preselil (B28)
- hitra selitev atija (E28)
- hitra selitev (F26)
- včasih občutek, da še danes ni konec (A43)

Doživljanje razveze

- prizadeta zaradi življenja pred ločitvijo in zaradi same razveze (H26)
- bolečina zaradi konstantne napetosti ob očetovih pijanih prihodih domov (H27)

- Katastrofa (A44)
- občutki groze (A45)
- občutek jeze na atija zaradi prevare in maminega trpljenja (G25)
- občutek žalosti in razočaranja zaradi atijeve prevare (I22)
- popustitev v šoli (D24)
- občutek izstopanja (E30)
- težko preživljanje obdobja prepiranja staršev zaradi finančnih zadev (F35)
- pet let po razvezi odnos med staršema vedno slabši (F32)
- mami skrbela samo za brata in zase (A46)
- prepuščena sama sebi (A47)
- nihče ni zanimal za počutje (D23)
- vloga posrednika med staršema (A49)
- postavljanje otroka v vlogo posrednika (F33)
- soočenje s staršema o vlogi posrednika (A50)
- občutek razdvojenosti med staršema zaradi vloge posrednika (F34)
- občutek negativne energije, stresa in strahu zaradi vloge posrednika (F36)
- občutek preobremenjenosti zaradi vloge zaupnika v maminem prebolevanju (I24)
- mami vsako priložnost izkoristila za obtoževanje atija (A48)
- mami želela olajšati dušo z obtoževanjem atija (A53)
- mami kljub soočenju še vedno obtožuje atija (A52)
- ati prenehal z obtoževanjem mami (A51)
- kljub odtujenosti in ne vključenosti očeta v vzgojo želja po obeh starših (H24)
- bolečina zaradi očetove odtujenosti in ne zanimanja (H28)
- občutek žalosti (E31)
- pogrešanje atija (F30)
- žalostna, ker je ati odšel (B30)
- žalost ob odhodu atija (F29)
- hudo zaradi maminega trpljenja (B31)
- skozi čas občutek pomiritve zaradi navezanosti na atija (J25)
- kljub sproščenosti prisoten strah (D22)
- občutek strahu (E32)
- občutek strahu pred neznanim (G28)

- težek začetek zaradi strahu pred oddaljitvijo od atija (J24)
- ob razvezi brez strahu (C23)
- na začetku občutek šoka (F28)
- ob razvezi brez velikega šoka zaradi mamine moči in samozavesti (C24)
- dobra prilagoditev in lažji prehod zaradi mamine moči (G29)
- zrelo spremljanje razveze (C22)
- vse splošno ni bilo grozno (B32)
- ni tako grozno kot smrt ljubljene osebe (B33)
- zavedala, da je ati na boljšem, saj je zaradi maminega karakterja težko živeti z njo (B34)
- ni zapostavljenosti (E33)
- podpora starih staršev (C25)
- starša vedno v oporo (E34)
- občutek olajšanja (C26)
- občutek olajšanja (F31)
- po selitvi občutek olajšanja zaradi napetosti (H25)
- lažje sprejetje razveze zaradi miru pred prepiri in nepotrebnosti selitve (J26)
- občutek žalosti zaradi selitve (G26)
- občutek žalosti zaradi selitve in posledične odtujitve od socialne mreže (I23)
- občutek groze zaradi odtujitve od svoje socialne mreže (G27)

Način udeležbe v razvezi

- ni udeležnosti v formalno socialno mrežo (I26)
- zgolj formalen obisk sodišča (G31)
- obisk na sodišču (G30)
- obisk CSD-ja glede skrbništva in preživnine (A55)
- CSD glede skrbništva (F37)
- z bratom na CSD (E36)
- izraz želje glede skrbništva socialni delavki (D25)
- udeležba v smislu skrbništva (C27)
- vključenost v zadevi skrbništva (J27)
- zagotovitev varnosti ob dogovarjanju o skrbništvu (J28)

- izpoved svojih želja mami glede skrbništva (I25)
- starša sta se vse sama dogovorila (B36)
- vse doma dogovorili (E37)
- deloma (A54)
- minimalna udeležba (E35)
- nič (B35)
- nič (H29)

Uresničene želje ob razvezi

- da in ne (B37)
- da in ne (G32)
- da in ne (I27)
- da (C28)
- da (D26)
- da (E38)
- da (F38)
- da (H30)
- da (J29)
- ne (A56)

Uslišane in neuslišane želje oz. pridobitve ob razvezi

- želja po finančni podpori za prehrano in izobraževanje (A57)
- prepuščena sama sebi brez finančne podpore (A58)
- obema staršema izrazila željo ostati z atijem (B38)
- izpolnjena želja o pogostih stikih z atijem (J31)
- glede skrbništva v dilemi, z atijem bolj povezana a bala, mami prevečkrat v vlogi prijateljice kot mame (D28)
- želja ostati z atijem ni bila uresničena zaradi prostorske stiske (B39)
- ločitev od atija je bila težka (B40)
- izpolnjena želja glede skrbništva in nepotrebnosti selitve (J30)
- pridobitev varnosti, da se ni treba seliti (B41)
- ne prenesem selitve, zato ogromno pomenilo da ni bilo te potrebe (B42)

- k sreči ni potrebe po selitvi (E40)
- neizpolnjena želja glede selitve, ki je bila nujna (G34)
- neizpolnjena želja glede selitve in odtujitve od socialne mreže (I29)
- omogočeni stiki s socialno mrežo kljub selitvi (G35)
- uresničena želja ostati z mami (C29)
- izpolnjena želja ostati z mami (D27)
- izpolnjena želja ostati pri mami (F39)
- izpolnjena želja ostati z mami (G33)
- izpolnjena želja ostati z mami (I28)
- ostala pri mami (E39)
- pri mami dobro počutje (D29)
- pridobitev težko pričakovanega miru (H31)

Dogovor v procesu razveze

- višina preživnine (B44)
- višina preživnine (C31)
- preživnina (A59)
- preživnina za brata (A62)
- dogovor glede preživnine (D31)
- dogovor o preživnini (E41)
- dogovor o preživnini (F40)
- dogovor o preživnini (G36)
- dogovor o preživnini (H33)
- dogovor o preživnini (I30)
- dogovor glede ostalih stroškov (E44)
- razdelila materialne stvari (B45)
- ostala z atijem dokler mami ne dobi večjega stanovanja (A60)
- brat ostane z mami (A61)
- dogovorila, da ostane pri mamici - brez selitve (B43)
- ostane pri mami (D30)
- skrbništvo (C30)
- dogovor glede skrbništva (J33)

- dogovor o skrbništvu (H32)
- dogovor o skrbništvu (F41)
- dogovor o stikih (E42)
- dogovor o stikih med počitnicami (E43)
- dogovor o stikih z atijem (F42)
- dogovor glede stikov z atijem (G37)
- dogovor o stikih z atijem (I32)
- dogovor o stikih z atijem (J34)
- videvanje atija brez težav (F43)
- stiki z atijem, socialno mrežo in starimi starši ob vikendih (G38)
- dogovor o čimprejšnji selitvi zaradi prihoda atijeve nove partnerke (I31)
- dogovor o nepotrebnosti selitve (J32)

Vpliv otroka na skrbništvo in njegov potek

- na CSD izražena želja glede skrbništva (C33)
- izrazila željo glede skrbništva na CSD (F45)
- pogovor s socialno delavko, na samem, glede skrbništva (D33)
- mami in na CSD izrazila željo, da ostane z mami (A64)
- da in ne (A63)
- izrazila željo, a zaradi prostorske stiske neuresničena (B48)
- zaradi selitve in možne menjave šole ni želje ostati z atijem (E48)
- zaradi očetovega nezanimanja in ne sposobnosti za skrb je povsem logično ostati z mamo (H35)
- želela ostati pri mami (E47)
- želja, da ostane z mami ni bila uresničena (A65)
- na kocu dobro izšlo, tui če pri atiju (A66)
- ne (B46)
- ne (H34)
- starša med sabo dogovorila (B47)
- starša na varen način povprašala o skrbništvu (J36)
- mami vprašala glede skrbništva in želja izpolnjena (I34)
- mami vprašala glede skrbništva (G40)

- brez pritiska omogočeno izražanje želje kje ostati (E46)
- izpolnjena želja o skrbništvu (J37)
- izpolnjena želja glede skrbništva (G41)
- da (G39)
- da (I33)
- da (J35)
- da (F44)
- da (C32)
- da (D32)
- da (E45)

Način poteka dogovora o skrbništvu

- zaradi prostorske stiske ni mogoče ostati pri mami (A67)
- brat ostal z mami (A68)
- potrebovala svoj prostor, kar pri mami ni bilo mogoče (A69)
- skupaj z mami iskali večje stanovanje (A70)
- mami brez posvetovanja kupila manjše stanovanje, kjer ni bilo dovolj prostora za oba (A71)
- dogovor potekal brez težav (B50)
- sporazumni dogovor (D34)
- sporazumni dogovor (D35)
- sporazumni dogovor glede skrbništva (C34)
- sporazumni dogovor glede skrbništva (B49)
- sporazumni dogovor glede skrbništva (E49)
- sporazumni dogovor glede skrbništva (F46)
- sporazumni dogovor glede skrbništva (G42)
- sporazumni dogovor glede skrbništva (H36)
- sporazumni dogovor glede skrbništva (I35)
- sporazumni dogovor glede skrbništva (J38)
- ostane pri mamici (B51)
- ostati pri mami (C35)
- zaradi atijeve zaposlenosti, bolj odgovarjalo da ostanem z mami (D36)

- z atijem se videva ob priložnosti (B52)
- stiki z očetom vsak drug vikend (C36)

Zadovoljstvo z rezultatom skrbništva

- na začetku ne (A72)
- deloma (B53)
- žalost, ker ni z atijem (B56)
- super da ni selitve (B55)
- zaradi polnoletnosti tudi na CSD nihče pobrigal ali so želje izpolnjene (A73)
- osredotočenje na mlajšem bratu (A74)
- mami nekaj časa trudila, da ostanem z njo (A75)
- prisiljena na prilagoditev (B54)
- bila prisiljena k prilagoditvi (A76)
- kratka selitvena razdalja (F49)
- izražena želja glede skrbništva izpolnjena (F48)
- izpolnjena želja ostati z mamó (H38)
- da (C37)
- da (D37)
- da (E50)
- da (F47)
- da (G43)
- da (H37)
- da (I36)
- da (J39)

Sprememba odnosa drugih ljudi na otroka z razvezanimi starši

- v tistem obdobju zamenjala prijatelje (D39)
- zaradi selitve popolnoma nova socialna mreža in posledično nobene spremembe v odnosu drugih (H39)
- malo (A77)
- občutek izstopanja zaradi redkosti izkušnje razveze v svojem krogu (E51)
- smiljenje prijateljem (E52)

- nelagoden občutek zaradi prekomernega pogovora sorodnikov glede razveze (I38)
- očetovi sorodniki obtoževali in krivili mamo (H40)
- večina sovaščanov drugačen pogled zaradi ločitve (C38)
- sovaščani, sosedje gledali drugače zaradi odsotnosti atijeve podpore (D38)
- nazadnjaško začudenje sovaščanov ob mamini odločitvi za razvezo in selitev (I39)
- drugi bolj razumevajoči (A78)
- podpora prijateljev z isto izkušnjo (G45)
- prijatelji zaradi okoliščin popustljivejši do naglih izbruhov jeze (A79)
- ožji sorodniki popustljivejši glede naglih izbruhov jeze (A80)
- brez večjih sprememb (E53)
- nobenega vpliva (B57)
- odnos prijateljev je nespremenjen (C39)
- odnosi ostajajo nespremenjeni (F50)
- s strani ostalih ljudi je odnos enak (D40)
- razveza ni vplivala na odnos drugih (I37)
- razveza ni vplivala na odnos drugih (G44)
- razveza ni vplivala na odnos drugih (J40)
- razveza je edina prava pot v primeru neskladnosti partnerjev in prevare (I40)

PO LOČITVI

Počutje na koncu razveznega postopka

- občutek veselja da je konec (A81)
- ni bilo tako grozno (B58)
- sovpadanje z obdobjem menjavanja šole (E54)
- zaradi zaposlenosti z menjavanjem šole ni časa za neprestano razmišljanje (E55)
- hitra prilagoditev (E58)
- starša srečna z novimi partnerji in posledično nobene želje po ponovni združitvi (G51)
- ob selitvi uredili tudi odnosi med staršema (G47)
- jok ob misli na ponovno združitev staršev (G50)
- ob razvezi staršev občutek olajšanja (A83)
- občutek olajšanja zaradi prenehanja preprirov in fizičnega nasilja (C40)
- občutek olajšanja zaradi prenehanja preprirov (F54)

- občutek olajšanja zaradi prekinitve konstantnih prepirov in pridobitev težko pričakovanega miru (H41)
- občutek olajšanja zaradi miru pred prepiri (J41)
- občutek olajšanja zaradi novonastalega miru (G49)
- občutek olajšanja zaradi na novo pridobljenega miru (I43)
- občutek olajšanja (G46)
- občutek olajšanja zaradi pogostih stikov z atijem (J42)
- občutek sproščenosti brez napetosti (D41)
- mirno, brez prepiron (B59)
- ni odleglo, ker ostala z mami (B60)
- mešani občutki (F51)
- občutek strahu pred neznanim (D42)
- obremenjenost zaradi sprememb in prilagajanja (F53)
- občutek žalosti zaradi sprememb (E56)
- občutek žalosti zaradi selitve (G48)
- žalost zaradi pogrešanja atija (F52)
- občutek prizadetosti zaradi atijeve odsotnosti in odtujenosti (I41)
- pogrešanje atija (E57)
- neprijetni občutki zaradi atijevega namenjanja pozornosti zgolj sestri (I42)
- zaradi finančnih težav ob selitvi, s sestro večkrat sami (H42)
- pred ločitvijo ob starševih prepirih občutek razdražljivosti in jeze (A82)

Odnosi z odtujenim staršem

- oče ni nikoli vzpostavil stika (H43)
- zaradi vloge posrednika izogibanje stika s staršema (A85)
- finančna situacija pri mami zelo težka (H46)
- atiju vloga očeta neznana (I44)
- zaradi neresnosti očeta ima odnos vzpone in padce (C41)
- občutek žalosti zaradi neresnosti in nezainteresiranosti očeta (C42)
- zaradi alkohola in ne resnosti oče izgubil službo (H44)
- oče zaradi neplačevanja preživnine pristal v zaporu (H45)
- atijeva nezainteresiranost v šolske zadeve (I47)

- oba starša videvala redkeje (A84)
- prepuščena sama sebi (A86)
- potreba po času za prilagoditev na nov način življenja (G57)
- v času obiska prejšnjega okolja več druženja s starimi starši in socialno mrežo (I46)
- odvisno od razpoložljivega časa (B62)
- zelo redki stiki z atijem (I45)
- videvanje z atijem na vsake toliko (B61)
- redko videvanje (D44)
- redkejše videvanje ob selitvi v drugo mesto (F56)
- šok zaradi redkejšega videvanja (E61)
- opazila atijevo žalost zaradi redkejšega videvanja (E62)
- opazila atijevo žalost zaradi manjšega vključevanja v osebne zadeve zaradi odtujenosti (E63)
- na začetku stiki z atijem redkejši (G55)
- obiski pri atiju (B63)
- obiskovanje drug drugega (D46)
- prespala pri atiju (B64)
- dobivala z atijem na pijači (B65)
- druženje in skupno preživljanje prostega časa (F57)
- tekmovalnost z bratom glede pozornosti (F58)
- na začetku občutek pogrešanja zaradi kratke razdalje minimalen (F55)
- pogrešanje drug drugega (D48)
- konstantni stiki z atijem (J44)
- pogosti telefonski klici z atijem (J45)
- na začetku občutki do atija zaradi prevare niso ravnodušni (G53)
- stiki z atijem na začetku zaradi jeze neprijetni (G52)
- občutek jeze do atija in njegove nove partnerke zaradi prevare (G54)
- potreba po času za ohladitev jeze in sprejetje dejstva razveze ter sprejetje atijeve nove partnerke (G56)
- sčasoma stiki postanejo prijetnejši (G58)
- zelo dobri odnosi z atijem (J43)
- zelo dobri odnosi z atijem (E59)

- dobri odnosi z atijem (D43)
- spoštljiv odnos (D47)
- prijateljski odnosi z atijem (B66)
- občutek zaželenosti ob stikih z atijem (J46)
- izleti in počitnice na morju z atijem (J47)
- skupne počitnice (D45)
- razvajanje atija (E60)

Vpliv ločitve ob prelomnih dogodkih

- ob velikih dogodkih želela uživati sama (A87)
- proslavljanje velikih dogodkov s prijatelji in fantom (A88)
- zaradi vloge posrednika ni želje po proslavljanju s starši (A89)
- zaradi konstantnega postavljanja v vlogo posrednika raje zamudila podelitev diplome kot povabila starša (A90)
- strah pred tveganjem ponovne vloge posrednika (A91)
- trepetanje pred atijem glede obnašanja (D53)
- občutek strahu pred neznanim in pred prepiri na prvem prelomnem dogodku (J48)
- ob velikih dogodkih v dilemi glede povabila novih partnerjev (E67)
- mami nekajkrat klevetala atija (B71)
- ati nikoli ne kleveta mami (B72)
- starša nista dopustila blatenja (E66)
- starša drug drugega zagovarjala (E65)
- ati uničil valetu, saj ni prišel zaradi nesporazuma z mami (D49)
- še danes hudo, ker mami ni nikoli podprla pred atijem (D52)
- na maturantski ples ati ni povabljen zaradi namerne odsotnosti na sestrini valetu (G59)
- občutek jeze (C43)
- najhuje na maturantskem plesu zaradi očetove neprisotnosti in izostanka iz plesa hčerk z očeti (C44)
- v času plesa med očeti in hčerkami čas preživela s prijateljico z isto izkušnjo (G60)
- občutek žalosti zaradi atijevega neodziva na povabilo na valetu (I48)
- občutek žalosti zaradi očetove popolne odtujenosti in nezainteresiranosti tako pred kot po ločitvi (H47)

- za rojstni dan prišel tudi ati (D50)
- praznovanje rojstnih dni poteka posebej (G61)
- praznovanje rojstnih dni z vsakim posebej (I49)
- ob lastni poroki odnosi z očetom uredili (C45)
- dandanes dobri občutki že zaradi komunikacije med staršema (C46)
- sčasoma odnosi med staršema uredili, posledično znata podpreti ob prelomnih dogodkih (G62)
- boljši odnosi med staršem po ločitvi (J49)
- ni vplivalo (B67)
- razveza ni vplivala na odnos staršev (B68)
- starša imela super komunikacijo (E64)
- občutek sreče ob atijevi prisotnosti na prelomnih dogodkih (I50)
- občutek družine kljub ločitvi (J50)
- v primeru dogodkov (maturantski ples) vse potekalo mirno (B69)
- starša sta solidarna ko pride do pomembnih dogodkov ki se jih skupaj udeležita (B70)
- na maturantskem plesu sta oba starša stala ob strani (D51)
- ob velikih dogodkih starša v veliko podporo (E68)
- starša nudila podporo ob prelomnih dogodkih (F59)
- starša znala postaviti ob prelomnih dogodkih, težave v odnosi in komuniciranju na stranski tir (F60)
- brez občutka prikrajšanosti zaradi podpore staršev ob velikih dogodkih (E69)
- nobenega občutka prikrajšanosti (F61)

DANES – SAMOSTOJNO ŽIVLJENJE

Današnje mnenje o razlogu za razvezo

- danes enako mnenje kot takrat (H48)
- enako razmišljanje kot v mladosti (I51)
- danes drugačno razmišljanje (E70)
- danes drugačno razmišljanje (F62)
- prezgodnja poroka in družina (A93)
- ati ni v pomoč pri nobenih opravilih (A94)
- očetovo neredno opravljanje službe in posledično finančna stiska (H50)

- očetovi pozni prihodi domov (C47)
- atijevi prihodi v jutranjih urah zanetili prepire (G65)
- k razvezi doprinesli atijevi pozni prihodi domov in alkohol (I53)
- občutek sramu ob srečanju pijanega očeta v družbi prijateljic (H52)
- alkohol uničevalec partnerstva in posledice za otroke (H51)
- atijevo prekomerno pitje (G64)
- očetovo pitje (H49)
- nasilje v primeru neupoštevanja atijeve volje (A95)
- zaradi maminega strahu še večje nasilje (A96)
- postavila po robu v primeru nasilja proti mami (A97)
- zaradi maminega strahu njen upor proti nasilju ni bil uspešen (A98)
- prevara le posledica, saj je zanjo vedno razlog (D54)
- ob ugotovitvi za prevaro atija brez obsojanja (J53)
- očetova nezvestoba (C48)
- prvi razlog konstantno varanje atija (E71)
- prevara atija (G63)
- atijeva prevara kaplja čez rob (J52)
- nezainteresiranost za povod prevare (J54)
- razveza je nujna po prevari (I52)
- vedno prišlo do prepira (B78)
- stopnjevanje prepиров do velikega poka (G66)
- mami povsod iskala prepire (B74)
- ati sproščen, ni netil prepиров (B75)
- ati poskusil zgladiti zadeve (B76)
- ati poskusil zamotiti, se osredotočiti nase, ni pomagalo (B77)
- globlji razlogi od samega prepiranja (J51)
- mami jemala zakon in ljubezen kot samoumevno, brez nujnega truda (D55)
- vztrajanje zaradi otrok kar pripeljalo do prevare in razveze (E74)
- vztrajanje zgolj iz navade (E73)
- kljub maminem trudu, vedno nezadostna, posledično konflikti in ločitev (F64)
- mamin uklonljiv karakter (C49)
- neujemajoči se karakterji (A92)

- karakterja staršev nezdržljiva (B73)
- drugi razlog popolnoma različna karakterja (E72)
- razveza staršev zaradi različnih karakterjev (F63)
- edino pomembno je prisotnost obeh staršev po razvezi, kar je uresničeno (J55)

Pogled na razvezo staršev

- zagovornik dejstva vse se zgodi z razlogom (I56)
- vesela za razvezo (A99)
- vesela za razvezo (G67)
- vesela za razvezo (I54)
- občutek veselja (C50)
- nekaj pozitivnega (J56)
- nekaj pozitivnega (F65)
- dobro za vse udeležene (B79)
- nekaj dobrega (D56)
- nekaj dobrega (E75)
- razveza bila dobra za vse udeležene (C51)
- razveza nujna za vse udeležene (A100)
- razveza nujna za vse udeležene (G68)
- nekaj nujno potrebnega (H53)
- nekaj nujnega že mnogo prej (H54)
- zaradi nesrečnosti staršev edino pravilno (F66)
- razveza je edina prava pot (I57)
- edina prava pot zaradi obremenjujočega konstantnega prepiranja (J58)
- edina prava pot (J57)
- vsak našel svojo srečo drugje (B81)
- vsak našel svojo srečo drugje (D57)
- starša srečo našla ob drugih (E77)
- vsak udeležen pridobil svojo srečo in posledično boljši družinski odnosi (G69)
- kljub težkem finančnem stanju po razvezi je bolje za vse udeležene že zaradi novo najdene sreče (I58)
- vsak udeležen pridobil svoj mir (A101)

- brez pomensko je trpljenje, če ne gre (B80)
- nepredstavljivo da bi bila starša ponovno skupaj (E76)
- v primeru vztrajanja staršev danes zadeve še slabše in odnosi katastrofalni (I55)

Vpliv razveze na otroka

- po razvezi ni ničesar primanjkovalo zato brez posebnih vplivov (J61)
- bolj vpliva življenje pred razvezo (J59)
- vplival ni razvezni postopek ampak življenje pred njim (H55)
- zaradi lastne izkušnje preziranje posredništva (F68)
- vloga posrednika je najbolj nehvaležna in neprimerna (F69)
- zaneseš se lahko samo nase (A102)
- zanašanje na lastne instinkte, misli in mnenja (A104)
- učenje iz lastnih napak brez zanašanja na druge (A105)
- vpliv atijeve prevare v smislu popolnega nezaupanja drugim in zgolj zaupanje vase (I59)
- pridobila moč, da ne vztraja nekje, če škoduje sama sebi (B82)
- zna odnehati ko je to potrebno (B83)
- družina ni najtrdnjša enota (A103)
- prej odrasla (C52)
- hitrejša osamosvojitve (C54)
- zrejši pogled na življenje (C53)
- oddaljitev od prepirljivih in obtoževalnih ljudi (J60)
- po razvezi pridobila veliko strahov (E80)
- stopnjevanje pridobivanja strahov iz manjših v vedno večje (E81)
- strah pred navezanostjo (E82)
- že na začetku zveze strah pred koncem (E83)
- strah pred razpadom zveze in prizadetosti (D60)
- občutek strahu in paranoje do alkohola (H56)
- občutek groze ob misli na možnost težave z alkoholom mojih bližnjih (H57)
- vpliv na izbiro partnerja (G70)
- nezmožnost funkcioniranja s partnerjem s težavami z alkoholom (G71)
- negativen vpliv zaradi strahu pred srečo v zvezi (D58)

- strah pred srečo in občutek da sreče ne zasluži je posledica maminega odnosa in odsotnost dajanja občutka vrednosti (D61)
- občutek da sreče ne zasluži (D59)
- zaradi nezanimanja lastnih staršev pretirana skrb do svojega otroka, da ne bi občutil bolečine ali kakršnekoli manjvrednosti (H58)
- šele srednješolska psihologinja povezala psihične težave z razvezo (E79)
- tesnoba oz. anksioznost (E78)
- nujen občutek popolnega nadzora, saj v nasprotnem primeru anksioznost in panika (E84)
- zaradi lastne izkušnje preziranje preprirov o denarju (F67)
- vpliv finančne stiske po razvezi razlog za zagon v današnjem življenju (I60)
- izpolnjena želja o finančni stabilnosti zaradi finančne stiske po razvezi (I61)

Vpliv razveze na odločitev o poklicu oz. zaposlitvi

- ni vpliva (B84)
- ne (C55)
- ne (A106)
- ne (D62)
- ne (F70)
- ne (G72)
- ne (I62)
- ne (J62)
- da (E85)
- da (H59)
- vplivalo da je potreben lasten trud za izpolnitev potreb (A107)
- odločitev za študij socialnega dela zaradi lastne izkušnje razveze staršev (E86)
- zaradi finančnih težav prisiljena zgodnja zaposlitev (I63)
- zaradi finančnih težav prisiljena opustiti šolanje in takojšnja zaposlitev (H60)
- zaradi bolehnosti mame prisiljena prevzeti odgovornost in skrb za mlajšo sestro in gospodinjstvo (H61)

Stan osebe

- samska (B85)
- samska (D63)
- samska (E87)
- v partnerski zvezi (A108)
- v partnerski zvezi (F71)
- v partnerski zvezi (G73)
- v partnerski zvezi (H62)
- v partnerski zvezi (I64)
- v partnerski zvezi (J63)
- poročena (C56)

Vpliv osebne izkušnje razveze na izbiro partnerja

- ne (I65)
- nič (J64)
- Deloma (A109)
- da (C57)
- da (F72)
- da (H63)
- da (G74)
- želja po odnosu podobnim odnosu staršev z novima partnerjema, ne med sabo (F75)
- želja po drugačnem odnosu s partnerjem kot med staršema (F73)
- želja po spoštljivem, pozornem, nežnem partnerju (popolnoma drugače od staršev) (F74)
- zaradi lastne izkušnje izbira odprtega partnerja, ki ne zahaja pogosto v gostilno (G76)
- zaradi alkoholiziranega očeta iskanje partnerja ki nima njegovih karakteristik (H64)
- zavedanje o nezmožnosti funkcioniranja s partnerjem ki prepogosto zahaja v gostilno in je zaprt kot ati (G75)
- zamera atiju zaradi varanja (E88)
- varanje v zvezi je neoprostljivo (E89)
- ugotovitev o nekaterih podobnostih partnerja z atijem (G77)
- nikoli izbrala partnerja s karakterjem kot je mamin (B86)

- odbija pikolovski, trmast in na malenkosti ter preteklost osredotočen karakter – kot mami (B87)
- zaupanje samo vase in nikoli drugim (I66)
- za srečo je nujna ljubezen in občutek vrednosti (D64)
- zaradi lastnega pomanjkanja ljubezni in občutka vrednosti pri starših in njunem odnosu, trdna želja po tem v lastni partnerski zvezi (D65)
- želja po zvezi polni ljubezni in občutka vrednosti (D66)
- potreba po osebi, s katero je možna distanca od razveze staršev (A110)
- potreba po osebi, ki aktivno posluša brez nasvetov, predlogov (A111)
- potreba po razumljivi in odgovorni osebi z zmožnostjo aktivnega pogovora (C58)

Pozitiven vpliv razveze

- pridobitev občutka topline in cenjenje partnerja šele po vzorcu staršev z novima partnerjema (F77)
- boljši družinski odnosi (G78)
- večja povezanost s sestro in mami (G79)
- zavedanje dejstva, da ločitev ni nič slabega (H65)
- v primeru nesrečnosti in trpljenja je ločitev edina prava pot kljub težkemu obdobju prebolevanja (H67)
- empatija do ljudi vključenih v razvezo (H66)
- občutek empatije (A112)
- pridobitev empatije (E90)
- bolj odprta do odstopanja od "idealov normalnosti" (E91)
- za prepire je škoda energije (B90)
- zaradi življenja pred razvezi bolj dogovorni kot pa prepirljiv človek (J65)
- ni prepirljiv človek (B89)
- nobene potrebe po glasnem prepiranju in dretju na partnerja (J66)
- prepiranje s partnerjem ni podobno izkušnji iz otroštva (J67)
- v prepirih ne vztraja (B91)
- moč odnehati ko je nujno (B88)
- odgovornejša oseba zaradi zgodnje osamosvojitve (C59)
- zrelejša oseba zaradi zgodnje osamosvojitve (C60)

- zgodnja zaposlitev in posledično zgodnja osamosvojitve in samostojnost (I67)
- občutek ponosa in zadovoljstva zaradi današnje finančne stabilnosti (I68)
- nič ni samoumevno (D68)
- previdnost pri izbiri partnerja (D67)
- nevzdržnost v zvezi brez ljubezni in pripadnosti (D70)
- za srečo je nujen trud (D69)
- sposobnost cenjenja in negovanja odnosov za lastno srečo (F76)

Negativen vpliv razveze

- slabe lastnosti niso povezane z razvezo staršev (J69)
- nič (G80)
- nič (J68)
- brez verovanja v večno ljubezen do konca življenja (E95)
- perfekcionizem v negativni smeri – napake niso dovoljene (E96)
- strah pred izražanjem čustev (A113)
- nezaupanje v verbalno izražanje ljubezni (A114)
- nezaupanje v druge (I69)
- nezaupanje v besede ampak zgolj v dejanja (I70)
- zaupanje zgolj v dejanja (A115)
- težje odprem (B92)
- težje zaupam (B93)
- pazljivejša (E92)
- preveliko zaščitništvo do mami in sestre (C61)
- v mladosti pridobitev ogromno strahov in zdravstvenih težav zaradi konstantne napetosti ob življenju pred razvezo (H69)
- nekateri strahovi iz mladosti minili, a strah pred alkoholom zavedno ostaja (H70)
- pridobitev strahu pred alkoholom zaradi življenja pred razvezo (H68)
- strah pred navezanostjo v smislu izgube ljubljene osebe (E93)
- strah pred izgubo ljubljene osebe (D71)
- strah pred zapuščenostjo brez ljubezni (D72)
- strah pred koncem zveze še predno se sploh začne (E94)
- strah pred neuspehom v zvezi (F78)

- strah pred samoto in osamljenostjo (F79)
- zaradi strahu pred samoto in osamljenostjo malokrat samska (F80)
- v vsaki novi zvezi maksimalen trud za nežnost, spoštovanje, aktivni pogovor (F81)

Možnosti drugačnega ravnanja ob današnjem razmišljanju

- ne (A116)
- ne (B94)
- ne (G81)
- ne (H71)
- ne (J70)
- dvom (E97)
- da (F82)
- da (C62)
- da (I71)
- da (D73)

Razlogi za drugačno/identično ravnanje

- prepričanje v korektnost lastnih dejanj (A117)
- vse izteklo pravilno (J71)
- vse izteklo tako kot je treba (G82)
- vse se je pravilno razpletlo (B95)
- vse se je pravilno razpletlo (H72)
- najboljše za vse udeležene (G84)
- starša nista znala skupaj funkcionirati in našla srečo drugje (B96)
- starša ravnala pravilno in korektno (E98)
- starša poskrbela za otroka in umirjeno razvezo (J72)
- starša sta znala ostati starša (E99)
- ob novici o razvezi starša dala vedeti da se od otrok ne ločujeta (E100)
- starša še danes dobro komunicirata in skrbita za otroke (E101)
- kljub atipičnosti družine so odnosi boljši in zajema še več članov (G83)
- postavila po robu atiju v primeru nasilja (C63)
- brez strahu ukrepala proti nasilju (C64)

- danes psihično močnejša in dovolj močna za upor proti nasilju (C65)
- še danes posledice razveze (D76)
- zgodnejše spopadanje s posledicami razveze (D74)
- brez podpore ob razvezi zaradi prisiljene vloge mame za voljo nove sestre komaj leto po razvezi (D75)
- upor proti vlogi posrednika (F83)
- vloga posrednika pustila hud pečat (F84)
- upor vlogi zaupnika v maminem prebolevanju (I72)
- danes ni nobene želeje po ponovnem združenju (J73)
- zaradi veliko prihranjenih stisk bi bilo bolje, da bi do razveze prišlo že prej (H73)

Odnosi s starši danes

- menjavanje obdobj stikov in distance od staršev glede na lastno razpoloženje (A122)
- trud za čim boljše odnose, ki ne obrodi sadove (D77)
- na začetku občutek jeze zaradi vloge posrednika in konstantnih preprirov o finančnih zadevah (F86)
- 1-2 leti po razvezi odpor do staršev zaradi postavljanja v vlogo posrednika (A121)
- zaradi prenehanja preživnine napeti odnosi umirili (F87)
- od poka ob razvezi do lastnega miru doba petih let (A118)
- po 6-7 letih mirno oglašanje na telefonske klice (A119)
- ob razvezi pogovori gladko potekali (A120)
- kljub težkim obdobjem pred in po ločitvi občutek veselja zaradi izboljšanja odnosov (I74)
- ločitev dobra za vse udeležene predvsem v smislu medsebojnih odnosov (J75)
- odnosi danes boljši (G85)
- boljše medsebojno razumevanje (G87)
- brez grenkega priokusa in zamer (G88)
- zelo dobri odnosi (J74)
- super odnosi (I73)
- s staršema dobre odnose (E102)
- dobri odnosi s staršema (F85)
- brez razlik v odnosu med staršema (J76)

- dokaj dobri odnosi s starši, vendar ne dajo priložnosti za kaj več (D80)
- družinska druženja posamično z vsakim staršem (G86)
- zelo tesno povezan odnos z mami (C66)
- boljši odnos z mami (B101)
- z mamo še vedno super odnosi (H74)
- ni toliko preprirov z mami (B102)
- rutinska opravila in povezanost z mami (E103)
- življenje doma je bolj umirjeno, saj se je mami umirila (B103)
- dober odnos z atijem (B97)
- odnosi z atijem se izboljšujejo (D78)
- z atijem na koncerte (B98)
- z atijem na družinska srečanja (B99)
- z atijem na družinska kosila (B100)
- kljub odtujenosti z atijem dobri odnosi (E104)
- atijeva partnerica zaradi ljubosumja ignorantska (D79)
- z očetom zgolj videvanje brez globljega odnosa (C67)
- z očetom nikoli ni bilo nobenih odnosov (H75)
- ob smrti očeta jok zaradi zavedanja, da očeta zaradi njegove odtujenosti in nezainteresiranosti nikoli ni imela (H76)

Predlogi za starše in otroke v procesu razveze

- staršem naj se med sabo ne blatijo (A125)
- staršem da če ni ljubezni v zakonu je bolje da se razvežejo (D81)
- staršem naj ne vztrajajo skupaj samo zaradi otrok (G89)
- staršem naj razložijo otroku kaj se dogaja (D82)
- staršem naj čim prej povedo otrokom, saj otroci vse vidijo in začutijo (E105)
- staršem, da otrok ne glede na trud zakriti, vse začuti in vidi (G90)
- staršem naj upoštevajo otrokove želje (B105)
- staršem naj upoštevajo svoje otroke v zadevi skrbništva (J80)
- staršem naj otroka vključijo v njemu pomembne teme – skrbništvo, stiki (G91)
- staršem naj nikoli ne postavljajo otroka v vlogo posrednika (E106)
- staršem naj ne postavljajo otroka v vlogo posrednika (F90)

- staršem naj otroka ne postavljajo v vlogo zaupnika z namenom tolažbe (I77)
- staršem naj v svoje zadeve ne vpletata otrok (A123)
- staršem naj v svoje zadeve ne vpletata otrok (B104)
- staršem naj otrok ne vpletajo v prepire (I76)
- staršem naj se dogovarjajo na miren, solidaren in človeški način z namenom preprečitve otrokovega trpljenja (H77)
- staršem naj se mirno dogovorijo (F89)
- staršem naj rešijo situacijo na miren način (B106)
- staršem naj izpeljejo razvezo na čim bolj miren in civiliziran način (J79)
- staršem kako neprimerno je izpostavljanje otroka preprirom (J77)
- staršem naj se izogibajo glasnemu prepiranju tudi pred razvezo (J78)
- staršem naj zagotovijo otroku da bodo vedno starši (D83)
- staršem naj otroku zagotovijo ljubezen in neprekinjeno starševstvo (F88)
- staršem naj zagotovijo otrokom ljubezen in predanost v vlogi staršev (A124)
- otrokom da niso krivi (F91)
- otrokom naj ne krivijo staršev za nikakršna dejanja (I75)
- otrokom da je bolje razveza kot trpljenje (F92)
- otrokom, da je bolje razveza kot trpljenje (A126)
- otrokom, da je življenje po koncu razveze lažje (A127)
- otrokom, da je življenje po koncu razveze, po določenem obdobju boljše in lažje (G92)
- otrokom naj se ne bojijo preveč sprememb, ki sledijo razvezi (J81)
- otrokom da bodo lažje prebrodili, če bodo bolje razumeli – naj vprašajo (B108)
- otrokom naj se v dvomih obrnejo na starše (B107)
- otrokom naj se pogovorijo s starši (C68)
- otrokom naj v primeru dvomov in vprašanj spregovori (F93)
- otrokom naj v primeru stiske zaupajo svoje dvome in vprašanja (D84)
- otrokom naj v primeru kakršnihkoli dvomov, vprašanj ali slabega počutja, najdejo tretjo osebo/strokovnjaka za oporo in pomoč (E107)
- otrokom naj se ne zaprejo sami vase (C69)
- otrokom naj bodo močni (C70)
- otrokom naj ne obupajo (C71)

- otrokom da niso sami in da bo na koncu bolje za vse (D85)
- otrokom da vsaka žalost mine in je sčasoma bolje (B109)
- otrokom o sigurnosti boljših časov po razvezi (J82)

FORMALNA SOCIALNA MREŽA

Vključenost socialnega dela in drugih strokovnjakov v razvezo

- CSD (A128)
- CSD (C72)
- na CSD večkrat sestanek z bratom (A134)
- z bratom na CSD (E108)
- vključenost CSD (F94)
- pet minutni sestanek pri socialni delavki (E109)
- sestanek na CSD glede skrbništva (F95)
- socialna delavka glede skrbništva (D86)
- vprašanja socialne delavke glede skrbništva, stikov in odnosa z atijem (E110)
- socialna delavka sprejela odgovor in želja uresničena (F97)
- socialna delavka poskrbela za varnost v pogovoru glede skrbništva (D87)
- dobra izkušnja s socialnim delom zaradi zagotovljene varnosti ob odgovarjanju na vprašanja (F96)
- izkušnja s socialnim delom je več kot zadovoljiva (D88)
- odprtost za pomoč s strani zaposlenih na CSD (C75)
- prijaznost zaposlenih na CSD (C74)
- dobre izkušnje na CSD (C73)
- na CSD brezbrizni (A133)
- na CSD preveliko osredotočanje na polnoletnost (A131)
- na CSD brez zanimanja o izpolnjenih ali neizpolnjenih željah otroka (A132)
- neprijetna izkušnja na CSD (A130)
- kljub dobrih odnosih in dogovorih z družino, je bilo s strani strokovnjakov na CSD vloženega premalo truda (E111)
- mama opravila vse potrebno zgolj na sodišču (H79)
- sestrina vključenost na sodišču (I79)
- pasivna vključenost na sodišču (G93)

- overitev preživitve pri notarju (A129)
- starša sta se vse sama dogovorila (B111)
- brez vključitve CSD (G94)
- ni vključenosti socialnega dela (J83)
- brez vključenosti socialnega dela (H78)
- socialno delo ni bilo vključeno (B110)
- ne (I78)

NEFORMALNA SOCIALNA MREŽA

Občutek zapuščenosti s strani socialne mreže

- brez občutka zapuščenosti (B112)
- brez občutka zapuščenosti (C77)
- brez občutka zapuščenosti (J84)
- brez občutka zapuščenosti (G95)
- brez občutka zapuščenosti (F98)
- nikakršnega občutka zapuščenosti (E115)
- brez občutka zapuščenosti zaradi nezmožnosti razlage svojih lastnih čustev in težav (H80)
- s strani prijateljev nikoli zapuščena (D89)
- aktivno poslušanje socialne mreže (J87)
- imela podporo ljudi okoli sebe (B113)
- podpora socialne mreže (E114)
- podpora socialne mreže (I80)
- podpora socialne mreže in bližnjih (J85)
- podpora socialne mreže in sorodnikov (F99)
- podpora socialne mreže in družine ob kakršnikoli stiski (G96)
- podpora staršev (B114)
- podpora mami in starih staršev (C78)
- pogostejša izpoved sestri (J86)
- podpora prijateljev (C76)
- podpora prijateljev (A135)
- veliko podpore prijateljice z isto izkušnjo (E112)

- opora in podpora najboljše prijateljice (I82)
- s prijatelji sprostitev in ne razmišljanje o razvezi (I81)
- občutek zapuščenosti v smislu podpore po razvezi (D90)
- zatiskanje oči ožjega sorodstva v primeru nasilja (A137)
- brez podpore ožjega sorodstva (A136)
- čas razveze sovpadal z menjavo šole (E113)

9.3. OSNO KODIRANJE – ZAPISOVANJE KONCEPTOV

Pred ločitvijo

Izkušnje in spomini iz otroštva

Načeloma so vse intervjuvanke odgovarjale oz. opisovale svoje izkušnje in spomine iz otroštva kot srečne z veliko družinskega druženja, družinskih izletov, družinskega kolesarjenja, pohodov, nedeljskih kosil, obiskov širšega sorodstva in počitnic na morju. Tri, izmed desetih intervjuvank pa niti nimajo lepih spominov na otroštvo predvsem zaradi razlogov kot so alkohol, nasilje in konstantno prepiranje, ki je uničilo oz. pokvarilo vse možne lepe spomine.

Spomini o starših in počutje ob njih

Skoraj vse intervjuvanke so svoje spomine o starših opisovale ali z majhnimi pozornostmi kot so npr.: poljub ob vsakem slovesu, držanje za roko in objemanje, ali pa s skupnim preživljanjem prostega časa v smislu obiskovanja savne, sprehodov, večerij, plesov in izletov. Le ena izmed intervjuvank je izrazila, da je edina stvar o starših in njunem odnosu ki se je spominja, prerekanje glede financ in alkohola. Posledično seveda je bilo enako videti tudi ob vprašanju o počutju otroka ob teh spominih. Vse so opisovale občutke kot občutke sreče, ker so vedele da je med staršema vse v redu in opisovale te čase kot najsrečnejše, le ena se ravno zaradi vsega prerekanja oz. prepiranja ni počutila enako kot ostali oz. popolnoma nič srečna.

Način življenja pred razvezo

Vse, razen ene intervjuvanke so življenje pred razvezo opisovale kot konstantno prepiranje staršev, ki je bilo vsem kar precej mučno. Le ena intervjuvanka je opisala razvezo kot nekaj, kar je prišlo kar precej iznenada in ni začutila sprememb vse dokler ni prišla iz kolonije, kjer jo je na avtobusni postaji pričakal le eden izmed staršev. Načeloma pa so ostali kot otroci

točno vedeli, da se nekaj dogaja in čutili vse spremembe, kljub trudu staršev, da vse skupaj potlačijo in skrijejo. Torej je večina otrok slutila že veliko pred oznanitvijo same razveze in je svoje občutke poslušanja preprirov in stopnjevanja le teh opisovala kot boleče in polne žalosti.

Ob ločitvi

Starost ob razvezi in njena časovna opredelitev

Intervjuvanke so bile ob razvezi staršev stare od 12 in vse tja do 18 let. Ena izmed intervjuvank je bila ob razvezi polnoletna, tako da niti ni imela nekega velikega vpliva in so se vsi bolj kot ne posvečali mladoletnemu bratu. Ostale pa so opisovale kot zelo počasno predvsem življenje pred razvezo. Bilo je mučno poslušati kako gre vse navzdol in tisto konstantno prepiranje. Tako sama razveza kakor tudi selitev enega od staršev naj bi potekala dokaj hitro (razen pri enem od intervjuvancev je selitev starša trajala malce dlje zaradi iskanja primerne stanovanjskega prostora).

Način ugotovitve za razvezo

Otroci so zelo doumljivi za vse zadevajoč čustvenega kar se v družini dogaja. Vse intervjuvanke so slutile, da bo prišlo do razveze (ali so slišale, videle starša da išče novo stanovanje ali pa celo videle novo partnerko) in so se pred tem tudi na svoj način ubranile (npr.: z odmikom od staršev ali pa z zakopavanjem v delo). Seveda pa so kljub pričakovani situaciji občutki vseh popolnoma razumljivi ko jih opisujejo s šokom, žalostjo in jokom, ne samo zaradi same ločitve, ampak tudi zaradi strahu pred neznanim in same selitve enega od staršev. V večini primerov je novico o razvezi, otrokom predala mama, le tri intervjuvanke so imele drugačno izkušnjo in so izvedele od obeh staršev. Ne glede na to, kdo je novico predal pa je vsem, vsaj malenkost, olajšalo dejstvo, ko so starši zagotovili večno starševstvo, ljubezen in podporo ter da razveza med staršema nikoli ne pomeni razveza od otrok.

Otrokovo takratno mnenje o razlogu za razvezo

Ena izmed intervjuvank je dejala, da dejansko v tistem času o tem sploh ni mogla prav globoko razmišljati, zavedala se je le, da je bil eden od staršev celo otroštvo odsoten in nekako raje bil sam kot pa z družino in otroci. V dveh primerih sta otroka kot razlog navedla fizično nasilje očeta in razveza je bila seveda v tem primeru neizogibna (težko je bilo eni zaradi konstantnih poskusov reševanja mame in brata ter drugi zaradi samega strahu pred nasiljem).

Ostali primeri pa so temeljili predvsem na (takratnem) razlogu kot je pomanjkanje ljubezni, alkohol, izostanki od doma, prevara oz. nov partner in prepiranje, ki se je očitno stopnjevalo vse tja do velikega poka.

Način udeležbe v razvezi

Polovica intervjuvank ni bila popolnoma nič udeleženih v razvezo, saj so se vse s starši same dogovorile, medtem ko je bila druga polovica udeležena predvsem skozi pogovore in dogovore okoli skrbništva s socialno delavko na CSD.

Otrokovi občutki ob prekinjenem skupnem gospodinjstvu s starši (selitev)

Vsak otrok je svoje prve občutke opisoval kot zmedene in polne šoka ob razmišljanju o življenju brez enega starša. Posledično so seveda temu sledili občutki groze, strahu, žalosti in jok zaradi možne odtujitve enega od staršev ter ne nazadnje zaradi selitve in odtujitve od socialne mreže. Vsak je potreboval svoj čas za prilagoditev in skozi čas je prišlo tudi do tistega občutka sproščenosti, olajšanja in težko pričakovanega miru pred vsemi prepiri, stresom ter v dveh primerih pred nasiljem. Na koncu so intervjuvanke tudi poudarile, da so občutki, ki so jih doživljale, skozi čas prerasli v soočanje, da je tako najboljše za vse udeležene. Seveda pa se ne sme zanemariti tudi zavedanje otrok in stres zaradi finančne stiske, ki so jo občutili po ločitvi oz. selitvi.

Doživljanje razveze

Veliko otrok je doživljalo razvezo kot nekaj groznega, predvsem zaradi jeze, žalosti in razočaranja, ki so ga čutili zaradi prevare. Kar štirje otroci pa so imeli izkušnjo vloge posrednika med staršema (ali na račun prebolevanja enega od staršev ali pa na račun obtoževanja drug drugega skozi otroka), ki jim je bila popolnoma preobremenjujoča in stresna ter jim je dajala občutek negativnosti in razdvojenosti. Tisti, ki so se ob ločitvi morali preseliti, jim je seveda to predstavljalo največji problem in največjo grozo, saj ne le da so izgubili njim znan način življenja, ampak so izgubili tudi večino stikov s socialno mrežo. Seveda pa ne smemo pozabiti, da je večina otrok močno pogrešala enega od staršev in čutila ob tem ogromno žalost in strah predvsem pred popolno odtujitvijo enega od staršev in pred samimi spremembami. Nekaterim drugim pa sama ločitev niti ni predstavljala nič kaj groznega (npr.: zaradi mamine samozavesti in moči) razen mogoče olajšanje zaradi

prenehanja prepirov in tistega težko pričakovanega miru ter ne nazadnje tudi zaradi podpore, ki so jo imeli na voljo. Ne glede na kakršnokoli doživljanje razveze, je otrok čutil, pa je bilo jasno, da mu je bilo veliko huje in je bil veliko bolj prizadet ob življenju in bitkah, ki so se bile pred ločitvijo.

Uresničene želje ob razvezi in katere so uslišane oz. neuslišane (otrokove pridobitve)

Skoraj vsem intervjuvankam so se t.i. želje ob razvezi uresničile. Tistim, ki so se uresničile, je bilo to predvsem v smislu skrbništva in stikov z odtujenim staršem. To je tisto kar so si skoraj vse zaželele in tudi dobile. Tiste, katerim želje pa se niso uresničile, pa je bilo temu tako le zato, ker so se ali morale preseliti (vse intervjuvanke selitev enostavno prezirajo), ali ker ni bila možna selitev skupaj z očetom zaradi prostorske stiske, ali pa v enem primeru, ker otrok ni dobil potrebne finančne podpore staršev za osnovne potrebe in izobraževanje – po polnoletnosti.

Dogovor v procesu razveze

Zadeve v dogovoru so bile pri vseh intervjuvankah enake. Dogovarjali so se o finančnih zadevah, oz. višini preživnine, o stikih, skrbništvu in možni selitvi (enega od staršev brez ali z otroci).

Skrbništvo – njegov potek, vpliv otroka nanj in zadovoljstvo z rezultatom

Dogovor o skrbništvu je pri vseh intervjuvankah potekal sporazumno, brez kakršnihkoli zapletov; razen pri eni, katere želja ni bila uslišana zaradi prostorske stiske ob selitvi v novo stanovanje (mama kupila premalo stanovanje, zato prisiljena ostati pri atiju). Vpliv pa so imeli otroci v zvezi s skrbništvom do te mere, da so izrazili svojo željo ali staršem ali socialni delavki, ki je bila načeloma uresničena, razen v primeru nujne selitve, ko je starš moral oditi sam v novo stanovanje, ki zaradi finančnih težav ni bilo dovolj veliko še za otroka.

Razen dveh intervjuvank, ki sta bili prisiljeni na prilagoditev (njuna želja ni bila izpolnjena zaradi finančnih težav), pa so bili vsi zadovoljni z rezultatom skrbništva.

Sprememba odnosa drugih ljudi na otroka z razvezanimi starši

Dve izmed intervjuvank sta ravno v tistem času zamenjali socialno mrežo (nova šola ali selitev), tako da razen s sorodniki in sovaščani, ki so ju gledali drugače zaradi manjkajočega

enega od staršev, nimata izkušenj. Pri večini intervjuvank je bil odnos popolnoma nespremenjen, pri drugih pa je bil spremenjen ali v negativnem smislu – smiljenje, ali pa v pozitivnem – večja podpora socialne mreže in popustljivost (sorodnikov, prijateljev,...).

Po ločitvi

Občutki na koncu razveznega postopka

Pri eni izmed intervjuvank je bilo najbolj pomembno, da se je čim bolj posvetila šoli, ki jo je ravnokar zamenjala, saj na ta način ni imela časa razmišljati toliko o tem. Drugače pa je bilo pri vseh prisoten nek strah in žalost ob prilagoditvi in spremembah ter seveda tudi pogrešanje odtujenega starša. Dodaten stres pa je vsaki predstavljala tudi finančna stiska ob ločitvi in ali selitvi. Spet na drugi strani, pa so kaj kmalu otroci čutili tisto olajšanje zaradi tako težko pričakovanega miru pred poslušanjem glasnih preprirov in ne nazadnje veselje tako zaradi izboljšanja odnosov s starši in med staršema kakor tudi zaradi dejstva, da je končno konec.

Vpliv ločitve ob prelomnih dogodkih

Ob prelomnih dogodkih je ena izmed intervjuvank poudarila, da je od nekdaj zaradi vloge posrednika, raje proslavljala in uživala v družbi prijateljev in partnerja kot pa staršev. Tudi veliko drugih je ob prvem prelomnem dogodku (katerikoli je pač bil po ločitvi) trepetalo v strahu in nelagodju kako se bo odvijal – ali bo prisoten prepri, klevetanje drug drugega, ali povabiti tudi nove partnerje staršev idr. kar štiri intervjuvanke so imele izkušnjo, da se ati ni odzval na povabilo na valetu ali maturantski ples, kar jih je seveda tudi močno prizadelo in so v času plesa očetov s hčerami, preživele v družbi prijateljev s podobno izkušnjo. Vse intervjuvanke so vsak rojstni dan praznovale posebej in sčasoma so se odnosi uredili in izboljšali. V šestih primerih, pa niso občutile nobenih sprememb ob prelomnih dogodkih, oba starša sta se odzvala, se posvetila otroku, njenemu dogodku, ki je potekal mirno in ne nazadnje tudi nudila vso potrebno podporo, ki jo je otrok potreboval.

Odnosi z odtujenim staršem

Odnosi z odtujenim staršem so se pri vseh intervjuvankah spreminjali skozi čas. Stiki z enim od staršev so bili redkejši, kar je vključevalo seveda pogrešanje le tega. Nekatere so izkusile nezainteresiranost s strani enega od staršev, spet druge pa so se staršev zaradi nehvaležne vloge posrednika izogibale in so bile bolj kot ne prepuščene same sebi. Pri otrocih, katerih

starši so se ločili zaradi prevare, pa je bila na začetku najbolj prisotna jeza in zamera do starša, ki je varal. Šele skozi čas so vsi otroci občutili spremembo v odnosu, so z veseljem z odtujenim staršem preživljali prosti čas, šli na izlete in obiske ter so poudarjali, da so se odnosi zelo izboljšali.

Socialna mreža

Vpletenost (način) formalne socialne mreže

Polovica intervjuvank ima izkušnjo s centrom za socialno delo (sodiščem in notarjem), kar se tiče formalne socialne mreže. Od tega, imajo tri dobro izkušnjo oz. so na pogovoru s socialno delavko čutile varnost, odprtost in prijaznost (dobre izkušnje), dve pa imata popolno nasprotje, saj sta izkusili popolno brezbrižnost socialnih delavk in pomanjkanje zanimanja ali so bile otrokove želje sploh izpolnjene. Druga polovica intervjuvank pa sploh nima nobene izkušnje s formalno socialno mrežo.

Vpletenost neformalne socialne mreže (možen občutek zapuščenosti)

Dve intervjuvanki sta na svoji koži občutili popolno zapuščenost neformalne socialne mreže brez podpore in zatiskanje oči s strani sorodstva v primeru nasilja. Ostale pa imajo izkušnjo popolne podpore socialne mreže, staršev, sorodstva in se nikoli, v nobeni točki ob razvezi staršev niso počutile zapuščene in so imele vedno nekoga na voljo za pogovor ali pa kakršnokoli drugo pomoč.

Danes – samostojno življenje

Stan osebe

Tri intervjuvanke so samske, ostalih sedem pa je v partnerski zvezi.

Današnje mnenje o razlogu za razvezo in današnji pogled nanjo

Tri intervjuvanke imajo danes enako mnenje o razvezi kot so ga imele ko so bile mlajše. Ti razlogi so bili predvsem prekomerno pitje alkohola in pozno prihajanje domov enega izmed staršev ter nasilje. Ostale intervjuvanke pa so imele danes malo drugačno mišljenje in malce drugačen razlog za razvezo svojih staršev. Večina je ugotovila, da je razlog za razvezo vedno veliko globlji od samega prepiranja in da ima vsaka prevara razlog oz. je po navadi posledica

nečesa. Sicer intervjuvanke večinoma ni zanimal povod prevare, se jim je pa dozdevalo, da je razveza po njej skorajda nujna. Večina staršev je na koncu, po besedah intervjuvank, vztrajalo zgolj iz navade, saj so bili že tako nezdržljivi, da je bilo otrokom vedno bolj težko.

Današnji pogled na razvezo staršev, pa je bil pri vseh intervjuvankah kar precej enoten. Vse so poudarjale, da je bila razveza nekaj pozitivnega, dobra in celo nujna za vse udeležene ter edina prava pot, da je lahko vsak našel svojo srečo drugje. Dejansko vse intervjuvanke, danes ob misli na razvezo svojih staršev čutijo veselje, da je do nje prišlo in jim je popolnoma nepredstavljivo dejstvo, da bi bila starša ponovno skupaj (to bi jim bilo nekaj groznega, saj so se vsi odnosi danes tako močno izboljšali).

Možnosti drugačnega ravnanja ob današnjem razmišljanju in razlogi za drugačno oz. identično ravnanje

Šest intervjuvank bi ob današnjem razmišljanju ravnale popolnoma enako, saj so prepričane v pravilnost in korektnost svojih ravnanj. Ker jim skupaj ni šlo, je vsak svojo srečo našel drugje in zaradi tega so odnosi dandanes veliko boljši. Razveza je bila najboljša za vse udeležene in starši so tisti, ki poskrbijo za to, da se otrok nikoli ne počuti kot da bi se ločeval od svojih staršev. Nobena izmed intervjuvank nima želje, da bi se starša ponovno združila; mogoče pa bi si želele le to, da bi do razveze prišlo že veliko prej, saj bi jim bilo na ta način veliko prihranjenega. Štiri intervjuvanke, pa bi ob današnjem razmišljanju ravnale drugače, saj bi se, v nasilju, vlogi posrednika in zaupnika v prebolevanju definitivno uprle.

Odnosi s starši danes

Pri dveh intervjuvankah gre z enim od staršev, v smislu odnosa, zgolj za videvanje, saj nikoli ni znal biti pravi starš (primer nasilja). Pri tistih, ki so imele izkušnjo vloge posrednika, pa so na začetku do staršev čutila kot nekakšen odpor in jezo ter so se odnosi umirili šele sčasoma. Drugače pa imajo intervjuvanke danes s starši dobre odnos, saj je bila ločitev dobra za vse. Zaradi razveze se danes veliko bolje razumejo in odnosi so se zagotovo izboljšali. Največkrat se družijo na raznih izletih, koncertih, družinskih srečanjih ali pa samo skozi obiske.

Vpliv razveze na otroka

Sicer je kar nekaj intervjuvank trdilo, da sama razveza ni toliko vplivala (razen hitrejša osamosvojitve), kot pa življenje pred njo in tisto poslušanje konstantnega prepiranja. Tiste

intervjuvanke, ki so bile postavljene v vlogo posrednika pravijo, da so to enostavno prezirale, se umaknile in je dandanes na njih to vplivalo do te mere, da se zanašajo samo nase, na lastne instinkte in zaupajo samo sebi. Če se zavedajo, da jim nekaj škoduje, pri tem ne vztrajajo in prezirajo kakršnekoli glasne prepire, sploh o denarju. Glede financ, bi lahko rekli, da je po razvezi po navadi sledila tudi finančna stiska, zaradi selitve, delitve premoženja idr. Poleg tega, pa so tri intervjuvanke govorile tudi o pridobitvi raznih strahov, in sicer: strah pred navezanostjo, razpadom zveze in posledična prizadetost, že na začetku zveze je prisoten strah pred koncem in paranoja do alkohola. Ena od intervjuvank ima še danes občutek, da si sreče sploh ne zasluži, predvsem zaradi maminega odnosa, ki ji skoraj nikoli ni dala nekega občutka vrednosti. Pri eni od intervjuvank pa je šele srednješolska psihologinja povezala psihične težave (tesnoba, anksioznost in nujen občutek popolnega nadzora) z razvezo.

Pozitiven in negativen vpliv razveze na otroka

Ob pozitivnem vplivu razveze, so intervjuvanke poudarjale predvsem, da je bila ločitev nekaj dobrega, saj so skozi njo ugotovile, da je trpljenje in vztrajanje v nesreči popolnoma brez pomena. Skozi svojo izkušnjo so pridobile ogromno. Izboljšali so se družinski odnosi, pridobile so povečan občutek empatije, nič ne jemljejo kot samoumevno in se zavedajo dejstva, da je za srečo potreben tudi trud. Občutijo tudi poseben ponos in zadovoljstvo ob hitrejši osamosvojitvi in posledični finančni stabilnosti ter ob zavedanju, da so zaradi lastne izkušnje postale boljše v smislu, da dandanes funkcionirajo bolj dogovorno in nikoli prepirljivo v smislu dretja (kot so izkusile ob opazovanju staršev še kot otroci).

Glede negativnega vpliva, dve intervjuvanki ne čutita nobene posledice v zvezi z razvezo staršev, ostale pa predvsem v smislu raznih strahov. Ti strahovi so predvsem strah pred alkoholom, pred izgubo ljubljene osebe, neuspehom v zvezi (razmišljanje o koncu, še preden se zveza sploh dobro začne), osamljenostjo in strah pred izražanjem čustev. Veliko intervjuvank pa je poudarjalo tudi nezaupanje tako v večno ljubezen, kakor tudi v verbalno izražanje čustev, saj jim več pomenijo dejanja. Ena od intervjuvank, ki je imela izkušnjo nasilja v družini, pa kot negativen vpliv čuti predvsem preveliko zaščitništvo sestre in mame.

Vpliv razveze na otroka v smislu izbire poklica in partnerja

Pri večini intervjuvank razveza ni vplivala popolnoma nič na izbiro poklica. Razen pri dveh je vplivala v smeri izbire študija – socialno delo in prisilne zgodnje zaposlitve (opustitev šolanja in takojšnja zaposlitev zaradi finančnih težav doma).

Glede na izbiro partnerja, ni razveza kot taka vplivala na izbiro partnerja, ampak predvsem opazovanje disfunkcionalnosti odnosa staršev zaradi raznih razlogov. V večini primerov je vplivala tako, da so se naučili česa nočejo v lastni zvezi, npr.: alkoholiziranosti, prevare, prepiranja (delanja "iz muhe slona") in kaj hočejo, npr.: spoštljivega, odprtega, pozornega, razumevajočega partnerja, ki ne bo imel nekaterih karakteristik lastnih staršev.

Predlogi za starše in otroke v istem procesu

Intervjuvanke so staršem svetovale predvsem naslednje: naj se med sabo ne blatijo, naj ne vztrajajo skupaj zgolj zaradi otrok, naj razložijo otroku kaj se dogaja, saj vse vidijo in začutijo, nikoli naj v svoje prepire ne vpletajo otrok (izogibanje glasnim preprirom pred razvezo) ampak naj se potrudijo dogovoriti na miren, solidaren in človeški način. Najnujnejše pa je zagotovo, naj otrokove želje (predvsem v zvezi s skrbništvom) upoštevajo, naj jih nikoli ne postavljajo v vlogo posrednika in zaupnika z namenom tolažbe in najpomembneje, naj otroku zagotovijo ljubezen in neprekinjeno starševstvo navkljub razvezi.

Otrokom pa so intervjuvanke svetovale naslednje: naj ne krivijo ne staršev in ne samih sebe za razvezo, naj se ne bojijo preveč sprememb, ki sledijo, ne obupajo in naj bodo močni. Nikoli naj se ne zaprejo sami vase, saj bodo lažje prebrodili vse skupaj če bodo razumeli in ravno zato naj se v primeru kakršnihkoli dvomov ali vprašanj obrnejo na starše (ali pa na katerokoli drugo tretjo osebo, če jim bo tako lažje). Zavedajo naj se, da v vsem temu niso sami in življenje po koncu razveze je nepredstavljivo lažje (bolje razveza kot trpljenje).

9.4. ODNOSNO KODIRANJE

Pred ločitvijo

Svoje izkušnje in spomine iz otroštva so skoraj vse intervjuvanke opisovale kot srečne, z veliko druženja, družinskih izletov, družinskega kolesarjenja, pohodov, nedeljskih kosil, obiskov širšega sorodstva in počitnic na morju. Le tri intervjuvanke so izpostavile, da na lastno otroštvo nimajo lepih spominov zaradi razlogov kot so alkohol, nasilje in konstantno prepiranje. Ko so opisovale spomine na svoje starše, so poudarjale predvsem tiste majhne

pozornosti kot so npr.: poljub ob vsakem slovesu, držanje za roko in objemanje, ali pa s skupnim preživljanjem prostega časa v smislu obiskovanja savne, sprehodov, večerij, plesov in izletov. Ob pričevanju teh malih pozornosti so seveda vse intervjuvanke občutile tisto posebno srečo in olajšanje, da je med staršema vse v redu, tako kot mora biti in da ni razloga za skrbi. Razen pri eni intervjuvanki so nad lepimi spomini prevladovali le spomini o prepiranju ali glede financ ali glede alkohola (pri kateri, popolnoma razumljivo, ne moremo govoriti ravno o občutkih sreče). Če se osredotočim na tisto življenje in način življenja pred razvezo, pa je bilo vsem intervjuvankam najbolj mučno poslušanje konstantnega (glasnega) prepiranja, ki je bilo prisotno povsod, in ne glede na to, kako so se starši in odrasli trudili težave v zakonu in družini prikriti, jim ni uspevalo v nobenem primeru. Vsi otroci so, ne glede na starost, dojemljivi za vse spremembe, sploh tiste na čustveni ravni, kljub trudu staršev, da bi vse potlačili ali skrili.

Ob ločitvi

Ob vprašanju o časovni opredelitvi razveze, so vse intervjuvanke odgovarjale kar precej enotno. Vse so opisovale kot najbolj mučno in dolgotrajno, predvsem življenje pred razvezo, ko je šlo vse samo navzdol, poslušanje glasnega in neprestanega prepiranja ter pričevanje nasilja. To je bilo tisto ki ni in ni imelo konca in je trajalo predolgo. Medtem pa sama razveza kot taka sploh ni dolgo trajala. Zadeve so potekale kar precej hitro, razen če eden od staršev ni takoj dobil primerne stanovanja. Tisto je vzelo pač malo dlje časa.

Sicer pa so otroci zelo doumljivi za vse zadevajoč čustvenega kar se v družini dogaja. Vse so slutile, da bo prišlo do razveze in so se, nekatere, pred tem tudi na svoj način ubranile (odmik, zakopavanje v delo). Kljub temu, pa so bila čustvovanja vseeno polna šoka, žalosti in joka – predvsem tudi zaradi strahu pred neznanim in same selitve enega od staršev, ne toliko zaradi razveze. Ne glede na to, kdo je novico predal (v večini primerov mama), pa je vsem situacijo olajšalo dejstvo, ko so starši zagotovili večno starševstvo, ljubezen in podporo, ter da razveza med staršema nikoli ne pomeni razveza od otrok. Glede takratnega mnenja otrok (intervjuvank) o razlogu za razvezo, je bil v dveh primerih fizično nasilje očeta (razveza je bila neizogibna in težki občutki zaradi strahu pred nasiljem in poskusa reševanja), pri ostalih pa predvsem pomanjkanje ljubezni, alkohol, izostanki od doma, prevara oz. nov partner in prepiranje. Polovica otrok sicer ni bila vključenih v razvezo, saj so se dogovorili s starši, druga polovica pa je bila udeležena predvsem skozi pogovore in dogovarjanja okoli

skrbništva s socialno delavko na CSD. Ne glede na udeležbo v razvezi, so bila ob prekinjenem skupnem gospodinjstvu s staršema prisotna tudi močna čustva zmedenosti in šoka, ob razmišljanju o življenju brez enega starša. Posledično so seveda temu sledili občutki groze, strahu, žalosti in jok zaradi možne odtujitve enega od staršev ter ne nazadnje zaradi selitve in odtujitve od socialne mreže. Vsak je potreboval svoj čas za prilagoditev in skozi čas je prišlo tudi do tistega občutka sproščenosti, olajšanja in težko pričakovanega miru pred vsemi prepiri, stresom ter v dveh primerih pred nasiljem. Seveda pa se ne sme zanemariti tudi zavedanje otrok in stres zaradi finančne stiske, ki so jo občutili po ločitvi oz. selitvi. Veliko otrok je doživljalo razvezo kot nekaj groznega, predvsem zaradi jeze, žalosti in razočaranja, ki so ga čutili zaradi prevare. Kar štirje otroci pa so imeli izkušnjo vloge posrednika med staršema (ali na račun prebolevanja enega od staršev ali pa na račun obtoževanja drug drugega skozi otroka), ki jim je bila popolnoma preobremenjujoča in stresna ter jim je dajala občutek negativnosti in razdvojenosti. Tisti, ki so se ob ločitvi morali preseliti, jim je seveda to predstavljalo največji problem in največjo grozo, saj ne le da so izgubili njim znan način življenja, ampak so izgubili tudi večino stikov s socialno mrežo. Seveda pa ne smemo pozabiti, da je večina otrok močno pogrešala enega od staršev in čutila ob tem ogromno žalost in strah predvsem pred popolno odtujitvijo enega od staršev in pred samimi spremembami. Nekaterim drugim pa sama ločitev niti ni predstavljala nič kaj groznega (npr.: zaradi mamine samozavesti in moči) razen mogoče olajšanje zaradi prenehanja preprirov in tistega težko pričakovanega miru ter ne nazadnje tudi zaradi podpore, ki so jo imeli na voljo. Ne glede na kakršnokoli doživljanje razveze, je otrok čutil, pa je bilo jasno, da mu je bilo veliko huje in je bil veliko bolj prizadet ob življenju in bitkah, ki so se bile pred ločitvijo. V procesu razveze je bilo pri vseh intervjuvankah, v okviru teme dogovarjanja, zelo podobno. Dogovarjali so se o finančnih zadevah, oz. višini preživitve, o stikih, skrbništvu in možni selitvi (enega od staršev brez ali z otroci). Skoraj vsem intervjuvankam so se t.i. želje ob razvezi staršev tudi uresničile. Tistim, ki so se uresničile, je bilo to predvsem v smislu skrbništva in stikov z odtujenim staršem. To je tisto kar so si skoraj vse zaželele in tudi dobile. Tiste, katerim želje pa se niso uresničile, pa je bilo temu tako le zato, ker so se ali morale preseliti (vse intervjuvanke selitev enostavno prezirajo), ali ker ni bila možna selitev skupaj z očetom zaradi prostorske stiske, ali pa v enem primeru, ker otrok ni dobil potrebne finančne podpore staršev za osnovne potrebe in izobraževanje – po polnoletnosti. Kar se tiče dogovora o skrbništvu, je pri vseh intervjuvankah potekal sporazumno, brez kakršnihkoli zapletov; razen

pri eni, katere želja ni bila uslišana zaradi prostorske stiske ob selitvi v novo stanovanje (mama kupila premalo stanovanje, zato prisiljena ostati pri atiju). Vpliv pa so imeli otroci v zvezi s skrbništvom do te mere, da so izrazili svojo željo ali staršem ali socialni delavki, ki je bila načeloma uresničena, razen v primeru nujne selitve, ko je starš moral oditi sam v novo stanovanje, ki zaradi finančnih težav ni bilo dovolj veliko še za otroka. Razen dveh intervjuvank, ki sta bili prisiljeni na prilagoditev (njuna želja ni bila izpolnjena zaradi finančnih težav), pa so bili vsi zadovoljni z rezultatom skrbništva.

Ob razvezi staršev je bilo glede možnosti spremembe odnosa drugih ljudi do otroka tako: dve izmed intervjuvank sta ravno v tistem času zamenjali socialno mrežo (nova šola ali selitev), tako da razen s sorodniki in sovaščani, ki so ju gledali drugače zaradi manjkajočega enega od staršev, nimata izkušenj. Pri večini intervjuvank je bil odnos popolnoma nespremenjen, pri drugih pa je bil spremenjen ali v negativnem smislu – smiljenje, ali pa v pozitivnem – večja podpora socialne mreže in popustljivost (sorodnikov, prijateljev,...).

Po ločitvi

Po ločitvi so se seveda morale vse intervjuvanke nekako prilagoditi in sprejeti čustvovanja, ki so jih preplavljala. Pri eni izmed intervjuvank je bilo najbolj pomembno, da se je čim bolj posvetila šoli, ki jo je ravnokar zamenjala, saj na ta način ni imela časa razmišljati toliko o tem. Drugače pa je bilo pri vseh prisoten nek strah in žalost ob prilagoditvi in spremembah ter seveda tudi pogrešanje odtujenega starša. Dodaten stres pa je vsaki predstavljala tudi finančna stiska ob ločitvi in ali selitvi. Spet na drugi strani, pa so kaj kmalu otroci čutili tisto olajšanje zaradi tako težko pričakovanega miru pred poslušanjem glasnih preprirov in ne nazadnje veselje tako zaradi izboljšanja odnosov s starši in med staršema kakor tudi zaradi dejstva, da je končno konec. Ravno takrat pa so počasi začenjale vsa razburkana močna čustva (tudi že prej omenjena, ob ločitvi), ki so jih intervjuvanke doživljale, skozi čas preraščati v soočanje, da je tako najboljše za vse udeležene. Kljub temu da se je izkazalo kot najboljše za vse udeležene, pa je, na primer, ob prelomnih dogodkih, ena izmed intervjuvank poudarila, da je od nekdanj zaradi vloge posrednika, raje proslavljala in uživala v družbi prijateljev in partnerja kot pa staršev. Tudi veliko drugih je ob prvem prelomnem dogodku (katerikoli je pač bil po ločitvi) trepetalo v strahu in nelagodju kako se bo odvijal – ali bo prisoten prepri, klevetanje drug drugega, ali povabiti tudi nove partnerje staršev idr. kar štiri intervjuvanke so imele izkušnjo, da se ati ni odzval na povabilo na valetu ali maturantski ples, kar jih je seveda tudi

močno prizadelo in so v času plesa očetov s hčera, preživele v družbi prijateljev s podobno izkušnjo. Vse intervjuvanke so vsak rojstni dan praznovala posebej in sčasoma so se odnosi uredili in izboljšali. V šestih primerih, pa niso občutile nobenih sprememb ob prelomnih dogodkih, oba starša sta se odzvala, se posvetila otroku, njenemu dogodku, ki je potekal mirno in ne nazadnje tudi nudila vso potrebno podporo, ki jo je otrok potreboval. Ti prelomni dogodki, so igrali zelo pomembno vlogo tudi pri odnosu z odtujenim staršem, ki so se pri vseh intervjuvankah spreminjali skozi čas. Stiki z enim od staršev so bili redkejši, kar je vključevalo seveda pogrešanje le tega. Nekatere so izkusile nezainteresiranost s strani enega od staršev, spet druge pa so se staršev zaradi nevhvaležne vloge posrednika izogibale in so bile bolj kot ne prepuščene same sebi. Pri otrocih, katerih starši so se ločili zaradi prevare, pa je bila na začetku najbolj prisotna jeza in zamera do starša, ki je varal. Šele skozi čas so vsi otroci občutili spremembo v odnosu, so z veseljem z odtujenim staršem preživljali prosti čas, šli na izlete in obiske ter so poudarjali, da so se odnosi zelo izboljšali.

Po ločitvi, pa je izrednega pomena tudi neformalna in formalna socialna mreža otroka oz. njen vpliv v izkušnji razveze. V smislu formalne socialne mreže ima polovica intervjuvank izkušnjo s centrom za socialno delo (sodiščem in notarjem). Od tega, imajo tri dobro izkušnjo oz. so na pogovoru s socialno delavko čutile varnost, odprtost in prijaznost (dobre izkušnje), dve pa imata popolno nasprotje, saj sta izkusili popolno brezbriznost socialnih delavk in pomanjkanje zanimanja ali so bile otrokove želje sploh izpolnjene. Druga polovica intervjuvank pa sploh nima nobene izkušnje s formalno socialno mrežo. Kar pa se tiče neformalne socialne mreže, pa sta dve intervjuvanki na svoji koži občutili popolno zapuščenost neformalne socialne mreže brez podpore in zatiskanje oči s strani sorodstva v primeru nasilja. Ostale pa imajo izkušnjo popolne podpore socialne mreže, staršev, sorodstva in se nikoli, v nobeni točki ob razvezi staršev niso počutile zapuščene in so imele vedno nekoga na voljo za pogovor ali pa kakršnokoli drugo pomoč.

Danes – samostojno življenje

Današnji odnos intervjuvank s starši zgleda nekako takole: pri dveh intervjuvankah gre z enim od staršev, v smislu odnosa, zgolj za videvanje, saj nikoli ni znal biti pravi starš (primer nasilja). Pri tistih, ki so imele izkušnjo vloge posrednika, pa so na začetku do staršev čutila kot nekakšen odpor in jezo ter so se odnosi umirili šele sčasoma. Drugače pa imajo intervjuvanke danes s starši dobre odnos, saj je bila ločitev dobra za vse. Zaradi razveze se

danes veliko bolje razumejo in odnosi so se zagotovo izboljšali. Največkrat se družijo na raznih izletih, koncertih, družinskih srečanjih ali pa samo skozi obiske. Glede razloga za razvezo, so imele tri intervjuvanke dandanes enako mnenje kot v času svojega otroštva. Ti razlogi so bili predvsem prekomerno pitje alkohola in pozno prihajanje domov s strani enega izmed staršev ter nasilje. Ostale intervjuvanke pa so imele danes malo drugačno mišljenje in malce drugačen razlog za razvezo svojih staršev. Večina je ugotovila, da je razlog za razvezo vedno veliko globlji od samega prepiranja in da ima vsaka prevara razlog oz. je po navadi posledica nečesa. Sicer intervjuvanke večinoma ni zanimal povod prevare, se jim je pa dozdevalo, da je razveza po njej skorajda nujna. Večina staršev je na koncu, po besedah intervjuvank, vztrajalo zgolj iz navade, saj so bili že tako nezdržljivi, da je bilo otrokom vedno bolj težko. Današnji pogled na razvezo staršev, pa je pri vseh intervjuvankah kar precej enoten. Vse so poudarjale, da je bila razveza nekaj pozitivnega, dobra in celo nujna za vse udeležene ter edina prava pot, da je lahko vsak našel svojo srečo drugje. Dejansko vse intervjuvanke, danes ob misli na razvezo svojih staršev čutijo veselje, da je do nje prišlo in jim je popolnoma nepredstavljivo dejstvo, da bi bila starša ponovno skupaj (to bi jim bilo nekaj groznega, saj so se vsi odnosi danes tako močno izboljšali). Ravno zaradi tega, pa bi šest intervjuvank ob današnjem razmišljanju kljub vsemu ravnale popolnoma enako, saj so prepričane v pravilnost in korektnost svojih ravnanj. Ker jim skupaj ni šlo, je vsak svojo srečo našel drugje in zaradi tega so odnosi dandanes veliko boljši. Razveza je bila najboljša za vse udeležene in starši so tisti, ki poskrbijo za to, da se otrok nikoli ne počuti kot da bi se ločeval od svojih staršev. Nobena izmed intervjuvank nima želje, da bi se starša ponovno združila; mogoče pa bi si želele le to, da bi do razveze prišlo že veliko preje, saj bi jim bilo na ta način veliko prihranjenega. Štiri intervjuvanke, pa bi ob današnjem razmišljanju ravnale drugače, in sicer zaradi tega, ker bi se, v nasilju, vlogi posrednika in zaupnika v prebolevanju definitivno uprle. Sicer pa je kar nekaj intervjuvank trdilo, da sama razveza ni toliko vplivala (razen hitrejša osamosvojitve), kot pa življenje pred njo in tisto poslušanje konstantnega prepiranja. Tiste intervjuvanke, ki so bile postavljene v vlogo posrednika pravijo, da so to enostavno prezirale, se umaknile in je dandanes na njih to vplivalo do te mere, da se zanašajo samo nase, na lastne instinkte in zaupajo samo sebi. Če se zavedajo, da jim nekaj škoduje, pri tem ne vztrajajo in prezirajo kakršnekoli glasne prepire, sploh o denarju. Glede financ, bi lahko rekli, da je po razvezi po navadi sledila tudi finančna stiska, zaradi selitve, delitve premoženja idr. Poleg tega, pa so tri intervjuvanke govorile tudi o pridobitvi raznih strahov, in sicer: strah

pred navezanostjo, razpadom zveze in posledična prizadetost, že na začetku zveze je prisoten strah pred koncem in paranoja do alkohola. Ena od intervjuvank ima še danes občutek, da si sreče sploh ne zasluži, predvsem zaradi maminega odnosa, ki ji skoraj nikoli ni dala nekega občutka vrednosti. Pri eni od intervjuvank pa je šele srednješolska psihologinja povezala psihične težave (tesnoba, anksioznost in nujen občutek popolnega nadzora) z razvezo. Pri večini intervjuvank razveza na izbiro poklica ni popolnoma nič vplivala. Razen pri dveh je vplivala v smeri izbire študija in prisilne zgodnje zaposlitve (opustitev šolanja in takojšnja zaposlitev zaradi finančnih težav doma). Glede na izbiro partnerja, ni razveza kot taka, vplivala na izbiro partnerja, ampak predvsem opazovanje disfunkcionalnosti odnosa staršev zaradi raznih razlogov. V večini primerov je vplivala tako, da so se naučili česa nočejo v lastni zvezi, npr.: alkoholiziranosti, prevare, prepiranja (delanja "iz muhe slona") in kaj hočejo, npr.: spoštljivega, odprtega, pozornega, razumevajočega partnerja, ki ne bo imel nekaterih karakteristik lastnih staršev. Ob pozitivnem vplivu razveze, so intervjuvanke poudarjale predvsem, da je bila ločitev nekaj dobrega, saj so skozi njo ugotovile, da je trpljenje in vztrajanje v nesreči popolnoma brez pomena. Skozi svojo izkušnjo so pridobile ogromno. Izboljšali so se družinski odnosi, pridobile so povečan občutek empatije, nič ne jemljejo kot samoumevno in se zavedajo dejstva, da je za srečo potreben tudi trud. Občutijo tudi poseben ponos in zadovoljstvo ob hitrejši osamosvojitvi in posledični finančni stabilnosti ter ob zavedanju, da so zaradi lastne izkušnje postale boljše v smislu, da dandanes funkcionirajo bolj dogovorno in nikoli prepirljivo v smislu dretja (kot so izkusile ob opazovanju staršev še kot otroci). Glede negativnega vpliva, dve intervjuvanki ne čutita nobene posledice v zvezi z razvezo staršev, ostale pa predvsem v smislu raznih strahov. Ti strahovi so predvsem strah pred alkoholom, pred izgubo ljubljene osebe, neuspehom v zvezi (razmišljanje o koncu, še preden se zveza sploh dobro začne), osamljenostjo in strah pred izražanjem čustev. Veliko intervjuvank pa je poudarjalo tudi nezaupanje tako v večno ljubezen, kakor tudi v verbalno izražanje čustev, saj jim več pomenijo dejanja. Ena od intervjuvank, ki je imela izkušnjo nasilja v družini, pa kot negativen vpliv čuti predvsem preveliko zaščitništvo sestre in mame.

Pomemben del zaključka pa so sigurno predlogi intervjuvank staršem in otrokom v isti situaciji. Staršem so svetovale predvsem naslednje: naj se med sabo ne blatijo, naj ne vztrajajo skupaj zgolj zaradi otrok, naj razložijo otroku kaj se dogaja, saj vse vidijo in začutijo, nikoli naj v svoje prepire ne vpletajo otrok (izogibanje glasnim preprirom pred razvezo) ampak naj

se potrudijo dogovoriti na miren, solidaren in človeški način. Najnujnejše pa je zagotovo, naj otrokove želje (predvsem v zvezi s skrbništvom) upoštevajo, naj jih nikoli ne postavljajo v vlogo posrednika in zaupnika z namenom tolažbe in najpomembneje, naj otroku zagotovijo ljubezen in neprekinjeno starševstvo navkljub razvezi. Otrokom pa so intervjuvanke svetovale naslednje: naj ne krivijo ne staršev in ne samih sebe za razvezo, naj se ne bojijo preveč sprememb, ki sledijo, ne obupajo in naj bodo močni. Nikoli naj se ne zaprejo sami vase, saj bodo lažje prebrodili vse skupaj če bodo razumeli in ravno zato naj se v primeru kakršnihkoli dvomov ali vprašanj obrnejo na starše (ali pa na katerokoli drugo tretjo osebo, če jim bo tako lažje). Zavedajo naj se, da v vsem temu niso sami in življenje po koncu razveze je nepredstavljivo lažje (bolje razveza kot trpljenje).

10. POVZETEK

V teoretičnem uvodu svoje magistrske naloge se mi je zdelo najbolj primerno, da se osredotočim na nekatere osnove svoje teme. Poudarila sem predvsem koncept družine, kakšni so odnosi v njej in nekaj pogojev, ki so potrebni za razvoj družinskega sistema (pripadnost, zaupanje, dostojanstvo, spoštovanje, prepoznavnost in sočutje). Zdelo se mi je pomembno, da navedem tiste tipične značilnosti in definicije družine. Komunikacija v družini in ravnanje s konflikti sta bistveni zadevi, ki ju je potrebno vzeti na znanje v obravnavi katerekoli družine. Vsaka družina komunicira in ravna s konflikti na sebi edinstven način, ali je to skupno iskanje primerne in specifične rešitve za konflikt, izogibanje ali zanikanje določenega konflikta ali pa oblikovanje nekega kompromisa.

V osrednjem delu sem se osredotočila predvsem na samo razvezo in otrokov glas v njej. Vedno obstaja več različnih faktorjev, ki pripeljejo do samega zloma zakona. Ne glede na to, iz katerega zornega kota gledamo razvezo, ta še vedno ostaja kar precej kompleksen postopek. Naj bi bilo okoli šest dimenzij razveze, in sicer: psihološka, čustvena, ekonomska, pravna, skupnostna in starševska. Prav vsaka od teh dimenzij človeka pusti več kot ravnodušnega. Nujen del razveze je sprava oz. okrevanje po njej, pri katerem skoraj vsak naleti na zelo pogoste ovire, ki jih je potrebno prebroditi. Ves ta kompleksen proces, ki spremlja razvezo, je podprt z močnim čustvovanjem, ki največkrat vsebuje predvsem občutke jeze, zanikanja, zmedenosti, tesnobe, žalovanja, obžalovanja in tudi olajšanja. Vse te zapletene občutke je za človeka najlažje prebroditi s podporo bližnjih, prijateljev ali strokovne pomoči. Ker so nekaj neizogibnega, se je z njimi bolje soočiti, kot jih zanikati.

V razvezi sta pomembna tudi otrokov glas in njegovo doživljanje. Zaradi osredotočanja svoje magistrske naloge ravno na otroka, se mi je zdelo pomembno v samem začetku obravnave omeniti t. i. pogoje, ki naj bi bili v družini zagotovljeni, da se otrok lahko v njej razvija. Ti pogoji so: ohranjanje generacijskih razlik, koalicija staršev in sprejemanje lastnega spola. Če postavimo pogoje za razvoj otroka na stran, je mogoče še pomembneje, v tem primeru, poudariti njegovo čustvovanje. Otroci so kljub svoji mladosti in t. i. neizkušenosti, veliki eksperti v čustvovanju. Čutijo vse mogoče občutke, za katere odrasli marsikdaj mislijo, da jih sploh ne razumejo. Mogoče zaradi tega lahko na en način razložimo tisti strah staršev, kako (ali kdaj) povedati otroku za razvezo. Tudi na podlagi lastnih ugotovitev lahko trdim, da je to nekaj, s čimer ne bi smeli nikoli odlašati, predvsem zaradi tega ne, ker otroci zaznajo vse

spremembe in vsako najmanjšo napetost v družini. V primeru, da se naznanitev razveze odlaša, je otroku lahko še težje, saj je neprestano v pričakovanju »padle bombe«. Seveda s tem ne mislim trditi, da je to za otroka nekaj popolnoma lahko sprejemljivega. Ravno nasprotno. Sigurno naznanitev razveze staršev sproži v otroku kup nerešenih vprašanj. Pomembno je, da je otroku takrat nekdo na voljo (starš ali strokovnjak), ki mu bo pomagal, da se odpre in išče lastne odgovore na mnoga vprašanja.

Teoretični del sem posvetila strokovni pomoči v procesu razveze. Strokovna pomoč tako odraslim, kakor tudi otrokom je nekaj nujnega, če je naš cilj čim manjši vpliv razveze kasneje v življenju. Dejansko je to mogoče, ampak zahteva kar nekaj dela. V primeru, da se na strokovno pomoč odrasel ali otrok ne obrneta, to ne pomeni nič groznega, če le lahko uteho, tolažbo, odgovore in pomoč pri spremembah v življenju najdeta drugje (socialna mreža).

Empirični del svoje magistrske naloge sem posvetila predvsem vidiku vpliva razveze na otroka in dojemanje vpliva kasneje v samostojnem življenju. Perspektivo otrok sem črpala iz intervjujev, ki sem jih opravila z odraslimi, samostojnimi ljudmi, z izkušnjo razveze staršev v otroštvu ali mladosti.

Rezultati so bili delno pričakovani. Nisem se zavedala, da lahko na otroka tako močno vpliva finančna stiska po razvezi, da je dejansko pripomogla k hitrejši osamosvojitvi. Skoraj vsaka intervjuvanka je izpostavila dejstvo, da se je zaradi tega hitreje osamosvojila, ali zaradi odmika od staršev na račun vloge posrednika ali zaradi nujne čimprejšnje zaposlitve, v enem primeru celo na račun opustitve šolanja. Poleg tega je bilo kar precej presenetljivo dejstvo, da so vse intervjuvanke trdile, da sama ločitev ni imela tolikšnega vpliva nanje, kot je imelo življenje pred razvezo. Menim, da se ljudje brez izkušnje razveze staršev niti ne zavedamo o mučnosti trenutkov, ki pripeljejo do razveze in kaj to povzroči pri otroku ter kako nujna je prisotnost odraslih v življenju otrok, ki so pozorni na kakršnekoli spremembe – očitne ali prikrite in se z njimi znajo tudi spopasti z namenom olajšanja življenja otroku.